

ያኮረፋ ምድሮች (ወለጋ እና ጎጃም)

ተስፋዬ ደመላሽ ሲሳይ /Msc/

ሸወርቅሳ ማተሚያ ቤት

2009 ዓ.ም

- ❖ ጎጃምና ጎንደር ኢትዮጵያን የተቀላቀሉት መጨረሻ ላይ ከሐረር በኋላ ነው (ሁሉም ብሄረሰቦች ይቀድሟቸዋል)፡፡
- ❖ እስከ አሁን ድረስ ቤተመንግስት የገባ (የነገሰ) ብቸኛ የጎንደር ሰው አፄ ቴዎድሮስ ሲሆን እሱም የጁዎችን ተጠግቶ ነው (ጎንደር ቤተመንግስት ውስጥ የነገሰ የጎንደር ሰው አፄ ቴዎድሮስ ብቻ ነው)፡፡ እስከ አሁን ድረስ ቤተመንግስት የገባ የጎጃም ሰው የለም፡፡
- ❖ ጎንደር ለዋና መቀመጫነት የተመረጠችበት ምክንያት ምንድን ነበር ? (ሸዋዎች ቤተመንግስታቸውን ከደብረ ብረሃን ወደ ጎንደር የቀየሩበት ምክንያት ምንድን ነበር?)፡፡
- ❖ ሰሜን ሸዋ ምንድን ነው ? /በስተ ሰሜን የከሚሴ አሮሞዎች የሚያዋስኑት ሲሆን በስተደቡብ የሸዋ አሮሞዎች ያዋስኑታል/፡፡
- ❖ ወሎ፣ ጎንደርና ጎጃም አንድነት አማርኛ (አረብኛ) ተናጋሪ ሆኑ ? /ሸዋ፣ ላሰታና የጁ/፡፡
- ❖ የላሰታ ላሊበላ አካባቢ ህዝቦች አገዎች ናቸው፡፡ በላሰታ (ላሊበላ)ና በደብረ ታቦር መካከል ያለው እርቀት ከ 350 ኪ.ሜ በላይ ሲሆን በላሰታ (ላሊበላ)ና በወልዲያ

መካከል ያለው እርቀት ግን 100 ኪ.ሜ
አይሞላም፡፡

- ❖ ግማሹ የወሎ ህዝብ ሙስሊም የሆነበት
ምክንያት ምንድን ነው ? /ግሸን/፡፡
- ❖ አባ ኮስትር በላይ ዘለቀ ማን ነው ? /ልጅ
እያሱ/፡፡
- ❖ የኢትዮጵያ ህዝቦች የዘር ግንድ አንድ ነው
ወይስ ይለያያል ?
- ❖ ወሎ የሁሉም ብሄረሰቦች ድብልቅ
(collection)ነው፤ ሰ/ሸዋ የወሎ አካል ነው
(ሰ/ሸዋ ከደብረ ብረሃን ጫጫ ከተማ እስከ
ከሚሴ ያለውን ቦታ ይሸፍናል)፡፡

የኢትዮጵያ አፈጣጠር (የአፄ ሚኒሊክ ዘመቻዎች ቅደም ተከተል)

- 1ኛ. የሸዋና የደቡብ ዘመቻ
- 2ኛ. የኦሮሞያ (የጊቤና የከፋ) ዘመቻ
- 3ኛ. የአሩሲ ዘመቻ
- 4ኛ. የሐረር ዘመቻ
- 5ኛ. የጎንደር፣ የጎጃምና የትግራይ ዘመቻ
/በትግሬው አፄ ዮሃንስ ስር ነበሩ/
- 6ኛ. የወላይታ ዘመቻ.

ከላይ እንደምናየው፣ የኢትዮጵያ አፈጣጠር
ማለት የሸዋ የመስፋፋት ሂደት ማለት ነው፡፡

ማወቂያ

ምዕራፍ አንድ

የኢትዮጵያ ወሳኝ ታሪካዊ ሚስጥሮች—————15

ሰንጠረዣዊ የነገስታት ዝርዝር (የስልጣን ውርስ ዝርዝር)—19

አፄ ፋሲል /ወሎ ሸዋ/ —————21

ደጃዝማች በላይ ዘለቀና አፄ ቴዎድሮስ 2ኛ—————26

ወሎ የሚባሉት እነማን ናቸው? —————63

የወፋ ባህላዊ ውጊያ /ከየጁ እስከ መራቢቴ/—————80

ምዕራፍ ሁለት

ዛግዌ በላስታ /መስራች ወሎ ላስታ/—————107

ምዕራፍ ሦስት

ሰለሞናዊ በሸዋ /መስራች ወሎ ሸዋ/—————122

ምዕራፍ አራት

ሰለሞናዊ በጎንደር /መስራች ወሎ ሸዋ/ —————145

ምዕራፍ አምስት

ዘመነ መሳፍንት በጎንደር /መስራች ወሎ የጁ/—————155

አፄ ቴዎድሮስ (የራስ አሊ ልጅ እቴጌ ተዋበች)—————167

ዋግሹም ጎበዜ (አፄ ተክለጊዮረጊስ) ወሎ ሰቆጣ—————196

ምዕራፍ ስድስት

አፄ ሚኒሊክ /ወሎ ሸዋ/-----204

የኢትዮጵያ አፈጣጠር (የሸዋ የመስፋፋት ሂደት)-----210

የሸዋና የደቡብ ዘመቻ-----210

የኦሮሞያ (የጊቤና የከፋ) ዘመቻ-----210

የአሩሲ ዘመቻ-----219

የሐረር ዘመቻ-----237

የጎንደር፣ የጎጃምና የትግራይ ዘመቻ-----241

 /ከአፄ ዮሃንስ ሞት በኋላ/

የወላይታ ዘመቻ-----244

የአድዋ ዘመቻ -----246

የኢትዮጵያ ነገዶች አመጣጥ-----286

ነገደ ካም-----287

ነገደ ሴም-----290

ምዕራፍ ሰባት

ልጅ እያሱ /ወሎ ወረሂመኖና ሸዋ/-----323

ምዕራፍ ስምንት

አፄ ኃይለስላሴ /ወሎ ሸዋና ወረሂመኖ/-----343

ማኑፋክቸሪንግ-----368

መግቢያ

የሰዉ ልጆች በተለይ ነጮች በተፈጥሯቸው ታሪካቸውን ማወቅ ይፈልጋሉ። ታሪክ ማለት ማንነት ማለት ነው። የሰዉ ልጆች አመጋገባቸው፣ አለባበሳቸው፣ ቋንቋቸው /አነጋገራቸው/፣ እምነታቸው፣ ኪነጥበባቸው /አዘፋፈናቸው/ ...ወዘተ ከፊተኛው ትውልድ /ከታሪክ/ የመጣ ነው። ትውልድ ከታሪኩ መማር ይችላል፤ የፊተኛውን ትውልድ ስኬትና ስህተት ገምግሞ የአሁኑን ያስተካክላል፤ አስደናቂና ሳቢ ታሪክ ካለም ከታሪክ ተጠቃሚ መሆን ይቻላል።

በአለም ላይ የራሳቸው የሆነ ታሪክ ያላቸው ሀገሮች እጅግ ዉስን ናቸው። ከነዚህም ዉስጥ አንዱ ኢትዮጵያ(ወሎ) ናት /ሸዋ፣ የጁ፣ አገውና ወረሂመኖ/ ። ወሎ የጥቂሮች ምድር ከመሆኗ አንፃር ታሪኮቿም ከአዉሮፓዊያኑም የበለጠ አስደናቂና ሳቢ ናቸው። የወሎ ታሪክ በቴክኖሎጂ /በጦር መሳሪያ ብልጫ/ የመጣ ሳይሆን የወሎ ጀግኖች ህይወት /ነፍስ/ ተከፍሎ የተገኘ ነው። ስለሆነም ከአስደናቂነቱ አንፃር በአለም የመጀመሪያውን ደረጃ ይይዛል።

የኢትዮጵያ ታሪክ ማለት የወሎ ታሪክ ማለት ነው /ሸዋ፣ አገው፣ የጁ፣ ወረሂመኖ /፤ ኢትዮጵያና አማራ ራሳቸው የወሎ ስሪት ናቸው። ወሎ ኢትዮጵያን ሲፈጥር /ሀገር ሲያስፋ/ ጎጃምና ጎንደር በትግሬው አጼ ዮሃንስ ስር ስለነበሩ አገር የማቅናት /የማስፋት/ ጦርነት ላይ አልተሳተፉም ነበር። ጎጃምና ጎንደር ኢትዮጵያን የተቀላቀሉት መጨረሻ ላይ ነው /ከሁሉም ብሄረሰቦች በኋላ ነው/። የጎንደር

ቤተመንግስትም ውስጥ መንገስ የቻለ የጎንደር
 ሰው አፄ ቴዎድሮስ ብቻ ነው /አጎቱ
 ቤተመንግስት ውስጥ ስላስቀጠረው፣ ጥሩ
 አገልጋይ በመሆን እየተሾመ፣ እየተሾመ መጥቶ
 ነው፣ የጦር አዛዥ ሆኖ እስከ መንገስ ድረስ
 የደረሰው ፡፡ በአድዋ ጦርነት ጊዜ ኢትዮጵያ
 ካሰለፈችዋል 73 ሺ ሰራዊት ዉስጥ ከ67 ሺ
 በላይ የሚሆነውን ሰራዊት ያመጡት የወሎ
 ባላባቶች ነበሩ፣ ሌሎቹ ባላባቶች ቅርብ ጊዜ
 የተቀላቀሉ ስለነበሩ በአጠቃላይ 6ሺ ሰራዊት
 ብቻ ነበር ያዋጡት፡፡ በአምባላጌዉና
 በመቀሌዉ ጦርነት ጊዜ በኢትዮጵያ በኩል
 የተሰለፉት የወሎ ባላባቶች ብቻ ነበሩ /መረጃ
 ከመስጠት አንጻር ብቻ የትግሬዉ ራስ መንገሻ
 ተሳትፏል/፡፡ አማራም የወሎ ፍጡር ነዉ፡፡
 አማርኛ ቋንቋ ከዛግዌ /ዘ-አገው/ በፊት
 ያልነበረና ዛግዌ ከሁሉም ብሄረሰቦች
 አውጣጥቶ የሰበሰባቸው ወታደሮች የፈጠሩት
 የአራዳ ቋንቋ ነው፡፡ ስለሆነም የአማራ ብሄር
 እድሜ ከላስታ ገዳማት እድሜ ያንሳል ማለት
 ነው /የላስታ ገዳማትንም የገነባቸው ዛግዌ
 ነው/፡፡ ከአፄ ዮሃንስ /ትግራይ/፣ ከግራኝ
 አህመድ /ሐረር/ና ከመለስ ዜናዊ /ትግራይ/
 ዉጭ ያሉት የኢትዮጵያ ነገስታት በሙሉ
 የወሎ ሰዎች ናቸዉ /የአፄ ቴዎድሮን ጉዳይ
 እናየዋለን/፡፡ ሰሜን ሸዋ የወሎ አካል ነዉ፣
 ሰሜን ሸዋ ማለት ከደብረብርሃን ጫጫ ከተማ
 ጀምሮ እስከ ከሚሴ ያለዉ ቦታ ነዉ፤ በአንድ
 አቅጣጫ /በሳይንት አቅጣጫ/ ከከሚሴም
 ያልፋል፡፡

እናም አፍሪካዊያን ሁሉም ታሪካቸዉ ያለዉ
 እዚሁ ወሎ ዉስጥ ነዉ፡፡ የአድዋ ድል፣

የጥቁሮች ቁጥር አንድ ቅርስ ላሊበላ፤
የአለማችን ትልቁ ስርግ /የወረኢሉው ስርግ/፤
የአለማችን ምቹ እስር ቤት /የግሸን አምባ እስር
ቤት/፤ የአፍሪካ ትልቁ የሐይማኖት ጉባኤ /የቦሩ
ሜዳው የሐይማኖት ጉባኤ፤ የጎንደር
ቤተመንግስት /አፄ ፋሲል የወሎ ሰው ነው/ ...
ወዘተ ሁሉም የወሎ ታሪኮች ናቸው፡፡

ሆኖም ግን ኢትዮጵያ ይህን የወሎ ጀግኖች
ነፍስ እየተከፈለ የተገኘ እጅግ ዉድ የታሪክ
ሀብቷን መጠቀም አልቻለችም፡፡ አፍሪካዊያን
ወደ ታሪካቸው ሀገር ኢትዮጵያ ሲመጡ
የህዝቡ ትኩረት ፍፁም ያልጠበቁት ሆኖ
ያገኙታል፡፡ ስለአድዋ፤ ስለ ላሊበላ ቅርስ፤ ስለ
አፄ ምኒሊክ፤ ስለ እቴጌ ጣይቱ ወዘተ ሰምተው
ይመጡና ኢትዮጵያ ሲደርሱ ግን ዘፋኞቹ
/የሙዚቃ አርቲስቶች/ አብዛኞቹ የሚንጫጩት
ስለ በላይ ዘለቀና ስለ አፄ ቴዎድሮስ ነው፤
እናም ግራ ታጋብተው ይመለሳሉ፡፡ ይህ
የሚሆንበት ምክንያት ደግሞ ሁሉም
የምንሰማቸው ዘፈኖችና የምናነባቸው
መፀሀፍቶች በጎጃምና በጎንደር ሰዎች የተሰሩ
ስለሆኑ ነው፡፡ ወሎዎቹ ቁጥራቸው ትንሽ ነው
(ስ/ሸዋ እንጂ የጁና ላስታ ወረዳዎች ናቸው)፤
እናም ቁጥራቸው ትንሽ ስለሆነ በጎጃምና
በጎንደር የኪነጥበብ ስራዎች ይዋጣሉ
/dominate ይደረጋሉ/፡፡ በመሆኑም ጎብኝዎቹ
ኢትዮጵያ ከደረሱ በኋላ በሚሰሙት ዘፈንና
በሚያነቡት ነገር ሁሉ ግራ ተጋብተው
ይመለሳሉ፡፡ በነገራችን ላይ ጎብኚዎች የትም
ሀገር ሲሄዱ መጀመሪያ የሜዶት የህዝቡን
ትኩረት ነው፡፡ ህዝቡ የጣለው ነገር የግድ
ይወድቃል፤ እናም አፍሪካዊያን ኢትዮጵያ

ከደረሱ በኋላ የታሪካቸውን ጉዳይ እርግፍ አድርገው ይታወቃል።

የበላይ ዘለቀን ያህል ስለአድዋ፣ ስለላሊበላ፣ ስለአፄ ምኒሊክ ...ወዘተ ተዘፍኖ ቢሆን ኖሮ እስካሁን ድረስ እኛን ተከትለው የአፍሪካ ታዋቂ ዘፋኞች /የሙዚቃ አርቲስቶች/ ለነዚህ ታሪኮቻቸው ማዜማቸው አይቀርም ነበር። አንድ የአፍሪካ ታዋቂ ዘፋኝ ስለነዚህ ታሪኮች አዜመ ማለት ደግሞ ኢትዮጵያ የአፍሪካ የቱሪዝም መዕከል ሆነች ማለት ነው። አዲስ አበባ ውስጥ “ሰባ ደረጃው” የሚባለውን ቦታ የዚያው የሰፈሩ ሰዎች ካልሆኑ በስተቀር ማንም አያውቀውም ነበር፤ አሁን ግን ቴዎ አፍሮ አንድ ዜማ በመስራቱ ምክንያት “ሰባ ደረጃውን” የማያወቅ የአዲስ አበባ ነዋሪ የለም። የአውራምባ ማህበረሰቦችም ታዋቂ የሆኑት አንድ ዜማ ከተሰራላቸው በኋላ ነው /የኪነ-ጥበብ ተፅዕኖ ይህን ያህል ነው/።

እናም ወሎ የሁሉም ብሄረሰቦች ድብልቅ /collection/ ከመሆኑ አንፃር የኢትዮጵያ ዘፋኞች /የሙዚቃ አርቲስቶች/ ስለታሪኮቻቸው ቢያዜሙ ኖሮ ኢትዮጵያም ከታሪኮቿ ተጠቃሚ መሆን ትችል ነበር። ከብሄረሰቦቹ መፍዘዝም በተጨማሪ የወሎ ዘፋኞች ትኩረት ቁንጅና ላይ መሆኑ የኢትዮጵያን ታሪክ ከነአካቴው ተቀብሮ እንዲቀር አድርጎታል። ጎጃምና ጎንደር ደግሞ እነኝህን አጋጣሚዎች በመጠቀም የኢትዮጵያን ታሪክ ቆራርጠውና አድበስብሰው በመፃፍና ዜማዎችን በመስራት በላይ ዘለቀንና አፄ ቴዎድሮስን አጉልተው ማሳየት ችለዋል ። /ኢትዮጵያ ውስጥ፣ በተለይ አማራ ክልል ውስጥ ያለው ጥበት እጅግ አሳፋሪ ነው፤

ለምሳሌ ያህል ነጮችን እንዲናሸንፍ ያደረጉን አፄ ሚኒሊክ ናቸው /አድዋ/፤ ኢትዮጵያንም በዚህ መልኩ የፈጠሯት አፄ ሚኒሊክ ናቸው ወዘተ፤ ነገር ግን ሥማቸው እጅግ ገና ሰማይ ጥግ የደረሰው በላይ ዘለቀና አፄ ቴዎድሮስ ናቸው። ይህ ሁኔታ ለጎጥ እንጂ ለሀገሪቱ የሚቆረቆር እንደሌለና ሀገሪቱ ባለቤት እንደሌላት ያሳያል /ከጊዜ በኋላ የኢትዮጵያ ታሪክ በሙሉ ጠፍቶ የበላይ ዘለቀና የአፄ ቴዎድሮስ መሆኑ አይቀርም/።

ሌሎቹ ብሄረሰቦች ደግሞ ታሪካቸውን አያውቁም፤ ታሪኩን አለማወቅ እጅግ አደገኛ ነገር ነው /ታሪኩን የማያውቅ ህዝብ እጅግ ብዙ ነገሮችን ያበላሻል/። ለምሳሌ ያህል አነግ፤ ኢትዮጵያን ማን እንደፈጠራት፤ ጎጃምና ጎንደር ወደ ኢትዮጵያ መቼ እንደመጡ፤ ጎጃምንና ጎንደርን ማን ዘምቶ ወደ ኢትዮጵያ እንዳመጣቸው /በነ ጌጉስ ተክለሐይማኖት ላይ/፤ የጎንደር ቤተመንግስት የማን እንደሆነ .. ወዘተ አውቆ ቢሆን ኖሮ አሮሚያን የመገንጠልን ሀሳብ ፈፅሞ አያስበውም ነበር። ስለዚህ የኢትዮጵያ ሁሉም ችግሮች የሚመነጩት ህዝቡ ታሪኩን ባለማወቁ ነው ማለት ነው /ታሪኩን የማያውቅ ህዝብ የያዘች ሀገር ጤነኛ አይደለችም ማለት ነው/። ስለሆነም ህዝቡ ታሪኩን እንዲያውቅ ማድረግ ማለት የሀገሪቱን በሽታ ከስሩ ነቅሎ መጣል ማለት ነው። ከዚህ አንጻር ከኢትዮጵያ በተለይ ከወሎ ደራሲያን ብዙ ስራ ይጠበቃል። ዘፋኞቹ ለመዝፈን የተፃፈ ምንጭ ያስፈልጋቸዋል። የኢትዮጵያ ታሪክ በግልፅ ባለመቀመጡ ምክንያት የኢትዮጵያ ህዝብ

በአጠቃላይ ታሪኩን አያወቅም። እስከ አሁን ድረስ ተፅፎ የሚገኘው የኢትዮጵያ ታሪክ የተድበሰበሰና እየተቆረጠ የወጣለት ስለሆነ ታሪኩን አገጣጥሞ ለመረዳት በጣም ከባድ ነው፤ እናም ዘፋኞቹ ስለታሪኮቻቸው ለማዜም በጣም ይቸገራሉ። ስለዚህ የኢትዮጵያ ደራሲያን፣ የኢትዮጵያን ያልተድበሰበሰና ወጥ ታሪክ በግልፅ ማስቀመጥ ይኖርባቸዋል።

እናም ይህን ችግር ለመቅረፍ የበኩሌን አስተዋፆ ማድረግ ስላለብኝ፣ ከብዙ ድካም በኋላ የኢትዮጵያን ወጥ ታሪክ በግልፅና እጅግ ባጭሩ ለማስቀመጥ ሞክሬለሁ። ይች መፀሀፍ የኢትዮጵያን ታሪክ አጠቃላይ ሚስጥር ከማወጣት አንፃር የመጀመሪያ ስለሆነች፣ የኢትዮጵያ ህዝብም ለመጀመሪያ ጊዜ ኢትዮጵያን ያውቃታል። መጸሀፍቷ ዉስጥ ስለተጻፉት ነገሮች፣ ቀድመን ምንጫቸውን ስለምናስቀምጥ ማመሳከር ይቻላል።

እናም ይች መፀሀፍ ቢያንስ አንድ እጅግ ትልቅ ስራ ትሰራለች፤ እሱም ይችን መፀሀፍ ያነበበ አንድ ሰው፤ ሌላ ማንኛውንም መፀሀፍ ቢያነብ ልብ እያለና እያስተዋለ ስለሚያነብ ሁሉንም ነገር እራሱ በቀላሉ ይደርስበታል። እደግመዋለሁ ይችን መፀሀፍ ያነበበ አንድ ሰው ሌላ ማንኛውንም መፀሀፍ ቢያነብ ልብ እያለና እያስተዋለ ስለሚያነብ ሁሉንም ነገር እራሱ በቀላሉ ይደርስበታል። እናም ኢትዮጵያን በማቅናትም ሆነ በንግስና ላይ ተሳትፎ ባልነበራቸው ሰዎች ኪነጥበብ /አርት/ ተታሎ /ተሸዶ/ የነበረው የኢትዮጵያ ህዝብም ለመጀመሪያ ጊዜ ሀገሩን ያውቃታል።

እኛም ይችን መፀሀፍ ለመፃፍ
 በምንጎረጉርበትና መፀሀፍቶችን
 በምናገላብጥበት ወቅት ስለሀገራችን የነበረን
 መንፈስ /አመለካከት/ ተቀይሮ ሀገራችንን ፈፅሞ
 የማናውቃት ሌላ ሀገር ሆና አግኝተናታል።
 ለወሎ /ሸዋ፣ የጁ፣ ላስታና ወረሂመኖ/ ያለኝ
 አድናቆትና አክብሮትም እየጨመረ ሄዶ ሰማይ
 ጥግ ደረሰ አሁን የወሎ አድናቂ ከመሆን አልፏል
 የወሎ አምላኪ ሆኛለሁ። ወደ ሰሜን
 በምሄድበት ወቅት እጅግ ያስጠሉኝ የነበሩት
 የደብረ ሲና ቁልቁለትና የኮምቦልቻ አቀበት
 አሁን የእኔ የአምልኮ ጣኦቶቼ ሆነዋል። ወደ
 ሰሜን ስሄድ እጅግ ያስጠሉኝ የነበሩት የወሎ
 ገደሎችም አሁን ቤተክርስቲያን እየመሰሉ
 ይታዩኝ ጀምረዋል። በአጠቃላይ አሁን አሁን
 ወደ ወሎ ስገባ ወደ ቤተመቅደስ የገባሁ አይነት
 የሚያስፈራ ሰሜት ይሰማኝ ጀምሯል።
 አባቢያን፤ መፀሀፍቷን አንብባችሁ ከጨረሳችሁ
 በኋላ ከእኔ ይልቅ እናንተ ይብስባባችሁና
 አብረን የወሎ አምላኪዎች እንሆናለን /ሸዋ፣
 ላስታ፣ የጁ፣ ወረሂመኖ/።

ሌላው ነገር እዚች መፀሀፍ ላይ አይባልም
 የሚባል ነገር የለም። አይባልም እያልን፤
 መጥፎ መጥፎውን ታሪክ እየቆረጥን እየጣልን
 ጥሩ ጥሩውን ብቻ የምንፅፍ ከሆነ፤ የጥሩ ታሪክ
 ባለቤቶችን ለይቶ ለማወቅ ያስቸግራል። ይህ
 ደግሞ ታሪክ የሰራው ሌላ ተሸላሚው ሌላ
 እንዲሆን ያደርጋል /እምቤ ኢትዮጵያ ሞኝ ነሽ
 ተላላ፤ የሞተልሽ ቀርቶ የገደለሽ በላ አይነት
 ዘፈኖችን ያስከትላል/። መጥፎ ታሪክ
 እየተቆረጠ የሚጣል ከሆነ ጥሩ ታሪክ
 ለመስራት የሚጨነቅ አይኖርም፤ የአሁኑም

ትወልድ ከመጀመሪያው ትወልድ ስህተት ሊማር አይችልም። ስለዚህ የአንድ የታሪክ ፀሀፊ ስነምግባር እንደሚያዘው፤ በእዚች መፀሀፍ ውስጥ ታሪኩን እንደ ወረደ ፍርጥ እያደረግነው ነው የምናልፈው፤ ታሪኩን ከነ ጠማማው እያስቀመጥነው እናልፋለን።

በተጨማሪም ደራሲው በብሄር አያምንም፤ ምክንያቱም በብሄር የምትዋደደው ሌሎች ብሄሮች ጋር አብረህ እስከ ኖርከባት ደቂቃ ድረስ ብቻ ነው። የወጮቹ ሱማሌዎች አንድ ብሄር ብቻ ናቸው፤ ነገር ግን ይኸው በጎሳ እየገጠሙ ሊያልቁ ነው። የሩዋንዳ ጎሳዎች እልቂትም በዘግናኝነቱ በአለም የሚቀድመው የለም። ደቡብና ሰሜን ኮሪያም አንድ ብሄር ብቻ ናቸው፤ ነገር ግን ይኸው ኢትዮጵያ ሳይቀር ሰላም አስከባሪ የላከችው ኮሪያ ነበር። ስለዚህ አንድ ብሄር ብቻውን ሀገር አይሆንም ማለት ነው። ከብሄር አንፃር ሲታይ በጎሳ /በጎጥ/ የሚፈጠረው ቡድን እጅግ አደገኛ ነው፤ ፈጥኖ ወደ እልቂት ይቀየራል። ብሄር ሰፊ ስለሆነ በቀላሉ ለመደለትና ለመምራት አይቻልም። ብሄርን አቀናጅቶ መምራት የሚችል ቡድን ከተፈጠረም እጅግ ትልቅ ቡድን ስለሚሆን ወደ መንግስትነት ይቀየራል። እናም ሁሉንም ነገር ስለሚቆጣጠረው እልቂት ሊከሰት አይችልም። ብዙ ብሄሮች አብረው በሚኖሩባቸው ሀገሮች ውስጥ የእርስበርስ እልቂት ተከስቶ አያውቅም /ናይጀሪያ/። ሌሎች ብሄሮች ጋር አብረህ ስትኖር እጅግ አደገኛ የሆነውን ጎሳን /ጎጥን/ ብሄር ተጭኖ ይይዘዋል /እጅግ በርካታ ትንንሽ ቡድኖች እንዳይፈጠሩ ያደርጋቸዋል/። እናም በብሄር የምትዋደድ

ስለሚመስልህ የጎጥ ፀብ /የጎጥ መቀሳሰር/
አይኖርም፡፡

ነገር ግን ሌላ ብሄር ከሌለና ስለብሄር
የማይወራ ከሆነ ወሬዎች ሁሉ ስለጎጥ ይሆናሉ
/የዚያኛው ጎጥ ሰዎች ስልጣን እየያዙበን ነው፤
የዚህኛው ጎጥ ሰዎች ስልጣን ይዘው አያውቁም
ወዘተ አይነት ወሬዎችና ሎሎችም ቅሬታዎች
እጅግ በርካታ በሆኑ ትንንሽ ጎጦች ውስጥ
የዘወትር ወሬ ይሆናሉ፡፡ ብሄር የሚባል ነገር
ጠፉ ማለት ጎጥን ተጭኖ የዘት የነበረው ትልቅ
ድንጋይ ተነሳለት ማለት ነው፤ እናም ወዳውኑ
ይህ ጎጥ የሚባለው አደገኛ ነገር አፈሩን አራግፎ
ይነሳና በጠባብ ቀለበት ውስጥ /በጠባብ ቦታ
ውስጥ/ በርካታ ትንንሽ ጎጦች ይፋጠጣሉ፡፡
ይህ ጠባብ ቀለበት /ጠባብ ቦታ/ ውስጥ ያለ
ፍጥጫ አይቆይም በፍጥነት ወደ እልቂት
ይቀየራል፡፡ ስለዚህ በብሄር የምትዋደደው
በሀገር መኖር /በሌሎች ብሄሮች አብሮ መኖር/
ላይ ነው ማለት ነው፡፡ ሀገር ከሌለች /ሌሎች
ብሔረሰቦች አብረው ከሌሉ/ በብሔር
መዋደዱም የለም ማለት ነው /ሁሉም ነገር
በሀገር መኖር ላይ የተመሰረተ ነው ማለት
ነው/፡፡ እናም ከሌሎች ብሄሮች መለየት ይህን
ያህል አደገኛ ነገር ከሆነ ብሄርተኝነት
ያልገባቸው ሰዎች ጨዋታ ነው ማለት ነው፡፡
ስለሆነም ደራሲው ከዚህ ብሄርተኝነት
ከሚባለው ድንቁርና ነፃ ነው፡፡

አንባቢያን፤ አንዳንድ ከአንባቢው ጭንቅላት
ውስጥ እንዳይጠፉ /save ለማድረግ/ የተፈለጉ
ነገሮች ሊደገሙ ይችላሉ፤ ሆኖም ተጨማሪ
ሀሳብ ሊኖራቸው ስለሚችል ሳትዘሉ
ደግማችሁ ማንበብ ይኖርባችኋል፡፡

ምዕራፍ አንድ

የኢትዮጵያ ወሳኝ ታሪካዊ ሚስጥሮች

የአክሱም ታሪክ የትግሬዎች ታሪክ መሆኑ በሁሉም መፀሀፍቶች ላይ በግልፅ ስለተቀመጠ ቀስ ብለን ከአፄ ሚኒሊክ በኋላ የኢትዮጵያ ነገዶች አመጣጥ በሚለው ርዕስ የሴም ነገድ በሚለው ስር እናየዋለን። አሁን ከአክሱም ቀጥለው ስልጣን ከያዙት ከአገው ህዝቦች ማለትም ከዛግዌ /ዘ-አገው/ ስረወ መንግስት እንጀምራለን። አገዎች በወሎ ከ/ሀገር፣ በላስታና ሰቆጣ አካባቢ የሚኖሩ ህዝቦች ናቸው። ወደ ዘ-አገው /ዛግዌ/ ስረወ መንግስት ከመግባታችን በፊት ግን የኢትዮጵያን አጠቃላይ ታሪክ ከቀጣዩ ሰንጠረዥ እንመልከት። ከቀጣዩ ሰንጠረዥ እንደምናየው ከአፄ ዮሃንስ /ትግራይ/፣ ከግራኝ አህመድ /ሐረር/ና ከመለስ ዜናዊ /ትግራይ/ ወጭ ያሉት የኢትዮጵያ ነገስታት በሙሉ የወሎ ሰዎች ናቸው፤ የአፄ ቴዎድሮስን ጉዳይ ከሰንጠረዡ በኋላ እናየዋለን። ሰሜን ሸዋ የወሎ አካል ነው፤ ሰሜን ሸዋ ማለት ከደብረ ብርሃን ጫጫ ከተማ ጀምሮ እስከ ከሚሴ ያለው ቦታ ማለት ነው፤ በአንድ በኩል ከከሚሴም ያልፋል /ወደ ሳይንት አቅጣጫ ከከሚሴም ያልፋል/። ኢትዮጵያ ውስጥ ያልተዘፈነለትና የተረሳ ጀግና ካለ፣ እሱ ወሎ ነው /ሸዋ፣ የጁ፣ አገውና ወረሂመኖ ታሪክና ጀግና የረከሰባቸው የአፍሪካ ልዩ ቦታዎች ናቸው/ ።

ከቀጣዩ ሰንጠረዥ እንደምናየው፣ የኢትዮጵያ ታሪክ ማለት የሸዋ፣ የአገው /የላስታ/ና የየጁ ታሪክ ማለት ነው። በሌላ አገላለፅ የኢትዮጵያ ታሪክ ማለት የዛግዌ ስረወ መንግስት /አገው/፣ የሰለሞናዊ ስረዎ መንግስት /ሸዋ/ና የዘመነ መሳፍንት /የጁ/ ታሪክ ማለት ነው። አሁንም በሌላ አገላለፅ የኢትዮጵያ ታሪክ ማለት የመራተክለሐይማኖት ቤተሰቦች፣ የይኩኖ አምላክ ቤተሰቦች፣ የትልቁ ራስ አሊ ቤተሰቦችና የአፄ ሚኒሊክ ቤተሰቦች ታሪክ ማለት ነው። በርካታ ህዝብ ስለ ዛግዌ እንጂ ስለ ሰለሞናዊ ስረወ መንግስትና ስለ ዘመነ መሳፍንት አያውቅም።

ስለ ሰለሞናዊ ስረወ መንግስት አመሰራረት፣ አንድርዜይ ባርትረሰኪና ዮዓና ማንቴል-ኒየቸኮ የተባሉ እንግሊዛዊያን ፀሀፊዎች “የኢትዮጵያ ታሪክ” በሚለው መጻህፍታቸው ያሰፈሩትና በዓለማየሁ አበበ የተተረጎመው መጻህፍ ውስጥ ያለው ፅሁፍ ባጭሩ ሲቀመጥ “አባ ተክለሐይማኖትን /ተክልዬን/ ሁላችንም እናውቃቸዋለን፤ በአካባቢችንም የተክለሐይማኖት ቤተክርስቲያን አይጠፋም። እናም በአባ ተክለሐይማኖት አማላጅነት ምክንያት የላስታው አፄ ነክኩቶለአብ ስልጣናቸውን አሸከራቸው ለነበረው፣ ለሸዋው ይኩኖአምላክ በማወረሳቸው ምክንያት ሰለሞናዊ ስረወ መንግስት ሰ/ ሸዋ ላይ ተመሰረተ። አፄ ነክኩቶለዓብ ስልጣናቸውን ለሸዋው ይኩኖአምላክ ያወረሱት በዉል ነበር። ዉሉ ደግሞ የመጨረሻውን የዛግዌ ንጉስ አፄ ይትባረክን በላስታ ዙፋን ላይ እንዲቀመጡ

የሚያስችል ነበር”። ስንደርስበት በአጼ ነክኩቶለአብ ስር በዝርዝር እናየዋለን።

እናም ሸዋና ጎንደር ላይ በተከታታይ ስልጣናቸውን ለልጆቻቸው እያወረሱ የነገሱት የዚሁ የሸዋው የይኩኖአምላክ ቤተሰቦችና የየጁው የትልቁ ራስ አሊ ቤተሰቦች ብቻ ናቸው፤ ብቻ ናቸው። ሸዋዎች ዋና መቀመጫቸውን ከደብረ ብረሃን ወደ ጎንደር የቀየሩበት ምክንያት ደግሞ በዚያን ዘመን ጎንደር የረጅሙ ከምፅዋ እስከ ሱዳን የተዘረጋው የንግድ መስመር ማዕከል /center/ በመሆኗ ነበር /ከሸዋ በታች ያለው አገር የኢትዮጵያ አካል አልነበረም/። በወቅቱ በተለይ የባሪያ፣ የወርቅና የቡና ንግድ እያደገ ስለነበር ጎንደር ዉስጥ የሚኖረውና የሚንቀሳቀሰው ህዝብ እየበዛ መጣ። እናም ነገስታቱ ሁሉንም የንግድ እንቅስቃሴ በቅርበት ለመቆጣጠር ሲሉ ቤተመንግስታቸውን ከሸዋ /ከደብረ ብረሃን/ ወደ ጎንደር መቀየር ግድ ሆነባቸው። እናም “የጎንደር ነገስታት” የሚባል ነገር የለም ማለት ነው። አዲስ አበባ፣ ኦሮምያ ዉስጥ ስለተገኘች አዲስ አበባ ላይ የነገሱትን ነገስታት “የኦሮሞ ነገስታት” ማለት አይቻልም። በተመሳሳይ ጎንደርም ላይ የነገሱትን ነገስታት “የጎንደር ነገስታት” ማለት አይቻልም። ጎንደር ቤተመንግስት ዉስጥ ነግሶ የሚያዎቅ የጎንደር ሰዉ የለም፤ የአፄ ቴዎድሮስንም ጉዳይ ከሰንጠረዥ ቀጥለን እናየዋለን።

የጎንደር ቤተመንግስት ለ308 ዓመት ያህል መናገሻ ሆኖ ሲያገለግል፤ ለ234 ዓመት ያህል ጎንደር ቤትን ነገሱበት ከሸዋ የሄዱት የሰለሞናዊ ስርወ መንግስት ነገስታት ሲሆኑ

ቀሪውን 74 ዓመት ያህል ደግሞ ጎንደር ቤ/ትን
የነገሱበት የየጁ መሳፍንቶች ናቸው። ከዚህ
የላስታ፣ የሸዋና የየጁ /የኢትዮጵያ/ ታሪክ
ውስጥ ጣልቃ የገቡት የትግሬው አፄ ዮሃንስና
የሐረሩ ግራኝ አህመድ ብቻ ናቸው። እንግዲህ
የኢትዮጵያ ታሪክ ማለት ይኸው ነው፤ ቀጣዩ
ሰንጠረዥ በጣም ግልፅ ያደርገዋል።

/ሰንጠረዡ ውስጥ ከመራ ተክለሐይማኖት፣
ከትልቁ ራስ አሊ፣ ከአፄ ዮሃንስ፣ ከአፄ
ተክተለጊዮርጊስ 2ኛ /ዋግሹም ጎበዜ/፣ ከአፄ
ምኒሊክና ከአፄ ኃይለስላሴ ውጭ ያሉት
ነገስታት በሙሉ የነገሱት ያለምንም ጦርነት
በውርስ ብቻ ነው /ከአባት የሚወርደውን
የንግስና ውርስ መቀበል ብቻ ነው/።

ስንጠረዥ የውርስ ማሳያ

እንግዲህ ከስንጠረዥ እንደምናየው የኢትዮጵያ
ታሪክ ማለት የ 4 ሰዎች ቤተሰቦች ታሪክ ብቻ
ማለት ነዉ /አራቱም የወሎ ሰዎች ናቸው፡፡
አራቱ ሰዎች ማለት መራ ተክለሐይማኖት፤
ይኩኖአምላክ፤ ትልቁ ራስ አሊና አፄ ሚኒሊክ
ናቸው፡፡

የዛግዌ ስርወ መንግስት የነገሰታት ዝርዝር፤ መስራች ወሎ ላስታ				
ተ . ቁ	የነገሰታት ሥም	የአዉራሹ ሥም	ዝምድና	ዋና መቀመጫ
1	መራ ተክለሐይማኖት	በኃይል	በኃይል	ላስታ
2	ጠጠዉድም	መራ ተክለሐይማኖት	ልጅ	ላስታ
3	ጃን ስዩም	ጠጠዉድም	ልጅ	ላስታ
4	ግርማ ስዩም	ጃን ስዩም	ወንድም	ላስታ
5	መይራራ	ግርማ ስዩም	ልጅ	ላስታ
6	ሐርቤ 1ኛ	መይራራ	ወንድም	ላስታ
7	ይምርሐነ ክርስቶስ	ሐርቤ 1ኛ	ወንድም	ላስታ
8	ቅዱስ ሐርቤ 2ኛ	ይምርሐነ ክርስቶስ/ወንድ ልጅ የለዉም/	የወንድም ልጅ	ላስታ
9	ቅዱስ ላሊበላ	ቅዱስ ሐርቤ 2ኛ	ወንድም	ላስታ
10	ቅዱስ ነአኩቶለአብ	ቅዱስ ላሊበላ	የወንድም ልጅ	ላስታ

II	ይትባረክ	በስምምነቱ ዉል መሰረት	በዉሉ መሰረት	ላስታ
የሰለሞናዊ ስርወ መንግስት ነገስታት ዝርዝር፤ መስራቾ ወሎ ሸዋ				
ተ.ቁ	የነገስታት ሥም	አውራሽ	ዝምድና	ዋና መቀመጫ
1	ይኩኖአምላክ	ነአኩቶለአብ /ዛግዌ/	አሸከር	ሸዋ
2	አግብአ ፅዮን	ይኩኖ አምላክ	ልጅ	ሸዋ
3	ፅንፈ አርእድ	አግብአ ፅዮን /ለ5ቱ ልጆቹ ተራበተራ/	ልጅ	ሸዋ
4	ህዝበ አሰግድ	ፅንፈ አርእድ	ወንድም	ሸዋ
5	ቅድመ አሰግድ	ህዝበ አሰግድ	ወንድም	ሸዋ
6	ጃን አሰግድ	ቅድመ አሰግድ	ወንድም	ሸዋ
7	ሰብዓ አሰግድ	ጃን አሰግድ	ወንድም	ሸዋ
8	ዉድም አርዕድ	ሰብዓ አሰግድ/ልጅ አልነበረዉም/	አጎት	ሸዋ
9	ዓምደ ፅዮን 1ኛ	ዉድም አርዕድ	ልጅ	ሸዋ
10	ሰይፈ አርዕድ	ዓምደ ፅዮን 1ኛ	ልጅ	ሸዋ
11	ዉድም አስፈሬ	ሰይፈ አርዕድ	ልጅ	ሸዋ
12	ዳዊት	ዉድም አስፈሬ	ወንድም	ሸዋ
13	ቴዎድሮስ 1ኛ	ዳዊት	ልጅ	ሸዋ
14	ይስሐቅ	ቴዎድሮስ 1ኛ	ወንድም	ሸዋ
15	እንድርያስ	ይስሐቅ	ልጅ	ሸዋ
16	ህዝበናኝ	እንድርያስ	ወድም	ሸዋ
17	በድልናኝ	ህዝበናኝ	ወንድም	ሸዋ
18	አምደእያሱ	በድልናኝ	ወንድም	ሸዋ
19	ዘርዓ ያዕቆብ	አምደእያሱ/ዳዊት/	ወንድም	ሸዋ
20	በእደማርያም	ዘርዓ ያዕቆብ	ልጅ	ሸዋ
21	እስክንድር	በእደማርያም	ልጅ	ሸዋ

22	አምደ ፅዮን 2ኛ	እስከንድር	ልጅ	ሸዋ
23	ናኦድ	አምደ ፅዮን 2ኛ	ወንድም	ሸዋ
24	ልብነድንግል ና ግራኝ አህመድ	ናኦድና ግራኝ በኃይል	ልጅና ግራኝ በኃይል	ልብነድን ግ ሸዋና ግራኝ ጎጃም
25	ገላውደወስና ግራኝ አህመድ	ልብነ ድንግልና ግራኝ በኃይል	ልጅና ግራኝ በኃይል	ገላውድወ ስ ሸዋና ግራኝ ጎጃም
26	ሚናስ	ገላውድወስ	ወንድም	ሸዋ
27	ሠርፀ ድንግል	ሚናስ	ልጅ	ጎንደር
28	ያዕቆብ	ሠርፀ ድንግል	ልጅ	ጎንደር
29	ዘድንግል	ያዕቆብ	ወንድም	ጎንደር
30	ሱስኒዮስ	ዘድንግል	ወንድም	ጎንደር
31	ፋሲል /የጎንደር ቤ/ን የገነባው/	ሱስኒዮስ	ልጅ	ጎንደር
32	ዮሐንስ 1ኛ	ፋሲል	ልጅ	ጎንደር
33	እያሱ 1ኛ	ዮሐንስ 1ኛ	ልጅ	ጎንደር
34	ተ/ሐይማኖት	እያሱ 1ኛ	ልጅ	ጎንደር
35	ቴዎፍሎስ	ተክለሐይማኖት	ወንድም	ጎንደር
36	ዮስጦስ	ቴዎፍሎስ	ወንድም	ጎንደር
37	ዳዊት 3ኛ	ዮስጦስ	አጎት	ጎንደር
38	በካፋ	ዳዊት 3ኛ	ወንድም	ጎንደር
39	እያሱ 2ኛ	በካፋ	ልጅ	ጎንደር
40	ኢዮአስ	እያሱ 2ኛ	ልጅ	ጎንደር
41	ዮሐንስ 2ኛ	ኢዮአስ	ወንድም	ጎንደር
42	ተክለሐይማ ኖት 2ኛ	ዮሐንስ 2ኛ	ልጅ	ጎንደር
43	ሠለሞን	ተክለሐይማኖት 2ኛ	ወንድም	ጎንደር
4 4	ተክለጊዮርጊስ 1ኛ	ሠለሞን	ወንድም	ጎንደር

**ዘመነ መሳፍንት/ዘመነ የጁ/፤
መስራች ወሎ የጁ /ወልዲያ/**

ተ. ቁ	የነገስታት ሥም	አውራሽ	ዝምድና	ዋና መቀመጫ
1	ትልቁ ራስ አሊ /ከክርስቲያን ቤተሰብ ነው የተወለዱት/	በኃይል	በኃል	ጎንደር
2	የትልቁ ራስ አሊ ወንድም ራስ አሊጋዝ	ትልቁ ራስ አሊ	ወንድም	ጎንደር
3	የትልቁ ራስ አሊ የእናቱ ወንድሞች ራስ አስራትና ራስ ወ/ጉበርኤል	ራስ አሊጋዝ	ወንድም	ጎንደር
4	የትልቁ ራስ አሊ ሌላ ወንድም ራስ ጉግሳ /የደብረታቦር ከተማ መስራች/	በከፊል ራስ ወ/ጉበርኤል እና በከፊል በኃይል	አጎት	ጎንደር
5	የራስ ጉግሳ ልጅ ራስ ይማም	ራስ ጉግሳ	ልጅ	ጎንደር
6	የራስ ጉግሳ ሌላ ልጅ ራስ ማርዬና ራስ ዱሪ	ራስ ይማም	ወንድም	ጎንደር
7	የእቴጌ መነንና የራስ ማርዬ ልጅ ትንሹ ራስ አሊ	ራስ ማርዬ	ልጅ	ጎንደር
8	የትንሹ ራስ አሊ ልጅ እቴጌ ተዋበች /የአጼ ቴዎድሮስ ሚስት/	ትንሹ ራስ አሊ /እቴጌ መነን/	ልጅ	ጎንደር

1	አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ /ዋግ ሹም ስዩም ጎበዜ/፤ ወሎ ሰቆጣ	በኃይል /ተዋበች ከሞተች በኋላ ቴድን ቤተመንግስቱንና ግዛቱን ያስለቀቀው/	በኃይል	ጎንደር
1	አፄ ዮሃንስ	በኃይል	በኃይል	አድዋበኋ ላ መቀሌ

በየጁዎች ስልጣን ተነጥቆ የነበረው ሰለሞናዊ ስርወ መንግስት እንደገና በአፄ ሚኒሊክ አማካኝነት ስልጣን ያዘ

ተቋ	የነገስታት ሥም	አውራሽ	ዝምድና	ዋና መቀመጫ
1	አፄ ምኒሊክ	ልዕልት ወርቂት የመነሻ ሰራዊት በመስጠት	በኃይል	አዲስ አበባ
2	ልጅ እያሱ	አፄ ሚኒሊክ	የልጅ ልጅ	አዲስ አበባ
3	ንግስት ዘውዲቱ	አፄ ሚኒሊክ	ልጅ	አዲስ አበባ
4	አፄ ኃይለስላሴ	አፄ ሚኒሊክ /በጥቆማ ምርጫ/	አጎት	አዲስ አበባ

የአፄ ቴዎድሮስና የበላይ ዘለቀ ታሪኮችም ሳይቀር የወሎ ታሪኮች ናቸው፤ ከዚህ ቀጥለን እናያቸዋለን፡፡

እንግዲህ ከሰንጠረዡ እንዳየነው ከአፄ ዮሃንስ /ትግራይ/ና ከግራኝ አህመድ /ሐረር/ ወጭ ያሉት ነገስታት በሙሉ የወሎ ሰዎች ናቸው፡፡ ቀደም ሲል እንደጠቀስነው፤ ኢትዮጵያና አማራ ራሳቸው የወሎ ስሪት ናቸው፡፡ አንዳንዶች ኢትዮጵያን የፈጠሯት /ኢትዮጵያን ያቀኗት/ ጎንደርና ጎጃም ይመስሏቸዋል ፤ እጅግ ስህተት ነው /የሉበትም/፡፡ ጎጃምና ጎንደር ኢትዮጵያን የተቀላቀሉት መጨረሻ ላይ ነው /ከሁሉም

ብሄረሰቦች በኋላ ነው፡፡ ወሎ ኢትዮጵያን
 ሲፈጥር /ሀገር ሲያቀና/ ጎጃምና ጎንደር
 በትግሬው አጼ ዮሃንስ ስር ስለነበሩ አገር
 የማቅናት ጦርነት ላይ አልተሳተፉም /በአፄ
 ዮሃንስ ሹመኞች ስር ነበሩ፡፡ እንዳዉም
 ጎጃሞች ለሀገር ፈጠራው እጅግ ትልቅ እንቅፋት
 ነበሩ፤ በአፄ ዮሐንስ እየተገፉ ከወሎ ጋር ሦስት
 ጦርነቶችን አድርገዉ ነበር፡፡ ሁለቱ ጦርነቶች
 በተለይ እጅግ ዘግናኝና አያሌ /እጅግ ብዙ/
 ጎጃሜዎች ያለቁባቸው ነበሩ፤ በአፄ ምኒሊክ
 ስር ያለውን አንብበን ስንጨርስ በጣም ግልፅ
 ይሆናል፡፡ በአድዋ ጦርነት ጊዜ ኢትዮጵያ
 ካሰለፈችዉ 73 ሺ ሰራዊት ዉስጥ ከ67 ሺ
 በላይ የሚሆነዉ ሰራዊት የወሎ ሰራዊት ነበር
 /የወሎ ባላባቶች ያመጡት ሰራዊት ነበር፤
 ሌሎቹ ባላባቶች ቅርብ ጊዜ ኢትዮጵያን
 የተቀላቀሉ ስለነበሩ በድምሩ 6ሺ ሰራዊት ብቻ
 ነበር ያዋጡት፡፡ በአምባላጌዉና በመቀሌዉ
 ጦርነት ጊዜ በኢትዮጵያ በኩል የተሰለፉት
 የወሎ ባላባቶች ብቻ ነበሩ /መረጃ ከመስጠት
 አንጻር ብቻ የትግሬዉ ራስ መንገሻ ተሳትፏል/
 ፤ በአፄ ምኒሊክ ስር በዝርዝር ተቀምጠዋል፡፡

ከአፄ ሚኒሊክ በኋላ፣ የኢትዮጵያ ነገዶች
 አመጣጥ በሚለው ርዕስ ስር እንደምናየው፣
 አማራ ብሔርም የወሎ ፍጡር ነው /ሸዋ፣ የጁ፣
 አገው፣ ወረሂመኖ፡፡ ከመነሻውም ጎጃምንና
 ጎንደርን ይህንን የአሁኑን ተፈጥሯቸውን
 ያስያዛቸው ማለትም አማርኛ ተናጋሪና
 ክርስቲያን እንዲሆኑ ያደረጋቸው አገው /ዛግዌ/
 መሆኑን ቀጥለን ከአፄ ሚኒሊክ በኋላ
 የኢትዮጵያ ነገዶች አመጣጥ በሚለው ርዕስ ስር
 እናየዋለን፡፡ እናም ለምሳሌ ያህል ወሎ ሙሉ

በሙሉ ሙስሊም ሆኖ ቢሆን ኖሮ አገው
 ሙስሊም ነበር ማለት ነው፤ ስለዚህ ጎንደርና
 ጎጃም ከመነሻውም ሙሉ በሙሉ ሙስሊም
 ነበሩ ማለት ነው። ከአገው ቀጥለው ስልጣን
 የያዙትም ሽዋዎች ናቸው፤ ወሎ ሙሉ በሙሉ
 ሙስሊም ሆኖ ቢሆን ኖሮ ሰ/ሸዋም ሙስሊም
 ነበር ማለት ነው። ሰ/ሸዋ ሙስሊም ሆነ ማለት
 ደግሞ ጎጃምና ጎንደር አገው /ዛግዌ/
 ያስያዛቸውን ተፈጥሯቸውን ይዘው
 አይቀጥሉም ነበር ማለት ነው። ከሸዋም
 ቀጥለው ለ74 አመት ያህል ስልጣን የያዙት
 የጁዎች ናቸው፤ የየጁ ህዝብ አብዛኛው
 ክርስቲያን ባይሆን ኖሮ ጎጃምና ጎንደር ሽዋ
 ያስያዛቸውን ተፈጥሯቸውን ይዘው
 አይቀጥሉም ነበር ማለት ነው። ስለዚህ
 ጎጃምንና ጎንደርን ይህንን የአሁኑን
 ተፈጥሯቸውን ያስያዟቸው የወሎ ክርስቲያኖች
 ናቸው ማለት ነው። በሌላ መልኩም ብናየው
 ጎጃምና ጎንደር ወደ ንግስና መጥተው
 የማያውቁ ከሆነና አፄ ቴዎድሮስም የነገሰው
 የጁን ተጠግቶ /ከራስ አሊ ጋር ተጋብቶ/ ከሆነ፤
 አማራን ይህንን የአሁኑን ተፈጥሮውን
 እንዲይዝ ያደረገው ወሎ ነው ማለት ነው።
 አሁንም በሌላ አገላለፅ የኢትዮጵያ ታሪክ
 ማለት የአገው /ዛግዌ/፣ የሸዋ /ሰለሞናዊ/ና የየጁ
 /ዘመነ መሳፍንት/ ታሪክ ማለት ከሆነ አማራን
 ይህንን የአሁኑን ተፈጥሮውን እንድይዝ
 ያደረገው ወሎ ነው ማለት ነው። አሁንም
 በሌላ አገላለፅ የኢትዮጵያ ታሪክ ማለት
 የመራተክለሐይማኖት ቤተሰቦች፤
 የይኩኖአምላክ ቤተሰቦች፤ የትልቁ ራስ አሊ
 ቤተሰቦችና የአፄ ሚኒሊክ ቤተሰቦች ታሪክ
 ማለት ከሆነ አማራን ይህን ያሁኑን

ተፈጥሮውን ያሲያዘው ወሎ ነው ማለት ነው /
ሸዋ፣ የጁና አገው /ላስታ/ ናቸው ማለት ነው።

/ሸዋ፣ የጁ፣ አገው፣ ወረሂመኖ/ ወሎ
ባይኖርም ኢትዮጵያ አንዳንድ የሀገር ዉስጥ
ታሪኮችን አታጣም /አፄ ዮሃንስና ግራኝ
አህመድ/፤ ነገር ግን ወሎ ባይኖር ኖሮ አማራና
አፍሪካ ታሪክ አይኖራቸዉም ነበር። አማራ
ክልል ዉስጥ ወሎ ተባብሮታ ብትወጣ
አሮምያም ሆነ ደቡብ ክልሎች ከአማራ የተሻለ
ታሪክ ይኖራቸዋል። አሮምያ የአባ ጅፋርን
ታሪክ ሊጠቅስ ይችላል፤ ደቡብም የጦናን
ታሪክ ሊጠቅስ ይችላል። አማራ ዉስጥ ግን
ወሎ ተባብሮታ ከወጣች የሚጠቀስ ታሪክ
አይኖርም። የበላይ ዘለቀና የአፄ ቴዎድሮስ
ታሪኮችም ሳይቀር የወሎ ታሪኮች ናቸዉ።

ደጃዝማች በላይ ዘለቀ፡- አባቱ ባሻ
ዘለቀ ላቀዉ ይባላሉ፤ ባሻ ዘለቀ ላቀዉ የልጅ
እያሱ አንጋች ነበሩ። እናቱ እመት ጣይቱ ሐሰኔ
ይባላሉ። የበላይ ዘለቀ አባትና እናት የወሎ
ቦረና ሳይንት አዉራጃ ሰዎች ናቸዉ። በላይ
ዘለቀ በወሎ ክ/ሀገር፤ ቦረና ሳይንት አዉራጃ፤
በጫቃታ ወረዳ፤ በጅሩ ቀበሌ፤ ጎጣ በተባለ
መንደር፤ ነዉ ተወልደዉ ያደጉት።

ልጅ እያሱ ከስልጣን ከወረዱ በኋላ ባሻ
ዘለቀ ላቀዉ ወደ ተወላዳብት ቦረና ሳይንት
ተመልሰዉ ቤተሰቦቻቸዉ ጋር እየኖሩ ሳለ
በእጃቸዉ የሰዉ ህይወት አለፈባቸዉ። እናም
በቀል እንዳይደርስባቸዉና በመንግስትም
እንዳይያዙ፤ በሌሊት ጨረቃ ሁለቱን
ልጆቻቸዉን /በላይንና እጅጉን/ ይዘዉ ወደ
አባይ ሸለቆ ጫካ ሸፈቱ። አባይ ሸለቆም ዉስጥ

በሽፍቶች ይዘወተር ወደ ነበረው “የለምጩን”
ጫካ ዉስጥ ገቡ።

“የለምጩን” ጫካ በጎጃም ክ/ሀገር፤
በብቸና አዉራጃ፤ በእነማይ ወረዳ፤ በአባይ
ሸለቆ ዉስጥ የሚገኝ፤ ከላይ ዳገት ከታች ገደል
ሆኖ፤ በቀይትና ጠጋ ወንዞች የተከበበ፤ በረሀና
ሰዋራ ሥፍራ ነዉ። ባሻ ዘለቀም በዚሁ
በለምጩን ጫካ ውስጥ ተደብቀው
ልጆቻቸውንና እራሳቸውን በሽፍትነት ስራ
ማስተዳደር ጀመሩ። ሆኖም ግን የአካባቢዉ
ሰዎች አይተዋቸዉ ኖሮ፤ አዳዲስ ዘራፊ ሌቦች
ከወሎ መጥተዋል ብለዉ በወቅቱ “ሌባ አዲን”
እየተባሉ ይጠሩ ለነበሩት ሹመኞች ጠቆሙ።
የአካባቢዉ የሌባ አዲን ሹም የነበሩት
ፊታዉራሪ እንዳለም፤ ሚኒሻዎቻቸውን
በማዘዝ፤ በድንገት ባሻ ዘለቀን አስከብበዉ፤
እጅ እንዲሰጡ ጠየቋቸዉ። ባሻ ዘለቀም እጅ
አልሰጥም በሚል፤ ተኩስ ከፍተዉ፤ ብዙ ሰዉ
ካለቀ በኋላ እሳቸዉም ተገደሉ።

ከዚህ በኋላ በላይ ወንድሙን ይዞ
እየተጠነቀቀ አንደዬ ቦረና ሌላ ጊዜ አባይ ሸለቆ
እያለ እየኖረ ሳለ፤ የጣሊያንን መምጣት ሰማ።
የጣሊያንን መምጣት እንደሰማ ቦረና ሳይንት
እየሄደ አብሮ አደጎቹን እየሰበሰበ “መሳሪያችሁን
ለጣሊያን ማስረከብ የለባችሁም፤ የጣሊያን
ባሪያ መሆን የለብንም” እያለ ማሳመን ጀመረ።
፡ በመጨረሻም ቁጥራቸዉ ወደ 30 የሚደርሱ
የአንድ አያት ልጆች ማለትም የእናቱ አባት
የሐሰኔ ወዳጆ ተወላጆችና ሌሎችም
ለመጀመሪያ ጊዜ ከበላይ ዘለቀ ጋር ተቀላቅለዉ
ለምጩን ጫካ ዉስጥ ገቡ። ከትንሽ ቆይታ
በኋላም አጎቱ ለገሠ ሐሰኔ ቦረና ሣይንት

አካባቢ የሰበሰባቸውን ወደ 100 የሚሆኑ ልጆች
ይዞ በላይን ተቀላቀለ። እናም የበላይ ዘለቀ
ትግል ወደ 130 በሚሆኑ የወሎ ልጆች
ተጀመረ።

የጎጃም ዘፋኞች/የሙዚቃ አርቲስቶች/ በላይ
አባይ ሸለቆ ለምጩን ጫካ ውስጥ ነበር
በሚል፤ በዘፈን ጎጃሜ አድርገውታል።
እንደዚያ ከሆነ አፄ ቴዎድሮስም፤ ከእንግሊዞች
መምጣት በፊት ዋግሹም ጎበዜ /አፄ
ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ ጎንደር ቤተመንግስትንና
መላውን ግዛቱን ሲያስለቅቀው ወደ ደቡብ
ወሎ መቅደላ ሸሸቶ፤ የእንግሊዞች መምጣት
ድረስ እዚያው ወሎ መቅደላ ውስጥ ነበር ለ4
ዓመት ያህል መሸጎ የኖረው፤ የሞተውም
እዚያው ወሎ መቅደላ ውስጥ ነው። በላይ
ዘለቀና ሌሎች ሽፍቶች ሁሉ ግን ወደ አባይ
ሸለቆ ይገቡ የነበረው ከአባይ ሸለቆ የተሻለ፤
ሽፍቶ ለመኖር የሚሆን ሌላ ቦታ ስላልነበር
ነዉ። የበላይ ዘለቀ መደበኛ ወታደሮች ግን
በሙሉ በሚባል ደረጃ በተለያዩ ጊዜ በፍላጎት
የገቡ የወሎ ሰዎች ነበሩ። ምክንያቱም በላይ
ለሰራዊቱ የሚሆን በቂ ራሽን /ምግብ/
ስላልነበረዉ፤ በተቆጣጠራቸዉ የአባይ ሸለቆ
ወረዳዎች የተመለመሉት ወታደሮች እዚያዉ
ቤታቸ እየኖሩ፤ የክትት ጦርነት ሲታወጅ ብቻ
ከያሉበት በመምጣት መደበኛዉን የወሎ
ወታደር ያግዛሉ፤ ጦርነቱ እንዳለቀ ወደ
ቤታቸዉ ይመለሳሉ፤ ከተት ታዉጆ ከቀሩ ግን
ማታ እየተለቀሙ ከፍተኛ ቅጣት
ይደርስባቸዋል።

እናም እራሽን ይቀርብ የነበረዉ 500
አባላት ላሉትና “ጋሜ” በመባል ለሚታወቀዉ

ልዩ ጦር እና “ዙሪያ ሰፋሪ” በመባል
 ለሚታወቀው መትረየስ ተኳሽ ጦር ብቻ ነበር፡
 ፡ እነዚህ ደግሞ በላይ ከማይቆጣጠራቸው
 የወሎ አካባቢዎች በየጊዜው በፍላጎት የመጡ
 ወታደሮች ስለሆኑ ከተበተኑ በኋላ በክትት
 አዋጅ ተገደው ሊመጡ አይችሉም፡፡ እናም
 ከሞላ ጎደል በሙሉ የበላይ መደበኛ ወታደሮች
 የወሎ ሰዎች ነበሩ /አባይ ጎጃምን ይዞራል
 የበላይ ምሽግም የአባይን ወንዝ የተከተለ ነበር/
 ፡፡

ስለ ጣሊያን ዳግም ወረራ/ሁለተኛ ወረራ/፤
 በእኛና በነጭ ታሪክ ፀሀፊዎች መካከል ትልቅ
 ልዩነት አለ፡፡ እኛ ኢትዮጵያውያን፤ በጣሊያን
 ዳግም ወረራ ጊዜ ኢትዮጵያ የተሸነፈችው
 በጦር በሳሪያ ብልጫ ነው እንላለን፡፡ እንደ ነጭ
 ፀሀፊዎች ግን ኢትዮጵያ የጦር መሳሪያ
 ብልጫውን መቋቋም ትችል ነበር /አትሸነፍም
 ነበር/፡፡ ኢትዮጵያን እንዲትሸነፍ ያደረጋት
 የጎጃሞች ክህደት ነው፤ ጎጃሞች የጣሊያንን
 መምጣት ከሸዋ አገዛዝ ለመገላገል የተፈጠረ
 ልዩ አጋጣሚ አድርገው ነበር የወሰዱት፡፡
 የጎጃሞች አመፅ አጠቃላ የሰራዊቱን የአንድነት
 ስሜት ገድሎታል፤ የወታደሩን ኢትዮጵያዊነት
 ስሜቱንና የእርስ በእርስ መተማመኑን
 አዳክሞታል፤ የወታደሩን ሀገራዊ አቋም
 ሰብሮታል...ወዘተ ይላሉ፡፡

አንድርዜይ ባርትሌሚና ዮዳና ማንቴል-
 ኒየችኮ የተባሉ እንግሊዛውያን ፀሀፊዎች
 “የኢትዮጵያ ታሪክ” በሚለው መጻህፍቸው
 ያሰፈሩትና በዓለማየሁ አበበ የተተረጎመው
 መጻህፍ ውስጥ የሰፈረው ፅሁፍ ቃል በቃል
 ሲቀመጥ፡-

“ከረጅም ጊዜ አንስቶ ሲብላላ የቆየው በቀዳማዊ ኃይለስላሴ ላይ የተቃጣው የጎጃሞች አመፅ፣ በጦርነቱ ዋዜማ ላይ የንጉሥ ነገስቱን ሰራዊት አቋም አዳከሞታል። ጎጃሞች፣ ጦርነቱ ከአፄ ኃይለስላሴ አገዛዝ ለመላቀቅ ጥሩ አጋጣሚ ነው የሚል እምነት ነበራቸው። ጎጃሞች፣ ይህ “የሸዋ ንጉስ” ይላሉ እንጂ “ንጉስ ነገስት” የሚለው ቃል ከአፋቸው አይወጣም ነበር ይልና፤

ጦርነቱ እንደተጀመረ የመጀመሪያዎቹ ሳምንታት ውስጥ አንዳንድ የጎጃም መኳንንት ንጉሥ ነገስቱን እየተዉ ከየዕርስታቸው እየሄዱ ይቀመጡ ጀመር። በራስ ኃይሉ ተከተለሐይማኖት ቀስቃሽነት ግልፅ አመፅ ጀመሩ። በዚህም ምክንያት ታህሳስ 8 ቀን 1928 ዓ.ም ንጉሥ ነገስቱ ለጎጃም ህዝብ አዋጅ አስነገሩ። በዚህ አዋጅ ውስጥ ቀዳማዊ ኃይለስላሴ ከብዙው በጥቂቱ እንዲህ ብለዋል፡- የጎጃም ህዝብ ሆይ፣ ጠላት ሲመጣ ያለርህራሄ በጭካኔ ሐይማኖትህን ያስለዉጥህል፤ ሚስትህንና ሴት ልጆችህን ይነጥቅህል፤ ከአባቶችህ የወረሰከውን መሬት ይቀማህል። ለሀገርህ ለኢትዮጵያ ነፃነት፣ ለአርቶዶክስ እምነትህ ደምህን ታፈሳለህ እንጂ ትከዳኛለህ የሚል እምነት አልነበረኝም። ደጃች ገሠሠ፣ ፊታዉራሪ ታምራት፣ ፊታዉራሪ ገሠሠ ንጉሴ፣ ፊታዉራሪ ዘለቀ ካሳ፣ ፊታዉራሪ ዘለቀ ወሌ፣ ቀኛዝማች አየለ ኃይሉ፣ ቀኛዝማች መርዕድ ዋሴ፣ ቀኛዝማች ዘለቀ አስጌ ወዘተ የተባሉት ባላባቶች አገራቸውን ኢትዮጵያንና እኔን ንጉሥ ነገስቷን ከድተዋል” ብለው አዋጅ አስነገሩ ይልና፤

ሆኖም ግን የታህሳስ፣ የንጉሥ ነገስቱ አዋጅ ምንም አድማጭ አላገኘም። ጎጃም ውስጥ ንጉሥ ነገስቱ፣ በአዋጁ፣ በሥም በጠቀሷቸው መኳንንት መሪነት ግልፅ ጦርነት ተቀጣጠለ። ከዚህ በኋላ አንድ ታማኝ ጦር ከግምባር ቀንሶ ወደ ጎጃም ማዘመት ግድ ሆነ። ይህ ጎጃሞች ያቀጣጠሉት የክህደት ጦርነት የኢትዮጵያን ሰራዊት አቋም /የአንድነት አቋም/ አዳክሞታል፡፡ ይህ በጎጃም የተቀሰቀሰው ሁከት በተለይ በሰሜኑ ግምባር ወሳኝ በነበረው የማይጨው ጦርነት ላይ የኢትዮጵያን ጦር ኃይል አቋም አዳክሞታል” ይላል።

ጎጃምና ጎንደር በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ እንደ ታማኝ ተቆጥረው ጦርነት ላይ የተሰለፉት በዚህ ጦርነትና ደርግ ከኢህአዴግ ጋር ባደረገው ጦርነት ላይ ብቻ መሆኑ መፅሀፉን አንብቦን ስንጨርስ በጣም ግልፅ ይሆናል። ይህ የሆነበትም ምክንያት ጎጃሞች የበፊቱን የአፄ ሚኒሊክን ቂም ይረሱታል ተብሎ ስለተገመተ ነበር ጥርጣሬው የቀረላቸው። ነገር ግን ጎጃሜዎች የበፊቱን በአፄ ሚኒሊክ የደረሰባቸውን ቂም አረሱትም ነበርና በአፄ ኃይለስላሴ ጊዜ የጣሊያንን መምጣት እንደ ልዩ አጋጣሚ ተጠቅመው በሸዋና በየጁ ላይ ቂማቸውን ለመወጣት ሞከሩ። በአድዋ ጦርነት ጊዜ ግን እራሳቸው አፄ ሚኒሊክ ስለነበሩና የቂማቸውንም መጠን ስለሚያውቁት በጥርጣሬ ጎጃሜዎችን ለብቻቸው ነበር ያሰለፏቸው፤ ስለሆነም ጦርነቱን ጥሩ በሆነ ሀገራዊ አቋም ማሸነፍ ተቻለ /ጦርነቱ በኢትዮጵያ አሸናፊነት ነደመደመ/። ነገር ግን ጎጃሞች ለመጀመሪያ

ጊዜ ታማኝ ተደርገው በተሰለፉበት በዚህ
የጣሊያን ዳግም ወረራ ጦርነት ጊዜ የኢትዮጵያ
ወታደሮች ሀገራዊ አቋም ባየነው መልኩ
ስለተበላሸ ጦርነቱ በኢትዮጵያ ተሸናፊነት
ተጠናቀቀ /የውስጥ ባንዳ ካለ የውጭ ጠላትን
በርትቶ መዋጋት አይቻልም/። እናም
ጎጃሜዎች ወሎን /ሸዋና የጁን/ የተበቀሉ
መስሏቸው ለውጭ ጠላት በባንዳነት
በማገልገልና የውስጥ ውጋት በመሆን
ሀገራቸውን እንድትደፈር አደረጉ። የዚህ
የጎጃሞች ጉዳይ መነሻው አፄ ሚኒሊክ ናቸው፤
በአፄ ምኒሊክ ስር ያለውን አንብቦን ስንጨርስ
በጣም ግልፅ ይሆናል።

ስለዚህ የበላይ ዘለቀ ታሪክ የጎጃሞች ታሪክ
ሊሆን አይችልም ማለት ነው። የበላይ ዘለቀ
ታሪክ በዘፈን ብቻ ወደ ጎጥ ታሪክነት ከተቀየሩ
የኢትዮጵያ /የወሎ/ ታሪኮች መካከል አንዱ ነው
ማለት ነው /ወሎ የብሄረሰቦች ድብልቅ ነው/።
ይህ በርግጥ የጎጃሞች ስህተት ብቻ አይደለም
የአሁኑ የኢትዮጵያና የወሎ ትውልድ በቁንጅና
ዘፈኖች ተጠምዶ ለታሪኮቹ ቦታ ባለመስጠቱ
የመጣ ነው። ወሎ የሁሉም ብሄረሰቦች
ድብልቅ /collection/ ከመሆኑ አንፃር ሁሉም
የኢትዮጵያ ብሄረሰቦች ታሪካቸውን የመጠበቅ
የዜግነት ግደታ አለባቸው። እናም
ኢትዮጵያውያን በየጊዜው ወደ ጎጥ ታሪክነት
ሲቀየሩ የኖሩ የሀገሪቱን ታሪኮች በዘፈንና
በፅሁፍ እንደገና ማስተካከል ይኖርባቸዋል
ማለት ነው። ዘፈን በዘላቂነት ታሪክን
ከማስተካከል አንፃር ዋናውን ድርሻ ይወስዳል፤
መፀሀፍ ጊዜዊ ነው /በፋሽን ነው የሚነበበው/፤
በዚያ ላይ አንባቢው ለራሱ ብቻ ነው

የሚያነበው፤ ዘፈን ግን ለዘለዓለም ዘላቂ ነው /የአሁኑ ትውልድ የዱሮዎቹን የእነ ጥላሁን ገሰሰን ዜማዎች እንደሚደምጠው ማለት ነው/፤ በዚያ ላይ አንድ ሰው ዘፈን ሲከፍት ሁሉም ሰው ይሰማል፤ አንድ ሙዚቃ ቤት ዘፈን ሲከፍት ሰፈሩ ሁሉ ይሰማል ወዘተ። እናም ወሎ የብሄረሰቦች ስብስብ /collection/ ስለሆነ ሁሉም ብሄረሰቦች የሀገራቸውን የኢትዮጵያን ታሪክ መጠበቅ የዜግነት ግደታቸው ነው ማለት ነው።

በነገራችን ላይ በላይ ዘለቀ በርካታ የጎጃም ዘፋኞች ስላዜሙለትና ታዋቂ ስላደረጉት እንጂ ከአርበኝነት አንፃር ሲታይ በላይን የሚበልጡ በርካታ ስማቸው ተነስቶ የማያወቅ አርበኞች አሉ። እናም ስለእነሱ ሳንፅፍ ስለ በላይ መፃፋችን ከአንባቢያን ጋር ከማስተዛዘቡም ባሻገር ለህሌናም ጥሩ ስለማይሆን የበላይ ዘለቀን ጉዳይ እዚህ ላይ እናቆማለን።

አፄ ቴዎድሮስ፡- ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ፤ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያስፍሩት ቃል በቃል ሲቀመጥ፡-

“ልጅ ካሳ /በኋላ አፄ ቴዎድሮስ/ ጥር 6 ቀን 1811 ዓ.ም ከቋራው ተወላጅ ከሀይሉ ወልደጊዮርጊስና ከእንፍራዚ እመቤት ከወ/ሮ አትጠገብ ነበር የተወለዱት።

በተወለዱ በ1 ዓመታቸው አባታቸው ስለሞቱ እናታቸው ወ/ሮ አትጠገብ ተምረው ለወግ ለማዕረግ ይበቁ ዘንድ ወደ አንድ ገዳም ወስደው ለመነኮሳቱ አደራ ሰጧቸው።

በመጀመሪያ በማህበረ ስላሴ ገዳም፣ ቀጥለው
በቸንከር ተክለሐይማኖት ገዳም መንፈሳዊ
ትምህርትና ዓለማዊ ትምህርታቸውን
ሲከታተሉ አደጉ።

ወደ ወጣትነት ሲሸጋገሩም ከደንቢያው
ባላባት ከናታቸው ወንድም ከደጃች ክንፉ ጋር
ሆነው እየኖሩ ሳለ ገሰሰች እንግዳ የተባለች
ልጃገረድ ጋር ተጋብተው መሸሻንና አልጣሽን
ወለዱ። ትዳራቸው ግን ብዙ አልቆየም።
ትዳራቸው ስኬታማ ስላልነበረ ከአጎታቸው ጋር
ወደ ጎንደር ቤተመንግስት መጡ።
ቤተመንግስቱ ዉስጥም ማገልገል ጀመሩ
ይልና፤

በአጭር ጊዜ ዉስጥም በሚፈፀሟቸው
የድፍረትና የጀግንነት ሥራዎች በእቴጌ መነን
ዘንድ ተወዳጅ እየሆኑ ሄዱ። በልዩ ልዩ ግዛቶች
ለዘመቻ ሲሄዱም በታላቅ ጀብድ ድል እያደረጉ
ምርኮም እያመጡ ለትንሹ ራስ አሊና ለእናቱ
ለእቴጌ መነን በማስረከብ ታማኝ አገልጋይ ሆኑ
ይልና፤

በ1840 አካባቢ የግብፅ ጦር በሱዳን በኩል
ኢትዮጵያን ለማጥቃትና ለመወረር ከመቸዉም
ጊዜ በላይ ተጠናክሮ የመጣበት ወቅት ነበር።
ካሳም ጦሩን በከፍተኛ ጀግንነት በመምራት
ስናር ድረስ ዘልቀው ገብተው የግብፅን ወራሪ
ሀይል ድምጥማጡን አጥፍተው ተመለሱ።
እጅግ ጀግና መሆናቸው በሁሉም
የቤተመንግስት ሰዎች ዘንድ ታየላቸው። ራስ
አሊና እቴጌ መነንም ከሁሉም መኳንንቶቻቸው
የበለጠ ካሳን ወደዷቸው።

ነገር ግን የካሳ ጀግንነት ለራሳቸውም ስጋት ሆናቸዋል። ስለዚህ በዘዴ መያዙን መረጡና በጋብቻ ገመድ ጠፍረዉ ለማሰር ሲሉ የራስ አሊን ልጅ፣ የእቴጌ መነንን የልጅ ልጅ ተዋበችን በሚስትነት ሰጥተዉ አጋቧቸዉና 40 ቀን የቆዩ ድግስና ግብዣ ተካሄደ።

የደጃዝማችነት ማዕረጉንም ያገኙት በዚሁ በሰርጉ ጊዜ ነበር” ይላል።

/እዚህ ላይ ማለትም “በዘዴ መያዙን መረጡና በጋብቻ ገመድ ጠፍረዉ ለማሰር ሲሉ” የሚለዉ ሀረግ ታሪኩ ተቀጥቆጦ የተጣመመበት ቦታ ነዉ። ካሳ ቤተመንግስት የገባዉ ባዶ እጁን መሆኑን አይተናል። አንዳንዶች ካሳ ባዶ እጁን አልነበረም፣ ሰራዊት ነበረው እያሉ ይከራከራሉ፤ አንዳንዶች ደግሞ ሽፍታ ያደርጉታል። ሁለቱም እጅግ ስህተት ናቸው፤ ምክንያቱም ካሳ የራስ አሊ ሎሌ እንደነበር፣ በዚያው በአፄ ቴዎድሮስ ዘመን በህይወት የነበሩት እነ ጸሐፌ ትዛዝ ፅፈዋል (ጸሐፌ ትዛዝ በአፄ ቴዎድሮስም በአፄ ሚኒልክም ጊዜ በህይወት ነበሩ፣ አፄ ሚኒሊክ በአፄ ቴዎድሮስ ጊዜ ታስረው ነበር)። ካሳ ሎሌ ከሆነ በኋላ ሽፍቶ ቢሆን ኖሮ ደግሞ እንደገና ተመልሶ ታዛዥ ሆኖ ቀጥለን እንደምናየው አንድ እግር ወርች ስጋ አይላክለትም ነበር። እናም የእቴጌይቱ ውለታ ገደል የገባበትና የየጁ ወታደሮች ታሪክ ተጣሞ ለቴድ የተሰጠበት ቦታ ይህ ነዉ /በጋብቻ ገመድ ጠፍረው ለማሰር የሚለው ሀረግ/። እስኪ እንደዉ ማን ይሙት ? ሴት ልጅ እንጂ ወንድ ልጅ እንደት ተገዶ ሊያገባ ይችላል። በዚያ ላይ ማስገደድ ከተቻለና ሰውየው ስጋት ከሆነ አስገድዶ

ከማጋባት ይልቅ መግደል ይቀላል። ቀጥለን
 እንደምናየው ቴድ ተዋበችን ከሞት መንጋጋ
 /ከግብፆች እስር ቤት/ አውጥቶ ነው ያገባት።
 እናም የኢትዮጵያን /የወሎን/ ታሪክ አጣሞና
 አድበስብሶ ለመውሰድ ሲባል የወሎን ውለታ
 መካድና የአባቶቻችንን መዋደድ ማበላሸት
 ተገቢ አይመስለንም። ጎጂዎች የበላይ ዘለቀን
 ታሪክ በዘፈን አማካኝነት ብቻ ከወሎ
 መውሰዳቸው ይታወቃል። ይህ ለሀገራችንም
 ጥሩ አይሆንም፤ ታሪክ ሰሪው ሌላ ተሸላሚው
 ሌላ ከሆነ ታሪክ ሰሪ አይገኝም። የወሎ ታሪክ
 የሁላችንም ታሪክ ሆኖ እያለ ታሪክ ሰሪዎቹን
 ማበረታታት ሲገባን ታሪካቸውን ለመዘረፍ
 ስንል የኢትዮጵያን /የወሎን/ ታሪክ በማጣመም
 ለሌላ ሰው እየሸለምን ሀገሪቱ ጀግና
 እንዳይኖራት ማድረግ ጥሩ አይመስለንም/።
 ታሪኩ ተስተካክሎ ሲፃፍ እንዲህ ይሆናል።

አንድርዜይ ባርትረክኪና ዮዳና ማንቴል-
 ኒየችኮ የተባሉ እንግሊዛዊያን ፀሀፊዎች
 “የኢትዮጵያ ታሪክ” በሚለው መፀሀፋቸው
 ያሰፈሩትና በዓለማየሁ አበበ ከተተረጎመው
 መፀሀፍ ውስጥ የሰፈረው ፅሁፍ ቃል በቃል
 ሲቀመጥ “ከግብፅ ጋር በተካሄደው ጦርነት
 የመነን ሰራዊት ጠንክሮ እንዲዋጋ
 እንዲታደፋፍር ተብሎ፤ የልጅ ልጁ ልዕልት
 ተዋበች ሰራዊቱን እንዲታጅብ ተደርጎ ነበር።
 ነገር ግን ግብፆች ያሏቸው መድፎች ለድል
 አበቋቸው፤ ኢትዮጵያዊያኑ ተሸነፉ፤ ልዕልት
 ተዋበችም ተማረከች ይልና፤

በዚህ ጊዜ ካሳ ከእቅዶቹ ውስጥ ብዙውን
 ክፍል እውን የሚያደርግበት ጊዜ እንደ ደረሰ
 ተገነዘበ። ይኸውም በመጀመሪያ ደረጃ

በኢትዮጵያ ውስጥ ለማዕከላዊው ስልጣን
 ለሚደረገው ትግል አመች መቆናጠጫ
 ማግኘት፤ ቀጥሎም የራስን አቋም ማሻሻል ነው፡፡
 ፡ እነዚህንም በሁለት መንገዶች ለማከናወን
 ወሰነ፡- አንደኛ ግብዎችን ድል ማድረግና
 በጠላት ኃይል ላይ በተገኘው ድል አማካኝነት
 የራሱን ወታደራዊ ተደማጭነት ማጠናከር፡፡
 ሁለተኛ ከቤተመንግስቱ ጋር መጋባትና
 በባላባታዊው የደረጃ ርብራብ ውስጥ
 ተቀባይነት የሚያስገኝ የጎላ ስፍራ መያዝ፡፡
 ምናልባትም ይህን ታላቅ ምኞትና የመሪነት
 ተሰጥኦ የታደለው ካሳ፤ ይህን ሁለተኛውን
 ሀሳብ መተግበሩ ወደ ፊት ለንጉሳዊው ዙፋን
 ለሚደረገው ትግል ጥሩ መቆናጠጫ
 እንደሚሆንለት ሳይገነዘብ አልቀረም ይልና፤

ካሳ ሰራዊቱን እየመራ የግብፅን ጦር ወግቶ
 በመበታተን፤ ከተማረከች በኋላ፤ ለሙላ ፓሻ
 ሐሬም የመዝናኛ ጫጉላ ታጭታ የነበረችውን
 ልዕልት ተዋበችን፤ ከግብዎች እስር ቤት
 መንጥቆ አወጣት፡፡ ያን ጊዜ ገና የ15 ዓመት
 ጉብል የነበረችው ተዋበች እጅግ የምታምር
 ቆንጆ ነበረች፡፡ ከጎንደሩ ቤተመንግስት ጋር
 በጋብቻ የመተሳሰሩ የካሳ ምኞት እውን ወደ
 መሆኑ የተቃረበበት ዋናው ምክንያት ይህ ነው፡፡
 ፡ ለጊዜው ግን ተዋበች ወደ ወላጆቿ
 ቤተመንግስት ጎንደር እንድትሄድ አደረገ”
 ይላል፡፡

/በነገራችን ላይ ይህ ተርጓሚ አፄ ቴዎድሮስ
 ላይ ሲደርስ በርካታ የአደባባይ ሚስጥሮችን
 ዘሎቸዋል፤ ለምሳሌ ያህል ካሳ የራስ አሊ ሎሌ
 እንደነበር፤ በዚያው በአፄ ቴዎድሮስ ዘመን
 በህይወት የነበሩት እነ ጸሐፌ ትእዛዝ ፅፈዋል፤

እንዲሁም ተርጓሚው ካሳና እቴጌ መነን የተከዳዱበትን የወይፈንና የአንድ እግር ወርቅ ስጋ ጉዳይንም ዘሎታ፤ እነኝህን የመሳሰሉ የአደባባይ ሚስጥሮችን ቆርጦ መጣል ተገቢ አይመስለንም፡፡ ሆኖም ግን እስከ አሁን ድረስ ኢትዮጵያ ውስጥ ከተፃፉ የታሪክ መፅሀፎች ውስጥ ይህ መፅሀፍ እጅግ የተሟላና እጅግ የተሻለ ሚዛናዊነት ስለሚታይበት እኛም ልንጠቀምበት በአንደኛ ደረጃ መርጠነዋል፡፡ የፀሐፊ ትእዛዝ መፅሀፍ ደግሞ አፄ ሚኒሊክ በጀት በጅተው ከራሳቸው ከአፄ ሚኒሊክ አፍና ከእቴጌ ጣይቱ አፍ ላይ እየተወሰደ የተፃፈ ትክክለኛ (original) መፅሀፍ ስለሆነ ስለ አፄ ሚኒሊክ ዘመን ይህንን መፅሀፍ ልንጠቀምበት በአንደኛ ደረጃ መርጠነዋል፡፡ የጋዜጠኛ ፍሰሐ መፅሀፍ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ ያለውን የኢትዮጵያ ታሪክ እጅግ በተሟላ ሁኔታ የያዘና እጅግ የተሻለ ሚዛናዊነት ስለሚታይበት ይህንንም መፅሀፍ ልክ እንደላይኞቹ በፅሀፎች በአንደኛ ደረጃ ልንጠቀምበት መርጠነዋል፡፡

እናም ከላይ ካየነው የትርጉም መፅሀፍ እንደተረዳነው ካሳ ተዋበችን ከሞት መንጋጋ /ከግብፆች እስር ቤት/ ነበር ያወጣት ማለት ነው፡፡ ስለዚህ ለተዋበች ከካሳ የበለጠ ሰው አይኖርም ማለት ነው፡፡

ወደ ጋዜጠኛ ፍሰሐ ፅሁፍ ስንመለስ “በዚህ ድርጊታቸው /ታዘው ልጅቱን ከግብፆች እስር ቤት በማውጣታቸው/ ካሳ እጅግ ጀግና መሆናቸው በሁሉም የቤተመንግስት ሰዎች ዘንድ ታየላቸው፡፡ ራስ አሊና እቴጌ መነንም ከሁሉም መኳንንቶቻቸው የበለጠ ካሳን ወደዷቸው፡፡ ነገር ግን የካሳ ጀግንነት

ለራሳቸውም ስጋት ሆናቸው። ስለዚህ በዘዴ መያዙን መረጡና በጋብቻ ገመድ ጠፍረው ለማሰር ሲሉ የራስ አሊን ልጅ፣ የቴጌ መነንን የልጅ ልጅ፣ ተዋበችን በሚስትነት ሰጥተው አጋቧቸውና 40 ቀን የቆዩ ድግስና ግብዣ ተካሄደ። የደጃዝማችነት ማዕረጉንም ያገኘው በዚሁ በሰርጉ ጊዜ ነበር ይልና፤

በመሐመድ አሊ በተመራው የግብፅ ጦርና በእቴጌ መነን ጦር መካከል በተካሄደው ከባድ ውጊያ በርካታ ሰራዊት ከማለቁም በላይ እራሳቸው የጦር መሪዎችም ቆስለው ነበር። በዚህ ጦርነት ደጃዝማች ካሳ ሀይሉና አብሯቸው ዘምቶ የነበረው የባለቤታቸው የተዋበች ወንድም፣ ቆስለው ነበርና ሁለቱም እንዲያገግሙ በማሰብ እቴጌ መነን ለልጅ ልጃቸው /ለተዋበች ወንድም/ ጥሩ ወይፈን ሲልኩ ለደጃዝማች ካሳ ግን አንድ እግር ወርች ሥጋ ብቻ ላኩላቸው ይልና፤

እቴጌዋ ደጃዝማች ካሳን ዝቅ አድርገው በማየታቸው ያዘኑት ጀግናም ባለቤታቸውን ተዋበችን “ተመልከች የእናትሽን ግፍ” አሏት በምሬት። ተዋበችም በእናቷ እጅግ አዘነች። በተለይም በበርካቶች ዘንድ “ከደሐ ጋር የተጋባች” እየተባለች ትወቀስ ነበርና በንዴት ተወጣ ዝም ባለች ጊዜ “ምን ትያለሽ ተዋበች” ብለው ሲጠይቋት “ተነሳ ነዋ የምልህ! ታጠቅ ነው የምልህ” የሚል መልስ ሰጠች”ይላል።

/እንግዲህ ካሳ ወይፈን እንኳ ማረድ አይችልም ነበር ማለት ነው። ካሳ ቤተመንግስት ባዶ እጁን ሄዶ የተቀጠረ መሆኑንም አይተናል። አንዳንዶች ካሳ ባዶ

እጁን አልነበረም፤ ሰራዊት ነበረው እያሉ ይከራከራሉ፤ አንዳንዶች ደግሞ ሽፍታ ያደርጉታል። ሁለቱም እጅግ ስህተት ናቸው፤ ምክንያቱም ካሳ የራስ አሊ ሎሌ እንደነበር፤ በዚያው በአፄ ቴዎድሮስ ዘመን በህይወት የነበሩት እነ ጸሐፊ ትዛዝ ፅፈዋል፤ ካሳ ሎሌ ከሆነ በኋላ ሽፍቶ ቢሆን ኖሮ ደግሞ እንደገና ተመልሶ ታዛዥ ሆኖ አንድ እግር ወርቅ ሲጋ አይላክለትም ነበር።

እናም ካሳ በራስ አሊ ቤተመንግስት ውስጥ ከሎሌነት ጀምሮ እየተሾመ፤ እየተሾመ ሙሉ የእቴጌ መነን ጦር ዋና አዛዥ እስከመሆንና ደጃዝማች እስከመባል ደረሰ። ካሳና ተዋበች በተጋቡበት የስርግ ስነስረዓት ላይም ካሳ የደጃዝማች ማዕረግ ተሰጥቶት የመንግስት ጦር አዛዥ ተደርጎ ተሾመ። ከዚህ ጊዜ በኋላ ካሳ የሚያዘውን የመንግስትን ሰራዊት ይዞ ለመከዳት ተዋበችን የሚያሳምንበት ነገር ብቻ ነበር የሚፈልገው። ተዋበች ደግሞ ከሞት መንጋጋ ያወጣትን ካሳን ትወደው ስለነበርና በዘመኑ የነገሰታት ልጆች የእናት-የአባትን ስልጣን ቀድመው ለመውረስ ይሽቀዳደሙ ስለነበር የአባቷን ስልጣን ቀድሞ ለመውረስ ፈልጋለች። ተዋበች ካሳ ሸፈተም አልሸፈተም ከእቴጌ መነን እጅ እንደማይወጣ እርግጠኛ ነበረች። ምክንያቱም የያዘው ሰራዊት የሱ ሰራዊት አይደለም፤ የየጁ ወጪ የእቴጌ መነን ሰራዊት ነው። በዚያ ላይ ቴድ ባላባት አይደለም /ተዋበች ከሌለች መንገስ አይችልም፤ አይቻልም፤ እዚያ ዘመን ላይ ሆነን ማሰብ አለብን ጭሰኛ መንገስ አይችልም፤ ስለዚህ እሷ ነች የምትነግሰው ማለት ነው፤ ቴድ ከተዋበች

እጅ ሊወጣ አይችልም ማለት ነው፤ መጨረሻ ላይ ተዋበች ስትሞትም የታየው ይኸው ነው፡፡

እናም ተዋበች ለወንድሟ ወይፈን ተልኮ ለእሷ አንድ እግር ወርች ሥጋ ብቻ መላኩ አስቆጥቷታል፤ ካሳን ሳይሆን እሷን ነው ማየት ያለባቸው፤ ካሳን ከናቁት አለማጋባት ነበር፤ ከሞት መንጋጋ ካወጣት ከካሳ የበለጠ ሰው ደግሞ የላትም፡፡ እናም ምን ትያለሽ ተዋበች ሲላት፤ በሁኔታው ተናዳ ስለነበርና በዘመኑም የነገስታት ልጆች የእናት-የአባትን ስልጣን ቀድመው ለመውረስ ይሸቀዳደሙ ስለነበር ፈቀደችለት፤ ተነስ ታጠቅ አለችው፡፡

እናም ካሳ ተዋበች ሀሳቧን ትቀይራለች ብሎ የፈራ ይመስላል፤ ወዳው በፈቀደችለት ሌሊት ተዋበችንና የሚመራውን ሰራዊት ሁሉ ጠራርጎ ይዞ ወደ ቋራ ሲጓዝ አድሮ በአካባቢው በረሀ ሰፈረ፡፡ ከሸፈቱም በኋላ ተዋበች ብዙም ፖለቲካዊ ብቃት ስላልነበራት፤ ሁሉንም የፖለቲካ ስራዎች የሚያስፈፅመው ወትሮውንም የተሻለ ፖለቲካዊ ተሰጦ የነበረው ካሳ ሀይሉ ነበር፡፡ እቴጌ ተዋበችም ልክ እንደ እናቷ ካሳ በሚሰራቸው ስራዎች እምነት እያደረገባት ስለመጣ የፖለቲካውን ስራ ሙሉ በሙሉ ለቀቀችለት፡፡ ከዚህ በኋላ ካሳ ያለማንም ከልካይ በየጁው የእቴጌ መነን ሰራዊትና መሣሪያ መሣፍንቱን ሁሉ ያጭደው ጀመር፡፡ በሸፈተ በአመቱ በደረሰጌ ማሪያም ቤ/ን በጳጳሱ ተቀብቶ ነገሰ፡፡

ወደ ጋዜጠኛ ፍሰሐ ስንመለስ “ምን ትያለሽ ተዋበች” ብለው ሲጠይቁት “ተነሳ ነዋ የምልህ! ታጠቅ ነው የምልህ” የሚል መልስ ሰጠች፡፡

ይህ አጋጣሚ በወስጣቸው የተጸነሰውን ሀገር
አንድ የማድረግ ፍላጎትና አላማ የማሳኪያ
የመጀመሪያው መንገድ ስለሆነላቸው እየተደሰቱ
የዚያኑ ዕለት ሌሊት የሚመሩትን ጦር
አስከትለው ተዋበችንም ይዘው ሸፈቱ፤ ወደ
ቋራ አቅንተውም በአካባቢው ባለው በረሀ
ሰፈሩ ይልና፤

ወዳዉም ከእቴጌ መነን ጋር ተጣልቶ
የሸፈተውን ይልማ ወሰንን አገኙትና በከፍተኛ
ደስታ ተቀብሎ ከጎኑ አደረጋቸው። የመሪነቱን
ቦታም ለደጃዝማች ካሳ ሀይሉ ለቀቀላቸው።
ህብረት ፈጥረውም የአካባቢውን ግዛት
ሹማምንት ድል እያደረጉ በርካታ ቦታዎችን
ተቆጣጠሩ”ይላል።

እንግዲህ በርካታ ፀሀፍት የካሳን ታሪክ
መፃፍ የሚጀምሩት ከዚህ በኋላ ያለውን ነው፤
እስካሁን ድረስ ያየነው የካሳ ታሪክ ይዘለላል
/ተቆርጦ ይጣላል/ ወይ ተድበስብሶ ይታለፋል፡
:

እናም በወቅቱ በኢትዮጵያ ተወዳዳሪ
የሌለውንና የግብፅን ጦር እንደ እሳት የበላውን፤
የእቴጌ መነንን ጦር ይዞ የሸፈተው፤ ደጃዝማች
ካሳ ሀይሉ መሳፍንቱን ሁሉ ይጠራርገው
ጀመር። ሁሉም መሳፍንቶች የቴጌ መነን ገባር
ስለነበሩ ጦራቸውም በትጥቅም ሆነ በብዛት
ከእቴጌ መነን ጦር እንደሚያንስ ግልፅ ነው።
እናም የበርካታ መድፎችና የተሻለ ትጥቅ
ባለቤት የሆነውን የቴጌ መነንን ጦር ይዞ
የሸፈተውን ደጃዝማች ካሳ ሀይሉን
የሚቋቋመው መሳፍንት አልተገኘም። እናም

ደጃች ካሳ በሸፈተ በአመቱ በጳጳሱ ተቀብቶ ነገሰ።

ጸሐፊ ትእዛዝ ገ/ስላሴ “ታሪክ ዘመን ዘ ዳግማዊ ምኒሊክ” በሚለው መጻህፍቱ ያሰፈሩት ቃል በቃል ሲቀመጥ “ደጃች ካሳ የራሱ አሊ ሎሌ ነበር /ራሱ አሊ የእቴጌ መነን ልጅ ነው።። ጌታ አክዓብን በተጣላው ጊዜ መንግስቱን ለሎሌው ለኢዩ አሳልፎ እንደሰጠው ሁሉ የነዚህንም ትዕቢታቸውንና ጥጋባቸውን እግዚአብሔር አይቆባቸው መንግስታቸውን አሳልፎ ለሎሌቸው ለደጃች ካሳ ሰጠባቸው ይሉና፤

ደጃች ካሳም ደግሞ በሸፈተ በአመቱ ደጃች ወቤን ድል አድርጎ፤ ደጃች ወቤ እነግሳለሁ ብሎ ባሰራው ምንጣፍ፤ ባሰራው ዘወድ፤ ባሰራው ቤተክርስቲያን ደረሰጌ ማሪያም ላይ ስሜም ቴዎድሮስ ነው ብሎ ነገሰ” ይላል። /ስለዚህ በዓለም ላይ በሸፈተ በአመቱ የነገሰ ሽፍታ ካሳ ሀይሉ ይሆናል ማለት ነው፤ አንዳንድ ፀሀፍት አንድ አመት ተኩል ያደርጉታል፤ ጋዜጠኛ ፍሰህ መፀሀፍ ላይም ስናቀናንሰው እንዲሁ አንድ አመት ተኩል አካባቢ ነው።።

ቀጥሎም የሚከተሉትን ህጎች በአዋጅ አስነገረ።/እዚህ ላይ ለካህናቱ የወጣውን ህግ፤ ቁጥር 3ን፤ ልብ እንበል፤ ተዋበች ከሞተች በኋላ ይቀየራል/።።

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፍቱ ያሰፈሩትን ቃል በቃል አስነብባችኋለሁ።።

1. “ክርስቲያን በክርስቲያንነቱ፤ እስላም በእስላምነቱ ጸንቶ ይቀጥል። ነገር ግን እምነቱን ከአንዱ ወደ ሌላ የቀየረ እንደሆነ ሰባኪውም ተሰባኪውም አንገቱ በሰይፍ ይቆረጣል። ደረቱ በጦር ይወጋል።
2. ክርስቲያን የሆነ ሆሉ ከአንድት ሴት ውጭ ሌላ አግብቶ ቢገኝ ሀብቱን ሁሉ እንዳለ ለመጀመሪያ ሚስቱ ጥሎ እንዲወጣና እርሷም ሆነ ሹመት እንዳይሰጠው/ተዋበችንና የየጁን ሰራዊት ለማስደሰት የታሰበ ይመስላል።
3. ከጥንት ጀምሮ የነበረው የቄስና የደብተራ የመሬት ግብር እንደነበረ ሆኖ ይቀጥል /ይህን ህግ ተዋበች ከሞተች በኋላ መሳፍንቱ ሁሉ ስላመፁበት፤ ካህናቱ አመፁን ማስቆም አለባቸው በሚል ቀይሮታል።
4. የቤተመንግስቱ ባለስልጣኖች በእለት ተግባራቸው በደመወዝ እንዲሰሩ እንጂ ባሪያ መግዛትና መሸጥ እንዳይፈጽሙ።
5. የቤት ሰራተኞች ገረድና አሽከሮች በደመወዝ እንዲያገለግሉና ከአሰሪያቸው ጋር ተጣልተው ቢወጡ በወላቸው መሰረት ነገሩ የጸናል።
6. ማንኛውም ኢትዮጵያዊ በሙያው እንድሰለፍ፤ ገበሬውም በግብርናዉ ነጋደውም በንግዱ እንድተዳደር።

7. ገበሬው ከጥንድ በሬ በላይ የሚያርስ
ከሆነና ነጋደው ከኢጋሰስ ጭነት በላይ
የሚነግድ ከሆነ ግብር እንዲከፍል”
ይላል ፡፡

ከነገሰበት ጊዜ ጀምሮ ያለ ምንም አመፅና
ተቃወሞ ሀገሪቱን በሰላም እየመራ ጎንደር
ቤተመንግስት ውስጥ ተቀምጦ ነበር፡፡ ነገር ግን
በ1852 ዓ.ም ተወዳጅሟል ተብሎ ሞተች፤
ከዚህ በኋላ ሁሉ ነገር ተቀያየረ፡፡ ቴድ ተዋበች
ከሞተች በኋላ ሰላምና ስልጣን አልነበረውም፡፡

አንድርዜይ ባርትሌሚና ዮዓና ማንቴል-
ኒየችኮ የተባሉ እንግሊዛዊያን ፀሀፊዎች
“የኢትዮጵያ ታሪክ” በሚለው መጻህፍቱ
ካሳፈሩትና በዓለማየሁ አበበ ከተተረጎመው
በፅሁፍ ውስጥ ያለው ፅሁፍ ባጭሩ ሲቀመጥ
“ቴዎድሮስ ከተዋበች ጋርና እሷም ከሞተች
በኋላ ከጥሩወርቅ ጋር የፈፀማቸው ጋብቻዎች
ፖለቲካዊ ፀባይ ያላቸው ነበሩ፡፡ ተዋበች
ከሞተች በኋላ ባላባታዊ ተቃወሞ ተቀስቀሰ፡፡
ሰራዊቱም /የየጁ ወ. ሰራዊት/ ከ150ሺ ወደ 10ሺ
አሸቆለቆለ፡፡ በዚህ ምክንያት አፄ ቴዎድሮስ
ከሚሰነዘርበት የግድያ ሙከራ የተነሳ ጭንቀት
ውስጥ ወድቆ ነበር፡፡ የተወዳጁ ሚስቱ
የተዋበች በ1852 ዓ.ም መሞት ለዚህ የግድያ
ሙከራና ጭንቀቱ ከፍተኛ አስተዋፅኦ አድርጓል፡፡
፡ ወዳዉም የወሎው መስፍን ዋግሹም ጎበዜ
/በኋላ አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ ተዋበች ከሞተች
በኋላ አፄ ቴዎድሮስ ባላባት አይደለም በሚል
የአፄ ቴዎድሮስን መሪነት አልቀበልም ብሎ
ግዛቱን ዙሪያውን አጥሮ በመቆጣጠር ቴድን
በመቅደላ ብቻ እንዲወሰን አደረገው /መቅደላ

ደቡብ ወሎ ውስጥ የሚገኝ ወረዳ ነው፡፡
በ1856 ዓ.ም የአፄ ቴዎድሮስ ግዛት ከሁለቱ
ማለትም ከበጌምድርና ከዋድላ ደላንታ
አዉራጃዎች የሚያልፍ አልነበረም” ይላል፡፡
/ስለዚህ የቴድ ንግስና የቆየው ተዋበች እስከ
ሞተችበት ጊዜ ድረስ ብቻ ነበር ማለት ነው፡፡

ተዋበች ከሞተች በኋላ ቴድ ባላባት
ስላልሆነና የየጁ ሰራዊትን በፍጥነት እየሟሸሸ
መምጣትን ተከትሎ በየቦታው ያሉ መሳፍንቶች
አመፁ፤ አንገብርም አሉ፡፡ መሳፍንቶቹ ቴድን
እየተዉ ግዙፍ ሰራዊት ለነበረዉ ለወሎዉ
ለሰቆጣዉ መስፍን ለዋግሹም ስዩም ጎበዜ
/በኋላ አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ መግባት ጀመሩ፡
፡

መሳፍንቶቹ በቴድ ሰራዊት መመናመን
ብቻ አይደለም ያመፁት፡፡ የህልውና ጉዳይ
ስለሆነባቸው ነው፤ ምክንያቱም መሳፍንቶቹ
በዉስጣቸዉ ያለዉን ጭሰኛ የሚያስገብሩት
“እኛ ባላባት ነን፤ እንበልጥሀለን፤ የተሻልን
ዘሮች ነን ወዘተ” እያሉ ነዉ፡፡ ጭሰኛዉም
በዚሁ የባላባትነት ስርዓት አምኖ ነዉ
የሚገብረዉ፡፡ ተዋበች እስካለች ድረስ
መሳፍንቶቹ ችግር አልነበረባቸዉም፡፡
ምክንያቱም እየገበሩ ያሉት ለራስ ዓሊ ልጅ፤
ለእቴጌ መነን የልጅ ልጅ፤ ለእቴጌ ተዋበች ነዉ፡
፡ እቴጌ ተዋበች ደግሞ በባላባትነት ሁሉንም
ሀገሪቱ ዉስጥ ያሉትን መሳፍንቶች
ትበልጣቸዋለች፤ የምትኖርበት ጎንደር
ቤተመንግስትም የአባቷ የራስ አሊና የአያቷ
የእቴጌ መነን ቤተመንግስት ነዉ፤ ይህን ደግሞ
የሀገሪቱ ጭሰኛ ሁሉ አሳምሮ ያዉቀዋል፡፡
ስለዚህ ተዋበች እስካለች ድረስ የባላባትነት

ስረዓት አልፈረሰም ማለት ነው። እናም መሳፍንቶቹ በሰላም ለእቴጌ ተዋበች ሲገብሩ ኖሩ። ቴድም ያለምንም ተቃውሞ ንጉሰነገስት ሆኖ ጎንደር ቤተመንግስት ውስጥ ተቀምጦ ነበር።

አሁን ግን እቴጌ ተዋበች ሞተዋል። እቴጌ መነንና ራስ አሊም የሉም። ቴድን ደግሞ በባላባትነት ሀገሪቱ ውስጥ ያሉት ሁሉም መሳፍንቶች ይበልጡታል። ስለዚህ ከአሁን በኋላ መሳፍንቶቹ ለቴድ ገበሩ ማለት አንገታቸው ላይ ገመድ አስገቡ ማለት ነው፤ በዉስጣቸው ያለው ጭስኛ “የባላባትነት ስረዓት ፈረሰ” እያለ እየጨፈረ ወጣ ማለት ነው /የህልውና ጉዳይ ነው ማለት ነው/። መሳፍንቶቹ እንደለመዱት እኛ ባላባት ነን፤ እንበልጥሀለን፤ አርፈህ ተቀመጥ ብለው ጭስኛውን መናገር አይችሉም ማለት ነው። ስለዚህ ወይ ቴድ ወይ መሳፍንቶቹ መጥፋት ነበረባቸው።

ቴድም አማራጭ አልነበረውም። እንደ ትልቁ ራስ አሊ አሻንጉሊት ንጉስ እንዳያስቀምጥ ቸኩሎ እራሱ ንጉስ ሆኗል። ትልቁ ራስ አሊ አሻንጉሊት ንጉስ ያስቀመጠው ወደ አይደለም። የህዝቡን ኋላ ቀር አመለካከት በስልት ለመያዝ ስለፈለገ ነበር። ከላይ የባላባትነትን ስርዓት አፍርሶ ከታች ህዝቡን በባላባት ስርዓት መቆጣጠር ፈፅሞ አይቻልም። አማራጮቹ 3 ብቻ ነበሩ። 1ኛ የባላባትነት ስረዓትን ከነአካቴው ከላይ እስከ ታች አጥፍቶ ህዝቡን በሹመኞች መምራት፤ 2ኛ የዘር መበላለጥን ከላይ እስከ ታች ጠበቆ የባላባትነት ስርዓትን ማስቀጠልና 3ኛ እንደ ትልቁ ራስ ዓሊ የነጋሲ ዘር ያለው

መጋረጃ /ኮፍያ/ ማስቀመጥ ነበሩ። 3ኛው ምርጫ ለቴድ አይሆንም፤ እራሱ ሮጦ ንጉስ ስለሆነ አሻንጉሊት ንጉስ ማስቀመጥ አይችልም፡፡ 2ኛው ምርጫ ደግሞ እራሱ ስልጣን ካለቀቀ በስተቀር አይሆንም። 1ኛው ምርጫ ይቻላል፤ ነገር ግን 1ኛውን ምርጫ ለማስፈፀም መጀመሪያ የባላባቶችን አመፅ መቆጣጠር ያስፈልጋል፤ ይህ ነበር ችግሩ። እናም ቴድ አማራጭ ስላልነበረው እየተመናመነ ላለው ጦሩ የእቴጌ መነንን መሳሪያ እያስታጠቀ ወደ አንድ ቦታ ዘምቶ ለመቀጣጫ እያለ እጃቸውን ቆርጦ ሲመጣ ሌላ ቦታ ያምጻሉ። ሰራዊቱም እጅጉን እየተመናመነ መጣ።

ቴድ የመሳፍንቶቹ አመፅ ከአቅሙ በላይ ሲሆን ከካህናቱ ጋር ተጋጠመ። ካህናቱ አመፁን ማረጋገጥ አለባቸው፤ አመፁን ለማቆም እየሞከሩ አይደለም በሚል ግምት የሚከተለውን ህግ አወጣ።

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያሰፈሩትን ቃል በቃል አስነብባችኋለሁ።

1. “በመጀመሪያ ከጥንት ጀምሮ ከ24 እስከ 500 የሚደርሱ ካህናት ለየአድባራቱ አገልግሎት ይመደቡ የነበረውን በመሻር ለአንድ ቤተክርስቲያን 2 ቄስና 3 ድያቆን ብቻ እንዲያገለግል ሲያደርጉ፤ የቀረው አገልጋይ በምርት ተግባር ላይ ተሰማርቶ እራሱ ሰርቶ እንዲተዳደር አደረጉ።

2. ለየአድባራቱ በርስትነት የተሰጠው
መሬት ተነጥቆ ለወታደሩ
እንዲከፋፈል አደረጉ” ይላል።

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ቀጥለውም፤ “በተለይ
የቤተክህነት ሰዎች እብድ ሆኑ። ከጳጳሱ ከአቡነ
ሰላማ ጋርም ሀይለኛ ግጭት ውስጥ ገቡ።
የቃላት ምልልሱ ከጳጳሱ ጋር እየተካረረ
በመሄዱም ተሰዳደቡ። አፄ ቴዎድሮስ እጅግ
ተቆጥተው “ጳጳሱን ከሴቶች ጋር በስውር
ሲወሰልት አይቸዋለሁ” በማለት ራሳቸውን
ምስክር አድርገው አቀረቡ። በዚህ ጊዜ ጳጳሱ
እጅግ ተበሳጭተው “ልዑል እግዚያብሄር
በሚያመጣው መቅሰፍት ይቅሰፍህ፤
ከከዳተኛው ይሁዳ ጋር እድል ፋንታህ
ይሁን” ብለው ተራገሙ። አፄ ቴዎድሮስ
በእርግማኑ /በተለይ ከከዳተኛው ጋር በምትለው
ቃል/ እጅግ ተናደው አቡነ ሰላማን አሰሩና
አድባራቱንና ገዳማቱን ማፍረስ ጀመሩ” ይላል።

ቴድ አመፁን አስቁሙልኝ ብሎ ለካህናቱ
አልነገራቸውም። ቴድ አመፁን አስቁሙልኝ
ብሎ ለካህናቱ ግልፅ መሆንን እንደ ሽንፈት
ነበር የቆጠረው። እናም ካህናቱን
ሳስቃያቸው አመፁን ያስቆሙታል በሚል፤
ግልጽነት የሌለውና እልህ የሚያጋባ አካሄድን
ተከተለ። ካህናቱን ግልጽ ሆኖ አመፁን
አረጋጉልኝ ቢላቸው ኖሮ፤ እንደማይሳካ
ቢያወቁትም መሞከራቸው አይቀርም ነበር።

ቴድ ጳጳሱን ካሰሯቸው በኋላ ካህናቱም
አመጹን ያቀጣጥሉት ጀመር። በየግዛቱ
አምጸው ላሉ የወሎ መሳፍንቶች በተለይ
ለዋግሹም ስዩም ጎበዜ /በኋላ አፄ

ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ ምቹ አጋጣሚ
ተፈጠረላቸዉ፤ በቴድ ቅዠትም መሳቅ
ጀመሩ /ካህናቱ ምንም አላደረጉትም ነበር/፡፡

ወደ ጋዜጠኛ ፍሰሐ ስንመለስ “ቴድም ነገሩ
ሁሉ ከቁጥጥራቸው ዉጭ እየሆነ ሲመጣ
ቁጣቸዉ ገንፍሎ አሁንም ካህናቱን እጣን
ጠባሽ፤ ሬሳ መሪ፤ ራሱን ታጣቂ፤ ወገቡን
ሰባቂ... እያሉ ይዘልፏቸዉ ጀመር፡፡
በርካቶችን ወደ ገደል አስወረወሯቸዉ፡፡
ብዙዎችንም እሳት አንዲደዉ ወደ እሳት
ጨመሯቸዉ፡፡ የቀሩትንም በጦር
አስወጓቸዉ ይልና፤

ይህን ሁሉ ግፍ በካህናቱ ላይ ቢፈፅሙም
የመሳፍንቱ አመፅ እንኳን ሊቆም እየባሰበት
ሄደ፡፡ አፄ ቴዎድሮስም አመፁን መቋቋም
ተሳናቸዉና የጎንደር ቤተመንግስትን
ለመልቀቅ ተገደዱ፡፡እቃቸዉን ጠቅልለዉ
ይዘዉ ሄደዉ መቀመጫቸዉን ደብረ ታቦር
አደረጉ” ይላል፡፡

ከዚህ በኋላ የሀገሪቱ የፖለቲካ ቁልፍ
የሰቆጣዉ ዋግሹም ጎበዜ /በኋላ አፄ
ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ እጅ ዉስጥ ገባ፡፡ ቴድ
ወደ ደብረ ታቦር ሲያፈገፍግ ሁሉንም የጦር
መሳሪያና እስረኞቹን ይዞ ነበር፡፡ ዋግሹም
ጎበዜም /በኋላ አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛም/
ቴድን ዙሪያውን ከቦ እየተከታተለ ግዛቶቹን
ሁሉ ነጥቆ በደቡብ ወሎዋ መቅደላ ብቻ
እንዲወሰን አደረገው /ዋግሹም የሰቆጣ
አካባቢ የማዕረግ ስም ነው/፡፡

ለዚህም ነዉ እንግዲህ እቴጌ ተዋበችን
እንደ ዋና ቴድን እንደ ተጨማሪ /አጋዥ/

ለማድረግ የምንገደደው። በእርግጥ የፖለቲካውን ስራ ሙሉ በሙሉ ለቴድ ሊቃለት ስለነበር እሱ ነበር አድራጊ ፈጣሪው። ነገር ግን ተዋበች ባልኖረች ጊዜ ቴድ ንጉስ ሆኖ መቀጠል አልቻለም፤ መጀመሪያም ዝም ያሉት እሷ ስላስጠጋችው ነበር ማለት ነው። ምክንያቱም እሷ ከሞተች በኋላ ወዳውኑ በሚሰነዘሩበት የግድያ ሙከራዎች ምክንያት ጭንቀት ውስጥ ገባ፤ ቤተመንግስቱንና መላውን ግዛቱንም አስለቀቁት ። ስለዚህ ቴድን ያነገሰችው እሷ ነበረች ማለት ነው። እናም የቴድ መንግስት የቆመው እሷ እስካለችበት ጊዜ ድረስ ብቻ ከሆነ ዋናዋ እሷ ነበረች ማለት ነው። ልክ በዘመነ መሳፍሰት ጊዜ መንግስቱ የሚቆመው በተቀባው በአሻንጉሊቱ ንጉሱ ላይ ሳይሆን ባነገሰው መስፍን ላይ ነበር። አሻንጉሊት ንጉሱ ኖረም አልኖረም ችግር የለውም፤ ካስፈለገ አሻንጉሊት ንጉሱ ሊቀየር ይችላል። አሻንጉሊት ንጉሱ እንደተቀባ ነግሶ የሚኖረው ደግሞ ያነገሰው መስፍን እስካለ ድረስ ብቻ ነበር።

የእነ ቴድንም ጉዳይ ስናየው ከተዋበች ይልቅ ቴድ ባይኖር ይሻል ነበር። ቴድ ባይኖርም ሰራዊቱ አይበተንም ነበር። መሳፍንቶቹም ለእቴጌ ተዋበች መገበራቸውን ይቀጥሉ ነበር። ስለዚህ ምን ይሻላል ? አሻንጉሊቱ ማን ይሁን ? እርግጥ ነው ቴድ አሻንጉሊት መሆንም አይችልም /የነጋሲ ዘር የለውም/። ተዋበች ከሞት ስላዳናትና በዘመኑ የነገሰታት ልጆች የእናት-የአባትን ስልጣን ለመውረስ ይሸቀዳደሙ

ስለነበር ነው ቴድን እዚህ ደረጃ ላይ
 ያደረሰችው። እናም ቴድ እቴጌ ተዋበችን
 ተጠግቶ ነበር ነግሶ የኖረዉ ማለት ነው
 /ልክ አሻንጉሊቱ ንጉስ ወራሹን መስፍን
 ተጠግቶ ነግሶ እንደሚኖረዉ/። አሻንጉሊቱ
 ንጉስ ነግሶ /ተቀብቶ/ የሚቆየዉ ደግሞ
 ያነገሰዉ መስፍን እስካለ ጊዜ ድረስ ብቻ
 ነበር። ቴድም ነግሶ /ተቀብቶ/ የኖረዉ
 ተዋበች እስካለች ጊዜ ድረስ ብቻ ነዉ።
 ስለዚህ ከመስፈርቱ አንፃር መሳፍንቱን
 /ገባሩን/ መከተል ስላለብን፣ የግድ ቴድን
 ሙሉ በሙሉ አሻንጉሊት ንጉስ ለማለት
 ባይቻልም የእቴጌዋ ረዳት /ኢጋዥ/
 ለማድረግ እንገደዳለን። ለዚህም ነዉ ቴድ
 ከእቴጌ መነን እጅ ወጥቶ አያዉቅም
 የሚባለዉ።

እንግዲህ ከላይ እዳየነው ተዋበች ከሞተች
 በኋላ የየጁዉ ጦር እየሟሸሸ መጥቶ ከ150ሺ
 ወደ 10ሺ በመዉረዱና ቴድ ባላባት ስላልሆነ
 ሁሉም መሳፍንቶች መገበር አቁመዉ ቴድን
 ቤተመንግስቱን አስለቅቀዉ ለዋግሹም ጎበዜ
 /በኋላ አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ መገዛት ጀመሩ።
 ቴድም የእንግሊዞች መምጣት ድረስ ወሎ
 መቅደላ ላይ መሸጎ ነበር የሚኖረዉ። ግዛቱም
 ከሁለት አዉራጃዎች ማለትም ከበጌምድርና
 ከዋድላ ደላንታ አይበልጥም ነበር።

ሁለት ንጉስ ተቀብቶ ንጉስ ነገስት መባል
 ስለማይቻል ነዉ እንጂ ተዋበች ከሞተች በኋላ
 አገሪቱን ያሸከረከራት የነበረዉ ዋግሹም ጎበዜ
 ነበር /በኋላ አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/። ዋግ ሹም
 ጎበዜ፣ ወሎ መቅደላ ላይ መሸጎ የሚኖረውን
 አፄ ቴዎድሮስን በትንሽ መስዋእትነት ለመያዝ፣

መሳሪያውን እስከሚጨርስ ድረስ ብቻ ነበር
 የሚጠብቀው፤ ለዚያም ነበር ቴድ መሳሪያ
 የማሰራት ትንቅንቅ ውስጥ የገባው፡፡
 እንግሊዞች ደግሞ ሁሉም መረጃ
 /information/ ነበራቸው፡፡ ቴድ አሁን
 መንግስት አይደለም፤ ቤተመንግስቱንና
 መላውን ግዛቱን ለቆ ወሎ መቅደላ አምባ ላይ
 መሸጎ ነዉ የሚኖረዉ፡፡ በፊት መንግስት
 በነበረበት ሰዓት ባለሙያ ጠይቋቸው ቢሆን
 ኖሮ ምናልባት ሊልኩለት ይችሉ ነበር፤ እሱ
 ግን በፊት ሰላም በነበረበት ሰዓት ይህን መሳሪያ
 የማሰራት ጉዳይ አስበት አያውቅም፤ አሁን ግን
 መንግስት ላልሆነና ገና እንግሊዞችን የጦር
 መሳሪያ አሰርቼ ወደ ቤተመንግስቱ እመለሳለሁ
 ብሎ ተስፋ ላደረገ ቡድን ባለሙያ ሊልኩ
 አይችሉም ማለት ነው፡፡ አሁን ሀገሪቱን
 እያሸከረከረ ያለዉ ዋግሹም ጎበዜ የሚባል
 ነዉ፡፡ ንጉሰ ነገስቱ /ቴድ/ ትግሉን እስካላቆመ
 ድረስ ሁለተኛ ሰዉ ተቀብቶ ንጉሰ ነገስት
 መባል ስለማይቻል ነዉ እንጂ ሀገሪቱን
 በበላይነት እያስተዳደረ ያለዉ ዋግሹም ጎበዜ
 ነዉ፡፡ እናም እንግሊዞች ይህን ስለሚያውቁ
 ለአንድ መንግስት ላልሆነና ገና እንግሊዞችን
 የጦር መሳሪያ አሰርቼ ወደ ቤተመንግስቱ
 እመለሳለሁ ብሎ ተስፋ ላደረገ ቡድን ባለሙያ
 ሊልኩ ስለማይችሉ ነበር፤ ዜጎቻቸውን
 በማታለል ለማስፈታት ሲሞክሩ የነበረው፡፡
 እንግሊዞች ዜጎቻቸውን ለማስፈታት እንደት
 ሲያታልሉት እንደነበር ስንደርስበት በአፄ
 ቴዎድሮስ ስር እናየዋለን፡፡

የእንግሊዝን ጦር እየመሩ የመጡት
 ጀኔራሎች እዚሁ መንግስት ሆነው የመቀጠል

ፍላጎት ነበራቸው። ነገር ግን ሀገሪቱ
ከገመቱትም በላይ ጠንካራና ከአቅማቸው
በላይ ሆኖ ነው ያገኟት። ሁሉም መሳፍንቶች
በወሎው ዋግሹም ጎበዜ /በኋላ አፄ
ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ ዙሪያ እንደተሰለፉና ሀገሪቱ
ጠንካራ መንግስት እንዳላት በአይናቸው
አረጋገጡ።

እንግሊዞች ወሎ መቅደላ ላይ መሸጎ
የሚኖረውን የነቴድን ቡድን በመምታት
እስረኞቻቸውን ካስፈቱና ቴድም ከሞተ በኋላ
ለተወሰኑ ቀናት የሀገሪቱን ሁኔታ ማስተዋል
ጀመሩ፤ ነገር ግን የቴድ መሞት ምንም ለውጥ
አላመጣም፤ መጀመሪያ የነበራቸው መረጃ
/information/ ትክክል እንደነበር በአይናቸው
አረጋገጡ። ወሎ መቅደላ አምባ መሸገዉ
ይኖሩ የነበሩት ቴድ፤ ምንም አይነት ሀገራዊ
ሚና እንዳልነበራቸውና ስልጣናቸውም
ከሚመሩት ቡድን የሚያልፍ እንዳልነበር
አረጋገጡ። በተቃራኒው ዋግሹም ጎበዜ
የሚባል ከአቅማቸው በላይ የሆነ ጠንካራ
መንግስት እንዳለ አስተዋሉ።

የእንግሊዝ ጀኔራሎች ቀጥለውም የአፄ
ቴዎድሮስ የነበረውን ግዛት ስፋት ማጥናት
ጀመሩ፤ ነገር ግን የአጼ ቴዎድሮስ ግዛት እጅግ
ጠባብ ሆነባቸው /እዚሁ መንግስት ሆነው
የሚቀጥሉ ከሆነ ዋግሹም ጎበዜን መዋጋትና
ግዛታቸውን ማስፋት የግድ ሆነባቸው/።
እንግሊዞች ቀጥለውም የራሳቸውንና የዋግሹም
ጎበዜን ሁኔታ ማመዛዘን ጀመሩ። በስንቅ
ስለሆነ የመጡት በማያወቁት አገር ውስጥ
ተከበዉ ከ60ሺ በላይ በሚሆነዉ የዋግሹም
ጎበዜ ጦር መሀል ላይ ነበር የሚገኙት። እናም

ምንም ሌላ ነገር ሳይፈልጉ በፍጥነት ሀገሪቱን
ለቀዉ ወጡ /የቴድ ግዛት እጅግ ጠባብ
ስለሆነባቸው ትተውት ወጡ እንጂ በቴድ እጅ
ያገኛቸውን ቅርሶች ግን ጠራርገው ወስደዋል/::
በዚህ ምክንያት እንግሊዞች ዋግሹም ጎበዜን
በጣም ስለጠሉት አንድት እንኳን የጦር መሳሪያ
አልሰጡትም፤ እንግሊዞች ከጎበዜ ጋር
በቃላትም ሆነ በአካል ተገናኝተው አያውቁም::
ቴድም የተሻለ የጦር መሳሪያ አስመጥቶ፤
ካልተቻለ ደግሞ አሰርቶ ዋግሹም ጎበዜን
ለማንበርከክና ወደ ቤተመንግስቱ ለመመለስ
ያደረገዉ ጥረት ሳይሳካ ቀረ::

ስለዚህ ዋግሹም ጎበዜ ሀገሪቱን ከእንግሊዝ
ጀኔራሎች ቅኝ ግዛት አድነዋታል ማለት ነው::
ነገር ግን ስማቸው ተነስቶ አያውቅም
ምክንያቱም ወሎ ነዋ! ወሎ ገራገሩ ስለሆነ ነው
/ጀግና ሰው ገር ነው የሚለው አባባል ታሪክ
ከመጠበቅ ጋር አይገናኝም/:: የጎንደርና
የጎጃም የኪነጥበብ ሰዎች ደግሞ ጎበዜ ከተነሳ
ቴድ ትርጉም አይኖረውም፤ ስለዚህ ጎበዜ
መረሳት አለበት ነው:: ምክንያቱም ዋግሹም
ጎበዜ /አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ ካልተረሳ፤ ቴድን
ከሰልጣኑ ያወረደው /ቤተመንግስቱንና መላዋን
ሀገሪቱን ያስለቀቀው/ ዋግሹም ጎበዜ እንጂ
እንግሊዞች እንዳልሆኑ ይታወቃል ማለት ነው፡-
፡እናም የእንግሊዝ ጀኔራሎች አዝነውልን
እንደወጡ ይቆጠር እንጂ ቴድ በጎበዜ ተሸንፎ
እንደነበርና እንግሊዞችም ጎበዜን ፈርተው
እንደወጡ መታወቅ የለበትም ነው /የእንግሊዝ
ጀኔራሎች ሌሎች የአፍሪካ አገሮችን
አሳራቸውን እያበሉ እኛን ሊያዝኑልን
አይችሉም፤ ከአቅማቸው በላይ የሆነ ሁኔታ

ስለነበር ነው፡፡ በእርግጥ እስከ አሁን ድረስ የእንግሊዝ ጀኔራሎች አዝነውልን ነው የወጡት ተብሎ የተፃፈ የለም /አዝነውልን እንደማይወጡ ይታወቃል፡፡ ነገር ግን እስከ አሁን ድረስ እንግሊዞች በፍጥነት የወጡበት ምክንያት ተፅዕኖ አያውቅም፡፡ የኢትዮጵያ ህዝብም እስከ አሁን ድረስ እንግሊዞች ለምን በፍጥነት እንደወጡ አያውቅም፤ ምክንያቱ ደግሞ ዋግሹም ጎበዜ /አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ ካልተረሳ፤ ቴድን ቀድሞ ከስልጣኑ ያወረደው /ቤተመንግስቱንና መላዋን ሀገሪቱን ያስለቀቀው/ ዋግሹም ጎበዜ እንጂ እንግሊዞች እንዳልሆኑ ይታወቃል ማለት ነው፡፡ እናም የአፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ ታሪክ፤ እንዲጠፉ ከተደረጉ የሀገራችን ታሪኮች መካከል አንዱ ነው ማለት ነው /ከጊዜ በኋላ የኢትዮጵያ ታሪክ በሙሉ ጠፍቶ የበላይ ዘለቀና የአፄ ቴዎድሮስ ታሪክ ብቻ መሆኑ አይቀርም፡፡

በጀኔራል ሮቤርቶ ናፒየር የተመራው የእንግሊዝ ጦር ሰራዊት ይህ ቡድን በመሸገባት የመቅደላ ተራራ ላይ ተከማችተው ያገኟቸውን የየጁና የሸዋ ነገስታት የወርቅ ዘዉድ፤ የወርቅ ፅዋ፤ የእቴጌ መነንን የወርቅ አክሊል፤ በሳጥን የተሞሉ ወርቆችን፤ በወርቅ የተለበጡ ጋሻዎችን፤ በወርቅ የተለበጡ ጸናጽሎችንና የበርካታ አድባራትን ዉድ ቅርሶች በደላንታ ሜዳ ለእንግሊዝ ዜጎች ጨረታ አቅርበዉ ከተቀራመቷቸዉ በኋላ በፍጥነት ኢትዮጵያን ለቀዉ ወጡ፡፡ የነቴድን ጉዳይ ስንደርስበት እንደገና በጥልቀት እናየዋለን፡፡

እናም የአማራ ታሪክ ሙሉ በሙሉ የወሎ ታሪክ ነው ማለት ነው፡፡ ከላይ

እንዳስቀመጥነው፣ ወሎ ባይኖርም ኢትዮጵያ አንዳንድ የአገር ውስጥ ታሪኮችን አታጣም /አፄ ዮሃንስና ግራኝ አህመድ/፤ ነገር ግን ወሎ ባይኖር ኖሮ አማራና አፍሪካ ታሪክ አይኖራቸውም ነበር። የአድዋ ድል፣ የላሊበላ ገዳማትና የጎንደር ቤተመንግስትን የመሳሰሉ የአፍሪካ ቅርሶችና የአለማችን ትልቁ ሰርግ፣ የአለማችን ምቹ እስር ቤት፣ የአፍሪካ ትልቁ የሐይማኖት ጉባኤ ... ወዘተ ሁሉም የወሎ ታሪኮች ናቸው። በአጼ ምኒሊክ ስር በዝርዝር ተቀምጠዋል። ለአድዋ ጦርነት ኢትዮጵያ ካሰለፈችው 73 ሺ ሰራዊት ውስጥ ከ67 ሺ በላይ የሚሆነው ሰራዊት ከወሎ የተሰበሰበ ነበር /የወሎ ባላባቶች ያመጡት ነበር፣ ከሌሎች ባላባቶች የተገኘው 6ሺ ሰራዊት ብቻ ነበር/። የአድዋ ድል የሁሉም ብሔረሰቦች ድል የሚሆነው ወሎ የሁሉም ብሄረሰቦች ድብልቅ/collection/ ስለሆነ ብቻ ነው። በአፄ ምኒሊክ ስር እናየዋለን።

አማራ ከየት መጣ? ኢትዮጵያን ማን ፈጠራት?

ስለ አማራ ብሄር አመጣጥ ከአፄ ሚኒሊክ በኋላ የኢትዮጵያ ነገዶች አመጣጥ በሚለው ርዕስ ስር ያለውን ስታኒቡ ይጋችኋል /አሁን ላይገባችሁ ይችላል/፤ ሆኖም ለጊዜው እንድሆነን ቅንጭብጭቡን እንየው። አማራን ማን ፈጠረው? አማራ ከየት መጣ? ለነዚህ ጥያቄዎች መልስ አለቃ ታዬ “የኢትዮጵያ ህዝብ ታሪክ” በሚለው መፀሀፋቸው ያሰፈሩት ቃል

በቃል ሲቀመጥ “አማራ ከወዴትም
 አልመጣም፤ ጥሩ የላስታ ወታደር፤ ከያይነቱ
 /ከየብሄሩ/ የተጠራቀመ፤ ኃይለኛ፤ ግፈኛ፤
 አድመኛ፤ እዉቀት ያለዉ፤ ጨካኝ፤ ጭፍራ
 ነዉ” ብለዉታል /በላስታና አካባቢው የሚኖሩ
 ህዝቦች አገዎች ናቸው/። ቀጥለዉም አማርኛ
 ላስታ ዉስጥ የተፈጠረና ከዕብራይስጥ፤ ከሳባ
 ከአረብ፤ ከግዕዝ፤ ከትግርኛ የመጣ መሆኑን
 ገልፀዋል /አማርኛ ከአረብኛ የመጣ መሆኑን
 ላማሳየት ያህል፡- ሀምሲ-ሀምሳ፤ አርባ-አርባ፤
 አሽራ ዋህድ-አስራ አንድ፤ ዋህድ- አንድ፤ ጀነት-
 ገነት፤ አክቡር- አክብር፤ መዲና-መዲና፤
 ተወከል-ወኪል ...ወዘተ/። እዚሁ መፀሀፍ ላይ
 “በንጉስ ላሊበላ ዘመን አማራ የተባለ ወታደር
 በዋድላ ደላንታ፤ በበጌምድርና በሣይንት
 ተመሰረተ” ይላል። ስለዚህ አማራ ማለት
 የአንድ ክፍለ ጦር መጠሪያ ሥም ነበር ማለት
 ነዉ /ባሩድ ክፍለ ጦር እንደሚባለው ማለት
 ነው፤ አማርኛ፤ ባሩድኛ/።

ስለ አማራ አፈጣጠር ሌሎች ፀሀፍት
 የፃፉትን አንድ ላይ ጨምቀን ስናየዉ፡- አማራ
 የሚባል ብሔር ከዛግዌ በፊት አልነበረም፤
 አማርኛ ቋንቋን የፈጠሩት የዛግዌ /ዘአገው/
 ወታደሮች ናቸው። አሮጌዉ አማርኛ
 /ትግርኛ/ና አዲሱ አማርኛ/ላስታኛ/ የመጡት
 ከሳባ፤ ከአረብኛና ከግዕዝ ነዉ። አረብኛ
 የግዕዝ አባት ነው። አዲሱ አማርኛ /አማርኛ/
 ላስታ ዉስጥ “አራዳነን” በሚሉ የእነ ንጉስ
 ላሊበላ ወታደሮች አማካኝነት የተፈጠረ ነዉ።
 በዘመኑ ከወታደር የበለጠ አራዳ ነኝ የሚል
 ሰው ስላልነበር አማርኛ አራዳነን የሚሉ ሰዎች
 ሁሉ መነጋገሪያ እየሆነ መጣ። ይህ ላስታኛ

/አማርኛ/ ቋንቋ ቀስ በቀስ ከላስታ እስከ መራቤቴ ዶባ ድረስ ተስፋፋ።

ለረጅም ዘመናት /333 ዓመት/ ያህል የቆየው የዛግዌ ስርወ መንግስት ግዛቶች የነበሩት በሙሉ ግዕዝ /አረብኛ/ ተናጋሪ ሆነዋል /አዲስ አበባ ገና 135 አመቷ ነው/። የዛግዌ ግዛት የነበሩት በአሁኑ አጠራር አማራና ትግራይ ናቸው። በአሁኑ ወቅት ትግሬዎች የአሮጌው አማርኛ /ትግርኛ/ ተናጋሪ ሲሆኑ አማራዎች ላስታኛ /አማርኛ/ ተናጋሪዎች ናቸው። ይህ አማርኛ ቋንቋ ከላስታ እስከ መራቤቴ ዶባ ድረስ ተስፋፋ። ከወሎ ቀጥሎ በሁለተኛ ደረጃ አማራ የሆነው የጎንደር ህዝብ ነው፤ ከአፄ ሚኒሊክ በኋላ የኢትዮጵያ ነገዶች አመጣጥ በሚለው ርዕስ ስር እንደምናየው የጎንደር ህዝብ የጥንት ቋንቋ ጋፋትኛ፣ ኳረኛና ቅማንትኛ ነበር። በሦስተኛ ጀረጃ አማራ የሆነው ደግሞ የጎጃም ህዝብ ነው።

ስለ ጎጃም ህዝብ ዘር እዚያው የአለቃ ታዬ መፀህፍ ላይ “.....የሜጫ ልጆች ከኦሮሞ ቤት ሜጫ ተነስተው ለኢትዮጵያ ንጉስ ለጌታ አደሩ፤ ንጉሱም አፄ አምደፅዮን ነበር። እሱም በመልካም ተቀብሎ በጣና ባህርና በዳሞት መካከል አገር ሰጣቸው። እነርሳቸው ያን አገር ተቀብለው ያዙና ስሙን ባባታቸው ስም ሜጫ አሉት። ከዚህ በኋላ ክርስትና ተነስተው፤ አብያተ ክርስቲያናትን በተቀበሉት አገር ሁሉ ሰርተው ክርስቲያኖች ሆነው ተቀመጡ። በአማራ ህዝብ መሀከል /በላስታዎች መካከል/ አሮሞኛን ፈፅመው አጥፍተው ባማርኛ ቋንቋ ብቻ ይናገራሉ” ይላል። ከአፄ ሚኒሊክ በኋላ የኢትዮጵያ ነገዶች አመጣጥ በሚለው ርዕስ ስር

እንደምናየው የጎጃም ህዝብ የጥንት ቋንቋ
አሮምኛ፣ ሸናሸኛ፣ ወይጦኛና ጋፋትኛ ነበር።

ጎጃም ዉስጥ ሜጫና ዳሞት የሚባሉ
ወረዳዎች አሉ፤ ሜጫና ዳሞት የአሮሞ ሰዎች
ሰሞች ናቸው። ጂማ፣ ወለጋ፣ ወሎ፣ ጎጃም፣
ሰላሌ፣ ጉለሌ ... ወዘተ ቃላቶችም የአሮሞ ሰው
ሰሞች መሆናቸው ይታወቃል፤ ከአፄ ሚኒሊክ
በኋላ የኢትዮጵያ ነገዶች አመጣጥ በሚለው
ርዕስ ስር እናየዋለን። እናም አማርኛ ቋንቋ
ከላስታ /ከዛግዌ/ ወታደሮች በፊት ካልነበረና
የዛግዌ ወታደሮች ደግሞ ከሁሉም ብሄረሰቦች
የተውጣጡ ከነበሩ አማራ የብሄረሰቦች ውህድ
እንጂ ዘር አይደለም ማለት ነው።

እናም ከዛግዌ በፊት አማራ የሚባል ብሔር
አልነበረም ማለት ነው። አማራ ማለት
የላስታን ቋንቋ /አማርኛ ቋንቋን/ ቀድሞ
የተቀበለና ከሁሉም ብሄረሰቦች የተውጣጣ
የዛግዌ ፍጡር ነው ማለት ነው። በሌላ አገላለፅ
አማራ ማለት የላስታ ወታደሮችን ቋንቋ ቀድሞ
የተቀበለ የትግሬና የአሮሞ /የሜጫ አሮሞ/
ስብስብ ነው ማለት ነው። ስለዚህ ጉዳዩ
የወታደሮቹን /የላስታን/ ቋንቋ ቀድሞ
የመቀበልና ያለመቀበል ጉዳይ ነው ማለት ነው።
፡ ስለሆነም የአማራ ብሄር የበቀለው /ሰሩ
ያለው/ ወሎ ላስታ ውስጥ ነው ማለት ነው።
አሁን አማራ የሚባሉትና በአማራ ክልል ውስጥ
የሚኖሩት ህዝቦች በሙሉ አማርኛ ተናጋሪና
ክርስትያን የሆኑት የዚሁ የወሎ /የላስታ/
ቋንቋና እምነት እየተስፋፋ መጥቶ ነው /በኋላ
በግሸን ምክንያት ግራኝ ግማሹን የወሎ ህዝብ
ወደ እስልምና ቀይሮታል/።

ስለዚህ አማራን ይህንን የአሁኑን
 ተፈጥሮውን እንዲይዝ ያደረጉት /አማርኛ
 ተናጋሪና ክርስቲያን እንዲሆን ያደረጉት/
 ወሎዎች ናቸው ማለት ነው /በተከታታይ
 ስልጣን የያዙት አገው፤ ሸዋና የጁ ናቸው
 ማለት ነው/። በሌላ መልኩ ብናየውም፤
 ጎጃምና ጎንደር ወደ ንግስና መጥተው
 የማያውቁ ከሆነና አፄ ቴዎድሮስም የነገሰው
 የጁን ተጠግቶ /ከራስ አሊ ጋር ተጋብቶ/ ከሆነ፤
 አማራን ይህንን የአሁኑን ተፈጥሮውን ያስያዘው
 ወሎ ነው ማለት ነው /አገው፤ ሸዋና የጁ/።
 አሁንም በሌላ አገላለፅ፤ የኢትዮጵያ ታሪክ
 ማለት የአገው /ዛግዌ/፤ የሸዋ /ሰለሞናዊ/ና የየጁ
 /ዘመነ መሳፍንት/ ታሪክ ማለት ከሆነ አማራን
 ይህንን የአሁኑን ተፈጥሮውን ያስያዘው ወሎ
 ነው ማለት ነው /አገው፤ ሸዋና የጁ/። አሁንም
 በሌላ አገላለፅ፤ የኢትዮጵያ ታሪክ ማለት
 የመራተክለሐይማኖት ቤተሰቦች፤
 የይኩኖአምላክ ቤተሰቦች፤ የትልቁ ራስ አሊ
 ቤተሰቦችና የአፄ ሚኒሊክ ቤተሰቦች ታሪክ
 ማለት ከሆነ አማራን ይህንን የአሁኑን
 ተፈጥሮውን ያስያዘው ወሎ ነው ማለት ነው
 /አገው፤ ሸዋና የጁ/። ስለዚህ አማራ የወሎ
 ፍጡር ነው ማለት ነው። የአማራ ብሔር
 እድሜ ከላስታ ገዳማት እድሜ ያንሳል
 /አማረኛን የፈጠሩት የንጉስ ላሊበላ ወታደሮች
 ከሆኑና የላስታ ገዳማትንም የገነባቸው ንጉስ
 ላሊበላ ከሆነ የአማራ ብሄር እድሜ ከላስታ
 ገዳማት እድሜ ያንሳል ወይ እኩል ይሆናል
 ማለት ነው/።

ኢትዮጵያም የወሎ ፍጡር ናት፤ አንዳንዶች
 ኢትዮጵያን የፈጠሯት /ያቀናች/ ጎንደርና ጎጃም

ይመስሏቸዋል፤ እጅግ ስህተት ነው
 /የሉበትም/፡፡ ጎጃምና ጎንደር ኢትዮጵያን
 የተቀላቀሉት ከሁሉም ብሄረሰቦች በኋላ ነው
 /ከሐረር በኋላ ነው/፡፡ ወሎ ኢትዮጵያን
 በሚያስፋብት ወቅት ጎጃምና ጎንደር በትግሬው
 አፄ ዮሃንስ ስር ስለነበሩ በሀገር ማቅናቱ
 /ማስፋቱ/ ጦርነት ላይ አልተሳተፉም ነበር፡፡
 እንዳውም ጎጃሞች የሀገር ማቅናቱ ዋና
 እንቅፋት ነበሩ፤ በአፄ ዮሐንስ ግፊት ከወሎ ጋር
 ሦስት ጊዜ ጦርነት አድርገዋል፤ በተለይ ሁለቱ
 ጦርነቶች እጅግ ዘግናኝና አያሌ ጎጃሜዎች
 ያለቁባቸው ነበሩ፡፡ ወሎ ኢትዮጵያን እንደት
 እንዳቀናት በአፄ ምኒልክ ስር የሸዋ መስፋፋት
 በሚለው ርዕስ ስር በግልፅና በዝርዝር
 እናየዋለን፡፡

ወደ ርዕሳችን ስንመለስ፤ በአራተኛ ደረጃ
 አማራ እየሆነ የመጣው የአዲስ አበባ ዙሪያ
 ህዝብ ነው፡፡ እናም የኢትዮጵያ ህዝብ ቀስ
 በቀስ ቋንቋው ብቻም ሳይሆን አዘፋፈኑም
 ጭምር ላስታና ሰቆጣ መሆኑ አይቀርም፡፡

በእርግጥ ላስታኛ ቋንቋ ከቦታ ቦት ልዩነት
 እያመጣ ነው፡፡ ለምሳሌ የወሎና የጎጃም
 አማርኛ የተወሰኑ ልዩነቶች አሉት፡፡ ለምሳሌ
 ያህል፡-

<u>የወሎ አማርኛ ፣</u>	ምንድን ነው የምትለው ?
<u>የጎጃም አማርኛ፣</u>	ምንድን ነው የምትል ?
<u>የወሎ አማርኛ፣</u>	ሰክረሀል ልበል ?፡፡
<u>የጎጃም አማርኛ፣</u>	ሰክረሀል ልበል ይሆን ?፡፡

የወሎ አማርኛ፡ ዛሬ አበበ ወደ አንተ
ይመጣል፤ ከዚያ...፡፡

የጎጃም አማርኛ፡ ዛሬ አበበ ወደ አንተ
ይመጣልኝ፤ ከዚያ...፡፡

ከዚህም በተጨማሪ አንዳንድ ቦታዎች ላይ ወሎ
ዉስጥ “ደ”ና “ረ” ን የሚያጠብቁ ሲሆን፤ ጎጃም
ዉስጥ “አልበልቶም”ና “አልጠጥቶም” ይላሉ፡፡

እንግዲህ ከላይ እንደምናስተውለው አዲስ
አበባ ዉስጥ የሚነገረው የወሎዉ አማርኛ
ቢሆንም እንደነ “ደ”ና “ረ” የመሳሰሉ ፊደሎች
ላይ ልዩነት አለ፡፡ እነኝህን ፊደሎች ወሎዎቹ
እያጠበቁ የሚናገሩ ሲሆን አዲስ አበባዎቹ ግን
አያጠብቁም፤ በዘመናዊና በተሻለ መልኩ
ያጣፍጧቸዋል፡፡

ወሎ የሚባሉት እነማን ናቸው?

ወሎ በ5 ዞኖች የተከፈለ ከአዲስ አበባ
በስተ ሰሜን የሚገኝ ቦታ ነዉ፡፡ እነዚህም
የወሎ ዞኖች ሰ/ሸዋ ዞን፣ ደ/ወሎ ዞን፣ ኦሮምያ
ልዩ ዞን፣ ሰ/ወሎ ዞንና ዋግምራ ዞን ናቸው፡፡

ሰ/ሸዋ ዞን፡- ከደብረ ብረሃን ጫጫ ከተማ
ጀምሮ እስከ ከሚሴ ያለውን ቦታ ይሸፍናል፤
በአንድ በኩል ከከሚሴም ያልፋል /ወደ ሳይንት
አቅጣጫ ከከሚሴም ያልፋል/፡፡ ይህ ዞን
ካፈራቸው እጅግ በርካታ ጀግኖች መካከል ፡-

- አባ ተክለሐይማኖት /ተክልዬ/
- አዬ ሚኒሊክ /ኢትዮጵያን የፈጠሯት/

- አዲስ ኃይለስላሴ /በአባቱ/
- አዲስ ይኩኖ አምላክ /የሰለሞናዊ መስራች/
- አዲስ ዘርያዕቆብ /የደብረ ብርሃን ቤተመንግስትን የገነባው/
- አዲስ ፋሲል /የጎንደር ቤተመንግስትን የገነባው/
- ንግስት ዘውዲቱ /በአባቷ/
- ንጉሥ ኃይለመለኮት /የአዲስ ምኒሊክ አባት/
- ራስ መኮንን /የኃይለስላሴ አባት/
- ራስ ተሰማ ናደዉ /የልጅ እያሱ እንደራሴ/ ... ወዘተ ይገኙበታል፡፡

ደ/ወሎ ዞን፡- ከከሚሴ ጀምሮ እስከ ደሴና በደሴ ዙሪያ ያሉ ወረዳዎችን ይይዛል፡፡ ይህም ዞን እንደሌሎቹ የወሎ ዞኖች በርካታ ጀግኖችን አፍርቷል፡፡ ይህ ዞን ካፈራቸዉ ዋና ዋና ጀግኖች መካከል፡-

- አቡነ ጴጥሮስ /በጣሊያን የተገደሉ የተወለዱት አርምያ ሰላሌ ነዉ
- አዲስ ኃይለስላሴ /በእናቱ/
- ወ/ሮ የሺእመቤት ዓሊ/ የአዲስ ኃይለስላሴ እናት/
- እቴጌ መነን 2ኛ /የአዲስ ኃይለስላሴ ሚስት፣ የንጉሥ ሚካኤል የልጅ ልጅ/
- ልጅ እያሱ

- ልዕልት ወርቁት /አፄ ምኒሊክን የመነሻ ስራዊት ሰጥተዉ ያነገሱት/
- ንግስት ዘውዲቱ /በእናቷ/
- አብቸዉ በያን /የንግስት ዘውዲቱ እናት/
- ንጉስ ሚካኤል
- አባኮስትር በላይ ዘለቀ ... ወዘተ ይገኙበታል።

ኦሮምያ ልዩ ዞን፡- ይህ ዞን በከሚሴ ዙሪያ የሚገኙ ኦሮምኛ ተናጋሪ ወረዳዎችን ይይዛል። በስተ ደቡብ ከሰ/ሸዋ ዞን ጋር ሲዋሰን በስተ ሰሜን ከደ/ወሎ ዞን ጋር ይዋሰናል። ኦሮምያ ልዩ ዞን ጀግና አፍርቷል አላፈራም ለማለት ያስቸግራል፤ ምክንያቱም ስንጎረጉረዉ ሁሉም ኦሮሞ እየሆነ ተቸግረናልና። ከሚሴ ዉስጥ ንጉስ ነግሶም ቢሆን ኖሮ የከሚሴ ህዝብ አማራ መሆኑ አይቀርም ነበር። ምክንያቱ ደግሞ ላስታኛ የዘመኑ የአራዳ ቋንቋ ስለነበር ነው /ላስታኛ አሁንም ድረስ የአራዳ ቋንቋ ሆኖ ቀጥሏል/።

ሰ/ወሎ ዞን፡- ይህ ዞን በወልዲያ ዙሪያ ያሉ ወረዳዎችን ይይዛል። ይህ ዞን የኢትዮጵያን አብዘሀኛውን ታሪክ የሚሸፍኑትን ሁለት ወረዳዎች ማለትም ላስታና የጁን ይዟል።

ላስታ

ይህ ወረዳ የዛግዌ ስረዎ መንግስት መስራች ነዉ። የዛግዌ ስረወ መንግስት ለ 333 ዓመታት ያህል ቆይቷል፤ አዲስ አበባ ገና 134 ዓመቷ

ነው። የተለዩ ስራ ከሰሩት ጀግኖች መካከልም ፡-

- አዲስ አበባ /የቅዱስ ላሊበላ ገዳማትን የገነቡ/
- አዲስ አበባ ተከለሐይማኖት /የዛግዌ ስርወ መንግስት መስራች/
- አዲስ ኦሮሞ ክልል ... ወዘተ ይገኙበታል።

የጁ

ይህ ወረዳ መንግስትን እጅግ ከባድ በሆነ ጦርነት ገርስሶ ዘመነ መሣፍንትን /ዘመነ የጁን/ በመመስረት የጎንደር ቤተመንግስትን ለ74 ዓመታት ያህል ተቆጣጥሮ ሀገሪቱን መርቷል /ቴዎድሮስ አሊ ጋር ተጋብቶ እስከከዳበት ጊዜ ድረስ ማለት ነው። የጁዎች ሰለሞናዊ ስረወ መንግስትን ስልጣን መንጠቅ የቻሉ ብቸኛ ህዝቦች ናቸው /ላስታዎች ከሰለሞናዊ ጋር ጋብቻ ነበራቸው። አንዳንዶች ዘመነ መሣፍንትን መጥፎና የማያስፈልግ አድርገው ፅፈዋል። እጅግ ስህተት ነው፤ የህዝቡን ኋላቀር አመለካከት በመስበር የሸዋና የላስታ ንጉስዊ ዘር የሌለው ሰው ሀገር መምራት እንደሚችል አሳይቷል። አሻንጉሊት ንጉስ ከላይ እንደ መጋረጃ /ኮፍያ/ ለህዝቡ እንዲታይ አድርጎ በማስቀመጥ መግዛት ማለት ነው፤ በወቅቱ የነበረው አመራጭም ይህ ብቻ ነበር። ይህን ያገዛዝ ስልት እንግሊዞች እስከአሁንም ድረስ እንደ ቅርስ ጠብቀውት ይገኛሉ /ከጠቅላይ ሚኒስትሩ በተጨማሪ ምንም አይነት ፖለቲካዊ ሚና የሌላት ንግስት ያስቀምጣሉ።

ይህ ወረዳ ካፈራቸዉ ዋና ዋና ጀግኖች መካከል፡-

- እቴጌ ጣይቱ ብጡል /የአፄ ምኒሊክ ሚስት/
- እቴጌ መነን 1ኛ /አፄ ቴዎድሮስ ተጋብቶ የከዳቸዉ፣ የራስ አሊ እናት/
- ትልቁ ራስ ዓሊ /የዘመነ መሳፍንት መስራች ጀግና፣ ከክርስቲያን ቤተሰብ የተወለደ ነው/
- የትልቁ ራስ አሊ ወንድም ራስ አሊጋዝ
- የትልቁ ራስ አሊ የእናቱ ወንድሞች ራስ አስራትና ራስ ወ/ገብርኤል
- የትልቁ ራስ አሊ ሌላ ወንድም ራስ ጉግሳ /የጎንደሯ ደብረ ታቦር ከተማ መስራች/
- የራስ ጉግሳ ልጅ ራስ ይማም
- የራስ ጉግሳ ሌሎች ልጆች ራስ ማርዬና ራስ ዱሪ
- የራስ ማራዬ ልጅ ትንሹ ራስ ዓሊ /የእቴጌ መነን ልጅ/
- ራስ ወሌ /የንግስት ዘዉዲቱ ባል/
- እቴጌ ተዋበች /የአፄ ቴዎድሮስ ሚስትና የትንሹ ራስ አሊ ልጅ፣ የእቴጌ መነን የልጅ ልጅ/ ...ወዘተ ይገኙበታል፡፡

ዋግህምራ ዞን፤ ይህ ዞን በሰቆጣ ዙሪያ ያሉ ወረዳዎችን ይይዛል፡፡ በስተ ደቡብ የሰ/ወሎ

ዞን ሲያዋስነው በስተ ሰሜን የትግራይ ክልል
ያዋስነዋል። ይህ ዞን ካፈራቸው ዋና ዋና
ጀግኖች መካከል፡-

- አፄ ተክለጊርጊስ 2ኛ (ዋግ ሹም
ጎበዜ) /ተዋበች ከሞተች በኋላ አጼ
ቴዎድሮስን ቤተመንግስቱንና
መላውን ግዛቱን ያስለቀቀውና
እንግሊዞችን ከሀገር በፍጥነት
ያስወጣቸው/
- ዋግ ስዩም ጓንጉል ወዘተ ይገኙበታል፡
:

ያዉ ከላይ የዘረዘርናቸዉ ጀግኖች በጣም
ታዋቂዎቹን ብቻ ነዉ እንጂ ከአፄ ዮሃንስ፣
ከግራኝ አህመድና ከመለስ ዜናዊ ዉጭ ያሉት
ነገስታት በሙሉ የወሎ ሰዎች ናቸዉ።

ያ ወሎ የሚባል ገደል ዉስጥ ያልተፈፀመ
ነገር የለም፤ የወሎ ሰዎች ያላሳለፉት ነገር
የለም። በአድዋ ጦርነት ጊዜ ከ10ሺ በላይ
ኢትዮጵያዊያን ያለቁ ሲሆን ከሞላጎደል ሁሉም
የወሎ ሰዎች ናቸው። ግራኝ ባደረገዉ
ጭፍጨፋ ሁሉንም መስዋዕትነት የከፈሉት
የወሎ፣ የትግራይና የሸዋ ኦሮሞ ወጣቶች ብቻ
ናቸዉ፤ የከሚሴ ኦሮሞዎች ወሎ ስለሆኑ ነው
/ወሎ ከግራኝ በፊት በሙሉ ክርስቲያን
እንደነበር ይታወቃል/። በወሎ ሰራዊት እልህ
ምክንያት ግራኝ በወሎ ህዝብ ላይ ወደር
የሌለዉ ጭካኔ ፈፅሞባቸዋል። ግራኝ ግሸን
አምባን እይዛለሁ አትይዝም ትንቅንቅ ዉስጥም
እያሌ የወሎ ሰዎች አልቀዋል /ከግራኝ ጋር
የተካሄደውን ጦርነት የእርስ በርስ ጦርነት

አድርጎ መውሰድ አይቻልም፤ ምክንያቱም
ሐረር የዛኔ የኢትዮጵያ አካል አልነበረችም፡፡
ግራኝ ቤተመንግስቱን ጎጃም ጣና ሐይቅ
አካባቢ “ደምቢያ” ላይ አድርጎ ኢትዮጵያን ለ15
አመት ያህል ሲገዛ፤ 12ቱን አመት ሙሉ የግራኝ
ሰራዊት ወሎ ዉስጥ ተከማችቶ **የአለማችን**
ቁጥር አንድ ምቹ እስር ቤትና የነገስታቱ
ንብረት ማከማቻ /ግምጃ ቤት/ የነበረችውን
ግሸን አምባን ለመያዝ የማያቋርጥ ትንቅንቅ
ሲያደርግ ነበር የኖረዉ፤ በዚህ ምክንያት
አንዳንድ የወሎ ቦታዎችም ሳይቀር ስማቸውን
ቀይረዋል /ኮምቦልቻ ሐረር አለ ወሎም አለ፤
ቆቦ ሐረር አለ ወሎም አለ ወዘተ/፡፡

ወሎዎች ለኢትዮጵያ ያልሆኑት ነገር የለም፤
በአፄ ምኒሊክ፤ ሀገር በሚፈጠርበት ጊዜ /በሀገር
ማስፋፋት ጊዜ/ ይብዛም ይነስም ኢትዮጵያ
ዉስጥ የወሎ ሰዎች ደም ያልፈሰሰበት ተራራ፤
ሜዳና ኮረብታ አይገኝም፡፡ ወሎዎች
ብቻቸውን ያለማንም ረዳት ይችን የምታክል
እጅግ ሰፊ ሀገር ፈጥረውና ተከላክለው እዚህ
ማድረስ ችለዋል፡፡ ከደርጎ- ኢህዴዲ ጦርነት
ውጭ ኢትዮጵያ ውስጥ የተካሄዱ ጦርነቶች
በሙሉ የወሎ ህዝቦች ያካሄዷቸው ጦርነቶች
ብቻ ናቸው፡፡ ጎጃምና ጎንደር በኢትዮጵያ
ጉዳይ ላይ ተሳትፎ አድርገው አያውቁም፤
መፅሀፉን አንብበን ስንጨርስ በጣም ግልፅ
ይሆናል /ሸዋ፤ የጁ፤ ላስታ፤ ወረሂመኖ/፡፡

ስለሆነም ወሎ ማለት የሀገር ግንድ፤
የአማራና የኢትዮጵያ ፈጣሪ ፤ የሀገሪቱ
የእምነት፤ የቋንቋ፤ የባህልና የኪነጥበብ መነሻ፤
የሁሉም ቤሔረሰቦች መኖሪያ (collection)
....ወዘተ ማለት ነዉ፡፡

በተለይ የክርስትና እምነት መነሻውና መሰረቱ ያለው እዚሁ ወሎ ውስጥ ነው። ኢትዮጵያ ውስጥ 4 እጅግ ታላላቅ ገዳማት አሉ። እነሱም ግሸን ደብረ ክርቤ፣ ቅዱስ ላሊበላ፣ አክሱም ዒዮንና ቁልቢ ገብርኤል ናቸው። በአስደናቂነቱና በአሰራር ጥበቡ ቅዱስ ላሊበላ በጥቁር አፍሪካ ተወዳዳሪ የለውም። አፍሪካ ውስጥ በጥቁሮች የተሰራ ላሊበላን የሚወዳደር ቅርስ የለም። ነገር ግን በያዘችው ሀይማኖታዊ ቁም ነገር፣ ግሸን ደብረ ክርቤ ከእየሩሳሌም ቀጥላ በዓለም በሁለተኛ ደረጃ ላይ ትገኛለች። ምክንያቱም እየሱስ ክርስቶስ የተሰቀለበትና ደሙ የፈሰሰበት እውነተኛው መስቀል ግማሹ እየሩሳሌም የሚገኝ ሲሆን ቀሪው ግማሹ ደግሞ ግሸን ደብረ ክርቤ ውስጥ ይገኛል። እነዚህ ሁለቱም ማለትም ግሸን ደብረ ክርቤና ቅዱስ ላሊበላ ገዳማት የሚገኙት እዚሁ ወሎ ውስጥ ነው። ስለግሸን ስንደርስበት በግራኝ ስር በዝርዝር እናየዋለን።

ኢትዮጵያ ውስጥ 3 ሐይማኖታዊ ጀግኖች አሉ። እነሱም ቅዱስ ያፌድ፣ አባ ተክለሐይማኖትና አቡነ ጴጥሮስ ናቸው። ሁለቱ ማለትም አባ ተክለሐይማኖትና አቡነ ጴጥሮስ የወሎ ሰዎች ናቸው /ቅዱስ ያፌድ የትግራይ ሰው ነው/። ስለዚህ የክርስትና እምነት መሰረቱ ያለው እዚሁ ወሎ ውስጥ ነው ማለት ነው።

እናም ኢትዮጵያን ክርስቲያናዊት ያደረጓት የወሎ ክርስቲያኖች ናቸው ማለት ነው /ሸዋ፣ አገውና የጁ/። ወሎዎች ቅልቅል ባይሆኑ ኖሮ ኢትዮጵያን ሙስሊም ከመሆን ማንም አያድናትም ነበር። ይህ ሁኔታ ከሸዋና ከላስታ

በተጨማሪ በድጋሜ በዘመነ መሳፍንት /በዘመነ
የጁ/ ጊዜ በግልፅ ታይቷል።

ስለ ዘመነ መሳፍንት ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ
“የኢትዮጵያ የፓሺ ዓመት ታሪክ፣ ከኖህ እስከ
ኢህአዴግ” በሚለው መፅሀፋቸው ካሰፈሩት
ውስጥ፡-

“በዚህ ዘመን አካባቢ በመላ ሀገሪቱ እጅግ
ግዙፍ ሰራዊት ያላቸው መሳፍንቶች
የተፈጠሩበት ዘመን ነበር። በተለይ የየጁው
ትልቁ ራስ አሊ በሀገሪቱ ሁሉ ስሙ ከንጉሱ
በላይ እየገነነ መጣ። የጎጃም፣ የጎንደርና
የሌሎችም አካባቢ ሴቶች በግጥም እየዘፈኑ
“አሊና አሊና አሊና በሞቴ፣ የአማራ ማተብ
ሰለቸው አንገቴ” እያሉ ያዜሙ ነበር።

የትልቁ ራስ አሊ ሰራዊት ወሎንና ጎንደርን
ሙሉ በሙሉ እየወረረ ወደ ቤተመንግስቱ
ተጠጋ። በዚህ ጊዜ በየግዛቱ ያሉ የንጉሱ
መሣፍንቶች ከያሉበት ተሰባስበው ራስ አሊን
ለመወጋት ተስማሙ።

በዚህም የጎጃሙ ራስ ሀይሉ፣ የሰሜኑ ራስ
ገብሬ፣ የላስታው ዋግ ራስ ስዩም፣ የትግሬው
ደ/ች ወልደ ገብርኤል፣ የቆማው ራስ ደመ
ክርስቶስ፣ የአለፋ ጣቂሳው ደ/ች ዘክርስቶስ፣
የቋራው መስፍን አዛዥ ልደት...ወዘተ ሁሉም
የንጉሱ መሣፍንቶች ህብረት ፈጠሩና
ጦራቸውን ይዘው ወደ በለሳ ተጉዘው ‘መደብ’
ተብላ በምትጠራው ቦታ ሰፈሩ።

በአጠቃላይ በመላ ሀገሪቱ ያሉት የንጉሱ
መኳንንት ሁሉ ተጣምረው በምድረ “መደብ”
ያገራችንን ትልቁን ውጊያ አካሄዱ። እስከ አሁን

ድረስ ባገራችን ዉስጥ በርካታ ከባባድ
 ጦርነቶች ቢካሄዱም ሁሉም የዉጭ ድጋፍ
 ያለባቸውና አሸናፊነታቸውም በዉጩ ድጋፍ
 መጠንና ጥራት ላይ የተመሰረተ ነዉ።
 ባገራችን ዉስጥ የዉጭ ድጋፍ የሌለበት ይህን
 የሚያህል ከባድ ጦርነት እስከ አሁን ድረስ
 ተካሂዶ አያዉቅም። የጁዎች መሀል አገር
 ዉስጥ ስለሚገኙ ምንም አይነት የዉጭ ድጋፍ
 ያልነበራቸውና እጅግ ኋላ ቀር መሣሪያ የታጠቁ
 ነበሩ። በአንፃሩ በንጉሱ በኩል ያለዉ ሀይል
 ከግራኝ ጀምሮ ሲማረክ የኖረ፤ ፖርቹጋሎች
 ሲመጡ ያመጡትና በየጊዜው ሲገዛ የኖረ
 በርካታ የዘመኑ መድፎችንና ሌሎች የተሻሉ
 መሣሪያዎችን የታጠቀ ነበር። ሆኖም
 የመንግስት ጦር የታጠቀዉን መሳሪያ
 ለመጠቀም አስቸጋሪ ሆነበት። ምክንያቱም
 የጁዎች የሚተኩሱት ነገር ስለሌላቸዉ፤
 የጦርነት ስልታቸዉ ፈጥኖ መቀላቀልና
 የጨበጣ ጦርነት መጀመር ነበር።
 ስለሚቀላቀሉባቸዉ የንጉሱ ወታደሮች ወደ
 የትም አቅጣጫ መተኮስ አልቻሉም ነበር።
 እናም የየጁዉ ጦር የሞተዉ እየሞተ እጅግ
 በፍጥነት ስለሚቀላቀል የመንግስት ተኳሾች
 ጠላትን ከወገን ለይተዉ ለመምታት ይቸገሩ
 ነበር።

እናም በአካባቢው ቀጥቃጮች የተሰራ ጦርና
 ጎራደ ብቻ የታጠቀው በየጁ ሰዎች የተዋቀረዉ
 /የሚመራው/ የራስ አሊ ጦር ከፋኛ አጠቃ።
 የተጣመረዉ የንጉሱ ሀይልም የሞት ሽረት
 መከላከል አደረገ። ነገር ግን የየጁዉን ሰራዊት
 እጅግ ፈጣን ማጥቃት የሚቋቋመዉ
 አልተገኘም። እናም የንጉሱ ጦር ያለቀዉ

አልቆና የተማረከው ተማርኮ የተረፈው
 ተበታተነ። ራስ ደመ ክርስቶስ በዉጊያው ላይ
 ሲሞት ሌሎቹ መኳንንቶች ወታደሮቻቸውን
 አስፈጅተው በየቦታው ሸሹ። ሁሉም የሀገሪቱ
 መሳፍንቶች ተሰባስበው አንድ ቦታ ላይ
 ስለተመቱ፤ ትልቁ ራስ አሊ ያለማንም ከልካይ
 መላዋን ሀገሪቱንና የጎንደር ቤተመንግስትን
 ተቆጣጠሩ” ይላል። /በነገራችን ላይ ይህን
 ጦርነት የወሎ የእርስ በርስ ጦርነት አድርጎ
 መውሰድ አይቻልም። ምክንያቱም በንጉሱ
 በኩል /በሸዋዎች በኩል/ ሌሎች የሀገሪቱ
 መሳፍንቶች ሁሉ አብረው ተሳትፈዋልና።
 ስንደርስበት በዝርዝር እናየዋለን።

እዚህ ላይ ቢያንስ አንድ ትልቅ ጥያቄ
 መነሳቱ አይቀርም። ትልቁ ራስ አሊ እንደት
 ክርስቲያን እንደሆኑ ቀጠሉ? /ትልቁ ራስ አሊ
 ከክርስቲያን ቤተሰብ የተወለዱ በሆኑን
 ማለትም የትልቁ ራስ አሊ አባትና እናትም
 ክርስቲያን እንደነበሩና አያቶቹም፤ ቅድመ
 አያቶቹም ሁሉ ክርስቲያን እንደነበሩ አለቃ ታዬ
 “የኢትዮጵያ ህዝብ ታሪክ” በሚለው
 መፀሀፋቸው ውስጥ አስፍረውታል። ወሎ
 ውስጥ እስከ አሁንም ድረስ አሊ የሚባል
 ክርስቲያን የተለመደ ነው። እናም አንዳንድ
 ሰዎች የየጁ ህዝብ አብዛኛው ሙስሊም
 ይመስላቸዋል፤ እንደዚያ ቢሆን ኖሮ ትልቁ ራስ
 አሊ የአብዛኛውን ሰራዊታቸውን ስሜት
 ለመጠበቅ ሲሉ እምነታቸውን ወደ እስልምና
 ቀይረው እስልምናን ማወጃቸው አይቀርም
 ነበር። ትልቁ ራስ አሊ መላዋን ሀገሪቱንና
 የጎንደር ቤተመንግስትን ሲቆጣጠሩ ሁሉም
 የክርስቲያን ባላባቶች “መደብ” በሚባለው ቦታ

ላይ ተሰባስበዉ አንድ ላይ ስለተመቱ በሀገሪቱ ዉስጥ አንድም የክርስቲያን ሀይል አልነበረም፡ ፡ ስለዚህ ያለማንም ከልካይ እስልምናን ማወጅ ይቻሉ ነበር ማለት ነው፡፡ ስለሆነም ትልቁ ራስ አሊ ክርስቲያን ሆነዉ የቀጠሉበት ምክንያት አብዛኛው የሰራዊታቸው አባላት ክርስትያን ነበሩ ማለት ነው፡፡ ከዚህ በመነሳት ብቻ የጁ ዉስጥ ክርስቲያኑ እንደሚበዛ ማወቅ ይቻላል፡፡

የጁ አብዛኛዉ ሙስሊም ሆኖ ቢሆን ኖሮ ትልቁ ራስ አሊ ያለማንም ከልካይ እስልምናን አዉጀዉ ሀገሪቱን መጨረሻዉ ለማይታወቅ ዘመን ያህል ይመሩ ነበር ማለት ነዉ፤ ምክንያቱም እስልምናን አዉጀዉ ቢሆን ኖሮ ካሳ ሀይሉ /ቴድ/ ክርስቲያን ስለሆነ ቤተመንግስት ዉስጥ ቢቀጠርም ያንን ያህል ሹመት የማግኘት እድሉ ጠባብ ነበር፤ እናም አፄ ቴዎድሮስ የሚባል ንጉስ አይከሰትም ነበር ማለት ነዉ፡፡ ስለዚህ የየጁዎች ግዛት ከ74 አመት በላይም ሊቀጥል ይችል ነበር ማለት ነዉ፡፡ እናም ከአገዎች /ከላስታዎች/ና ከሸዋዎች በተጨማሪም ከዚህ ከዘመነ መሳፍንት ጦርነትም በድጋሜ በግልፅ እንደምንረዳው የጁዎች አብዛኞቹ ክርስቲያን በመሆናቸው እንጂ ኢትዮጵያን ሙስሊም ከመሆን ማንም አላዳናትም ነበር ማለት ነው /ትልቁ ራስ አሊ መላዋን ሀገሪቱንና የጎንደር ቤተመንግስትን ሲቆጣጠሩ ሁሉም የክርስትያን ባላባቶች “መደብ” በሚባለዉ ቦታ ላይ ተሰባስበዉ አንድ ላይ ስለተመቱ በሀገሪቱ ዉስጥ አንድም የክርስቲያን ሀይል አልነበረም/፡፡ ስለሆነም የኢትዮጵያን ክርስቲያናዊት ያደረጋት የወሎዎች መቀላቀል ነው ማለት ነው፡፡ ከደርጎ- ኢህዴግ

ጦርነት ውጭ ኢትዮጵያ ውስጥ የተካሄዱ ጦርነቶች በሙሉ የወሎ ህዝቦች ያካሄዷቸው ጦርነቶች ብቻ ናቸው፡፡

ወደ ርዕሳችን ስንመለስ፤ በረጅሙ/በ12 አመቱ/ የግሸን አምባ ጦርነት ምክንያት ወደ ግማሽ የሚጠጋው የወሎ ህዝብ ሙስሊም መሆኑ ይታወቃል፡፡ የአዓማችን ምቹ እስር ቤት የነበረችው፤ ልዑላን አምባ /ግሸን አምባ/ ለዘመናት የሀገሪቱ የልዑላን እስር ቤትና የመንግስታቱ ግምጃ ቤት በመሆን አገልግላለች፡፡ ከ13ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ጀምሮ እስከ አፄ ምኒሊክ ግማሽ ዘመን ድረስ የነገሰታቱ ሀብት የሚከማቸውና የስልጣን ተቀናቃኝ ይሆናሉ የሚባሉ ልዑላን ይታሰሩ የነበረው ወሎ አምባሰል ግሸን ተራራ ላይ ነበር፡፡ ስለዚህም መግቢያ በሩ በተመረጡ ሻለቆችና በጣም በሰለጠኑ ወታደሮች በብዙ እጥፍ ምሽጎች እጅግ ብርቱ በሆነ ሁኔታ ነበር የሚጠበቀው፡፡

ግራኝ ባጠቃላይ ለ15 አመታት ያህል ሀገሪቱን የመራ ሲሆን ለ12 አመታት ያህል ሲታገል ኖሮ ለመጨረሻዎቹ 3 አመታት ያህል ብቻ ነበር የግሸንን ተራራን መቆጣጠር የቻለው፡፡ የግራኝ ቤተመንግስት ጎጃም ጣና ሐይቅ አካባቢ /ደምቢያ/ ላይ ቢሆንም እዚያ አካባቢ ጦርነት ስላልነበር ሰራዊቱ በሙሉ ወሎ ውስጥ ተከማችቶ ግሸን አምባን ለመያዝ ሲታገል ነበር የኖረው፡፡ ስለግሸን ጦርነት ስንደርስበት በግራኝ ስር በዝርዝር እናየዋለን፡፡

እናም በዚህ ረጅም የግሸን አምባ ጦርነት ምክንያት አሁን ወደ ግማሽ የሚጠጋው የወሎ

ህዝብ ሙስሊም ነው። ኢትዮጵያ የወሎ ፍጡር ከመሆኗ አንፃር የወሎ ሙስሊሞች የሀገራቸውን ባህል በግንባር ቀደምትነት መጠበቅ ሲገባቸው፤ እነሱ ግን ተቃራኒውን እየፈፀሙ ይገኛሉ። እስከ አሁን ድረስ የሀበሻ ነጠላ የተሸፋፈነች ሙስሊም ሴት ታይቶ አይታወቅም። እስከ አሁን ድረስ የሀበሻ ቀሚስ የለበሰች ሙስሊም ሴትም ታይቶ አይታወቅም፡
 ፡ የሀበሻ ልብሶችን ደግሞ በፈለጉት ቀለም /ጥቁር ራያ/ና ቅርፅ/ዲዛይን/ መስራት ይቻላል፡
 ፡ ነገር ግን ሙስሊሞችና ባህላቸው አይጥና ድመት ናቸው፤ ባህላቸውን ይፈሩታል፤ ይሸሹታል። እርግጥ ነው የሀበሻ ልብሶች ለአንዳንድ ነገር ላይመቹ ይችላሉ። ነገር ግን ልክ እንደ ክርስቲያኑ ከብረ በአሎቻቸውንና አዉዳመቶቻቸውን በባህላቸው መሰረት ማክበር ነበረባቸው። ክርስቲያኖች ወደ ቤተክርስቲያን ሲሄዱ ነጠላ የሚለብሱት የዉጮቹ ክርስቲያኖች ነጠላ ስለሚለብሱ ሳይሆን ባህላቸው ስለሆነ ነው። ሙስሊሞቹ ግን ወደ አረቦቹ ባህል የመሳብ ችግር አለባቸው /አረቦቹ ጆንያ ቢለብሱ እነኚህም ጆንያ ይለብሳሉ/።

በአለባበሳቸውም ብቻ ሳይሆን አነጋገራቸውም ላይ አረብኛ ቋንቋን ይመርጣሉ፤ የግለሰቦችን ስም ሳይቀር ወደ አረብኛ ቀይረው መጠቀምን ይወዳሉ፤ ለምሳሌ ያህል አዳም-አደም፤ ኖህ-ኑህ፤ አብረሃም-ኢብራሂም፤ ዮሴፍ-የሱፍ፤ ሙሴ-ሙሳ፤ ዳዊት-ዳውድ፤ ሰለሞን-ሱሌይማን፤ ዮናስ-የኑስ ...ወዘተ እያሉ ስሞችን ወደ አረብኛ ቅላይ እየቀየሩ ነው የሚጠሩባቸው። እናም ከእምነቱ

ይልቅ የአረብ ቋንቋና ባህል ነው ልዩነት
የፈጠረው ማለት ነው። እናም ሙስሊሞች
የሀገራቸውን ባህልና ቋንቋ እንድጠብቁ
እንመከራለን።

ወሎ የሀገር ግንድ ነው፤ ቅርንጫፎች
ከግንዱ ጋር እንጂ እርስ በርሳቸው አይገናኙም፡
፡/ጎጃምንና ጎንደርን በተደጋጋሚ የምናነሳው
ለማሳያ ያህል መሆኑ እንዲታወቅልን
እንፈልጋለን። እናም የወሎ ጎረቤት
አካባቢዎች የታሪክ ፍርፋሪ የሚያገኙት ከወሎ
ነው። ለምሳሌ ያህል ጎጃምና ጎንደርን
ብንወስድ ሁለቱም ከወሎ አንድ ታሪክ ነጥቀው
ካልተከራከሩ በስተቀር እርስ በርስ
የሚከራከሩበት እንኳን አንድ ታሪክ የላቸውም፡
፡ ሁለቱም ታሪክ ሲፈልጉ ወደ ወሎ ድምበር
አቅጣጫ ከሄዱ እንጂ ወደ እርስ በርስ
ድምበራቸው አቅጣጫ ምንም ነገር የለም።
ጎንደራዊቶች ብቸኛዋን የአፄ ቴዎድሮስን ታሪክ
ከየጁ ለመንጠቅ በየጊዜው ሲታገሉ አይተው
ጎጃሜዎችም የበላይ ዘለቀን ታሪክ ከቦረና
ለመንጠቅ ሲታገሉ ይስተዋላሉ።

ጎጃም ሰፊ ነው፤ ነገር ግን የሚያዜሙላትን
ብቸኛዋን ታሪክ ለማግኘት ወሎ ድረስ ሄደው
ለበላይ ዘለቀ ሲዘፍኑ ይስተዋላሉ። ስለዚህ
ሁለቱንም ጎረቤቶች የታሪክ ፍላጎታቸው ከወሎ
ጋር የሚያገናኛቸው ከሆነና እርስ በርስ
የሚያገናኛቸው ጉዳይ ከሌለ ወሎ የሀገር ግንድ
ነው ማለት ነው።

ሆኖም እስከ አሁን ድረስ ስናነባቸው
የኖርናቸው መፅሀፎች በሙሉ በሚባል ደረጃ
በጎጃምና በጎንደር ሰዎች የተፃፉ ስለሆኑ፤ አሁን

እያነበብነው ያለው ነገር ያልተለመደና
 ግርምትን የሚፈጥር ሆኗል። እስኪ እንዳው
 ማን ይሙት ኢትዮጵያን የፈጠራት /ያቀናት/
 አይሚኒሊክ ነው ከምንልና አይቴዎድሮስ ነው
 ከምንል የትኛው ይሻላል? ። እስኪ እንዳው
 በኢትዮጵያ ህዝብ አእምሮ ውስጥ አይ
 ምኒሊክና አይቴዎድሮስ ያላቸውን ቦታ
 እናወዳድረው። እንግዲህ ነጮችን እንዲናሸንፍ
 ያደረጉን አይ ምኒሊክ ናቸው /አድዋ/፤
 ኢትዮጵያንም በዚህ መልኩ የፈጠሯት
 /ያቀናት/ አይ ምኒሊክ ናቸው። ነገር ግን አይ
 ሚኒሊክና አይቴዎድሮስ በኢትዮጵያ ህዝብ
 አእምሮ ውስጥ ያላቸው ቦታ ምድርና ሰማይ
 ነው። እስኪ አንድን ህፃን ኢትዮጵያን
 የፈጠራት /ያቀናት/ ማነው? ብለን እንጠይቅ
 አይቴዎድሮስ እንጂ አይ ሚኒሊክ የሚል
 አይገኝም፤ እስኪ እንዳው ከእንግሊዝ
 ጆኔራሎች ቅኝ ግዛት ያዳነንን የአይ
 ተክለጊዮርጊስ 2ኛን /የዋግሹም ጎበዜን/ ስም
 የሚያውቅ ሰው ተፈልጎ ይገኛልን? አይ
 ቴዎድሮስ እንግሊዞችን ምን አደረጋቸው ?
 መልሱ ምንም ነው። ስለዚህ የሀገሪቱ ታሪክ
 እየጠፋ ነው ማለት ነው። ምክንያቱ ደግሞ
 ሁሉም የምናነባቸው መፀሀፎችና
 የምንሰማቸው ዘፈኖች በጎጃምና በጎንደር ሰዎች
 የተሰሩ ስለሆኑ ነው። ወሎዎቹ ቁጥራቸው
 ትንሽ ነው (ስ/ሸዋ እንጂ የጁና ላስታ ወረዳዎች
 ናቸው)፤ እናም ቁጥራቸው ትንሽ ስለሆነ
 በጎጃምና በጎንደር የኪነጥበብ ስራዎች
 ይዋጣሉ/dominate ይደረጋሉ። ጎጃምና
 ጎንደር ደግሞ ይህን አጋጣሚ ተጠቅመው
 የሀገሪቱን ታሪክ በማድበስበስ ወደ ጎጥ
 ታሪክነት እየቀየሩት ነው /ታሪክ ስንፅፍ

የኢትዮጵያን ወጥ ታሪክ በግልፅ የማናስቀምጥ
 ከሆነ፤ የዜማ የቅኔ የቀሳውስት ሀገር ብለን
 ስናዜም ላሊበላን የማንጠቅስ ከሆነ፤ ታሪክ
 ስንፅፍ ስለነ አፄ ተክለጊርጊስ 2ኛ የማንፅፍ
 ከሆነ ... ወዘተ ችግር አለ ማለት ነው፡፡ እኛ
 ማንንም ለመኮነን አይደለም፤ እኛ እያልን
 ያለነው ይህ ሁኔታ ለሀገሪቱ ከፍተኛ ጉዳት
 አለው ነው፤ ምክንያቱም የሀገሪቱ ታሪኮች
 የአንድ ብሄር ታሪክ እየመሰሉ መጥተዋል፤ ይህ
 ደግሞ ሌሎች ብሄሮች ስለሀገራቸው ያላቸውን
 አመለካከት ያዛባዋል /ይሸወዳሉ/፡፡ ለምሳሌ
 ያህል በአፄ ምኒልክ በኢትዮጵያ ፈጠራ ጊዜ
 ከከሚሴ በተጨማሪ የሸዋ አሮሞዎች
 ከመነሻው እስከ መጨረሻው ድረስ
 ተሳትፈዋል፤ ጎጃምና ጎንደር ግን የሉበትም፤ አፄ
 ሚኒልክ የትግሬ ዝርያ አላቸው /ሰለሞናዊ፤
 ሰለሞን፤ ሳባ/፤ ጎንደር ላይ የምናየው አሮጌው
 ቤተመንግስት የሸዋዎች እንጂ የጎንደሮች
 አይደለም፡፡ እናም ብሄሮች ታሪካቸውን
 የማያውቁ ከሆነ፤ በንግስናም ሆነ በሀገር
 ማቅናት ላይ ተሳትፎ ባልነበራቸው ሰዎች
 ኪነጥበብ /አርት/ ተቃለው /ተሸውደው/፤
 በሀገራቸው ላይ በደል ሊፈፅሙባት ይችላሉ
 /መገንጠልን ሊያስቡ ይችላሉ/፡፡ ስለዚህ
 የኢትዮጵያ ታሪክ በትክክል መቀመጥ አለበት
 ማለት ነው፤ በተለይ የኢትዮጵያ አፈጣጠር
 /የአፄ ሚኒልክ የዘመቻ ቅደም ተከተሎች/፤
 የጎንደር ቤተመንግስት አመሰራረትና የዘመነ
 መሳፍንት አመሰራረት በትክክል መቀመጥ
 አለባቸው፡፡ እኛ የአፄ ሚኒልክን የዘመቻ
 ቅደም ተከተሎችን፤ ሸዋዎች
 ቤተመንግስታቸውን ከደብረ ብረሃን ወደ
 ጎንደር ለምን እንደቀየሩና የዘመነ መሳፍንትን

አመሰራረት በትክክል አስቀምጠናል። እናም
 አሁንም እያልን ያለነው የኢትዮጵያን ታሪክ
 የመጠበቁ ስራ የሁሉም ብሄረሰቦች ስራ መሆን
 አለበት ነው፤ ወሎ የሁሉም ብሄረሰቦች
 ድብልቅ /collection/ ነው፤ ነው እያልን
 ያለነው። ነገር ግን ይህ የሚሆን አይመስልም፤
 ምክንያቱ ደግሞ ሌሎች ብሄረሰቦች እንኳን
 ታሪካቸውን መጠበቅ ቀርቶ አጠቃላይ
 የሀገሪቱን የታሪክ ሚስጥር አያውቁም
 /ኢትዮጵያን ማን ፈጠራት፣ ጎጃምና ጎንደር
 ኢትዮጵያን የተቀላቀሉት መቼ ነው፣ ጎጃምንና
 ጎንደርን ማን ነው በእነ ንጉሰ ተከተላሐይማኖት
 ላይ ዘምቶ ወደ ኢትዮጵያ ያቀላቀላቸው ፣
 ኢትዮጵያን የፈጠራት ወሎ ከሆነ ወሎ ምንድን
 ነው፣ ጎንደር ቤተመንግስት የማን ነው ? ወዘተ
 አያውቁም/። እናም ቀስበቀስ የኢትዮጵያ ታሪክ
 በሙሉ ጠፍቶ የበላይ ዘለቀና የአፄ ቴዎድሮስ
 መሆኑ አይቀርም ማለት ነው /አይ! ሸዋ፣ ላስታ፣
 የጁ፣ ወረሂመኖ። አይ! Mother Ethiopia/

ለመሆኑ ወሎ ይህን ያህል ብቻውን
 የኢትዮጵያን እና የአፍሪካን ታሪክ ጠቅልሎ
 እንዲይዝ ያደረገው ነገር ምንድን ነው ?
 ሚስጥሩ ምንድን ነው ?

የወፋ ወጊያ

አለቃ ታዬ “የኢትዮጵያ ታሪክ በሚለው
 መፀሀፋቸው ያሰፈሩት ቃል በቃል ሲቀመጥ
 “የጁ የጥንት ስሟ ገነቴ ነበር። የጁ
 የተባለችበት ምክንያት እንዲህ ነው፤ ጉባርጃ
 ማሪያም በገነቴ ምድር የተከበረች ደብር ናት፤

በርሷ ጳጳሳት ይኖሩባት ነበር፤ 7 ጳጳሳትም ተቀብረዋቸዋል፡፡

በዚያች ሀገር ጣኦትን የሚያመልኩ፤ በአስማታቸው የሚመኩ፤ አስማተኞች ሰዎች ነበሩ፡፡ በዚያን ዘመን የነበረ ጳጳስ ንስሐ ግቡ፤ በወንጌል እመኑ፤ አስማት ማድረግን ተው፤ ጣኦት ማመንን ተው፤ እያለ ቢገስፃቸውና ቢመክራቸው እጅግ አጥብቀው ጠሉት፡፡ ቀስበቀስ ግን ቃሉን ያልተቀበሉት አስማተኞች ብቻ ሲቀሩ ሌሎቹ ታላላቆች ወደ ጳጳሱ እየሄዱ የወንጌልን ት/ት እየሰሙ ከዕለት ወደ እለት ብዙዎች ወደ ክርስትና እየተቀየሩ መጡ፡፡

አስማተኞቹም ከብራቸውን እንደተገፈፉ ባዩ ጊዜ፤ አንድ ህፃን ሰርቀው፤ በስዉር አርደው፤ ለጳጳሱ ወጥ ሰሪ ይህንን ወጥ ሰርተህ ጳጳሱ ግብር በሜበሉበት ጊዜ ከጳጳሱ ፊት ይህን አቅርብለን፤ ይህ ምንድን ነው ሲሉህ የወትሮው ግብረዎ ነው ብለህ በሰው ሁሉ ፊት አሳፍርለን ብለው፤ እጅግ ብዙ ገንዘብ ሰጡት፡፡

ወጥ ሰሪውም ገንዘቡን ተቀብሎ ያሉትን አደረገ፡፡ የወጡ ሰታቴ ድስት በተከፈተ ጊዜ የዚያ ህፃን ሁለቱ እጆች ከሌላ ስጋው ጋር ወጥ ተሰርተው ታዩ፡፡ ጳጳሱና አብሯቸው የነበረው ሰው ሁሉ እጅግ ደነገጡ፡፡ አንተ ዛሬ ያደረከው ነገር ምንድን ነው ? ቢሉት፤ እንደተመከረው ጌታዬ እኔ ዛሬ አዲስ ነገር አላመጣሁም ያዉ የወትሮ ግብረዎ ነው አላቸው፤ ሰው ሁሉ ደነገጠ፤ ፈራ፡፡

ጳጳሱም እጅግ አዘኑና እኔ ከአሁን በፊት የሰው ስጋ ስበላ ታዉቀኛለህን ? አንተ ከጠላቶቼ ጋር በገንዘብ ተገዝተህ ይህን ታላቅ

ድፍረትና ክፋት አድርገህልና ለዘለአለም
እርጉም ሁን ብለዉ እረገሙት። ወጥ ሰሪዉ
ያንዉ ጊዜ ልብሱን ጥሎ፣ ሱሪዉን ቀዶ፣
በሰዎች ፊት አብዶ፣ በረረ ገደል ገብቶም ሞተ።
፡ ጳጳሱ አገሩንም ረገሙት፤ እንዲህ ብለዉ
የዚህ አገር ሰዉ የኔን ስም ለማክፋት ብሎ
ሰዉን ገድሎ፣ እጁን ቆርጦ፣ አናቱን ፈጥፍጦ
በሰዉ እንደተጫወተ፤ የእጁን ይስጠዉ፣ ሁል
ጊዜ ደም ይፍሰስበት፣ እርስበርሱ ይተላለቅበት
ብለዉ ረገሙት።

ከዚያ ወዲህ አገሩ ገነቴ መባሉ ቀርቶ የጁ
ተባለ። እርስ በርሱም በወፋ ዉጊያ ሁል ጊዜ
የሰዉ ደም የሚፈስበት፣ በከንቱ ነፍስ
የሚወድቅበት፣ የተረገመ አገር ሆነ። የየጁ
ሰዎች ይህ መርገም ስለፀናባቸዉ አገር
ላትገዙበት፣ ስም ሊታገኙበት ስለምን? በወፋ
ዉጊያ እርስ በርሳችሁ በከንቱ ትገዳደላላችሁ
ብለዉ ሲለምኗቸዉ፤ ቆሌይቱ ደም ትወዳለችና
ወፋ ዉጊያ ሲቀር ከሰማይ ዝናብ ያንስብናል፣
ብናርስም እህሉ ይጠፋብናል፣ በሽታም
ይነሳብናል ይላሉ።

ስለዚህ ሰዉ ሁሉ ጋሻ ጦሩን እየያዘ ይወጣና
በያላ ወንዝ፣ በጥቁር ዉሀ፣ በሽሊ፣ በሚሌ
እየወረደ ወፋ ይዋጋል። ባጠገባቸዉና
በዙሪያቸዉ ያሉ ወረዳዎችም ይህን ከንቱ ወሬ
እየሰሙ ባገራቸዉ ዝናብ፣ በረከት፣ የእህል
ብዛት፣ ጤና እንዲሆን አስበዉ ይህን ወፋ
ዉጊያ ለመዱ።

ይህም ወፋ ዉጊያ እስከ ሸዋ ድንበር እስከ
ዶባ፣ እስከ መራቤቴ ተለምዶ እስከ አሁን እስከ
ዳግማዊ ምኒሊክ ዘመን ድረስ ይዋጉ ነበር።

አፄ ምኒሊክ ይህን ከንቱ ጥፋት ባዋጅ
አስቆሙት። ብዙ ቀንም በሰዉር ተጣቅሶ
ወርዶ እርስ በርሱ እየተዋጋ አስቸገረ። አፄ
ምኒሊክም በገዳይና በሚች ቤት እዳ እያስከፈሉ
አስተዉት። ይህም ሆኖ በማመስገን ፋንታ
ይህን በከንቱ መሞት አስቀሩብን እያሉ አፄ
ምኒሊክን ያሙ ነበር” ይላል።

ስለ ወፋ ዉጊያ ከሌሎች መፀሀፍት
የተሰበሰበዉን መረጃ አንድ ላይ ጨምቀን
ስናየዉ፡- የወፋ ዉጊያ ቢያንስ በአመት አንድ
ጊዜ መካሄድ አለበት፤ ይህም የሚሆነዉ ደግሞ
የክረምት ጊዜ ከመድረሱ በፊት ነዉ /በቂ
የክረምት ዝናብ እንዲገኝ/። በቂ ዝናብ ዘንቦ
በቂ እህል እንዲገኝ ከክረምት በፊት ቀጠሮ
ተይዞ የወፋ ዉጊያ መካሄድ አለበት። ወጣቶች
በቀጠሮዉ ጊዜ እንደ ምርጫቸዉ ጦርና ጋሻ
ወይም ጎራደና ጋሻ እየያዙ ወደ ወንዝ ወርደዉ
ከባድ የእርስ በርስ ዉጊያ ይካሄዳል። የዚያን
ጊዜ ቆሌይቱ የሰዉ ደምና ሬሳ ትጠግባለች፤
ወጣቶቹም ጀግንነታቸዉን፣ ብቃታቸዉንና
ጉልበታቸዉን ያሳዩበታል።

በዚህ ዉጊያ በሚችና በገዳይ ቤተሰቦች
መካከል ፀብ አይኖርም፤ በቀልም አይኖርም፤
ከሞተ ሞተ ነዉ። ምክንያቱም ለቆሌይቱ የግድ
ሰዉ መሞት አለበት፤ የሚሞተዉ ሰዉ
የሚወሰነዉ ደግሞ በምርጫ ሳይሆን በራሱ
ጀግንነትና ብቃት ነዉ። እናም የወፋ ዉጊያ
ብዙ ደም የሚፈስበት፣ ብዙ ህይወት
የሚጠፋበት፣ ብዙዎች አካለ ጎደሎ የሚሆኑበት
እጅግ ዘግናኝ ዉጊያ ነበር።

በጦርነቱ ብዙ ሰወ ማቁሰልህ፤
ጀግንነትህንና ብቃትህን ማሳየትህ...ወዘተ በቂ
አይደሉም፤ የግድ መግደል አለብህ፡፡ ገድለህ
የማታውቅ ከሆነ ግን የአንተ ብቻ ሳይሆን
ባጠቃላይ የቤተሰብህም ስም ይጠፋል፡፡ ወሎ
ዉስጥ መግደል እንደነበረብህ የሚያሳዩ በርካታ
የወሎ አረሆዎች አዘውትረው ያዜሟቸው
የነበሩ የዘፈንና የሸለላ /ቅረርቶ/ ግጥሞች ነበሩ፡፡
፡ የወቅቱ የወሎ አረሆዎች ያዘውትሯቸው
ከነበሩ ግጥሞች መካከል፡-

ገዳይ ገዳይ ያልሺዉ አባትሽ አይገድል
ወንድምሽ አይገድል፤

አርሰዉ ያብሉሽ እንጂ ሆድሽ እንዳይጎድል፡፡

ገዳይ በየጎራዉ በየሸንተረሩ፤

የአዳኝ እንኳን ዉሻ ይፈለጋል ዘሩ፡፡

... ወዘተ ይገኙበታል፡፡

እንግዲህ ካልገደልክ በዚህ መልኩ ስምህ
ይጠፋል ማለት ነዉ፡፡ ቤተሰቡም የገዳይ
ቤተሰብ ካልሆነ ዘረ ፈሪ ይባላል፤ ሳይገድሉ
ጎፈሬም ያስፎግራል /ያሸማቅቃል/፡፡ ባጠቃላይ
በህብረተሰቡ ዘንድ ተከብረህ የምትኖረዉ
ገዳይ ከሆንክ ብቻ ነዉ፡፡ ስለዚህ የግድ አንዱን
ያዘዘበት መግደል አለብህ፡፡ ስለሆነም ትግሉ
ነፍስን የማትረፍ ሳይሆን የመግደል ትግል ነዉ፡፡
፡ ጥያቄዉ ግን ሚቹ ማን ነዉ ? ነዉ፡፡ ጦርነቱ
እጅግ ዘግናኝ የሚሆንበት ምክንያትም ይህ
ነበር፡፡

የወፋ ጦርነት ጎጅነቱ እንዳለ ሆኖ የጎንዮሽ ጥቅምም ነበረው። ይህ ጦርነት ወጣቶቹን ጨካኝ፣ ደፋርና ጀግና እንዲሆኑ ከማድረጉም በተጨማሪ የመዋጋት ልምድና ዝግጅት እንድናራቸው ያደርጋል። እናም ወሎ ይችን ሰፊና ልዩ የጥቁሮች ምድር /land of original black/፣ እስከ አሁን ድረስ ጠብቆ የአለም አንዷ የነፃነት ምልክት/one of the sign of independence countries in the world/ ያደረጋት በዚህ ከየጁ እስከ መራቢቴ ተስፋፍቶ በነበረው የወፋ ባህላዊ ውጊያ ታግዞ ነዉ ተብሎ ይገመታል።

ስለዚህ ወሎ የኢትዮጵያንና የአፍሪካን ታሪክ ጠቅልሎ እንዲይዝ ያገዘዉ ይህ ከየጁ እስከ መራቢቴ፣ ዶባ ድረስ ተስፋፍቶ የነበረዉ የወፋ ውጊያ ባህል ነዉ ማለት ይቻላል። የጁዎች ብቸኛ ሰለሞናዊ ስረዎ መንግስትን ስልጣን መንጠቅ የቻሉ ህዝቦች ናቸው/ዘመነ መሳፍንት/፤ አገዎች ከሰለሞናዊ ጋር ጋብቻ ነበራቸው /ዛግዌ/። የሸዋዎችና የወረሃመኖዎች ጦረኝነትም የመጣው ይኸው የወፋ ባህላዊ ውጊያ እስከ መራቢቴ ዶባ ድረስ በመስፋፋቱ ምክንያት ነው። ስለዚህ የኢትዮጵያ ስፋትና የኢትዮጵያ ነፃነት የየጁ ባህል ውጤቶች ናቸው ማለት ይቻላል።

ከውርስ ሰንጠረዥ እንዳየነው ወሎ ከዛግዌ ስርወ መንግስት የመጀመሪያዉ ንጉስ ከመራ ተክለሃይማኖት 912ዓ.ም ጀምሮ እስከ አፄ ኃይለስላሴ 1967ዓ.ም ድረስ ለ1055 አመት ያህል ኢትዮጵያን ሲመራ፣ ጣልቃ የገቡት አፄ ዮሃንስና ግራኝ አህመድ ብቻ ናቸው። ግራኝ አህመድ 15 አመት፣ አፄ ዮሀንስ 17 አመት፣

በአጠቃላይ 32 አመት ጣልቃ ሲገቡ፣ ቀሪውን 1023 አመት ያህል ኢትዮጵያን የመሩት የወሎ ነገስታት ነበሩ።

ወሎ ይህን ያህል ዘመን ሀገሪቱን ሲመራ በብሄር ብሄረሰቦች መካከል አንድም ችግርና አድሎ ተፈጥሮ አያወቅም። የወሎ አገዛዝ ከብሄር አድሎ እጅግ ነፃ ከመሆኑ የተነሳ ብሄረሰቦች ሊጠቅሱት የሚችሉት በደል ስለሚያጡ፣ አንዳንዶች እንደ ህፃን ልጅ የተተራረቡትንና የተሰዳደቡትን ሲጠቅሱ ይስተዋላሉ። አንዳንድ ይቃወሙ የነበሩ የፖለቲካ ድርጅቶችም ህዝብን የሚቀሰቅሱበት በደል ስለሚያጡ፣ እንደ ህፃን በርካታ የትረባ ቃላቶችን እራሳቸው አዘጋጅተው እያሰራጩ፣ ህዝቡን እንደዚህ እየተባልክ እየተሰደብክ ነው እያሉ ለመቀስቀስ ይሞክሩነበር። ይህ እንግዲህ ምን ያህል ሊጠቅሱት የሚችሉት በደል እንዳጡና የወሎ አገዛዝ ምን ያህል ንፁህ እንደ ነበር ያሳያል። አንዲት ወረዳ ብቻዋን ሀገር ብትሆን እንኳ በቀበሌ መተራረብ አይቀርም። የሚገርመው ነገር የሁሉም ብሄረሰቦች ትረባ “አታውቁም” የሚል ነው፤ ሁሉም ትረባዎች “እረ እነሱ እኮ ምንም አያውቁም”፣ “እረ እነሱ ደግሞ ምን ያውቃሉ” ወዘተ የሚሉ ነበሩ፤ “ፈሪ ናቸው” ተብለው የተተረቡ የሉም፤ ምንአልባት በጊዜ ብዛት ምክንያት ፈሪ ወደሚለው አቅጣጫ ተቀይረው እንደሆነ እንጂ ስድቦች በሙሉ ካለማወቅ ጋር የተያያዙ ነበሩ። እናም እጅግ የሚገርመው ነገር የማናውቀው ነገር ምንድን ነው? ብሎ እራሱን የሚጠይቅ አለመኖሩ ነው። ፈሪ የሚል ትረባ አለመኖሩና አያውቁም የሚለው ትረባ በዚህ መጠን

ትኩረት ማግኘቱ በጣም የሚገርም ነገር ነው። ስለዚህ ተሰዳቢዎቹ የማያውቁት በዚህ መጠን ትኩረት ያገኘ እጅግ ትልቅ ነገር /ሚስጥር/ አለ ማለት ነው።

አያውቁም የሚለው ነገር የተጀመረው የአፄ ሚኒሊክ መጨረሻ ዘመን አካባቢ ላይ ቢሆንም በጣም ጎልቶ የነበረው ግን በአፄ ኃይለስላሴና በደርግ ዘመን ነበር። ትረገው በአፄ ሚኒሊክ መጨረሻ ዘመን ላይ ከጀመረና ስድቦች በሙሉ ምንም አታውቁም የሚሉ ከሆኑ በዚያን ዘመን የማናውቀው ነገር ምንድን ነበር? ሳይንሱን ነው የማናውቀው? /በዚያን ዘመን ኢትዮጵያ ምንሽር ትሰራ ነበር? በልጅግ ትሰራ ነበር? ጓንዴ ትሰራ ነበር? ትምህርት እራሱ የተጀመረው በአፄ ሚኒሊክ ዘመን ነው/። ስለዚህ በዚያን ዘመን የሚታወቅ ሳይንስ ካልነበረ ፣ የማናውቀው ሀገራችንን ነው ማለት ነው፤ የኢትዮጵያን የታሪክ ሚስጥር አናውቅም ማለት ነው፤ ሀገሩን የማያውቅ ማለት ደግሞ ወላጆቹን /እናትና አባቱን/ የማያውቅ ማለት ነው።

ሀገር ማለት ምን ማለት ነው? መልሱ፣ ሀገር ማለት የወለደህ ምድር ማለት ነው /ወላጅ ምድር ማለት ነው/፤ አብዛኞች እናት ሀገራችን ይላሉ፤ ጥቂቶች ደግሞ አባት ሀገራችን ይላሉ፤ ሁለቱም እናትም አባትም ወላጅነትን ያመለክታሉ። የወለደህን /ያፈራህን/ ምድር የሚቀማህ የለም፤ እራሱ ወልዶህልና የምድሩ ባለቤት አንተ ነህ፤ ነገር ግን ያልወለደህ ምድር ከሆነ ዜግነት ቢሰጡህም ያንተ አይደለም /ሰጡህ ማለት ባለቤት አይደለህም ማለት ነው፤ ምድሩ አልወለደህም ማለት ነው፤ ምድሩ እራሱ የወለዳቸው የእራሱ ልጆች አሉት ማለት

ነው/:: ስለዚህ የወላጅህን የኢትዮጵያን የታሪክ ሚስጥር የማታውቅ ከሆነ ምንም አታውቅም ተብለህ ብትተረብ የሚገርም ነገር አይደለም ማለት ነው:: ሆኖም ተሰዳቢዎቹ የማናውቀው ሚስጥር ምንድን? ነው ብለው እራሳቸውን ከመጠየቅ ይልቅ በስድቡ ይናደዱ ነበር /በእርግጥ ጊዜ እየረዘመ ሲመጣ ይህ አያውቁም የሚለው ችግር የሁለትና የሶስት ብሄረሰቦች ችግር ብቻም ሳይሆን የሁሉም ብሄረሰቦች ችግር እየሆነ መጥቷል/:: ይህ ሁኔታ እንግዲህ ሌላ የሚያናድድ ችግር አለመፈጠሩንና የወሎ አገዛዝ ምን ያህል የብሄር አድሎ የሌለበትና ንፁህ እንደነበር ያሳያል::

ወፋ በሚለው ርዕስ ስር ያየነው የጳጳሱ እርግማን ግን ወሎዎችን የለቀቃቸው አይመስልም፤ የወሎ የመጨረሻው ንጉሰ ነገስት አፄ ኃይለስላሴ አርጅተው ስልጣን እየለቀቁ ባለበት አመት፤ የ1966ቱ ድርቅ ተከሰተ፤ ቀጥሎም ከ11 አመት በኋላ የ1977ቱ ድርቅ ተከሰተ፤ አሁን አሁን ደግሞ የወሎና የትግራይ አካባቢ ከረምት እየቀነሰ መጥቶ አንድ ወር ብቻ ሆኗል /የወሎና የትግራይ የከረምት ዝናብ ሐምሌ 17 ቀን አካባቢ ጀምሮ ነሐሴ 20 ቀን አካባቢ ያቆማል/:: እናም ስልጣን ከወሎዎች እጅ እንደወጣ ወዳውኑ የድርቆቹ መከሰት በጣም የሚገርም ነገር ነው:: የወሎ ነገስታት ስልጣን ከመልቀቃቸው በፊት ድርቆቹ ተከሰተው ቢሆን ኖሮ ምናልባት የወሎን የዝናብ ስርጭት ለማስተካከል ይሞክሩ ነበር::

የዝናብ ስርጭትን ማስተካከል ይቻላል:: የወሀ አካላት ልክ እንደ ጫካዎች ዝናብ የመሳብ ኃይል አላቸው:: አንድ አካባቢ ውስጥ

በርካታ የዉሀ አካላት /ግድቦች/ ካሉ ከእነሱ የሚተነዉ ዉሀ የአካባቢዉን አየር እርጥብ እንዲሆን ያደርገዋል። አየሩ እርጥብ ከሆነ ደግሞ ወደ አካባቢዉ የሚገባዉ ደመና በቀላሉ ወደ ዝናብ ይቀየራል። የዉሀ አካላት የሌሉበት አካባቢ ከሆነና አየሩ ደረቅ ከሆነ ግን ወደ አካባቢዉ የሚገባዉ ደመና ወደ ዝናብ ከመቀየር ይልቅ አልፎ ይሄዳል። ደን መጠበቅ ዘላቂ መፍትሄ አይሆንም፤ ምክንያቱም አንድ አመት ደን ጥበቃው ሲያቆም ምድሩ ወዳውኑ ተመልሶ ይራቆታል። እናም በወሎ፣ በትግራይ፣ በአፋርና በሱማሌ አካባቢ ሰፋፊ ዉሀ የሚይዙ ግድቦችን /water reservoirs/ በመገንባት የአካባቢዉን የዝናብ ስርጭት በዘላቂነት ማስተካከል ይቻል ነበር። ስልጣን ከወሎዎች እጅ ከመውጣቱ በፊት ድርቆቹ ተከስተው ቢሆን ኖሮ፣ ምናልባት ውሀ ለገበሬ የመሸጥ ስራም ሊጀመር ይችል ነበር።

ለገበሬ ውሀ መሸጥ ተጀምሮ ቢሆን ኖሮ ደግሞ እስከ አሁን ድረስ ይህ የውሀ ሽያጭ ስራ በሁሉም የኢትዮጵያ አካባቢዎች ተዳርሶ ይህኔ እጅግ የበለፀገች ሀገር ውስጥ ነበርን ማለት ነው። እንደ አሜሪካኖቹና አውሮፓዊያኑ ይሄኔ እኛም ገነት ውስጥ ነበርን ማለት ነው።

የውሀ ሽያጭ ስራ

ውሀ ለብልፅግና ቁልፍ ጉዳይ ቢሆንም እስከ አሁን ድረስ ውሀን ለገበሬዎች ለመሸጥ የሞከረ አፍሪካዊ መንግስት የለም። ውሀ በአለማችን ላይ በጣም ርካሽ ከሚባሉ ነገሮች ውስጥ አንዱ ነው። ውሀን ለገበሬዎች ለመሸጥ የመነሻውን ካፒታል /initial investment/

እንደ አቅምህና እንደፍላጎትህ ከፍ ዝቅ
 ልታደርገው ትችላለህ። ገንዘብ የሌለው
 መንግስት የውሀ ሽያጩን ስራ በየቦታው
 በዶዘር በሚቆፈሩ ሰፋፊ ጉድጓዶች መጀመር
 ይችላል። ከነዚህ በዶዘር ከሚቆፈሩ ትልልቅ
 ጉድጓዶች የሚገኘውን ውሀ በኤሌክትሪክ
 ሞተር እየገፉ ለሽያጭ ማቅረብ ይቻላል /የውሀ
 ታክስ ነው፤ በውሀው ያመረተው ምርት
 ተገምግሞ ነው ታክሱ የሚቆረጠው/። ግድብ
 ካስፈለገም ደግሞ በአንድት ግድብ ብቻ የውሀ
 ሽያጩን ስራ መጀመር ይቻላል /ግድብ ቋሚ
 ንብረት ስለሆነ ከአንዱ ግድብ የሚገኘው
 ገንዘብ ሌላ ግድብ እየወለደ እየተባዛ ይሄዳል/።
 ፡ እናም ከነኝህ በዶዘር ከሚቆፈሩ ሰፋፊ
 ጉድጓዶች ወይም ከግድቦች የሚገኘውን ውሀ
 በኤሌክትሪክ ሞተር በመግፋት የውሀ ሽያጭ
 /ታክስ/ ስራውን መጀመር ይቻላል። ውሀውን
 ለገበሬዎቹ በጣም በውድ የውሀ ታክስ
 ማቅረብ ይቻላል፤ ምክንያቱም የውሀ ታክሱ
 የሚቆረጠው ገበሬዎቹ ውሀውን ተጠቅመው
 ካመረቱት ምርት ላይ ብቻ ነው /ውሀውን
 ቢጠቀሙም ምርቱ ከቀነሰባቸው ታክሱም
 በዚያው መጠን ይቀንሳል ማለት ነው/።
 ገበሬዎቹ በሁለት ጊዜ ወርዊ የውሀ ታክስ ብቻ
 አንድ ዙር ያመርቱበታል /በሁለት ወር
 የክረምት ዝናብ አንድ ዙር እንደሚያመርቱት
 ሁሉ/። አንድ ማሳ ደግሞ በወር 5 ጊዜ፤
 በአጠቃላይ በ2 ወር 9 ጊዜ አካባቢ ቢጠጣ
 ይበቃዋል፤ ቋሚ ተክል /ቡና፤ ሙዝ፤ አሾካዶ
 ወዘተ/ ከሆነ ደግሞ ስሩ ፅህፀ ስለማያገኘው
 በወር 2 ጊዜ ብቻ ውሀ ቢጠጣ ይበቃዋል፤
 ለከብቶቻቸው የሚሆን ግጦሽም አብሮው
 ያገኛል። ስለሆነም በማንኛውም ውድ ታክስ

ቢቀርብ ውሀ ለገበሬዎች ርካሽ ነው ማለት ነው
 /ገበሬዎቹ ውሀውን በቀጥታ ወደ ገንዘብ
 ይቀይሩታል/። ስለዚህ መንግስት
 እስከሚያዋጣው ድረስ የፈለገውን ያህል
 የውሀውን ታክስ መጨመር ይችላል ማለት
 ነው። ይህን በጉድጓድ ውሀ የመያዝን ስራ
 ኢትዮጵያ ጀምራው የነበረ ቢሆንም ጉድጓዶቹ
 በሰው ጉልበት የሚቆፈሩ ትንንሽ ጉድጓዶች
 ስለሚሆኑ ውሀውን እራሱ ጉድጓዱ
 ስለሚመጠው ግልጋሎት ሳይሰጥ ይሰርግ ነበር
 /በዶዘር የሚቆፈሩ ትልልቅ ጉድጓዶች ከሆኑ
 ግን ይህ ችግር ሊፈጠር አይችልም/።

ውሀን ለገበሬዎች መሸጥ ማለት በቀጥተኛው
 /በአቋራጩ/ መንገድ ወደ ብልፅግና መሄድ
 ማለት ነው /ከተፈጥሮ ጥገኝነት መውጣት
 ማለት ነው/። ውሀ በቀጥታ ወደ ገንዘብ
 የሚቀየር የተፈጥሮ ሀብት ነው /ውሀውን
 ገበሬዎቹ በቀጥታ ወደ ገንዘብ ይቀይሩታል/።
 ውሀ ለገበሬዎች መሸጥ ማለት በአንድ ድንጋይ
 10 ወፍ መምታት ማለት ነው /ከዝናብ ጭንቀት
 ይገላግላል፤ ሀብታም ገበሬ ይፈጠራል፤
 ባለሀብቶች መሬት እየተከራዩ ወደ ምርት
 ይገባሉ /እንደ ቆቃ ሽንኩርትና እንደ አርባ
 ምንጭ መዝ/፤ የከተማ ስራ አጥ ወጣቶች
 እየተደራጁ በአቅራቢያቸው ካሉ ገበሬዎች
 መሬት ለ2ወር እየተከራዩ ማምረት ይችላሉ፤
 ውሀ አቅራቢው ሰራተኛ ይቀጠርበታል፤ ገበያ
 ላይ ምግብና የደለበ ከብት በርካሽ ይቀርባል፤
 መንግስት በውድ ዋጋ ከሚሸጠው ውሀ
 ከሰፊው ገበሬ አስተማማኝ ሀገራዊ የውሀ ታክስ
 ይሰበስባል፤ ሀገሪቱ በዛፍ ስለምትሸፈን ዝናብ
 አይቋረጥም ...ወዘተ/። ይህን ስራ ለማስፈፀም

ደግሞ ጉድጓዶቹ ከተቆፈሩ በኋላ አሁን ካሉት የቀበሌ ግብርና ሰራተኞች ላይ ጥቂት ሰዎችን መጨመር ይበቃል። በተለይ እንደ ኢትዮጵያ ያሉ አስተማማኝ የውሀ ሀብት ያላቸው ሀገራት በ3 እና በ4 ኪሎ ሜትር እርቀት በዶዘር የሚቆፈሩ ሰፋፊ ጉድጓዶችን ቢያስቀምጡለት እራሱ ገበሬው ስልት ፈጥሮ የማያቋርጥ ምርት ያመርትባቸው ነበር /ለምሳሌ ያህል እዚያ ምድረበዳ የአፋር መሬት ላይ በ3 እና በ4 ኪሎ ሜትር እርቀት ውስጥ በዶዘር የተቆፈሩ ሰፋፊ ጉድጓዶችን ብናስቀምጥበት እንዴት ገበሬዎቹ ውሀውን እንደሚያጠቀሙበትና እንደት ምድሩን ወደ ገነት እንደሚቀይሩት እናየው ነበር/ ። የቆቃ ገበሬዎች የውሀ መግፊያ ሞተርም /water pumpም/፤ ኢሌክትሪክም አይቀርብላቸውም ነገር ግን መሬቱ ጠቧቸው እንጂ ቆቃ ውስጥ በሽንኩርትና በቲማቲም ያልተሸፈነ መሬት አይገኝም። እናም ሞተር ባናቀርብላቸውም እንኳን ጉድጓዱን ካስቀመጥንላቸው እራሳቸው ገበሬዎቹ ስልት ፈጥረው ውሀውን የማያቋርጥ ምርት ያመርቱበታል ማለት ነው። ደን ጥበቃ ዘላቂ መፍትሄ አይሆንም፤ አንድ አመት ደን ጥበቃው ሲያቆም ተመልሶ እዚያው ነው /ደን ጥበቃው እንዳቆመ ወዳው መራቆት ነው/።

እናም የአፍሪካ መንግስታት ሰፋፊ የውሀ ጉድጓዶችን ብቻ በመጠቀም ሀገራቱን ከአጠቃላይ ችግሮቻቸው መገላገል ይችሉ ነበር ማለት ነው። ነገር ግን የአፍሪካ መንግስታት ሀገራቸው ውስጥ ሀብት ሞልቶ /ውሀ/ና ገዥ ሞልቶ /ገበሬ/፤ ህዝባቸው ከተፈጥሮ እየጠበቀ ሲማቅቅ ይኖራል፤ መንግስታቸውም ተፈጥሮ

ያፈራችውን ከህዝቡ እየተቀራመተ በሚያገኘው ደካማ ሀገራዊ ገቢ ሲልፈሰፈስ ይኖራል። የአፍሪካ መንግስታት ይህ በእጃቸው ያለው ወርቅ አልታያቸው ብሎ፣ በአረብ ሀገር ነዳጅ ሲቀኑ ይስተዋላሉ፤ ወደ ገንዘብ ከመቀየር አንፃር ከነዳጅ ይልቅ ውሀ ይቀላል /ጃፓንንና አረቦችን እናወዳድር/፤ አረብ ሀገር ውስጥ ውሀ ስለሌለ ነው፤ ሌሎች አንዳንድ ሀገሮች ግን ከርስ ምድራቸው ውስጥ ነዳጅ እያለ አይጠቀሙትም አስቀምጠውታል /አሜሪካ/፤ ውሀቸውን ብቻ ተጠቅመው ነው ከተፈጥሮ ጥገኝነት ነፃ የወጡት።

ከተፈጥሮ ጥገኝነት ነፃ መውጣት የሚቻለው በሦስት መንገዶች ብቻ ነው። እነሱም አንደኛ ለገበሬ ውሀ በመሸጥ፣ ሁለተኛ በማኑፋክቸሪንግ /ኢንዱስትሪ/ና ሦስተኛ ሰፋፊ እርሻዎችን በማቋቋም ናቸው። በትንሽ ገንዘብ በፍጥነት ከመበልፀግ አንፃር ውሀ ሽያጭን የሚያክል የለም፤ ማኑፋክቸሪንግ ይከተላል፤ ሁለቱ /ውሀ ሽያጭና ማኑፋክቸሪንግ/ ሊደጋገፉና ሊያያዙ ይችላሉ። ከነዚህ ከሦስቱ መንገዶች ውጭ ከተፈጥሮ ተፅእኖ ነፃ መውጣት አይቻልም።

የአፍሪካ መንግስታት ግን ከሦስቱም አማራጮች ውጭ ናቸው። የአፍሪካ መንግስታት፣ ድንጋዩን ዳቦ ለማድረግ ነው የሚሞክሩት /አድካሚውንና ተስፋ አስቆራጩን ጠመዝማዛውን የብልፅግና መንገድ ነው የሚመርጡት/። የአፍሪካ መንግስታት ብዙ ድካምና ገንዘብ የማይጠይቀውን ዳቦ ትተው፣ ድንጋዩን ዳቦ ለማድረግ አሰልፏቸውንና ጊዜ የሚወስደውን የብልፅግና መንገድ ተከትለው

ሲዳክሩ ይኖራሉ፤ እንዴት እንደማይታያቸው
አይገባንም /በቃ ሀብት ማለት ውሀ ነው አለቀ!
ከውሀ ውጭ እፀዋትን የሚያመርት ፋብሪካ
የለም፤ የሚበሉት ደግሞ ዕፀዋትና እንስሳት
ብቻ ናቸው፤ ሁለቱም የውሀ ውጤት ናቸው፤
ሌላ የሚበላ ነገር የለም አለቀ/።
ማኑፋክቸሪንግን በአፄ ኃይለስላሴ ስር በሰፊው
እናየዋለን።

የአፍሪካ መንግስታት ሌላው ቀርቶ
የህዝባቸውን ፍላጎት እንኳን ለይተው
አያውቁም። ህዝብ የሚፈልገው ልማትና
የልማት ተጠቃሚ መሆንን ብቻ ነው። ህዝብ
ማለት እዉነት ማለት ነዉ፤ አንድ ሰዉ ሁለት
ሰዉ ሊሳሳት ይችላል እንጂ ህዝብ ሊሳሳት
አይችልም። ስለዚህ ህዝብ ሊሳሳት ስለማይችል
መፍትሄዉ ልማትና የልማት ተጠቃሚነቱን
ማረጋገጥ ብቻ ይሆናል።

ነገር ግን መንግስት እንደተቋሙ ባህል
ሊሳሳት ይችላል፤ ህዝቦች መንግስት በመቀየር
ሱስ የተጠመዱ ይመስለዋል። ህዝቦች
በተፈጥሯቸዉ መንግስት የመቀየር ሱስ
የለባቸዉም፤ አዲስ ጅብ ሳይሆን ልማት ብቻ
ነዉ የሚፈልጉት። እንደ ምሳሌ የቻይናን ህዝብ
ማየት እንችላለን፡- ከእነ አሜሪካም በበለጠ
ሁኔታ በአለም ላይ ኮሽ እንኳን የሚል
የፖለቲካ ተቃዋሚ የሌለባት ሀገር ብትኖር
ቻይና ነች። ቻይና እየተመራች ያለችዉ ደግሞ
በአንድ ፓርቲ ብቻ ነዉ። ይህ ፓርቲ ግን
ቻይናን ሙሉ በሙሉ ቀይሮ፤ ኢኮኖሚዋን
በአለም ሁለተኛ ደረጃ ላይ እንዲቀመጥ
አድርጎታል። እንደ ግስጋሴቸዉ ከሆነ ቻይና
በአስርት አመታት አካባቢ የአለምን የአጠቃላይ

ገቢ /የGDP/ የመሪነት ቦታን ትረከባለች።
እናም የቻይና ህዝቦች ይህን ፓርቲ ለመቀየር
የሞከሩበት ሰላማዊይም ሆነ ህገወጥ
እንቅስቃሴ የለም። ስለዚህ ህዝብ ልማት እንጂ
ፓርቲ የመቀየር ፍላጎት ሊኖረው አይችልም
ማለት ነው።

የአዉሮፓ መሪዎች ስልጣን በምርጫ
የሚለቁት ህዝቡን ፈርተው ወይ ለህዝቡ
አዝነው አይደለም። ለራሳቸው የህግ
የበላይነትን ለመጠቀም ሲሉ ነው፤
በሚደክሙባት ሀገራቸው ውስጥ ህጋዊ ቋሚ
ንብረት እንዲኖራቸው ሲሉ ነው ህጉን ከላይ
የሚያደርጉት። ለምሳሌ የአሜሪካው
ፕሬዝዳንት ተወልዶ ባደገበትና በሚደክምበት
ሀገሩ ውስጥ የራሱ የሆነ ማንም የማይነካው
ቤትና ንብረት አለው። የአፍሪካ
ፕረዚዳንቶችም ሆኑ ጠቅላይ ሚኒስትሮች ግን
ተወልደው ባደጉበትና በሚደክሙበት
ሀገራቸው ውስጥ የራሴ የሚሉት ህጋዊ ቋሚ
ንብረት አይኖራቸውም። ስልጣን እስከ ያዙ
ድረስ ሁሉም ነገር የእነሱ ነው፤ ስልጣን ሲለቁ
ግን ምንም ነገር የላቸውም። ይህ የሚሆነው
ደግሞ ስልጣናቸውን የሚያስለቅቃቸው ህግ
ሳይሆን ሌላ ጉልበተኛ ስለሚሆን ነው። እናም
በሚደክሙባት ሀገራቸው ውስጥ ባዶነት
እየተሰማቸው ይኖራሉ።

ጉልበተኛ እስኪፈጠር ድረስ ስልጣን ይዞ
መኖርና ጉልበተኛ ሲመጣ ሁሉንም ነገር ጥሎ
መጥፋት፤ ህጉን ከጉልበተኞች በታች እንዲሆን
ያደርገዋል። ለዚህ መፍትሄ ደግሞ ስልጣን
አስለቃቂው ጉልበተኛ እንዳይሆን ማድረግ
ነው፤ ማለትም ስልጣን የሚያስለቅቅ ጉልበተኛ

እስኪ ፈጠር ድረስ ስልጣን ይዞ የመጠበቅ
 ልምድን ማጥፋት፤ ይህ ማለት ደግሞ
 የመሪዎቹን የስልጣን ቆይታ በጊዜ መገደብ
 ማለት ነው። የመሪዎቹ የስልጣን ጊዜ የተገደበ
 /fixed/ ከሆነ ከህግ በላይ የሆነ ጉልበተኛ
 ሳያስፈልግ ህጉ ራሱ ስልጣን ያስለቅቃቸዋል።
 እናም ከህግ በላይ የሚሆን ሰው ሊመጣ
 አይችልም ማለት ነው፤ ስለዚህ መሪዎችም
 በሚደክሙባት ሀገራቸው ውስጥ ማንም
 የማይነካው ህጋዊ ቋሚ ንብረት ይኖራቸዋል
 /ህጉ የሁሉም የበላይ ይሆናል/።

እናም የአውሮፓ መሪዎች በምርጫ ስልጣን
 የሚለቁት፤ የህጉን የበላይነት ለራሳቸው
 ፈልገውት እንጂ ህዝብ ልማት እስከ ተሰራለት
 ድረስ መሪ የመቀየር ፍላጎት ኖሮት አያወቅም።
 ስለሆነም የአፍሪካ መሪዎች የሁሉም ነገር
 መፍትሄ ልማት መሆኑን ማወቅ ይኖርባቸዋል
 ማለት ነው፤ የዚያኔ ከላይ የገለፅናቸውን
 አቋራጭ የብልፅግና መንገዶችን መከተል
 ይጀምራሉ።

የአፍሪካ መንግስታት ከዚህ የልማት ጥያቄ
 ለመገላገል እንደሰልጉ የሚጠቀሙት
 ሀገራቸውን ጫፍ እስከ ጫፍ አንድ አይነት
 ማድረግን ነው። ኢትዮጵያም ውስጥ ሁሉም
 ክልሎች አንድ አይነት ናቸው /ከአማራ
 ትግራይ፤ ከአሮምያ ደቡብ ቢኬድም ያው
 ነው/። በአንድ ክልል ላይ ጥሩ ስራ ቢሰራ
 ሁሉም የሀገሪቱ ህዝቦች የዚህ ስራ ተጠቃሚ
 መሆናቸው አይቀርም። ሰዎች በሰደት ወደ
 አሜሪካና አውሮፓ የሚጓዙት አሜሪካና
 አውሮፓ ውስጥ የተሰራውን ልማት ተጠቃሚ
 ለመሆን ነው። አንደኛው ክልል የተሻለ ስራ

ሰርቶ ቢቀየር ኖሮ ለሁላችንም ይበቃን ነበር
 /እስኪ አሜሪካ ውስጥ የሚኖረውን ህዝብ
 እንይ፤ ከአፍሪካ ከ54ቱም ሀገሮች
 ከእያንዳንዳቸው በሚሊዮኖች የሚቆጠር
 ህዝብ፤ እንዲሁም ከላቲን፤ ከኢሲያ፤ ከአረብ፤
 ከአውሮፓ ወዘተ/፡፡ ስለዚህ አንዱ ክልል
 ውስጥ ከተሰራ እንኳን ለእኛ ለአፍሪካም
 ይበቃል ማለት ነው፡፡ እኛም አረብ ሀገርና
 አውሮፓ እንሄዳለን እያልን ባህር እየገባን
 አናልቅም ነበር፤ እዚሁ አገር ውስጥ
 እየተንቀሳቀስን መጠቀም እንችል ነበር፤ ሌሎች
 የአፍሪካ ሀገሮችም ወደ እዚሁ ክልል ይጎርፉ
 ነበር /አሁን አሁን በዉጭ ሀገር ሚዲያዎች ላይ
 የኢትዮጵያዊያን የስደት ዜና ቢቀንስም ሙሉ
 በሙሉ የኢትዮጵያ መሰደድ ቆሟል ማለት ግን
 አይደለም/፡፡ እናም ዋናው መሰራቱ ነው
 ማለት ነው፤ የትም ይሰራ፤ ባህር ማዶ አሻግሮ
 ከማየት ይልቅ እዚሁ እየተንቀሳቀሱ መጠቀም
 ይቻል ነበር፡፡ ስልጣኔ ደግሞ በፍጥነት
 የሚሰራጭ /diffuse የሚያደርግ/ ነገር ነው፤
 አንድ ክልል ቢቀየር /ቢበለፅግ/ ሁሉም
 ክልሎች ሲቀየሩ ጊዜ አይወስድባቸውም ነበር፡፡
 አንዱ ክልል የተሻለ ስራ ሰርቶ ቢቀየር ኖሮ እዛ
 ክልል ውስጥ መወዳደር ያቃታቸው ባለሀብቶች
 ሌሎቹን ክልሎች ይቀይሯቸዋል፤ የሌሎች
 ክልሎች መሪዎችም ዝም ብለው አያዩም፤
 የሌሎች ክልል ህዝቦችም ለምን እኛ ወደ ኋላ
 ቀረን ብለዉ መጠየቃቸዉ ስለማይቀር፤
 የሁሉም ክልል መሪዎች አማራጭ መስራት
 ብቻ ይሆናል፡፡ ልምዱ ደግሞ እዛኛው ክልል
 ላይ ስለሚኖር ብልፅግናው በአጭር ጊዜ
 ይዳረሳል፡፡

በተቃራኒው ሁሉም ክልሎች አንድ አይነት ከሆኑ ግን ባለሀብቶቹ አንድ አይነት ልምድና አቅም ያላቸው ይሆናሉ፤ አንድ አይነት ስለሆኑ ከአንዱ ክልል ወደ ሌላው ክልል የሚሸጋገር ልምድ /እውቀት/ና ሀብት አይኖርም፤ ህዝቡ ሀገር ውስጥ እየተንቀሳቀሰ አማራጮችን የመፈለግ ልምድ አይኖረውም፤ በክልሎች መካከል የልማት ፉክክር ስለማይኖር መንግስትን እንዲዘናጋ ያደርገዋል። ሁሉም ክልሎች አንድ አይነት ሲሆኑ፤ እኛ ለምን ወደ ኋላ ቀረን የሚል መንግስትን ወደ ልማት የሚገፋ የህዝብ ጥያቄ አይፈጠርም፤ ይህ ደግሞ መንግስትን ከነአካቴዉ ልማትን እንዲረሳ ሊያደርገዉ ይችላል።

በርግጥ አንዳንድ ጥበት /ብሄርተኝነት/ የሚባለው ድንቁርና ያለባቸው ሰዎች ከሀገር ይልቅ የብሄር ጉዳይ ስለሚስጩንቃቸው በብሄር መካከል ያለውን የልማት ልዩነት ላይደግፉት ይችላሉ። እነዚህ ያልተገለፀላቸው ሰዎች አለም ላይ በተግባር የተከሰተውን ነገር ማስተዋል ያለባቸው ይመስለናል። ሀገር ውስጥ ያለ አንድ አካባቢ ብቻውን ሊቀየር አይችልም፤ ከተቀየረም እኛም አብረን መቀየራችን አይቀርም። ስለዚህ ነገሩ ሁሉ አልተገለፀልንም ማለት ነው፤ በብሔር አንድ መሆን መፍትሄ አያመጣም፤ ለምሳሌ ያህል የዉጮቹ ሰማሌዎች አንድ ብሄር ብቻ ናቸው፤ ነገር ግን ይኸው በጎሳ እየገጠሙ እየተገዳደሉ ሊያልቁ ነዉ። የሩዋንዳ ጎሳዎች እልቂትም በዘግናኝነቱ በአለም የሚቀድመዉ የለም። ደቡብና ሰሜን ኮሪያም አንድ ብሄር ብቻ ናቸዉ፤ ነገር ግን ይኸዉ ኢትዮጵያ ሳይቀር ሰላም አስከባሪ ልካ የነበረው

ኮሪያ ነው፤ የአለማችን ከፍተኛ የሰራዊትና የጦር መሳሪያ ክምችት ያለውም እዚያው ኮሪያ ነው። ስለዚህ ብዙ ብሄር መሆን ይሻላል ማለት ነው፤ አንድ ብሄር ብቻውን ሀገር መሆን አይችልም ማለት ነው። አንድ ብሄር ብቻውን ሀገር ከሆነ ግን ከላይ ያየናቸው አይነት እልቂቶች አሉ ማለት ነው። እስከ አሁን ድረስ ብዙ ብሄሮች አብረው በሚኖሩባቸው የአለም ሀገሮች ውስጥ እልቂት ተከስቶ አያውቅም /ናይጄሪያ/። ስለዚህ ከብሄር ይልቅ እጅግ አደገኛው ጎጥ ነው ማለት ነው። ከሌሎች ብሄረሰቦች ጋር አብረህ እስከ ኖርክ ድረስ የብሔር ዉስጥ /የጎጥ/ ፀብ ሊኖር አይችልም፤ ጎሳን /ጎጥን/ ብሄር ይጫነዋል። ብዙ ብሄሮች አብረው ሲኖሩ አንዱ ብሄር ከሌላው ብሄር ጋር እንጂ የጎሳ ዉድድር አይኖርም። በብሄሮች ደረጃ ያለው ዉድድር ደግሞ ወደ ፀብ ሊቀየር አይችልም፤ ምክንያቱም ብሄር በጣም ሰፊ ስለሆነ በቀላሉ ለመደለትና ለመምራት አይቻልም። ብሄርን አቀናጅቶ መምራት የሚችል ቡድን ከተፈጠረም እጅግ ትልቅ ቡድን ስለሚሆን ወደ መንግስትነት ይቀየራል። እናም ሁሉንም ነገር ስለሚቆጣጠረው እልቂት ሊከሰት አይችልም።

ነገር ግን አንድ ብሄር ብቻውን ሀገር ሆኖ ሲኖር ወሬዎች ሁሉ ስለብሔር ሳይሆን ስለጎጥ ይሆናሉ /የዚያኛው ጎጥ ሰዎች ስልጣን እየያዙብን ነው፤ የዚህኛው ጎጥ ሰዎች ስልጣን ይዘው አያውቁም ወዘተ አይነት ወሬዎችና ሎሎችም ቅሬታዎች እጅግ በርካታ በሆኑ ትንንሽ ጎጦች ውስጥ የዘወትር ወሬ ይሆናሉ/። በአንድ ብሔር ውስጥ ወይም በጠባብ ቀለበት

ውስጥ /በጠባብ ቦታ ውስጥ/ እጅግ በርካታ
 የሆኑ የጎጥ ቡድኖች /fragments/ ይፋጠጣሉ፡
 ፡ ይህ ጠባብ ቀለበት ውስጥ የሚፈጠር ፍጥጫ
 አይቆይም፤ በየጊዜው ጦርነቶችን ይለኩሳል፤
 በየጊዜው የማያቋርጡ እልቂቶችን ያስከትላል፡፡
 በአለም ሀገሮች ላይ በተግባር የሚታየው
 እውነትም ይኸው ነው፤ እስከ አሁን ድረስ ብዙ
 ብሄሮች አብረው በሚኖሩባቸው የአለም
 ሀገሮች ውስጥ እልቂት ተከስቶ አያውቅም፡፡
 ከላይ በምሳሌ እንደጠቀስነው ሁሉም የአለም
 እጅግ ዘግናኝ እልቂቶች የተከሰቱት አንድ ብሄር
 ብቻ በሚኖርባቸው የአለም ሀገሮች ውስጥ
 ነው፡፡

ከሌሎች ብሄሮች ተለይተህ ብቻህን ስትሆን
 ወዳዉኑ ጎሳ /ጎጥ/ የሚባለው አደገኛ ነገር
 ተጭኖት የነበረው ብሄር የሚባል ትልቅ
 ድንጋይ ስለተነሳለት አፈሩን አራግፎ ይነሳል፡፡
 በጠባብ ቀለበት ውስጥ በጎጥ መቀሳሰሩ
 ይጀመራል፤ ይህ በጠባብ ቀለበት /በጠባብ
 ቦታ/ ውስጥ በበርካታ ትንንሽ ቡድኖች መካከል
 የሚፈጠር መቀሳሰር አይቆይም ወዳውኑ ወደ
 በርካታ ጦርነቶች ይቀየራል /ቀለበቱ ጠባብ
 ስለሆነ ነው/፡፡ ነገር ግን ሀገር እስካለች /ሌሎች
 ብሄሮች አብረውን እስካሉ/ ድረስ በብሄር
 የምንዋደድ ስለሚመስለን አደገኛ የሆነው
 የብሄር ዉስጥ /የጎጥ/ ፀብ አይፈጠርም፡፡
 ለምሳሌ ያህል፤ የውጮቹ ሶማሌዎች ከእኛ ጋር
 ቢሆኑ ኖሮ እርስ በርሳቸው ሊጣሉ በፍፁም
 አይችሉም ነበር፡፡ ሆኖም አንዳንድ ያልገባቸው
 ሰዎች የብሄር መዋደዱን በሀገር /በሌሎች
 ብሄሮች አብሮ መኖር/ ላይ የመጣ መሆኑን
 ይረሱትና እንደ እዉነተኛ መዋደድ ሊወስዱት

ይችላሉ። እንደዚያ ካሰቡ ደግሞ ብዙ ነገሮችን ሊያበላሹ ይችላሉ። ይህ ደግሞ ለእያንዳንዱ ብሄር እጅግ ከፍተኛ ጉዳት አለው፤ ብቻውን ሆኖ እንደ ሶማሌዎች መተላለቅን ሊያስከትል ይችላል። ስለዚህ ዋናው ጉዳይ የሀገር /የሌሎች ብሄሮች አብሮ መኖር/ ጉዳይ ነው ማለት ነው። ሁሉም ነገር የሚሆነው፤ በብሄር መዋደዱም ቢሆን የሚኖረው ሀገር ስትኖር ብቻ ነው ማለት ነው። ስለዚህ ብሄርተኝነት ድንቁርና ነው ማለት ነው። ይህን ሁኔታ በርካቶች ቢያስተውሉትም አንዳንዶች ግን ልብ ላይሉት ይችላሉ። /በነገራችን ላይ ድንቁርናና መሀይምነት ይለያያሉ። መሀይምነት ማለት አለመማር ማለት ነው። ድንቁርና የሚባሉት ደግሞ ጥበት፣ ትምክት፣ እልህ፣ ታዛዥ አለመሆን፣ ራስ ወዳድነት፣ ትዕቢት፣ ንቀት፣ ትሁት አለመሆን፣ ጠማማነት፣ ቅንነት ማጣት ...ወዘተ ናቸው። እናም መማር መሀይምነትን እንጂ ድንቁርናን አያስወግድም ማለት ነው /መማር ፀባይ አይቀይርም/።

እንደ ምሳሌ ኢትዮጵያ ውስጥ የህወሀት ኢህአዴግን አመራሮች እንያቸው፡- ህወሀት ትግራይን ለመቆጣጠር 15 ዓመት ፈጅቶበታል፤ በ15ኛው አመት ግን ደርግ አንድ እጅግ አደገኛ ወሳኔ ወሰነ፤ የትግራይን ክልል ሙሉ በሙሉ እንልቀቅላቸውና ይሞክሩት የሚል ወሳኔ። ይህ ወሳኔ ለህወሀት በጣም አደገኛ ነበር፤ ደርጎችም ስራውን ሰርተውት ነበር። ህወሀት ከሰማይ መና የሚያወርድ ይመስል እንገንጠል እንገንጠል እያለ ኖሯል፤ ስለዚህ እንልቀቅላቸውና እርስ በርሳቸው ይፋጠጡ፤ ሲቀሳሰሩና ሲሰለቻቸው እሚዋጋ ስለማይኖር

በቀላሉ ተመልሰን እንገባለን የሚል ከደርግ የማይጠበቅ እጅግ በሳል ዉሳኔ ነበር።

ነገር ግን የህወሀት አመራሮች መቼ ቀላል ሆኑና፤ አሰቡት አሁን ጦርነቱ ሊያልቅ ነዉ፤ ትግራይ ሙሉ በሙሉ ተለቆላቸዋል፤ ከአሁን በኋላ ስለሌላ ብሄር ማውራት የለም፤ በቃ ሌላ ብሔር የለም፤ አሁን መናው ከሰማይም ሆነ ከምድር መምጣት አለበት፤ ካልሆነ ግን እርስ በእርሳቸው በጠባብ ቀለበት ውስጥ መፋጠጣቸው ነው። ሞኝህን ፈልግ፤ የህወሀት አመራሮች ብሄሩ ውስጡን እስኪመለከት ድረስ ፋታ መስጠት የለባቸውም፤ ይች የብሄር ፍቅር ሳይነቃባትና ሳትጠፋ በፍጥነት አንድ ውሳኔ ላይ መድረስ አለባቸው።

እናም የህወሀት አመራሮች ብሄሩ ውስጡን እስኪመለከት ድረስ ሳይዘገዩ ሰራዊታቸውን ለሌላ ጦርነት ማሳመን ጀመሩ፡- ደርግ ዉሸቱን ነዉ ትግራይን የለቀቀልን፤ በኋላ መዋጋቱ አይቀርም፤ ስለዚህ ወደ መሀል ሀገር ማጥቃት አለብን ብለዉ አሳወቁ። ደርግ ትግራይን የለቀቀላቸው ዉሸቱን መሆኑን ሁሉም የህወሀት ሰራዊት አባላት ያዉቃሉ። ጥያቄዉ ግን አሁን በክላሽንኮቭ ብቻ የደርግን ታንክና ጀት ከምንታገል በኋላ ታንክ ገዝተን አየር ሀይል /ጀት/ ኖሮን መከላከል በጣም አይቀልም ወይ ? በዚያ ላይ ከማጥቃት አንፃር መከላከል እጅግ ቀላል መሆኑ ይታወቃል የሚል ነበር። የህወሀት አመራሮች ግን አይሞከርም አሉ። የበኋላዉ መከላከል እጅግ እንደሚቀላቸዉ ለማንም ግልፅ ስለሆነ የህወሀት ሰራዊት አናጠቃም /አንዋጋም/ ብሎ መበተን ጀመረ። ለህወሀት አመራሮች ደግሞ የማጥቃት ጉዳይ

የህልወናቸው ጉዳይ ነው። ብሄሩ ውስጡን
 እስኪመለከትና እርስ በርስ እስኪያያዝ ድረስ
 ጊዜ መስጠት የለባቸውም። ከመነሻውም
 የህወሀት አመራር ትግራይን የመገንጠልን
 ሁኔታ ከልቡ /የእውነቱን/ አስቦት አያውቅም
 /የመለስን ቤተሰብ አመሰራረት ማየት
 እንችላለን፤ ሚስቱ አዜብ አማራ ነች/። ገንጥሎ
 ምን ሊፈጥር ነው፤ እርስ በርስ መግጠም እንጂ
 ምን ሊፈጠር ይችላል /ሰፊ ሀገር ተይዞም
 አልሆነም/። የጎሳ ግጥሚያ /ስለ ጎሳ ወሬ፤ የዚያ
 ጎጥ ሰዎች ብዙ ስልጣን ይዘዋል አይነት ወሬ/
 መኖሩ እንደማይቀር መቸም ግልፅ ነው፤
 ምክንያቱም አሁን ስለ ብሄር ወሬ የለም፤
 ስለብሄር የማይወራ ከሆነ ደግሞ ስለጎጥ
 መወራቱ አይቀርም /የዚያ ጎጥ ሰዎች
 ተጨቋኞች ናቸው፤ የዚህኛው ጎጥ ሰዎች ደህና
 ናቸው ወዘተ አይነት ወሬዎች ማለት ነው/።
 እናም የህወሀት አመራሮች ሰራዊታቸው
 እየተበተነ እያዩም ቢሆን ማጥቃት በሚለው
 ዉሳኔቸው ቆረጡ።

ስለዚህ የብሄር መዋደድ የሚባለውን ውሸት
 እንደ ህወሀት አመራሮች አይነት በሳል ሰዎች
 ካልያዙት በስተቀር ችግር ሊያስከትል ይችላል
 ማለት ነው። ይህኔ ትግራይ ሶማሌ ሆና ነበር
 ማለት ነው። ለምሳሌ አማራ ብሄረሰብ
 ተገንጥሎ ብቻውን አንድ ሀገር ቢሆን የጠባቡ
 ቀለበት አሰላለፍ /ፍጥጫ/ ወሎ፤ ጎንደር፤ ጎጃም
 ይሆን ነበር። እናም ዋናው ጉዳይ የሀገር ጉዳይ
 ስለሆነ ክልሎች በየራሳቸው ፍጥነት /speed/
 ቢሰሩ ያው የሀገሪቱ ንብረት ስለሆነ ህዝቡ
 አማራጭ ይኖረዋል፤ የክልሎች የልማት ልዩነት
 መንግስትንም እንዲሰራ ያስገድደዋል።

ይህን ክልሎችን አንድ አይነት ማድረግን በርካታ የአፍሪካ መንግስታት እንደ ስልት ይጠቀሙታል። ሀገራቱን ጫፍ እስከ ጫፍ አንድ አይነት አድርገው ብቻ ነው ተኝተው /ልማት ሳይሰሩ/ መኖር የሚችሉት። መሪዎቹ ከልማት መቆም የሚያገኙት ጥቅም ባይታወቅም፤ የአፍሪካ ሀገሮች በጦርነት እየወደሙ ደቀው የቀሩት ግን በዚህ በልማት መቆም ምክንያት ነው።

ጦርነት ሰው ሰራሽ አይደለም፤ ጦርነት ተፈጥሮዊ (natural) ነው። ጦርነት ስላልፈለከው የሚቀርና ስለፈለከው የምታመጣው አይደለም። ጦርነት ከህዝቡ የችግር አኗኗር የሚወለድ ሌላ የስራ ዘርፍ ነው። ህዝቡ መኖር ከቻለ /ህይወቱን መምራት ከቻለ) ሞት ያለበትን ስራ አይመርጥም፤ እናም ጦርነት አይኖርም። ህዝቡ ህይወቱን መምራት ካልቻለና ችግር ውስጥ ከሆነ ግን ጦርነት እንደ አንድ ህይወትን የመምሪያ /የስራ/ አማራጭ ሆኖ ይነሳል። የሰው ልጅ በዋነኛነት የሚጨነቀው ስለሚመራው ህይወት ስለሆነ ውሳኔዎችንም የሚወስነው ከሚመራው ህይወት ተነስቶ ነው። ስለዚህ ጦርነት ማለት ልማት በቆመበት ወቅት የልማት ስራን ተክቶ የሚመጣ ሌላ ህይወትን የመምሪያ የመጨረሻ የስራ አማራጭ ነው ማለት ነው።

አንዳንድ ነገሩ ያልገባቸው ሰዎች በአንዳንድ የመንግስት ህገመንግስቶች ላይ ሲከራከሩ ይስተዋላሉ፤ ለምሳሌ የመናገርና የመፃፍ መብቶች ላይ ይከራከራሉ። እነኚህም መብቶች ሰው ሰራሽ አይደሉም፤ ፍጡር ናቸው/natural ናቸው/። እነዚህ መብቶች መንግስት ስለፈለገ

ሳይሆን ልማት ሲኖር የሚመጡና ልማት ሲጠፋ የሚጠፋ ነገሮች ናቸው። የአፍሪካ መንግስታት የመናገርና የመፃፍ መብቶችን የሚከለክሉት ለምንድን ነው? ነው ጥያቄው። ጦርነት እንዳይነሳባቸው ነው? ወይስ ህዝቡን ለማሳቀቅ ፈልገው ነው? ይህ ነው ጥያቄው።

እናም የአፍሪካ መንግስታት ወደው አይደለም እነኝህን መብቶች የሚከለክሉት፤ ህዝቡ ለጦርነት ዝግጁ ነው ማለት ነው፤ ህዝቡ ሰበብ ነው የሚፈልገው ማለት ነው። ስለዚህ ያንተ መናገር ለውጥ ያመጣል ማለት ነው /ህዝቡ ቤንዚን ነው ማለት ነው፤ እናም የአንተ መናገር ክብሪት ሊሆን ይችላል ማለት ነው/። ህዝቡ ለምን ቤንዚን ሆነ ብለን ያልን አንደሆነ፤ ወደዚያው ልማት ወደሚባለው ነገር ይወስደናል። ልማት ካለ ህዝቡ የተደላደለ ህይወትና ተስፋ ስለሚኖረው ጦርነት ስጋት አይሆንም፤ ጦርነት ስጋት ካልሆነ ደግሞ መንግስት እነኝህን መብቶች የማፈን ትግል ውስጥ መግባት አያስፈልገውም ማለት ነው። ስለዚህ ልማት ካለ እነዚህ መብቶች አሉ ማለት ነው። ዋናው የአፍሪካና የአውሮፓ መሪዎችም ልዩነት ያለውም እዚህ ላይ ነው። የአፍሪካ መሪዎች ሰላምንና ዲሞክራሲን ለማምጣት በርካታ ትርጉም የሌላቸው ዝባዝንኪ ጥረቶችን እያደረጉ ጊዜቸውን ያጠፋሉ፤ ለምሳሌ ህገመንግስት በማስተካከል፤ ህገመንግስቱ ውስጥ ያሉትን ነገሮች በመቀያየር፤ አዳዲስ ህጎችን በማውጣት ...ወዘተ አይነት ትርጉም የለሽና ለውጥ ሊያመጡ በፍፁም የማይችሉ ዝባዝንኪ ነገሮች ላይ ጊዜቸውን ያጠፋሉ። ለአውሮፓ መሪዎች ደግሞ አለም ላይ ያሉ ጥሩ

ነገሮች በሙሉ ከአንድ ዛፍ ብቻ የሚለቀሙ
ፍሬዎች ናቸው፤ ዛፉ ልማት ነው፤ ዛፉ ከሌለ
ፍሬ ማግኘት አይቻልም። እናም ሰላምም ሆነ
ድምክራሲ ልማት ከሌለ የሉም። ስለዚህ
መንቀዣቸው አያስፈልግም ማለት ነው በቃ
ልማት መስራት ብቻ በቂ ነው። ስለዚህ የሰው
ልጆች የሁሉም ችግሮቻቸው መፍትሄ ልማት
ብቻ ነው ማለት ነው። በአፍሪካ መሪዎች
ውስጥ ይህ ግንዛቤ ባለመኖሩ ምክንያት
የአፍሪካ ምድር ልማት የሚሰራበት ሳይሆን
የጦር መሳሪያ ገዥና የተኩስ ምድር ሆኖ
ቀጥሏል። ወደ ዋናው ርዕሳችን እንመለስ፤

ምዕራፍ ሁለት

ዛግዌ በላስታ/መስራች ወሎ ላስታ/

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ፣ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያሰፈሩትን ከሌሎች መፀሀፍቶች ጋር እያመሳከርኩኝና አጠር አጠር እያደረኩኝ አስነብባችኋለሁ።

ከ900ዓ.ም ጀምሮ አክሱማዊያኑ በጣም ከመስፋፋታቸው የተነሳ የነበራቸው የወታደር ቁጥርና ጥብቅ ይዞታ መሳሳት ጀመረ። የአገዉ ህዝቦች ደግሞ የአክሱምን መዳከም ካስተዋሉበት ጊዜ ጀምሮ ሥልጣን በኃይል ለመውሰድ እንቅስቃሴ ያደርጉ ነበር። ከፈላሾች /ከጎንደሮች/ ጋርም እየተዋጉ ሲሸናገሩ ቆይተዋል። በዚህ መካከል የላስታ ተወላጅና የአፄ ድልነኦሩ ሴት ልጅ መሶበወርቅ ባል የነበረው መራ ተክለሐይማኖት ላስታ አካባቢ ጦር እያሰባበሰበና እያደራጀ ነበር። እናም እራሱን እያጠናከረ የመጣው መራ ተክለሐይማኖት የላስታና የአካባቢው ህዝብ በአክሱም መንግስት ላይ ማመፁን ሲያስተውል፣ የህዝቡን አንጃ አንስቶ፣ እየተዳከመ የመጣውን የአክሱም የንጉሥ ነገስት ስልጣን በኃል በመውሰድ፣ የመንግስቱንም መቀመጫ ላስታ /ሮሃ/ ላይ አደረገ። ወዳዉም ከግብፅ ጳጳስ በማስመጣት ተቀብቶ ራሱ መራ ተክለሐይማኖት ንጉሥነገስት ሆኖ የዛጉዌ ስርወ መንግስትን መሠረተ /”ዛግዌ” የሚለው ስም “ዘ-አገው” ከሚለው ስም የመጣ ነው፣ የላስታ አካባቢ ህዝቦች አገዎች ናቸው/።

ከ333 ዓመት በላይ ስልጣኑን ይዘው ኢትዮጵያን ያስተዳደሩት የላስታ ነገስታቶችም ከቀይ ባህር መለስ እስከ አባይ ወንዝ ባለው ክልል የሚገኙትን አጎራባች የኩናማ፣ የፈላሻ፣ ጎጃምና አንጎት (ደላንታ) ማህበረሰቦችንና አካባቢዎችን ጠቅልለው ይገዙ ነበር። በስልጣናቸው ዘመንም ለኢትዮጵያ መንግስትና ህብረተሰብ ለእድገትና መስፋፋት ጠንካራ መሰረት ጥለዋል። ከቋጥኝ ድንጋይ አስፈልፍለው ያሰሯቸው አብያተ ክርስትያናትና ገዳማት እንድሁም መሰል የጥበብ ሥራዎቻቸው ከአለም ታላላቅ ባህላዊ ቅርሶች የሚመደቡ የጥቁር አፍሪካ ቁጥር አንድ ሥራዎች የላስታ ነገስታት አስተዋፆ ማስረጃዎች ናቸው።

የዛግዌ ስረዎ መንግስት ነገስታት ዝርዝር

ተ.ቁ	የነገስታቱ ሥም	አውራሽ	የነገሱበት ዘመን ዓ.ም
1	መራ ተክለሐይማኖት	በኃይል	912-925
2	ጠጠዉድም	መራ ተክለሐይማኖት	925-965
3	ጃን ስዩም	ጠጠዉድም	965-1005
4	ግርማ ስዩም	ጃን ስዩም	1005-1045
5	መይራራ	ግርማ ስዩም	1045-1060
6	ሐርቤ 1ኛ	መይራራ	1060-1077
7	ይምርሐነ ክርስቶስ	ሐርቤ 1ኛ	1077-1117
8	ቅዱስ ሐርቤ 2ኛ	ይምርሐነ ክርስቶስ/ወንድ ልጅ የለውም/	1117-1157
9	ቅዱስ ላሊበላ	ቅዱስ ሐርቤ 2ኛ	1157-1197
10	ቅዱስ ናኩቶለአብ	ቅዱስ ላሊበላ	1197-1237

11	ይትባረክ	በስምምነቱ ዉል መሰረት	1237-1245
----	-------	----------------	-----------

ከነዚህ ዉስጥ ለአገራቸዉ የተሻለ ስራ የሰሩትንና ለየት ያለ ታሪክ ያላቸዉን ብቻ እየመረጥን ለማየት እንሞክራለን፡፡

የአፄ ላሊበላ ዘመነ መንግስትስት
(ከ1157-1197ዓ.ም)

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ ” በሚለዉ መፀሀፋቸዉ ያሰፈሩትን ከሌሎች መፀሀፍቶች ጋር እያመሳከርኩኝና አጠር አጠር እያደረኩኝ አስነብባችኋለሁ፡፡

ስለ አፄ ላሊበላ እንደ አንድ ምስክር ሆኖ የሚገኘዉ ገድሉ ነዉ፡፡ ገድሉ ለመድሐኒያለም ቤተክርስትያን በመሰጠቱም ገድለ ላሊበላ ዘቅዱስ መድሐኒያለም ይባላል፡፡ ከዚህም በተጨማሪ በ14ኛዉ መቶ ክ/ዘመን በአፄ ዘርያዕቆብ ጊዜ በደንብ ተደራጅቶ የተፃፈዉ ታሪክ የሚገኝ ሲሆን ይህንን ታሪክነገስቱን መነሻ እያደረጉም በርካታ የዉጭና የሀገር ዉስጥ ፀሀፍት ብዙ ፅፈዉለታል፡፡

ላሊበላ የተወለደዉ እዚያዉ ላስታ ሮሐ ውስጥ ነዉ፡፡ በተወለደበት እለት ብዙ ንቦች ዙሪያዉን ከበዉ ሲያነበንቡ እናቱ ስላየች፤ ወደፊት ብዙ ሰራዊት የሚከተለዉ ታላቅ ሰዉ የሚሆን ነዉ ብላ በመገመት ስሙን ላሊበላ አለችዉ፡፡ ንብ ፀጋዉን መሪዉን አወቀ ማለት ነዉ ይላሉ፤ “ላሊበላ ብሒል ንህብ አእመረ ፀጋሁ..” የሚለዉን ግዕዝ ተከትለዉ፡፡

ላሊበላ ተወልዶ ባደገ ጊዜ በዘመኑ የነበረው
 ንጉስ ቅዱስ ሐርቤይ ዙፋን ይቀናቀነኛል
 በማለት ብዙ ጊዜ ያሳድደው ነበር።
 ሊያስገድለውም ይፈልግ ነበር። አንድ ቀን
 የላሊበላ እህት ከንጉሱ /ከሌላኛው ወንድሟ/
 ጋር ተመሳጥራ በመጠጥ ውስጥ መርዝ ጨምራ
 ልካለት እንደነበርና የቀመሰው ሌላ ሰው ሲሞት
 እሱ ሳይሞት እንደቀረ፤ ከዚያም ሸሽቶ ወደ
 በረሐ ከገባ በኋላ በወታደር ተይዞ እንደመጣ፤
 ቀጥሎም በሐይማኖታዊ ሥረዓት ያገባትን
 መስቀል ክብራ የተባለችውን ሚስቱን “ከሰው
 ነጥቆ ነው ያገባት” የሚል ከሳሽ አስነስቶ ንጉሱ
 ብዙ ሰዓት እንዳስገረፈውና በድጋሜ ከሚስቱ
 ጋር ሸሽተው ወደ በረሀ ሄደው እንደተቀመጡና
 ከዚያ በኋላ ተመልሰው ከንጉሱ ጋር ታርቀው
 መኖር እንደጀመሩ፤ በመጨረሻም አምላክ
 ለንጉስ ሐርቤይ በራዕይ ተገልጦ “መንግስትህን
 ለላሊበላ ልቀቅለት” ብሎ እንደነገረውና ላሊበላ
 እንደነገሰ ተፅፏል።

ላሊበላ መንግስቱን ከወንድሙ ተቀብሎ
 የኢትዮጵያ ንጉስነገስት ተብሎ በ1157 ዓ.ም
 ሲነግስ ሥመ መንግስቱ ገብረ መስቀል ተባለ።

በአፄ ላሊበላ ዘመንም ሆነ ከእርሱ በፊትና
 በኋላ በነበሩት የዛጉዌ ነገስታት ዘመን የግብፅ
 ባለስልጣኖች ጣልቃ ገብነታቸው እየጎለበተ ሄዶ
 ነበር። ሱልጣን ወይም ከሊፋ የሚባሉትና
 በየጊዜው እየተከታተሉ ግብፅን
 የሚያስተዳድሩት የግብፅ ሙስሊም
 ባለስልጣናት በግዛታቸው ስር የሚገኙትን
 የእስክንድሪያ ሊቃነ ጳጳሳት ግበር ክፈሉ፤ ያለኛ
 ፈቃድና ምርጫ ጳጳስ ወደ ኢትዮጵያ
 እንዳትልኩ፤ በመካከላችሁ የሐይማኖትና

የሹመት ክርክር ቢነሳ ባለስልጣኖች አብረው
እየተቀመጡ ሁኔታውን እንዲመለከቱ ወዘተ
በማለት የእስክንድርያ ክርስቲያኖችን
ያስቸግሯቸዋል ነበር።

ሁኔታው እየከፋ ሲሄድ የክርስትያኖች ጭቆና
በመካከለኛው ምስራቅና በግብፅ ሲበረታ ከዚህ
ቀደም እንደሆነው ሁሉ በላሊበላም ጊዜም
በሽሽት አገራቸውንና ንብረታቸውን እየጣሉ
ወደ ኢትዮጵያ በርካታ ግብፃውያን ክርስቲያኖች
የመጡ ሲሆን ያረፉትም የንጉሥ ነገስቱ
መቀመጫ በሆነው በላስታና አካባቢው ነበር።
አፄ ላሊበላም ስደተኞችን ተቀብለው ልዩልዩ
ሥፍራ እየሰጡ አስቀመጧቸዋል።

በዚያ ዘመን ለሦስተኛ ጊዜ /3ኛው/
የመስቀል ጦርነት ተፋፍሞ ቀጥሎ ነበርና
የአዉሮፓ ተዋጊዎች የጀርመኑ ንጉስ ፍሬደርክ
ባርባራ፣ የእንግሊዙ ንጉስ ሪቫርኬርደሊዮን፣
የፈረንሳዩ ንጉስ ፍሊፕ አዉግስቲኒ ዋነኛ
ተፋላሚዎች ነበሩ። የአረቡ አለም ንጉስ
ሱልጣን ሣላዲን የሚባለው እነዚህን ሁሉ
በጀግንነት እየተዋጋ አሸንፎ እየሩስሌም ከተማን
መልሶ በእጁ አደረጋት። የመስቀል ጦርነት
8ጊዜ የተካሄደ ሲሆን እየሩሳሌም ስትያዝ
ስትለቀቅ ከ1096-1300 እ.ኤ.አ ዘልቆ እንደ
ነበር ይታወሳል። ስለዚህ በዚህ እየተበሳጩ
በግብፅ ያሉ ባለስልጣናት ጭቆና ሲያበዙ
ብቸኛ መጠጊያ ኢትዮጵያ ነበረች።

አፄ ላሊበላ ግን ወደዚህ ጦርነት
ሳይገቡ ከግብፅ ባለስልጣኖችም ጋር ሳይጋጩ
ስደተኞችን መቀበልና ማስጠጋቱን ቀጠሉ ።
ስደተኞችን ተቀብለው ጥገኝነትን

በመስጠታቸውም አረቦች “ለምን
አስጠጋህቸው? አሳልፈህ ስጠን” የሚል
ተቃዋሞ አላሰሙም፡፡

አንዳንድ የዉጭ ሀገርና የሀገር ዉስጥ
ፀሀፍት እነዚህን ከግብፅና ከኢየሩሳሌም
እየተሰደዱ የመጡትን ስደተኞች፣ የገዳማት
ህንፃ ግንባታዉ ላይ ተሳታፊ እንደነበሩ
ፅፈዋል፡፡ ነገር ግን የአገዉ ተወላጆች ጭንጫ
እየፈለፈሉ፣ አለትና ድንጋይ እየጠረቡ መኖሪያ
ቤት በመስራት የታወቁ ነበሩ፡፡ በሰቆጣ
የብልበላ ጊዮርጊስ ሥራ የላሊበላን አብያተ
ክርስቲያናት ሥራ ስለሚመስል ከግብፆች
መምጣት በፊት በኢትዮጵያዉያን ዘንድ
አለቶችን ፈልፍሎና ጠርቦ ገዳማትንና
ቤተክርስቲያናትን መገንባት የተለመደ
እንደነበር ያሳያል፡፡

በተጨማሪም የላሊበላ አይነት ዉቅር
አብያተክርስቲያናት በአለም በየትኛዉም አገር
ተፈልጎ አይገኝም፡፡ ከዚህ አንፃር
በኢትዮጵያዉያን ብቻ ነዉ የተሰሩት ብለዉ
የሚከራከሩ አሉ፡፡

ምንአልባት አመዛዝኖ ወደ አንድ
እዉነታ መድረስ ካስፈለገ ስደተኞቹ በማስዋቡ
ስራ ላይ ተሳትፎ እንደነበራቸዉ መገመት
ይቻላል፡፡ ምክንያቱም ቀደም ሲል የተሰሩት
መስል ገዳማትና በኖሪያ ቤቶች ግድግዳቸው
አባጣ ጎርባጣ የሚበዛዉ ነዉ፡፡ በአፄ ለሊበላ
ጊዜ የተሰሩት ገዳማት ግን ግድግዳቸው ለስላሳ
ነዉ፡፡ ከዚህ በመነሳት ሁለት መላምቶችን
ማስቀመጥ ይቻላል፤ አንደኛው መላምት
ኢትዮጵያውያኑ በልምድ አሰራራቸውን

እያሻሻሉ ስለመጡ ሊሆን ይችላል ሲሆን
ሁለተኛው መላምት ደግሞ ምናልባት በስደት
የመጡት የውጭ ዜጎች የግድግዳ ማስዋብ
ስራው ላይ እረድተዋቸው ይሆናል ነው።

አፄ ላሊበላ በዘመናቸው የመንፈሳዊነት ባህሪ
የተላበሱ እንደነበሩ ነዉ የሚታወቀው። አስራ
አንዱን ቤተክርስቲያናት ላስታ ውስጥ
ከማሰራታቸዉ በፊትም የእግዚአብሔር አብን
ቤተክርስትያን በወሎ ግሸን አምባ /አምባሰል
ውስጥ/ አስገምብተዋል። በተጨማሪም በሸዋ
በጎንደር በላስታ ዙሪያ ባጠቃላይ 181
የሚደርሱ መቅደሶችን አሰርተዋል።

አፄ ላሊበላ ከምፅዋ ጀምሮ እስከ ዘይላ
የአዳልን አገር በሙሉ ጦር በመላክ የግዛቱ
አካል አድርገዉ ሊያስገብሯቸዉ ችለዋል። ነገር
ግን እነዚህ አካባቢዎች የአረቦችን ሀይልና
ሁኔታ እያዩ አንዳንድ ጊዜ ያስቸግሩ ነበር።
ስለዚህ በአፄ ላሊበላም ሆነ በአባቶቹ ዘመን
የተጣራዉ ግዛታቸዉ ትግራይ፣ ወሎ፣ ጎንደር፣
ጌምድርና ጎጃም የመሳሰሉት ነበሩ።

ላሊበላ ከመንፈሳዊነታቸው የተነሳ አምላክን
በመፍራትና “ስልጠንህን ወደ ሰለሞናዊ ዘር
መመለስ አለብህ” የሚለዉ የካህናቱና
የቀሳውስቱ ጭቅጨቅ ስለበረከተ መንግስቱን
ለሰለሞናዊ ዘር ሊመልሱ ያስቡ ነበር።

በመጨረሻ አፄ ላሊበላ ወደ ፍፃሜ ሲቃረቡ
የወንድማቸውን ልጅ ነአኩቶለአብን
አስጠርተው ከባረኩት በኋላ መንግስታቸውን
ያወረሱት ሲሆን፣ ላሊበላ ኢትዮጵያን ለ40
ዓመታት አስተዳድረው በ1979.ም ሰኔ 12 ቀን
አርፈዋል። የሞተበትን ቀን ለማሰብ በየአመቱ

ሰኔ 12 ቀን የሚነበብላቸው ክፍል ሰንከሳር በተባለው መፀሀፍ ውስጥ ይገኛል። አፅማቸውም ራሳቸው ባሰሩት ቤተ ኅላኔታ አርፎ ይገኛል።

የሰለሞናዊ ስርወ መንግስት አመሰራረት

የአፄ ነክኩቶለአብ ዘመነ መንግስት (ከ1197-1237 ዓ.ም)

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያሰፈሩትን ከሌሎች መፀሀፍቶች ጋር እያመሳከርኩኝና አጠር አጠር እያደረኩኝ አስነበባችኋለሁ።

ከላሊበላ ቀጥለው የነበሩት የዛጉዌ ስርወ መንግስት ንጉሰነገስትና የሰለሞናዊ ስርወ መንግስት መስራች አፄ ነክኩቶለአብ ናቸው። ከሰለሞናዊ ስርወ መንግስት ጋር የስልጣን ሽግግር የተከናወነው በእሳቸው ዘመን ቢሆንም የላሊበላ ልጅ ይትባረክ በላስታ ዙፋን በንጉሰ ነገስትነት የተቀመጠበት ሁኔታ ነበር። ነክኩቶለአብ የቅዱስ ሐርቤ ልጅ ናቸው። አርባ አመት በቆየ ግዛታቸው ላሊበላ የጀመሯቸውን ስራዎች ለፍፃሜ ማድረሳቸው፣ በልዩ ልዩ የኢትዮጵያ ከተሞች አብያተ ክርስቲያናት ማሰራታቸው፣ ባልገብርም ባይነት ሲሸፍቱ የኖሩትን ወገኖች ድል እያደረጉ ማስገበራቸው ይጠቀስላቸዋል።

የዛጉዌ ስርወ መንግስት ነገስታቶች በ333 ዓመት የስልጣን ዘመናቸው ወደ መሀልና ወደ ደቡብ ኢትዮጵያ እየተስፋፉ የሄዱበት ሁኔታ

የነበረ ሲሆን የሐይማኖት፣ የፖለቲካና የባህል ተወራራሽነት እየተፈጠረ አሐዳዊ መንግስቱን በፅኑ መሰረት ላይ ለመጣል የተጠናከረ እንቅስቃሴ ያደረጉበት ዘመን ነበር።

በዛግዌ ዘመን ውስጥ በተደጋጋሚ ከየአቅጣጫው የሚሰነዘር ተቃዋሚ ነበር። ይህም መንግስቱን ወደ ቀድሞው /ወደ ቀማችኋቸው/ ስለሞናዊ ስርዎ መንግስት ዘር መልሱት የሚል ነበር።

የዛግዌ ስርወ መንግስት ከተመሰረተበት ጊዜ ጀምሮ የመጨረሻው የአክሱም ንጉስ የነበረው አፄ ድልነአድ ወደ ወሎ ሽሽቶ ሰ/ሸዋ አካባቢ ይኖር ነበር። ከእርሱ በኋላ የተወለዱ ዘሮቹም በዚያው በሸዋ እየተዳቀሉና እየተባዙ ነው የኖሩት።

በዛግዌ ነገስታት ተይዘው እንዳይታሰሩ በመስጋትም ዘመናቸውን ሙሉ በወሎ ዋሻዎች እየተደበቁና እየሸሹ ነበር ያሳለፉት። ዛግዌች ግን ይህን መሰል ሙከራ አላደረጉም። እናም የወሎ ህዝቦች ጋር እየተዳቀሉ /እየተዋለዱ/ በዚያው ኑሯቸውን መሰረቱ። እነሱም ከድልነአድ ጀምሮ ሲዘረዘሩ ድልነአድ፣ አግብዓፅዩን፣ ፅንፈ አርእድ፣ ነጋሽ ዞሬ፣ አስፈሐ፣ ያዕቆብ፣ ባህር አሰግድ፣ አድም አሰግድና ይኩኖ አምላክ ናቸው።

የዛግዌ ንጉስ አፄ ነአኩዮለአብ በላስታ በነገሱ ዘመን ይኩኖ አምላክ በሸዋ ይኖር ነበር። እንደዚሁም በመላው ኢትዮጵያ ይታወቁና በጣም ይከበሩ የነበሩትና የሀገሪቱን አቡን ተክተው ይሰሩ የነበሩት አባ ተክለሐይማኖት በዚያው በሸዋ ይኖሩ ነበር።

ይኩኖ አምላክ ተወልዶ ባደገ ጊዜ፤
 አባቱ እንዳይገደልበት በመስጋት ወደ ሐይቅ
 እስጢፋኖስ ገዳም /ከደሴ ወጣ ብሎ ወደ
 ሚገኘው ገዳም/ ወስዶ አደራ ሰጠው። እናም
 እዚያው መንፈሳዊ ትምህርት እየተከታተለ
 አደገ። አባ ተክለሐይማኖትም እዚሁ ገዳም
 ሲመላለሱ ይኩኖ አምላክን ይጎበኙት ነበር።
 አባ ተክለሐይማኖት ይኩኖ አምላክ የንጉስ ዘር
 እንደነበረና ስላጣናቸውን ላስታዎች በኃይል
 እንደቀሟቸው ያውቁ ነበር። ሆኖም ግን ይህን
 ጉዳይ እስከ አሁን ድረስ ብዙም ትኩረት
 አልሰጡትም ነበር። ይኩኖ አምላክ ጋር ግን
 በጣም እየተግባቡና እየወደዱት መጡ። ይኩኖ
 አምላክም ለአባ ተክለሐይማኖት “የአባቶቼ
 መንግስት በእርሰዎ ፀሎት ከተመለሰልኝ
 ለእርሰወም የአባተዎን የአዛርያስን ሊቀ ካህንነት
 እመልስለወታለሁ። ከመንግስቴም ከሦስት
 እጅ አንዱን እጅ እሰጠዎታለሁ” ብሎ ቃል
 ገባላቸው።

አባ ተክለሐይማኖትም ለተገባላቸው ቃል
 ሳይሆን ይኩኖ አምላክን ለማንገስ ስለወሰኑ
 ካህናቱን እየሰበሰቡ ነአኩቶለአብን
 ስልጣናቸውን ለይኩኖ አምላክ እንዲያወርሱ
 ይጨቀጭቋቸው ጀመር። ቀጥለውም
 መምህሩን አስፈቅደው ይኩኖ አምላክን ከገዳም
 አውጥተው ወደ ሸዋ ይዘዉት ሄዱ። በሸዋም
 በይፋት፣ በመንዝ፣ በተጉለት፣ በመራቤቴ
 እያዞሩ ከባላባቶች ጋር አስተዋወቁት። ከዚህ
 በኋላ ደግሞ የኩኖ አምላክ አብዘሀኛውን
 ጊዜውን ያሳለፈው እራሱን ደብቆ በስዉር ላስታ
 ሄዶ አሸከርነት ተቀጥሮ የቤተመንግስትን

ስርዓትና ህግ እያጠና ሲሆን መካሪውም አባ
ተክለሐየማኖት ነበሩ ይባላል፡፡

አባ ተክለሐይማኖት በማናቸውም ረገድ
ይኩኖ አምላክን ለማንገስ ስለወሰኑ
በየአውራጃው እየተዘዋወሩ “ዛግዌዎች ስልጣኑን
ከሰለሞን ዘር ያለአግባብ ነው የወሰዱት ስለዚህ
ለይኩኖ አምላክ ሊመልሱ ይገባል” እያሉ
መስበክ ጀመሩ፡፡ ቀጥለውም ላስታ ሄደው አፄ
ነአኩዋለአብን ተገናኝተው “የኢትዮጵያን
መንግስት የወሰዳችሁት በማይገባ መልክ ነውና
አሁንም ለሚገባው ለይኩኖ አምላክ መልሱ”
እያሉ ወተወቱ፡፡

አፄ ነአኩዋለአብም በጣም መንፈሳዊ ሰው
ስለነበሩ የአባ ተክለሐይማኖትን ቃል
እንዳይተላለፉ ፈርተው ምክራቸውን ሰምተው
“እሺ እለቃለሁ፤ ነገር ግን በዉል ነው
የምለቀው” አሏቸው፡፡

እናም በመጨረሻ በአባ ተክለሃይማኖት
አግባቢነት ሠላማዊ የስልጣን ሽግግር
እንዲደረግ ሆነ፡፡ ይህ የስልጣን መወራረስ
ሂደት ረዘም ያለ ጊዜ ከወሰደ በኋላ አፄ
ነአኩዋለአብ ስልጣናቸውን በተፃፈ ዉል
የሰለሞናዊ ስርወ መንግስት ዘር ለሆነው እና
በላስታ ቤተመንግስት በአሽከርነት ተቀጥሮ
ያገለግል ለነበረው ለሸዋው ይኩኖ አምላክ
አዉርሰውታል፡፡

ጀምስ ብሩስ የተባለ እንግሊዝዊ ፀሀፊ
የፃፈውን ዉል፣ ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ
“የኢትዮጵያ የ5ሺ አመት ታሪክ” በሚለው
መፀሀፋቸው ተርጉመው እንደሚከተለው
አስፍረውታል፡፡

1. ይኩኖ አምላክ የአፄ
ነአኩቶለአብ ዘመን /40 አመት/
እኪያልቅ ድረስ እዚያው የላስታ
ቤተመንግስት አገልጋይነቱን
እንዲቀጥልና የአፄ ነአኩቶለአብ
ዘመን ሲያልቅ ይኩኖ አምላክ
በመላው ኢትዮጵያ እንዲነግስ፤
2. ይኩኖ አምላክ መንግስቱን
ከተቀበለ በኋላ ከዛግዌ ዘር አንድ
መስፍን እየተመረጠ በላስታ
አልጋ /ዙፋን/ እንድሾም፤የላስታ
ግዛትም ከዛግዌ ወገኖች
እንዳይወጣ፤
3. ላስታን የሚገዛው መስፍን
የዛግዌ ዘር ለመሆኑ ምልክት
ይሆነው ዘንድ ሁለት የብር
ነጋሪት እንዲያስጭን፤ የዘበኞቹ
ጦር ባለ ብር ሸቦ፤ የሠንደቅ
አላማው መያዥያ ጫፍ የብር
እንድሆን፤
4. ንጉሱ በወርቅ ዙፋን ሲቀመጥ
የላስታው መስፍን በብር ወንበር
እንድቀመጥ፤
5. የላስታው መስፍን ከንጉሱ ጋር
በተገናኘ ጊዜ ወንድም
ከወንድሙ ጋር ሲገናኝ
እንደሚደረገው እንድሳሳሙ
እንጂ የላስታው መስፍን
እንደሌሎቹ መሳፍንት መሬት
እንዳይስም፤

6. እንደ ሌሎች መሳፍንትና
መኳንንት ግብር እንዳይገብር፤
መጥን አዉጣ ተብሎ
እንዳይታዘዝ የሚሉ ነበሩ።

አባ ተክለሐይማኖት ይህን ዉል
አዋዉለዉ መንግስቱን ከላስታ ወደ ሸዋ፤
ከዛግዌ ወደ ሰለሞናዊ ዘር፤ ከነአኩቶለአብ ወደ
ይኩኖ አምላክ እንዲዘዋወር አድርገዋል።
እናም በዚህ በዉሉ መሰረት ይኩኖ አምላክ
በመላዉ ኢትዮጵያ ሲነግስ ቁጥር 2 ላይ
በተቀመጠዉ ዉል መሰረት በላስታ አልጋ
የተቀመጠዉ የአፄ ላሊበላ ልጅ ይትባረክ ነበር፡
፡ ይኩኖአምላክም የመንግስቱን መቀመጫ ወደ
ሸዋ ቀየረ። ስለዚህ ባየነዉ መልኩ በኢትዮጵያ
ታሪክ ለመጀመሪያና ለመጨረሻ ጊዜ ስልጣን
በሸማግሌ አማካኝነት በሰላማዊ መንገድ
ከአንዱ ወደ ሌላዉ የተላለፈበት ሁኔታ
ተፈጥሮ ነበር ማለት ነዉ።

እናም ይኩኖ አምላክ በመላዉ
ኢትዮጵያ ሲነግስ ከላይ በ2ኛዉ ቁጥር
በተገለፀዉ ስምምነት መሰረት በላስታ አልጋ
ዙፋን ላይ የተቀመጠዉ የአፄ ላሊበላ ልጅ
ይትባረክ ነበር። ይኩኖ አምላክ ስልጣኑን
እስኪያደላድልና ሁኔታዉን እስኪለምደዉ
ስምምነቱን በማክበር 8 ዓመት ከቆየ በኋላ፤
በ1253 ዓ.ም ስምምነቱን በመሻር ይትባረክን
በኃይል ደመሰሰዉ።

አፄ ይኩኖ አምላክ ስልጣኑን በአባ
ተክለሐይማኖት አማካኝነት ስላገኘ በገባዉ ቃል
መሰረት ዉለታዉን ሊፈፅም ችሏል። ይህም
በጠቅላላዉ ቤተክህነት በዝርዝር በየአዉራጃዉ

ያሉትን ገዳማትና አብያተ ክርስትያናት፤
መነኮሳትና ቀሳውስት ካህናቱን
የሚያስተዳድሩበት በማለት የመንግስቱን ሲሶ
/ከሦስት አንድ እጁን/ በመሀላ ለአባ
ተክለሐይማኖት ሰጣቸው፡፡

ስለ አባ ተክለሐይማኖት ታሪክ የሚገልፀው
ገድለ ተክለሐይማኖት የሚባለው ፅሁፍ
እንደሚስረዳው አባ ተክለሐይማኖት በቡልጋ
አውራጃ ፀጋ ዘአብ ከተባሉ አባታቸውና እግዚ
አርአያ ከተባሉ እናታቸው የተወለዱ ናቸው፡፡
በዘመኑ የሐይማኖት ትምህርት እየተማሩ
አድገው የድቁና ማዕረግ፣ ከዚያም የምንኩስና
ማዕረግ ተቀብለው በሸዋ በዳሞትና በአካባቢው
እየተዘዋወሩ ወንጌልን እየሰበኩ ኖረዋል፡፡

በዚሁ በ12ኛው ክ/ዘመን አጋማሽ በኢትዮጵያ
ደቡባዊ ወሎ ያሉ ክርስትያኖችና የአዳል
ሙስሊሞች ተጣልተው ስለተዋጉና
ስላጠቋቸው፤ ይህን ጉዳይ የግብፅ መንግስት
ሰምቶ ከግብፅ ወደ ኢትዮጵያ ጳጳስ እንዳይመጣ
ከለከለ፡፡ ስለዚህ የጳጳስናው ቦታ ለአመታት
ባዶ በመሆኑ ቅስናም ድቁናም የሚሰጥ
በመጥፋቱ በኢትዮጵያ ቤ/ን ላይ ችግር
ተፈጠረ፡፡ በዚህ ምክንያት ክርስትና ጨርሶ
እንዳይጠፋ ተባለና ሊቃውንቱ በየገዳማቱና
በየአድባራቱ ተሰብስበው “ከግብፅ ጳጳስ
የምናስመጣበት ጊዜ እስኪገኝ ድረስ አንድ
ኢትዮጵያዊ ጥሩ ስነምግባር ያለውና
በሐይማኖቱ የፀና፣ ቀና የሆነ ሰው እንምረጥ”
ብለው ወሰኑ፡፡ በዚህ ጊዜ የአባ ተክለሐይማኖት
ምግባርና እየዞሩ ማስተማራቸው በሁሉም ዘንድ
ስለሚታወቅ መረጧቸው፡፡ ከዚህ በኋላ
ከቀድሞ ክብራቸው ላይ የጳጳስና ስልጣን

ሲጨምሩ መንፈሳዊ ስልጣናቸው በመላው
ኢትዮጵያ ተዘረጋና ተወዳጅ መንፈሳዊ ሰው
መሆን ቻሉ፡፡

ከዚያም በጽጵስና አመታትን አሳልፈው
ይኩኖ አምላክ ከሞተ በኋላ በአፄ ያግብዓ ዘመን
በግብፅ ከሊፋ ፈቃድ ጳጳስ ተሹሞ አባ ዮሐንስ
የሚባሉት ወደ ኢትዮጵያ ስለመጡ አቡነ
ተክለሐይማኖት የጽጵስና ሥራቸውን ያለምንም
ማቅማማት ለአዲሱ ጳጳስ አስረክበው ራሳቸው
ወዳሰሩት ገዳም ወደ ደብረ አስቦ /በአሁኑ
አጠራር ወደ ደብረሊባኖስ/ ሄደው ሲኖሩ ነሐሴ
24 ቀን 1269 ዓ.ም አረፉና በዚያው በራሳቸው
ገዳም ተቀበሩ፤ የኖሩትም 110 ዓመት ነው፡፡

አባ ተክለሐይማኖት በዘመናቸው
በፈፀሟቸው እጅግ በርካታ መንፈሳዊ ሥራዎች
ምክንያት የኢትዮጵያ ተዋህዶ ቤ/ን አንድ ዕለት
በበዓል በመስጠት በየወሩ በ24 አስባቸው
ስትውል፤ የቆስጠንጥንያ ቤ/ን ሳይቀር ከፃድቆቿ
ተርታ አሰልፋ ታስባቸዋለች፡፡ በስማቸው
የተክለሐይማኖት ፅላት/ታቦት/ ተቀርጾላቸው
በየቦታው ቤ/ን እየተገነባ ሲታወሱ የሚኖሩት
እጅግ በርካታ መንፈሳዊ ሥራ በመስራታቸው
ነው፡፡

ምዕራፍ ሦስት

ሰለሞናዊ በሽዋ /መስራች ወሎ ሸዋ/

ሰለሞናዊ ስርወ መንግስት እንደት
እንደተመሰረተ በአፄ ነሐሴ-ቶላኦ-ብ ስር
አይተናል፡፡

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ
ዓመት ታሪክ፣ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው
መፀሀፋቸው ያሰፈሩትን ከሌሎች ጋር
እያመሳከርኩኝ በአጭሩ አስነብባችኋለሁ፡፡

ዋና መቀመጫቸውን ሸዋ ላይ አድርገው የነበሩ
የሰለሞናዊ ሥርወ መንግስት ነገስታት ሥም
ዝርዝር፡፡

ተ. ቁ	የነገስታቱ ስምና ስመ መንግስት	አውራሽ	የገዙበት ዘመን ዓ.ም
1	ይኩኖ አምላክ /ተስፋ እየሱስ/	ነሐሴ-ቶላኦ-ብ /አሸከር/	1253-1268
2	አግብአ ፅዮን/ሰለሞን/	ይኩኖ አምላክ	1268-1277
3	ፅንፈ አርእድ	አግብአፅዮን /5ቱን ልጆቹን ተራ በተራ/	1277-1278
4	ህዝበ አሰግድ	ፅንፈ አርእድ	1278-1279
5	ቅድመ አሰግድ	ህዝበ አሰግድ	1279-1280
6	ጃን አሰግድ	ቅድመ አሰግድ	1280-1281
7	ሰብዓ አሰግድ	ጃን አሰግድ	1281-1282
8	ወድም አርዕድ	ሰብዓ አሰግድ/ልጅ አልነበረውም/	1282-1297
9	ዓምደ ፅዮን 1ኛ/ገብረ መስቀል	ወድም አርዕድ	1297-1327
10	ሰይፈ አርዕድ/ንዋየ ክርስቶስ/	ዓምደ ፅዮን 1ኛ	1327-1355

11	ዉድም አስፈሬ/ንዋየ ማርያም	ሰይፈ አርዕድ	1355-1365
12	ዳዊት	ዉድም አስፈሬ	1365-1395
13	ቴዎድሮስ 1ኛ/ዣን ሰበር ራስ/	ዳዊት	1395-1399
14	ይስሐቅ/ገ/ቀል/	ቴዎድሮስ 1ኛ	1399-1414
15	እንድርያስ	ይስሐቅ	1414-1414
16	ህዝበናኝ/ተክለ ማርያም/	እንድርያስ	1414-1418
17	በድልናኝ/ስርዎእየሱስ/	ህዝበናኝ	1418-1419
18	አምደእያሱ/ዳዊት/	በድልናኝ	1419-1426
19	ዘርዓ ያዕቆብ/ቆስጠንጢኖስ/	አምደእያሱ/ዳዊት/	1426-1460
20	በአደማርያም	ዘርዓ ያዕቆብ	1460-1470
21	እስክንድር	በአደማርያም	1470-1486
22	አምደ ፅዮን 2ኛ	እስክንድር	1486-1487
23	ናኡድ/አንበሳ በፅር/	አምደ ፅዮን 2ኛ	1487-1500
24	ልብነ ድንግል/ወናግ ሰገድ/	ናኡድና ግራኝ በኃይል	1500-1532
25	ገላዉድወስ/አፅናፍ ሰገድ/	ልብነ ድንግልና ግራኝ በኃይል	1532-1551
26	ሚናስ/አድማስ ሰገድ/	ገላዉድዎስ	1551-1555

ሰለሞናዊ ስረወ መንግስት መቀመጫውን ሸዋ ላይ አድርጎ ስራውን ጀመረ፡፡

አፄ አግብዓጽዮን /1268-1277 ዓ.ም/:- በአባ ተክለሐይማኖት አማካኝነት ስልጣን የወረሱት አፄ ይኩኖአምላክ ኢትዮጵያን ለ15 ዓመት ያህል ካስተዳደሩ በኋላ መንግስታቸውን ለልጃቸው ለአግብአጽዮን አወረሱ፡፡ አፄ አግብዓጽዮን አባቱ ይኩኖ አምላክ ከአዳል ሙስሊሞች ጋር

በመዋጋቱ ከግብፅ ባለስልጣናት ጋር የነበረውን
ጥሩ ያልሆነ ግንኙነት አዲሶ መስሊሞችን
በጥሩ አመለካከት ያያቸው ጀመር።

በዚህ አቋሙ በአባቱ ጊዜ
የተከለከለውን ጳጳስ ሊልኩለት ችለዋል።
በዘመኑ ከእርስ በርስ ግጭት ነፃ የሆነ ዓ
ዓመታትን ገዝቶ ከመሞቱ በፊት በተናዘዘው
መሰረት 5ቱን ልጆቹን አንድ አንድ አመት ብቻ
እንድንግሱ አድርጓል።

በዚህ መሰረት ጽንፈ አርዕድ አንድ
አመት፣ ህዝብ አሰግድ አንድ አመት፣ ቅድመ
አሰግድ አንድ አመት፣ ጃን አሰግድ አንድ
አመትና ሰብአዓሰግድ አንድ አመት ኢትዮጵያን
አስተዳድረዋል።

አፄ ወድም አርዕድ /1282-1297 ዓ.ም/:-
ከሰብዓአሰግድ ቀጥሎ የይኩኖ አምላክ ሌላ
ልጅ ወድም አርዕድ ነግሰው ኢትዮጵያን ለ15
ዓመታት ያህል ካስተዳደሩ በኋላ
መንግስታቸውን ለልጃቸው ለአምደፅዮን
አወርሰው ሞቱ።

አፄ አምደፅዮን (ከ1297-1327 ዓ.ም) :- ይህ
ንጉሥ ነገሰት የጠፋውንና የተበታተነውን
የኢትዮጵያ ታሪክ በማፈላለግና በማደራጀት
ለትውልድ እንዲተላለፍ የተቻለውን ያህል
የጣረ ንጉስ ነው። የመጀመሪያ ሥራው
ያደረገው በአረብ ፀሀፊዎችና በሌሎች የወጭ
ሀገር ፀሀፊዎች ስለ ኢትዮጵያ የተፃፉትን
መፀሐፍቶች ሁሉ ሰብስቦ ወደ አማርኛ
እያስተረጎመና እያደሰ ለትውልድ እንዲቀመጥ
አድርጓል። በተጨማሪም በተዋጊነቱና በድል

አድራጊነቱ እጅግ ስመጥርና ባለታሪክ ንጉስ ነዉ።

ለ30 አመት ያህል በቆየ ግዛታቸውም እንደ ላስታ /ዛግዌ/ አባቶቻቸው መንፈሳዊ ሥራዎችን ማለትም ቤተክርስቲያን ማስገንባትና ሌሎች መሰል ተግባራትን ማከናወናቸው ተፅፎላቸዋል፡
፡ በሞቱበት ወቅትም መንግስታቸውን ለልጃቸው ለሠይፈ አርዕድ አዉርሰዉ ሞቱ።

አፄ ሠይፈ አርዕድ (1327-1355 ዓ.ም)፡- የዚህ ንጉስ ነገስት ታሪክ ነገስት እንደሚለዉ በግዛት ዘመኑ ወደ ላኦላይ ግብፅ ሄዶ በግብር መክንያት በግብፅ ታስረዉ የነበሩ የግብፅ ጳጳሳትና ክርስትያኖችን እንዳስፈታቸዉ ይገልጻል። ሙሴ ረኔ ባሴትና አል መቅሪዝ የተባሉ የአረብ ፀሀፊዎች እንደፃፉት የግብፅ ሱልጣኖች በሊቃነ ጳጳሳቱ ምክንያት የሚያገኙት ግብር ከፍተኛ ስለነበረ አሁን በአፄ ሰይፈ አርዕድ ዘመን ደግሞ በግብፅ ጳጳሶች ላይ ሌላ ተጨማሪ ግብር ሥለተጣለባቸዉ እምቢ ያሉት ለእስር በመዳረጋቸዉ በግብፅ ንጉስና በአፄ ሰይፈ አርዕድ መካከል መጠነኛ ግጭት ተፈጠረ።

በዚህም ምክንያት አፄ ሰይፈ አርዕድ ወደ ላዕላይ ግብፅ ስረሰዉታቸውን አስከትለው እስከ ግብፅ ድንበር ድረስ በመሄድ ዉጊያ እንደተጀመረ ወዳዉኑ በግብፁ ሱልጣን ሞግዚት መካሪነት ጦርነቱ ቆሞ እስረኞቹ እንዲፈቱ ስለተደረገ የኢትዮጵያ ወታደሮችምን ወደ ሀገራቸው እንዲመለሱ አድርገዋል።

አፄ ሰይፈ አርዕድ በ1355 ሲሞቱ ልጃቸው ዉድም አስፈሬ ነግሶ ኢትዮጵያን ለ10 ዓመት ያህል አስተዳድሯል። የአፄ ዉድም አስፈሬ

ግዛት ዘመን ምን ይመስል እንደነበር ሰፋ ያለ ታሪክ ባለመገኘቱ "አመተ ጠፍ" ወይም ታሪክ ጠፍ /ታሪክ የሌለው/ በማለት ታሪክ ነገሰቱ ይገልጻል። ሌሎች የዉጭ ሀገርና የሀገር ዉስጥ ፀሀፍትም ለፅሁፍ የሚበቃ ታሪክ እንደሌለው ገለፀዋል።

አፄ ዳዊት (1365-1395 ዓ.ም)፦ አፄ ዳዊተ ስልጣኑን የተረከበው ከወንድሙ ከአፄ ዉድም አስፈሬ ነው።

በኢትዮጵያ ለ30 ዓመታት ያህል ስለነገሰው ስለአፄ ዳዊት "Historia rerum ISL amitcarumin Abissinia" / በሐበሻ የእስላም ነገስታት ታሪክ/ በሚለው መፀሀፉ አልማቅሪዝ የተባለው ግብፃዊ ጸሐፊ፣ እነ እረኔ ባሴት፣ እነ ሞሪዮ ኩልቦና ሌሎችም ከፃፉት የተዉጣጣዉ ታሪኩ ሲገለጽ የሚከተለውን ይመስላል።

በአፄ ዳዊት ዘመን በተለያዩ የግብፅ የኢትዮጵያ መልእክተኞች አማካኝነት በተደረጉ ስምምነቶች የሁለቱ አገሮች ግንኙነት ከፍተኛ ደረጃ ላይ ደርሶ ነበር። በኢትዮጵያና በግብፅ መካከል ከቃላት ያለፈ ግንኙነት በመደረጉ የግብፁ ሱልጣን በመደሰቱ ማንኛውም ኢትዮጵያዊ ወደ ግብፅና ወደ ኢየሩሳሌም ሲጓዙ በየመንገዱ ችግር እንዳይገጥመው፣ በኢየሩሳሌምም የሚገኙ መነኮሳትና ምእመናንም ያላችግር እንዲንቀሳቀሱና በሰላም እንዲኖሩ አዘዙ።

በዚህ ምክንያት የኢየሩሳሌም ፓትሪያርክ ኢትዮጵያ መጥተው በተመለሱ ጊዜ ኢየሱስ ክርስቶስ የተሰቀለበትንና ንግስት ኢለኒ አገኙት የሚባለውን የእዉነተኛውን መስቀል

እንጨት /የግማደ መስቀሉን/ አንድ ጉማጅ
እንዲልኩለት ለእየሩሳሌም ባለስልጣናት ጥያቄ
አቀረበ፡፡

በጥያቄው መሰረትም የግማደ መስቀሉ
ጉማጅ ጋር ቅዱስ ሉቃስ የሳለው የሚባለውን
የእየሱስንና የማርያምን ምስል በአንድነት
የያዘውን ስዕል /ምስለ ፍቁር ወልዳ/ና
በተጨማሪም አክሊለ ሶክ እንዳደረገ
የሚያሳየውን ምስል /ኩርዓተ ርዕሱ/ ሰጥተው
ላኳቸው፡፡

የግማደ መስቀሉ አንድ አካል ኢትዮጵያ
የገባው በመስከረም 10ቀን 1380ዓ.ም ነው፡፡
ግማደ መስቀሉም ወደ ግሸን ደብረ ከርቤ
እስከሚሄድ ድረስ እዚያው ሸዋ /ተጉለት/
ቤተመንግስት አቀራቢያ ባለ ቤ/ን ተቀመጠ፡፡
በኋላ በዓፄ ዘርዓ ያዕቆብ ጊዜ ግማደ መስቀሉ
አሁን ወደሚገኝበት ወሎ /አምባሰል/ ግሸን
ተራራ ላይ ወደሚገኘው ደብር /ግሸን ደብረ
ከርቤ/ ተዛወረ፡፡ ከዚያ ጊዜ ጀምሮ መስቀሉ
ኢትዮጵያ ውስጥ የገባበት መስከረም 10 ቀን
የአፄ መስቀል ባዕል ተብሎ እንዲታሰብና
መስከረም 17 ዋናው የመስቀል ባዕል ሆኖ
በተለይ በአዲስ አበባ መስቀል አደባባይ ላይ
በታላቅ ስነስረዓት እየተከበረ ይገኛል፡፡

በአፄ ዳዊት ጊዜ ብዙ የእርስ በርስ
ጦርነቶች ቢኖሩም እርሳቸው ግን የሞቱት
በፈረስ እርግጫ ነው፡፡ አፄ ዳዊት ኢትዮጵያን
ለ28 ዓመታት ያህል ካስተዳደሩ በኋላ ጥቅምት
9ቀን 1395 ዓ.ም በፈረስ እርግጫ ግንባራቸውን
ተመተው ከዚህ አለም በሞት ተለይተዋል፡፡

አፄ ቴዎድሮስ 1ኛ (ከ1395-1399 ዓ.ም):- አፄ ቴዎድሮስ 1ኛ የአፄ ዳዊት ልጅ /የዘርያዕቆብ ወንድም/ ናቸው። አፄ ቴዎድሮስ 1ኛ ለዬት የሚያደርጋቸው እንደ አባቶቻቸው በርካታ ሚስቶችና እቁባቶች ያልነበሯቸውና በአንድነት ሚስት ብቻ የተወሰኑ ነበሩ። ይህ አይነቱ የትዳር ሂደት ካለመለመዱ የተነሳም ታምረኛና አምላክን የሚፈሩ ንጉሥ ነገስት አስብሏቸዋል።

ቤተክርስቲያኗ ከመጠን በላይ የምትሰበስበውን ገንዘብ እንድትቀንስ ባደረጉት ሙከራ በደሃው ህዝብ ዘንድ እጅግ ይወደዱ የነበሩት ንጉሥ ነገስት አፄ ቴዎድሮስ 1ኛ ከ4 ዓመት የግዛት ዘመን በኋላ ሰኔ 29 ቀን 1399 ዓ.ም በህመም ምክንያት አርፈው እዚያው ወሎ አማራ ሣይንት ተቀብረዋል።

አፄ ይስሐቅ (ከ1399-1414 ዓ.ም):- አፄ ይስሐቅ የአፄ ዳዊት ልጅ /የአፄ ቴዎድሮስ 1ኛ ወንድም/ ነው።

አፄ ይስሐቅ 15 ዓመት ገዝቶ በ1414 ዓ.ም ሲሞት አፄ ህዝበናኝ 3 ዓመት ከ6ወር፣ አፄ በድልናኝ 1 ዓመትና አፄ ኢደም እያሱ 7 ዓመት በንግስና ቆይተዋል። የነዚህ ነገስቶች የግዛት ዘመን ከማጠሩም በላይ ሁሉም ከአፄ ይስሐቅ ጀምሮ እስከ አፄ ዘርያዕቆብ ድረስ የተፈራረቁት አራት ወንድማማች ነገስታት በእርስ በርስ የዙፋን ሽኩቻ ጊዜያቸውን እንዳሳለፉ ይገለጻል።

አፄ ዘርያዕቆብ (ከ1426-1460):- ዘርያዕቆብ ከመንገሳቸው በፊት አፄ ላሊበላ ባስገነቡት የግሸን አምባ ገዳም /ወሎ አምባሰል/ ውስጥ

ሲማሩና ሲመራመሩ ነዉ ያደጉት። ሲኖዶስና ህጉን እጅግ የመረመሩና ያሻሻሉ ናቸው።

ቤተ መንግስቱን ከተጉለት ወደ ደብረ ብርሃን ያዛወሩትና የደብረ ብርሃን ቤተ መንግስትን የገነቡት አዲስ ዘርያዓቆብ ናቸው። ቁጥር ስፍር የሌላቸው /እጁን በጣም ብዙ/ መፅሐፍትን ፅፈዋል። ከፃፏቸው መጽሀፍት ውስጥ ተዓቅቦ ሚስጥር /ስለቁርባን ህግ የሚያትት/፣ መፅሀፈ ሚልድ /ስለ ወርሐዊ ክብረ ባዕላት የሚያትት/፣ መጽሐፈ ባህርይ /ስለ ኑዛዜና ተያያዥ ጉዳዮች የሚያትት/...ወዘተ ይገኙበታል። እጅግ ሲበዛ የጦር ሜዳ ጀግና ጨካኝ ነበሩ። ከሚስቶቻቸው ከወለዷቸው 18 ልጆቻቸው ውስጥ በባዕድ አምልኮ ምክንያት ጥቂቶቹን ገድለዋቸዋል።

ከእሳቸው በፊት ከነበሩት የሰለሞናዊ ስርወ መንግስት ነገስታት አንፃር እሳቸው ስመ ጥርና ገናና እንደነበሩ ይነገራል። የተሻለ የመንግስት አወቃቀርና በርካታ የማዕረግ ስሞች የተፈለሰፉትም /የተፈጠሩትም/ በእርሳቸው ጊዜ ነበር። ፊት አዉራሪ /ቀድሞ የሚጓዝ ና የሚዘምት/፣ ቀኝ አዝማች /በቀኝ በኩል የሚዘምት/፣ ግራ አዝማች /በግራ በኩል የሚዘምት/፣ ደጅ አዝማች /ከኋላ የደጅን ጦር አዝማች/፣ በጅሮንድ /የመንግስትን ሚስጥር በጅሮ ነጋሪ/፣ የግምጃ ቤት /ቁልፍ ያዥ/፣ ባላምባ ራስ /ራስ አምባ ጠባቂ/፣ ነጋአድራስ /የንግድ ወኪል/፣ ባልደራስ፣ ሻለቃ፣ መቶ አለቃ፣ ገበዝ፣ መኮንን ጭቃ ሹም.... ወዘተ የሚሉ ለመዘርዘር በጣም የበዙ የማዓረግ ስሞችን የፈለሰፏቸው አዲስ ዘርያዓቆብ ናቸው።

አፄ ዘርዓዖቆብ ኢትዮጵያን ለ34 ዓመታት ካስተዳደሩ በኋላ ጳጉሜ 3 ቀን 1460 ዓ.ም ከዚህ ዓለም በሞት ተለዩ።

አፄ እደ ማርያም (ከ1460-1470 ዓ.ም)፡- እደ ማሪየም አባታቸው ሲሞት የ20 ዓመት ወጣት የነበሩ ሲሆን በ1460 ዓ.ም ወረኢሉና አማራ ሳይንት ይገኝ በነበረው ማረፊያ ቤታቸው ንጉሰ ነገስትነታቸውን ፈፀሙ።

አማራ ሳይንት የትሮንስ ቤተክርስቲያንን በማስገንባት ከእሳቸው በፊት የነበሩ የ18 ነገስታትንና ጳጳሳትን አፅም ከያለበት አስለቅመው እዚሁ ቤ/ን ውስጥ እንዲቀመጥ አድርገዋል።

አፄ እደ ማርያም ኢትዮጵያን ለ10 ዓመት ካስተዳደሩ በኋላ በወጣትነታቸው /በ30 ዓመታቸው/ በ1470 ዓ.ም ባልታወቀ ምክንያት ሲሞቱ የተካቸው እስክንድር የተባለው ልጃቸው ነበር።

አፄ እስክንድር (ከ1470-1486 ዓ.ም)፡- አፄ እስክንድር አባታቸው በተናዘዘላቸው በሰረት በ6 ዓመታቸው የንጉሰ ነገስትነት ስልጣኑን ሲይዙ እናታቸው እመቤት ሮማን ወርቅ እንደ ሞግዚት፣ ግራ ብህትወደድ አምደሚካኤል፣ ቀኝ ብህትወደድ በድላርእድ ሆነው በእንደራሴነትና በአማካሪነት ተሾሙላቸው።

ፖርቹጋሎች ለመጀመሪያ ጊዜ መልእክተኛ ልከው ከክርስትያኗ አገር ከኢትዮጵያ ጋር ወዳጅ ለመሆን መፈለጋቸውን ያሳወቁት በአፄ እስክንድር ጊዜ ነው።

በመጨረሻም ከሀሰብ አንጎት/ደላንታ/ ጨዋ እያመላለሱ ይነግዱ የነበሩ ነጋዴዎች ስላመፁ አፄ እስክንድር ጦራቸውን አሰባስበው ለወጊያ እየተጓዙ ሳለ በሌሊት ተደብቀው ገደሏቸው።

አፄ ናኦድ (ከ1487-1500):- በዘመኑ ንግስና በውርስ ብቻ ስለሚገኝ የስልጣን ተቀናቃኝ እንዳይሆኑ በመስጋት የነገስታት ወንድሞችና እህቶች በግሸን አምባ በልዩ ጥበቃ ሥር ሆነው ትምህርታቸውን እየተከታተሉ ይቀመጡ ነበር። ከዚያም የቤተክህነትና የቤተ መንግስቱ ባለስልጣኖች ተመካክረው የመረጡትን በአዋጅ ያነግሳሉ። ይህ የሚሆነው የበፊቱ ንጉሰሰገስት ሳይናዘዝ ከሞተ ነው። አፄ እስክንድር ደግሞ ሳይናዘዙ ነበር የሞቱት።

በዚህ መሰረት የ7 አመቱን ህፃን የአፄ እስክንድር ልጅ የነበረውን ልዑል እንድሪያስን ከግሸን አምባ አስመጥተው “አምደ ጽዮን 2ኛ” በሚል ሥመ መንግስት አነገሱት። ነገር ግን አምደ ጽዮን 2ኛ ኢትዮጵያን 7ወር እንደገዙ ባልታወቀ ምክንያት ድንገት ሲሞቱ የአፄ እስክንድር ወንድም የነበሩትን ናኦድን ከአምባሰል /ግሸን አምባ/ አስመጥተው አነገሷቸው።

አፄ ናኦድ በመጨረሻ ዘመናቸው በመንፈሳዊ ሥራ ተጠምደው ከ30 የሚበልጡ መንፈሳዊ መፅሐፍትን በእጃቸው ፅፈው ለእያድባራቱ አበርክተው በ35 ዓመታቸው ከዚህ አለም በሞት ተለዩ።

አፄ ልብነ ድንግል (ከ1500-1532 ዓ.ም):- አፄ ልብነ ድንግል የአፄ ናኦድ ብቸኛ ወንድ ልጅ

ናቸው። ሰፊ ጊዜያቸውን መፀሀፍት
በመመርመርና ሊቃውንትን በማከራከር ነው
ያሳለፉት።

የአፄ ልብነ ድንግል ዘመን እስካሁን ድረስ
የኢትዮጵያ ካካሄደቻቸው 7 እጅግ ትልልቅ
ጦርነቶች ውስጥ አንዱ የሆነው ጦርነት ከግራኝ
አህመድ ጋር የተካሄደበት ዘመን ነበር
/ኢትዮጵያ ያካሄደቻቸው 7 እጅግ ትልልቅ
ጦርነቶች የሚባሉት ግራኝ ከወሎ ጋር፣ የጁ
ከሸዋ ጋር /ዘመነ መሳፍንት/፣ የአፄ ሚኒሊክ
ሀገር የስፋት ዘመቻዎች፣ ወሎ ከኢጣሊያ ጋር
/አድዋ/፣ የሰገሌ ጦርነት /በልጅ እያሱ
ምክንያት/፣ ኢትዮጵያ ከ ኢጣሊያ ጋር
/የኢጣሊያን ዳግም ወረራ/ና ደርግ ከ ኢህአዴግ
ጋር ናቸው።

አፄ ልብነ ድንግል ከሸዋ፣ ከወሎ፣ ከየጁ፣
ከትግራይና ከሌሎች ግዛቶች የተሰበሰበ
ሰራዊታቸውን ይዘው፣ ግራኝ ደግሞ ከሐረር
እስከ ኤደን ጠረፍ የሚገኘውን ህዝብ ይዘውና
በአረቦቹ የወቅቱ ዘመናዊ መሳሪያ እየታገዙ
እጅግ ከባድ ጦርነት የተካሄደበት ዘመን ነበር።

ግራኝ አህመድ (ከ1519-1534)፦ ጋዜጠኛ ፍሰሐ
ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ
ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያስፈሩትን
ከሌሎች ጋር እያመሳከርኩኝና አጠር አጠር
እያደረኩኝ አስነበባችኋለሁ።

በነገራችን ላይ ከግራኝ ጋር የተካሄደውን
ጦርነት የኢትዮጵያ የእርስ በርስ ጦርነት አድርጎ
መውሰድ አይቻልም /ሐረር የዛኔ የኢትዮጵያ
አካል አልነበረችም/። ስለሆነም ባይሳካላቸውም
ለመጀመሪያ ጊዜ ታላቂቷን ኢትዮጵያ

ለመፍጠር ከመሞከር አንፃር ግራኝ
የመጀመሪያው ናቸው /ታላቂቷን ኢትዮጵያ
ለመፍጠር ሙከራ ያደረጉት ነገሰታት ሁለት
ብቻ ናቸው፤ እነሱም አፄ ሚኒሊክና ግራኝ
አህመድ ናቸው፤ ግራኝ ታላቂቷን ኢትዮጵያ
ለአጭር ጊዜ መፍጠር ቢችሉም ዘላቂ ሊሆን
ግን አልቻለም፤ ታላቂቷን ኢትዮጵያ በዘላቂነት
መፍጠር የቻሉት አፄ ሚኒሊክ ብቻ ናቸው፡፡
ወደ ርዕሳችን ስንመለስ፡፡

ግራኝ አህመድ የልጅነት ጊዜውን በዘላይ
/ሁባት/ ነዉ ያሳለፈው፡፡ በአሚር ማህፋዝ
/የሐረርና የአዳል ባላባት/ ቤትም እንደ
አገልጋይ ሆኖ ሲኖር በፈረስ ግልቢያ፣ በጦር
ዉርወራና በአተኳኮስ ልዩ ብቃት እንዳለዉ ያዩ
ሁሉ አድናቆታቸውን ይቸሩት ነበር፡፡

አባቱን ገራድ ኢብራሂምን የገደለበት
የዘይላዉ ሱልጣን አቡ በከር ነበር፡፡ ከአባቱ
ሞት በኋላም የአባቱን ሀብት ወርሶ ተከታዮች
አፈራ፡፡ ከዚያም የማህፋዝን ልጅ አገባ፡፡ እሷን
ካገባ በኋላ የሐረር ወላስሞችን ቤተመንግስት
በይገባኛል አይገባህም ክርክርና ጦርነት አሸንፎ
ቤተመንግስቱን ወረሰ፡፡

ቀደም ብለዉ ሥራቸውን የጀመሩት ቱረኮች
ወዳዉ የዘይላ ሸክ ብለዉ ሾሙት፡፡ ቀጥሎም
በሐይለኛነቱና በጋብቻዉ ምክንያት የሐረርና
የአዳሎች /አፋሮች/ ሁሉ ዋና መሪ ተባለ፡፡
የማዕረግ ስሙም “ኢማም መሐመድ ”ተሰኘ፡፡
ቱርኮችም አዳዲስ የጦር መሳሪያ ይሰጡት
ጀመር፡፡ ሁለት የወቅቱን ዘመናዊ መድፎች
ተረከቡ፡፡

የአዳል ሱልጣኖች ወይም የሐረር
ወላስሞች ያደርጉት እንደነበረው ሁሉ ግራኝ
አህመድም በማእከላዊ የኢትዮጵያ መንግስት
ላይ ለመነሳት ዝግጅት ማድረግ ጀመረ።
አላማውንም ለሐረር፣ ለሱማሌና ለአዳል
ህዝቦች አሳወቀ።

ግራኝ በቂ ዝግጅት ካደረገ በኋላ
ሠራዊቱን በተሻለ የጦር መሣሪያና የጦር ስልት
አደራጅቶ ማጥቃት ጀመረ። አዲስ ልብነ
ድንግልም ይህን ሲሰሙ ፋኑኤል የተባለውን
የዋግ /የወሎ ሰቆጣ አካባቢ/ ሀገረ ገዥን
ሰራዊቱን አስከትሎ ወደ አዳል እንዲዘምት
አዘዙት። ፋኑኤልም ወደ አዳል ዘምቶ አንድ
ክፍል የግራኝን ጦር ድል አድርጎ አካባቢውን
አስመልሶና አስገብሮ ሊመለስ ሲዘጋጅ ግራኝ
ሌላ ጦር ይዞ መጥቶ ተዋጋና አሸንፎ ፋኑኤል
የሰበሰበውን ሀብት ሁሉ አስመልሶ በድል
አድራጊነት የለቀቃቸውንም ቦታዎች እንደገና
አስመለሰ።

ግራኝ በድል ላይ ድል እያገኘ መጥቶ
በ1520ዓ.ም ይፋት ላይ ሌላ ከባድ ውጊያ
ተካሄደ። አሁንም ግራኝ ድል ቀናው። የንጉሱ
ጦር አዝማች የነበረው የሸዋው ወናግ ጃንም
ተገደለ። ከጥቂት ጊዜ በኋላ ዋናው በወሎ፣
በትግራይና በሸዋ አሮሞዎች ላይ ታላቅ እልቂት
ያስከተለውና “የሸንበራ ኩሬ ጦርነት” በመባል
የሚታወቀው እጅግ ዘግናኝ ጦርነት ተካሄደ።

በድል ላይ ድል እየተቀዳጀ ሲመጣ
ንጉሱ ራሳቸው ግራኝን ለመደምሰስ ተነሱ።
አዝማች ራሳቸው አዲስ ልብነ ድንግል ሆነው
የሸምብራ ኩሬ እጅግ ከባድ ጦርነት ተጀመረ።

የንጉሱ ጦር ኋላ ቀር መሣሪያ ከመታጠቁም በተጨማሪ የአደረጃጀት፣ የአመራርና የዉጊያ ስልት ጉድለት ነበረበት።

መጋቢት 13 ቀን 1521 ዓ.ም ሙሉ ቀን በተደረገዉ እልህ አስጨራሽ ዉጊያ ምሺት ላይ ሙሉ በሙሉ በግራኝ የበላይነት ተደመደመ። በንጉሱ በኩል ብቻ ከ20ሺ በላይ ኢትዮጵያዊያን በአንድት ቀን አለቁ። ከዚህ በኋላ ባሉት ተከታታይ ጊዜያቶችም በየጊዜዉ ጦርነቶች ቢካሄዱም ንጉሱና ሰራዊታቸዉ የሚቋቋሙት አልሆነም።

እስከ አሁን ድረስ በኢትዮጵያ ታሪክ ዉስጥ ከፍተኛ ህዝብ ያለቀበት ጦርነት ከግራኝ ጋር የተካሄደዉ ጦርነት ነዉ። በአጠቃላ ከግራኝ ጋር በተካሄደዉ ጦርነት ያለቀዉ ህዝብ በደርጎ-ኢህአዴግ የእርስ በርስ ጦርነት ካለቀዉ ህዝብ ከ3 እጥፍ በላይ ይበልጣል። ሌላዎቹን ግንባሮች ሳይጨምር በሽምብራ ኩሬ የአንድ ቀን ጦርነት ብቻ በንጉሱ በኩል ብቻ ከ20ሺህ በላይ ህዝብ አልቋል።

የዓለማችን ቁጥር አንድ ምቹ እስር ቤት መያዝ
/የግሽን አምባ መያዝ/፣ ወሎ አምባሰል

ልዑላን አምባ /ግሽን አምባ/ ለዘመናት የሀገሪቱ የልዑላን እስር ቤትና የመንግስት ግምጃ ቤት በመሆን አገልግላለች። ከ13ኛዉ መቶ ክፍለ ዘመን ጀምሮ እስከ አፄ ምኒሊክ ግማሽ ዘመን ድረስ የመንግስታቱ ሀብት የሚከማቸዉና የስልጣን ተቀናቃኝ ይሆናሉ የሚባሉ ልዑላን ይታሰሩ የነበረዉ ግሽን ተራራ ላይ ነበር። በአሁኑ ወቅት ከእስራኤል የመጣዉና ክርስቶስ የተሰቀለበት እዉነተኛ

መስቀል ግማሹ /ግማደ መስቀል/
የተቀመጠበትና “ግሸን ደብረ ክርቤ” በመባል
የሚታወቀው ገዳም ነው።

የግሸን ተራራ የሚገኘው ወሎ ክ/ሀገር
አምባሰል ወረዳ ውስጥ ነው። ግሸን ደብረ
ክርቤ ገዳም፣ ተራራ አናት ላይ ያለ በገደል
የተከበበ መስቀለኛ ሜዳ ነው። ወደ ተራራው
መወጣት የሚቻለው በአንድት ጠባብ መንገድ
ብቻ ነው። ተራራው ከተወጣ በኋላ የሚገኘው
መስቀለኛ ሜዳ መሀል ላይ ውሀ አለ። ውሀው
ከየት እንደሚመጣ አይታወቅም ግን አመቱን
ሙሉ አይጠፋም። በየአመቱ መስከረም 21 ቀን
ለሚከበረው የንግስ ባዕል ወደ ግሸን ደብረ
ክርቤ የሚገባው በሚሊዮን የሚቆጠር ህዝብ
ሁሉ የሚጠጣው ይህን ሜዳው በሀል ላይ
የሚገኘውን ውሀ ነው፤ ነገር ግን አንድም ሰው
ታሞ አያውቅም። በአሁኑ ወቅት አፄ ላሊበላ
ሜዳው መሀል ላይ ካስገነቡት ቤተክርስቲያን
በተጨማሪ የሜዳው ሁሉም ክንፎች ላይ
ሌሎች ቤተክርስቲያናት ተገንብተው ይገኛሉ።
ግማደ መስቀሉ የሚቀመጠው ግን ሜዳው
መሀል ላይ ባለው የእግዚአብሔር አብ
ቤተክርስቲያን ውስጥ ነው። ግማደ መስቀሉ
ከእየሩሳሌም ወደ ኢትዮጵያ የመጣው በአፄ
ዳዊት ዘመን ነው።

ብዙ የዙፋን ተቀናቃኝ ወንድሞችና እህቶች
ያሉባቸው ነገስታት፣ “ከፖለቲካ ጣጣ ነፃ
ሆነው” ይኖሩ ዘንድ ዙፋን ተቀናቃኝ
ዘመዶቻቸውን መወጫና መወረጃው እጅግ
ከባድ በሆነው በዚህ ተራራ ላይ እንዲቀመጡ
ለማድረግ ወሰኑ። ከዚህ ጊዜ አንስቶ ምናልባት
በአለም ታሪክ አምሳያ የሌለው የልዑላን

ቤተሰቦች በድሎትና በምቾት የሚኖሩበት እስር ቤት ተፈጠረ። የነገሰታት ቤተሰብ አባላት ሁሉ በዚህ መወጣጫ በሌለው ጫፈ ጠፍጣፋ አምባ ላይ ሀሳብ የለሽ ኑሮ ይኖሩ ነበር።

ሁሉም ነገር እየተመረጠ ይቀርባል፤ በየቀኑ የተመረጠ የፊሪዳ /የእርድ/ አቅርቦት በጥንቃቄ ይቀርባል፤ የተመረጡ መጠጦች /የጠጅና የአረቂ መጠጦች/ በእየቀኑ በጥንቃቄ ይቀርባሉ፤ በጌጣጌጥ የተዋቡና ንብረት የተሞሉ መኖሪያ ቤቶች አሏቸው፤ የሚጠይቁትን ያህል አገልጋይ /ገረድና አሽከር/ ይመደብላቸዋል፤ ምርጥ የክብር አልባሳቶች በየጊዜው ይቀርባሉ፤ መፀሀፍት የተሞሉ መዝናኛ ቤቶች አሏቸው፤ ከመንፈሳዊያን ሊቃውንት ጋር በስፋት የመከራከርና የመማር እድል አላቸው፤ በአስቸጋሪው የቅኔ ጥበብ የመሰልጠን እድል አላቸው... ወዘተ። ከዚህ ቀላል የሀሳብ የለሽ ኑሮአቸው ውስጥ አስከፊ የሆነ አንድ ነገር ቢኖር፤ በጥበቃው መጠንከርና በገደሉ ጥርብነት የተነሳ የማምለጥ ተስፋ የተዘጋ መሆኑ ብቻ ነው።

በተጨማሪም ይህ አምባ የሀገሪቱ ወድ ንብረቶች ማከማቻ ነበር። መግቢያ በሩ በተመረጡ ሻለቆችና በጣም በሰለጠኑ ወታደሮች በብዙ እጥፍ ምሽጎች እጅግ ጥብቅ በሆነ ሁኔታ ነበር የሚጠበቀው። ከ13ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ጀምሮ አምባ ግሸን የቤተመንግስትና የኢትዮጵያ ምሽግ ሆኖ እንደመቆጠሩ ገናና ስም የነበረው አምባና ለኢትዮጵያ ታላቅነትና ኃይል ምሳሌ ሆኖ የቆየ መሆኑ አይዘነጋም። የግሸን አምባ መያዝ ለግራኝ የድል አድራጊነት ፍፃሜ እንደመሆኑ

ለክርስቲያን ወገኖች ደግሞ ተስፋ
የሚያስቆርጣቸውና የመጨረሻ ሽንፈት
ይሆናል።

ግራኝ ይህን ተራራ ለመያዝ ለ12
አመታት ያህል የማያቋርጥ ጦርነት አድርጓል።
ግራኝ በግሸን አምባ ዙሪያ ካደረጋቸው እጅግ
ብዙ ከባባድ ጦርነቶች መካከል ሦስቱን ብቻ
መርጠን እናያለን። ግራኝ ከብዙ ከባባድ
ግሸንን የመያዝ ጦርነቶች በኋላ ልዩ ዝግጅትና
ልምምድ አድርጎ ይህን አምባ ለመያዝ
በ1523ዓ.ም የላካቸው የጦር አለቆች ኡስማንና
ማታን ይባላሉ። እነኝህ አለቆች በሁለት
አቅጣጫ ከባድ ግሸንን የመያዝ ትንቅንቅ
አደረጉ። ነገር ግን ግሸን ላይ በመሸገው ምርጥ
ጦር ክፉኛ ተመትተው፤ ወታደሮቻቸውን
አስጨርሰው ሳይሳካላቸው ተመለሱ።

አሁንም ግራኝ ለ3 አመታት በርካታ
ግሸንን የመያዝ ተከታታይ ውጊያዎችን
ቢያደርግም የሚቻል አልሆነም። እናም ለሌላ
ልዩ ዘመቻ ተዘጋጀ፤ ልዩ ዝግጅት ካደረገ በኋላ
በ1526ዓ.ም እራሱ የጦር መሪ በመሆን
አምባውን ለመያዝ እጅግ ከባድ ግሸንን የመያዝ
ትንቅንቅ አካሄደ። ሆኖም የግሸን ጠባቂው ጦር
በርትቶ ተዋጋ፤ በተለይ በግራኝ በኩል ከፍተኛ
እልቂት ደረሰ። ግራኝም ግሸንን የመያዝ
ትንቅንቁን አብዛኛው ሰራዊቱ እስኪያልቅ ድረስ
ቀጠለ ሆኖም አልሆነም፤ እሱም ወታደሮቹን
አስጨርሶ ሳይሳካለት ጥቂት የተረፉ
ወታደሮቹን ይዞ ተመለሰ።

ግራኝ የግድ አምባ ግሸንን መያዝ አለበት፤
ግሸንን መያዝ የፍፃሜ ድል እንደማለትም ብቻ

ሳይሆን የመንግስት ንብረት በሙሉ
የተቀመጠው እዚያው አምባ ላይ ነው። እናም
ግራኝ አሁንም ሌሎች ልዩ ልዩ ዝግጅቶችን
እያደረገ ትግሉን ቀጠለ፤ የመጨረሻውን ጦርነት
እንይ።

አምባ ግሸን ላይ የሚወጣባቸው መንገዶች
ሁለት ናቸው። አንዱ በመንግስትና በህዝብ
የሚታወቀው ዋናው በር ሲሆን በብርቱ
ተመሽጎበታል። ሁለተኛዋ ግን እንደ ዝንጆሮ
እየተንጠላጠሉ በጭንቅ የሚወጡባት፤
በመንግስትና በህዝብ የማትታወቅ የስርቆሽ በር
ናት፤ ይች የስርቆሽ በር በመንግስትና በህዝብ
ስለማትታወቅ አትጠበቅም። ግራኝም ከዚህ
በፊት ባጠቃባቸው ጊዜቶች የዚችን በር መኖር
አያውቅም ነበር።

ግራኝ አሁንም ለ5 አመት ያህል በርካታ
ተከታታይና ከባባድ ግሸንን የመያዝ ጦርነቶችን
ቢያደርግም አልተሳካም። አሁንም ግሸንን
የመያዝ ልዩ ዝግጅት ጀመረ፤ ከዚህ ልዩ
ዝግጅት በኋላ በ1531ዓ.ም ግሸን አምባን
ለመያዝ ግራኝ ያዘዘው ሺዚር ምጃሂድን ነበር።
ምጃሂድ በዉጊያ መሞከርን ትቶ አምባዉ ላይ
የሚኖሩትን ሰዎች ማፈላለግ ጀመረ። በሽሽት
አምባ ግሸን ዉስጥ ካሉት መሳፍንቶች አሽከሮች
መካከል አንዱ ተገዝቶ በዚች የስርቆሽ በር
ወርዶ ከምጃሂድ ጋር ተገናኘ። ከዚህ በኋላ
በዚሁ ሰዉዬ መሪነት ከፊሉ የምጃሂድ ጦር
ሌሊቱን በዚችዉ የስርቆሽ በር እየቧጠጠ
እየተንጠላጠለ አምባዉ ላይ ወጥቶ አደረ።
ከፊሉ ደግሞ ፊት ለፊት ተጠግቶ አደረ።
ሊነጋጋ ሲል በግሸን ጠባቂዉ ጦር ጀርባና ፊት
ለፊት በያዙት የተሻለ ዘመናዊ መሳሪያ ታግዘዉ

እጅግ ከባድ ማጥቃት ሰነዘሩ። የግሸን ጠባቂው ጦርም ይህን ዙሪያውን ድንገት የተሰነዘረበትን ያልተጠበቀ ከባድ ማጥቃት ለመቋቋም የሞት ሽረት ትግል አደረገ፤ ከፍተኛ እልቂት ተከሰተ። ሆኖም በመሳሪያም በቁጥርም ስለሚያንሱ የግሸን ጠባቂ ወታደሮች በሙሉ ተደመሰሱ።

የግሸን አምባ መያዝ በመላው ኢትዮጵያ እንደ ነጎድጓድ ተሰማ። ለክርስቲያን ህዝቦች እልፈተ አለም እንደ ደረሰ ሆኖ ተሰማቸው። ግሸን አምባ ለንጉሰ ነገስታቱ እንደ ዘዉዳቸውና እንደ በትረ መንግስታቸው ለስልጣናቸውና ለገናናነታቸው እንደ ምስክር ነበረች። አምባው የመንግስታቱ ዋና ግምጃ ቤት ስለነበር እጅግ የታፈረና ጠንካራ ጥበቃና ቁጥጥር ያለበት ነበር።

ይህ አምባ የመንግስታቱ ሁሉ ግምጃ ቤት ስለነበር እጅግ ዉድ የሆኑና ሊተኩ የማይችሉ የሀገሪቱ ቅርሶች በሙሉ በእዚች እድለ ቢስ ቀን አንድ ላይ ወደሙ። የኢትዮጵያ የጥንት ስነ ፅሁፎች፣ የታሪክ፣ የእምነትና የባህል ቅርሶች በዚችው ተራራ አንድ ላይ ሆነው በአንድ ቀን ወደሙ። የኢትዮጵያን ቅርስንና ታሪክን ከማዉደም አንፃር ይች እለት ተወዳዳሪ የላትም።

የግራኝ ወታደሮች አሻራ ወሎ ላይ ብቻ የሚታየውም በዚሁ ረጅም ጊዜ በወሰደው የግሸን አምባ ጦርነት ምክንያት ነዉ። የግራኝ ሰራዊት ይህን አምባ ለመያዝ ለ12 አመት ያህል ወሎ ዉስጥ ተከማችቶ ሲታገል በመኖሩ ምክንያት የህዝቡ ሐይማኖት መቀየር ብቻም ሳይሆን የወሎ የቦታ ስሞችም ሳይቀር

ተቀይረዋል። የወሎ አንዳንድ ቦታ ስሞች /ኮምቦልቻ፣ ቆቦ ወዘተ/ በግራኝ ወታደሮች የተሰየሙ የሐረር የቦታ ስሞች ናቸው።

አፄ ልብነ ድንግልም ከሚስታቸው ከሰብለ ወንጌልና ከልጆቻቸው ጋር በግሸን አምባ፣ በሣይን ወዘተ ከዋሻ ዋሻ፣ ከተራራ ተራራ እየተደበቁ ኖረው በበሽታ ምክንያት በ1532 ዓ.ም አረፉ።

በግራኝ አህመድ ዘመን ጎጃም ጣና ሐይቅ አካባቢ /ደምቢያ/ የፖለቲካና የሐይማኖት ማዕከል ነበረች። ግራኝ አህመድ መቀመጫቸውን ጎጃም ጣና ሐይቅ አካባቢ ደምቢያ ላይ በማድረግ አገሪቱን ማስተዳደራቸውን ቀጠሉ።

አፄ ገላውድዎስ (1532-1551)፡- አፄ ልብነ ድንግል ሲሞቱ ልጃቸው ተስፋቢስ የሚመስለውን ዙፋን ወረሰ። እናም ዋና መቀመጫ ተብሎ የተወሰነ ቤተመንግስት ስላልነበራቸው በወሎና በትግራይ አካባቢ ከቦታ ቦታ እየተንቀሳቀሱ ነዉ ትግራይ አገር ውስጥ ዘዉድ የጫኑት።

በነገሱ በአንድ ወራቸው ከግራኝ አህመድ ጦር ጋር ተጋጥመው ቀላል የማይባል ጀብዱ ስለፈፀሙ ወጣቱና መኳንንቱ ደስ ተሰኙ። በተምቤይንና በሽሬ የነበረውን የግራኝን ጦር በነበራቸው ጦር አሸንፈዉ፤ ለግራኝ የወገነዉንና የአካባቢዉ የጦር አዝማች የነበረዉን ዮናታንን ከነሰራዊቱ ሙሉ በሙሉ ገድለዉ የሰሜኑን ግዛታቸውን አደላደሉ።

ይህ ከተፈፀመ ከወራት በኋላ በጉጉት
ይጠበቁ የነበሩት 300 የፖርቹጋል ወታደሮች
ቅኝ ግዛቷ ከነበረችዉ ከህንድ ተነስተዉ ምፅዋ
ደረሱ። የፖርቹጋል ወታደሮች የወቅቱን
ዘመናዊ መሳሪያ ከመታጠቃቸዉም በተጨማሪ
26 መድፎችን ይዘዉ መጥተዋል። ወዳዉም
ግራኝ የቱርኮችን ርዳታ ጠየቀ።

አፄ ገላዉድዎስ በፖርቹጋሎች እየታገዘ
አብዘሀኛዎቹን ሰሜናዊ ግዛቶችን እየተቆጣጠረ
ሳለ ግራኝ ይጠብቃቸዉ የነበሩ 900 የቱርክ
ወታደሮችና ሌሎች ከየመን ሱልጣን የተላኩ
ጋር ባጠቃላይ ወደ 2ሺ የሚሆኑ ወታደሮች
ከዘመናዊ መሳሪያ ጋር ደረሱለት።

እናም ግራኝ በነዚህ 2ሺ የአረብ ወታደሮች
እየታገዘ ሰሜናዊ ግዛቶቹን ለማስመለስ
በከፍተኛ ሁኔታ ማጥቃት ጀመረ። በተካሄደዉ
ከፍተኛ ጦርነት የፖርቹጋሎች መሪ ክሪስቶፍ
ደጋማና ሌሎች 160 የፖርቹጋል ወታደሮች
አየቆሰሉ እየወደቁ ተማረኩ። ይህ ጦርነት
በግራኝ የበላይነት ቢጠናቀቅም ንጉሱ ተስፋ
ባለመቁረጥ ለሌላ ጦርነት መዘጋጀት ጀመሩ።

እናም ንጉሱ ከትግራይ፣ ከየጁና ከሌሎችም
የወሎ አካባቢዎች የተዉጣጣ አዲስ ሰራዊት
አዘጋጅተዉ ከበፊቱ ጦርነት ከተረፉት 140
የፖርቹጋል ወታደሮች ጋር በማቀናጀት
ማጥቃት ጀመሩ። በ1534 ዓ.ም ጎንደር ወገራ
በተባለ ቦታ ሲደርሱ ከፍተኛ ጦርነት ተካሂዶ
የግራኝ የበታዥች አነሲድ አህመድ፣ እንገራዱ
ኡስማንና ሌሎች ታላላቅ የጦር አበጋዞች
ተገደሉ። የተረፉትም የተወሰኑ ሲማረኩ
ሌላወቹ ወደ ጎጃም ሸሹ። ከዚያም እንደገና የ6

ወር ዝግጅት ካደረጉ በኋላ በ1535 ዓ.ም የግራኝ ቤተመንግስት ወደ ነበረበት ወደ ጎጃም ጣና ሐይቅ አቅጣጫ ማጥቃት ጀመሩ። አዲስ ገላውድዎስ ጦራቸውን እየመሩ ጎጃም ከደረሱ በኋላ ግራኝ የሰራቸውን መስጊዶች እያፈረሱ ወደ ቤተመንግስቱ ደንቢያ ተጠጉ። የካቲት ወር 1535 ዓ.ም ደንቢያ ቤተመንግስቱ አካባቢ ንጉሱ 8ሺ፣ ግራኝ 13ሺ ወታደሮች አሰልፈው በተደረገ ከባድ ጦርነት ግራኝ አህመድ በጥይት ተመትቶ ሞተ፤ ባለቤቱና ሌሎች የተረፉ ወታደሮችም አገር እያቆራረጡ ወደ ሐረር ሸሹ፡፡ በዚህ መልኩ አዲስ ገላውድዎስ መላዋን ሀገሪቱን ከተቆጣጠሩ በኋላ ተመልሰው መቀመጫቸውን ሰ/ሸዋ ላይ አደረጉ።

በኋላ በ1551 ዓ.ም ኑር አህመድ የተባለው የግራኝ አህመድ የእህት ልጅ ተነስቶ የሐረርና አካባቢው አለቃ ሆነ። እሱም የሐረርን ግንብ /ጀጎልን/ ስላስገነባ የጎላ ተቀባይነት እንዲኖረው አደረገው። ኑር የግራኝን ደም ለመበቀል ዝግጅት ማድረግ ጀመረ።

ኑር በቂ የሚባል ሰራዊት አስከትሎ ከሐረር ተነስቶ ሸዋ መጥቶ ፈጠጋርን /ቡልጋን/ወረረ። ይህን የሰሙት አዲስ ገላውድዎስ ሹማምንቶቻቸው “ጦርነቱ ከፋሲጋ በኋላ ቢሆን ይሻላል” የሚል ምክር ቢለግሱም እሳቸው ግን ፋሲካን በሰማይ ከጌታዬ ከክርስቶስ ጋር አከብራለሁ በማለት የስቅለት ዕለት ጦርነቱን ጀመሩት። እናም በተጋጋለው ጦርነት ውስጥ ከፊት እየመሩ እየተዋጉ ሳለ በጥይት ተመትተው ሞቱ። አዲስ ገላውድዎስ ቢሞቱም ሹማምንቶቻቸው በርትተው ስለተዋጉ ኑር አህመድ ወደ ሐረር መመለስ ግድ ሆነባቸው።

አፄ ሚናስ (ከ1551-1555 ዓ.ም) :- አፄ ሚናስ የአፄ ገላውድዎስ ወንድም ናቸው። ዙፋኑን ከአፄ ገላውድዎስ ወርሰው ኢትዮጵያን ለ 4 አመት ያህል አስተዳድረዋል።

በዚህ ዘመን ጎንደር የረጅሙ ከምፅዋ እስከ ሱዳን የተዘረጋው የንግድ መስመር ማዕከል /center/ ስለነበረች፤ በተለይ በወቅቱ የባሪያ፣ የወርቅና የቡና ንግድ እያደገ ስለነበር ጎንደር ውስጥ የሚኖረውና የሚንቀሳቀሰው ህዝብ እየበዛ መጣ። በተለይ በአፄ ሚናስ ዘመን ጎንደር ውስጥ የሚኖረው ህዝብ በጣም ጨምሮ ነበር። ስለሆነም ሆሉንም የንግድ እንቅስቃሴ በቅርበት ለመቆጣጠር ሲሉ አፄ ሚናስ መቀመጫቸውን ከደብረ ብረሃን ወደ ጎንደር ለመቀየር ያስቡ ነበር።

አፄ ሚናስ ኢትዮጵያን ለ4 ዓመት ያህል ካስተዳደሩ በኋላ በ1555 ዓ.ም በወባ ተነድፈው ከዚህ ዓለም በሞት ሲለዩ ልጃቸው ሰርፀ ድንግል ዙፋኑን ወረሰ።

ምዕራፍ አራት

ሰለሞናዊ በጎንደር /መስራች ወሎ ሸዋ/

ይናገር የጎንደር ጃንተከል ዋርካዉ፤

እንደት እንደነበር አፄ ፋሲል
የወሎዉ፤

ቤተመንግስቱን ሲያንፀዉ፡፡

ይናገር ቤተመንግስቱ የጎንደር፤

የወሎዎችን አስተዳደር አመራር፤

የአፄ ፋሲል፤ የራስ ዓሊ፤ የመነን፤

የአሊዎቹን አሻንጉሊት አኗኗር፡፡

ይናገር የጎንደር ቤተመንግስቱ፤

የ308 አመቱ፤

የትኛዉ ወሎ ይሻላል ለሀገር
ለወዳጁ፤

የ234ቱ ሸዋ ወይስ የ74ቱ የጁ፡፡

ጎንደር ለዋና መቀመጫነት የተመረጠችበት
ምክንያት፤ ረጅሙ ከምፅዋ እስከ ሱዳን
የተዘረጋዉ የንግድ መስመር ማዕከል /center/
በመሆኗ ነበር /ከሸዋ ቦታች የነበረው ሀገር
የኢትዮፕያ አካል አልነበረም/፡፡ በተለይ
በወቅቱ የባሪያ፤ የወርቅና የቡና ንግድ እያደገ
ሰለነበር ጎንደር ዉስጥ የሚኖረዉና
የሚንቀሳቀሰዉ ህዝብ እየበዛ መጣ፡፡ እናም
ነገሰታቱ ሁሉንም የንግድ እንቅስቃሴ

ለመቆጣጠር ሲሉ ቤተመንግስታቸውን ከሸዋ /ከደብረብረሃን/ ወደ ጎንደር መቀየር ግድ ሆነባቸዋል፡፡

የጎንደር ቤተመንግስት ለ308 ዓመት ያህል መናገሻ ሆኖ ሲያገለግል፤ 308ቱንም አመት የነገሱበት የወሎ ነገስታት ብቻ ናቸው፡፡ /የአፄ ቴዎድሮስ ጉዳይ እንደገና በጥልቀት እንመጣበታለን/፤ ለ234 ዓመት ያህል ጎንደር ቤተመንግስትን የነገሱበት የሸዋ ሰለሞናዊ ስርወ መንግስት ነገስታት ሲሆኑ ቀሪውን 74 ዓመት ደግሞ ጎንደር ቤተመንግስት ውስጥ የነገሱት የየጁ መሳፍንቶች ናቸው፡፡ ስለዚህ ጎንደር ላይ የተፈጠረ ነገር የለም ማለት ነው፡፡ ጎንደር ቤተመንግስትን የተፈራረቁበት ሸዋዎችና የጁዎች ብቻ ናቸው፡፡ እስከ አሁንም ድረስ የኢትዮጵያ ፖለቲካ የሚለወጠውና የሚንቀሳቀሰው በወሎ አካባቢ እስከ ትግራይ ባሉት ሰዎች አማካኝነት ብቻ ነው፡፡ ወሎ ካልተንቀሳቀሰ፤ ፖለቲካው አይንቀሳቀስም፡፡ በኢትዮጵያ ምንም አይነት ፖለቲካዊ እንቅስቃሴና ተሳትፎ ከማያደርጉ አካባቢዎች መካከል ጎጃምና ጎንደር ይገኙበታል፡፡ ቤተመንግስቱ እዚያው ጎንደር ድረስ ሄዶላቸው እንኳ የጎንደር ቤተመንግስትን በር መርገጥ ቻለ የጎንደር ሰው ካሳ ሀይሉ /ቴድ/ ብቻ ነው፤ ካሳም ቢሆን ወደ ቤተመንግስቱ የገባው ለፖለቲካ ሳይሆን ለስራ ቤተመንግስቱ ውስጥ ለመቀጠር ነበር፡፡ እናም እነዚህ የወሎ አካባቢ ሰዎች ካልተንቀሳቀሱ በስተቀር በኢትዮጵያ ፖለቲካዊ ለውጥ አይመጣም፡፡

ስለሞናዊ ስርወ መንግስት እንደት እንደተመሰረተ በአፄ ነክኩቶለአብ ስር

አይተናል። አሁን ሰለሞናዊ ስርዎ መንግስት
ዋና መቀመጫውን ከሸዋ /ደብረብረሃን/ ወደ
ጎንደር ቀየረ። ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ
የ5ኛ ዓመት ታሪክ፣ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ”
በሚለው መፀሀፋቸው ያሰፈሩትን ከሌሎች
መፀሀፍቶች ጋር እያመሳከርኩኝና አጠር አጠር
እያደረኩኝ አስነብባችኋለሁ።

ዋና መቀመጫቸውን ጎንደር ላይ አድርገው
የነበሩ የሰለሞናዊ ሥርወ መንግስት ነገስታት
ሥም ዝርዝር።

ተ. ቁ	የነገስታቱ ሥም	አውራሽ	የስልጣን ቆይታ በዓመት	ያስተዳደሩበት ዘመን ዓ.ም
1	ሠርፀ ድንግል	ሚናስ	34	1555-1589
2	ያዕቆብ	ሠርፀ ድንግል	5	1589-1594
3	ዘድንግል	ያዕቆብ	2	1594-1596
4	ሱስኒዮስ	ዘድንግል	28	1596-1624
5	ፋሲል	ሱስኒዮስ	35	1624-1659
6	ዮሐንስ 1ኛ	ፋሲል	15	1659-1674
7	እያሱ 1ኛ	ዮሐንስ 1ኛ	24	1674-1698
8	ተክለሐይማኖት	እያሱ 1ኛ	2	1698-1700
9	ቴዎፍሎስ	ተክለሐይማኖት	3	1700-1703
10	ዮስጦስ	ቴዎፍሎስ	5	1703-1708
11	ዳዊት 3ኛ	ዮስጦስ	5	1708-1713

12	በካፋ	ዳዊት 3ኛ	10	1713-1723
13	እያሱ 2ኛ	በካፋ	25	1723-1748
14	ኢዮአስ	እያሱ 2ኛ	14	1748-1762
15	ዮሐንስ 2ኛ	ኢዮአስ	1	1762-1763
16	ተክለሐይማኖት 2ኛ	ዮሐንስ 2ኛ	7	1763-1770
17	ሠለሞን	ተክለሐይማኖት 2ኛ	3	1770-1773
18	ተክለጊዮርጊስ 1ኛ	ሰለሞን	4	1773-1777

አፄ ሠርፀ ድንግል (ከ1555-1589 ዓ.ም):- አፄ ሚናስ በ1555 ዓ.ም ሲሞቱ ልጃቸዉ ሠርፀ ድንግል ዙፋናቸዉን ወረሰ።

በዚያ ዘመን አካባቢ ጎንደር የረጅሙ ከምፅዋ እስከ ሱዳን የተዘረጋዉ የንግድ መስመር ማዕከል /center/ ስለነበረች፤ በተለይ በወቅቱ የባሪያ፣ የወርቅና የቡና ንግድ እያደገ ስለነበር ጎንደር ዉስጥ የሚኖረዉና የሚንቀሳቀሰዉ ህዝብ እየበዛ መጣ። በዚህ ምክንያት አባታቸው አፄ ሚናስ መቀመጫቸውን ከደብረብረሃን ወደ ጎንደር ለመቀየር እያሰቡ እያለ ነበር የሞቱት።

እናም አፄ ሠርፀ ድንግል ሁሉንም የንግድ እንቅስቃሴ በቅርበት ለመቆጣጠር ሲሉ ቤተመንግስታቸዉን ከሸዋ ወደ ጎንደር ቀየሩ።

አፄ ሠርፀ ድንግል ቱርክን በቀይ ባህር በኩል ሁለት ጊዜ ድል አድርገዉ ድንበራቸዉን በማስከበርና በግራኝ ጊዜ የተከፈለዉን ሀገር በአንድ መንግስት ስር ለማጠቃለል ያለ እረፍት ሲጥሩ ኖረዉ

በ1589 ዓ.ም በ47 ዓመታቸው ከዚህ ዓለም በሞት ተለዩ።

አፄ ያዕቆብ (ከ1589-1594 ዓ.ም)፦ አፄ ሠርፀ ድንግል እንደሞቱ ከዋናዋ ሚስታቸው ወንድ ልጅ ስለሌላቸው ከእቁባታቸው የወለዱት አቤቶ ያዕቆብ /አቤቶ የነገሰታት ልጆች የማእረግ ሥም ነው/ በ7 ዓመታቸው ዙፋናቸውን ወረሱ።

ነገር ግን በሞግዚት ከቆዩ በኋላ በ12 ዓመታቸው ሞግዚቶቹን አስወግደው ስልጣኑን ጠቅለው ከያዙ በኋላ በባላባቶች ላይ እማይሆን ሹም ሺር ስላደረጉ አሳድመዉባቸው ከስልጣን ስለወረዱ የሚጠቀስ ታሪክ የላቸውም።

አፄ ዘድንግል (ከ1594-1596 ዓ.ም)፦ አፄ ዘድንግል የአፄ ሚናስ የልጅ ልጅ ሲሆኑ ከአፄ ያዕቆብ በኋላ ዙፋን ላይ ቢቀመጡም እምነታቸውን በመቀየራቸው ምክንያት በነገሱ በ2 ዓመታቸው ከስልጣን እንደወርዱ ተደርገዋል።

አፄ ሱስንዮስ (ከ1596-1624 ዓ.ም)፦ ከአፄ ዘድንግል ቀጥለው ስልጣን የያዙት የአፄ ልብነ ድንግል የልጅ ልጅ የሆኑት አፄ ሱስንዮስ፣ ወዳዉ ለእስፔንና ለሮማ መንግስታት የወዳጅነት ደብዳቤ፣ የዘመናዊ ጦር መሳሪያና የአጠቃላይ እርዳታ ጥያቄ ጽፈው ላኩ።

ነገር ግን የስፔንና የሮማ መሪዎች ተመካክረው “ኢትዮጵያ በቅድሚያ የኦርቶዶክስ ሐይማኖቷን ወደ ካቶሊክ

ትቀይር እንጂ የጠየቁት ጥያቄ ሁሉ
ይፈፀማል” የሚል መልእክት ላኩላቸዋል፡፡

በዚህ ምክንያት ለብዙ ዘመናት ፀንቶ
ከነበረው የኦርቶዶክስ ቤ/ን ህግ በመወጣት
ለሮማው የካቶሊክ ቤ/ን ራሳቸውን፤
ቤተሰቦቻቸውንና ህዝባቸውን አሳልፈው
ሰጡ፡፡

ይህንኑ ተከትሎ እጅግ ከፍተኛ ብጥብጥ
ተከሰተ፡፡ ንጉሱ በህዝቡ ላይ በወሰዱት
የሀይል ርምጃ እጅግ በርካታ ህዝብ፤
ቀሳውስት፤ ካህናትና መነኮሳት አለቁ፡፡

በዚህ ክንውን ላይ እያሉ አፄ
ሱስንዮስ ከፋኛ ታመሙ አንደበታቸው ተዘጋ፤
ጀሯቸው ደነቆረ፤ እግራቸውም ተልፈሰፍሶ
መራመድ አልችል አሉ፡፡ እናም ብዙ
እንደማይቆዩ የተረዱት ቤተሰቦቻቸው
እንዲጠመቁ አድርገው ወደ ኦርቶዶክስ
ከቀየሯቸው በኋላ ሲሞቱ አዘዙ ተክለሐይማኖት
ቤ/ን ቀበሯቸው፡፡

አፄ ፋሲል (ከ1624-1659)፡- አፄ ሱስንዮስ
እንዳረፉ ልጃቸው አፄ ፋሲል ዙፋኑን ወረሱ፡፡
ወዳዊውም “ተዋህዶ ይመለስ፤ ካቶሊክ ይርከስ”
ብለው የመንግስት ሐይማኖት ከካቶሊክ ወደ
ኦርቶዶክስ መመለሱን ስላሳወቁ ህዝቡ
ንግስናቸውን በደስታ ተቀበለው፡፡

አፄ ፋሲል ከሰሯቸው ስራዎች ውስጥ
ትልቁን ቦታ የሚይዘው “የፋሲል ግንብ”
እየተባለ የሚጠራውንና በጎንደር ከተማ እስከ
አሁን ድረስ በቱሪስቶች እየተጎበኘ የሚገኘውን
የጎንደር ቤተመንግስት ማስገንባታቸው ነው፡፡

/ይህ የሸዋ ነገስታት ለኢትዮጵያ ካበረከቷቸው ቅርሶች መካከል አንዱ ሲሆን ከላሊበላ ገዳማት ቀጥሎ በሁለተኛ ደረጃ በቱሪስቶች እየተጎበኘ ይገኛል፤ ጎንደር ለዋና መቀመጫነት ለምን እንደተመረጠች በዚያኛው ምዕራፍ መጨረሻ ላይ በአፄ ሚናስ ስርና እዚህኛው ምዕራፍ መጀመሪያ ላይ በአፄ ሰርፀ ድንግል ስር አይተናል /

አፄ ፋሲል ይህን ታላቅ ስራ ከሰሩ በኋላ በነገሱ በ35 ዓመታቸው በተወለዱ በ78 ዓመታቸው መስከረም 15 ቀን 1659 ዓ.ም አረፉ፡፡

አፄ ዮሐንስ 1ኛ (ከ1659-1674 ዓ.ም)፡- አፄ ፋሲል እንዳረፉ ልጃቸው ዮሐንስ 1ኛ ዙፋናቸውን ወረሰ፡፡

በዘመናቸው ምንም አይነት ከባድ ጦርነት ያላጋጠማቸው አፄ ዮሐንስ 1ኛ እጅግ በጣም መንፈሳዊ ስለነበሩ በነገሱ በ15 ዓመታቸው አለም በቃኝ ብለው ዙፋናቸውን ለልጃቸው ለአቤቶ እያሱ አወርሰው መነኩ፡፡

አፄ እያሱ 1ኛ (ከ1674-1698 ዓ.ም)፡- አፄ ዮሐንስ 1ኛ እንደመነኩ ልጃቸው አፄ እያሱ 1ኛ ዙፋኑን ወርሰው አትዮጵያን ለ24 አመት ያህል ካስተዳደሩ በኋላ፤ ከእለታት አንድ ቀን ታላላቅ ሹማምንትንና ሊቃውንትን ጠርተው በመሰብሰብ በራሳቸው ላይ የደፉትን ዘወድ አወልቀው” ይህ ዘወድ የህዝብ ስለሆነ ህዝቡ የመረጠውን ያንግስ” ብለው ዙፋናቸው ላይ በማስቀመጥ የዚህን ከንቱ አለም መንግስታቸውን ትተው ጨቅላ ወንዝ ከሚባለው ገዳም ሄደው ገቡ፡፡

አፄ ተክለሐይማኖት (ከ1698-1700 ዓ.ም):-

አፄ ተክለሐይማኖት በራሱ ፈቃድ የአባቱን የአፄ እያሱን ዙፋን ያለ ህዝቡ ምርጫ ተቀመጠበት። አባትዮውም ካሉበት ገዳም ሆነው በመልእክተኛ ያለአግባብ የያዘውን ዙፋን እንዲለቅ በመላካቸው ምክንያት እዚያው ባሉበት ገዳም ተደብድበው እንዲሞቱ አደረገ። እናም አፄ ተክለሐይማኖት አባቱን በግፍ ስለገደለ እርጉሙ ንጉስ በመባል ይታወቃል።

አፄ ተክለሐይማኖት አደን ይወድ ስለነበር የአፄ እያሱ በግፍ መገደል ያበሳጫቸው ሹማምንት መከረው ላስታ አካባቢ በእንግድነት ሄዶ በአደን እየተዘናና እያለ በጥይት መትተው ገደሉት። በዚህ መልኩ በነገሰ በ2 ዓመቱ አረፈ።

አፄ ቴዎፍሎስ (ከ1700-1703 ዓ.ም):- አፄ ተክለሐይማኖት እንደሞተ የአፄ ዮሐንስ 1ኛ ልጅ አፄ ቴዎፍሎስ ዙፋኑን የወረሱ ቢሆንም በነገሱ በ3 አመታቸው በወባ ተነድፈው ሞቱ።

አፄ ዮስጦስ (ከ1703-1708 ዓ.ም):- አፄ ዮስጦስ የአፄ ቴዎፍሎስ እንደራሴ የነበሩ ሲሆን እሱ ሲሞት ራሳቸውን አነገሱ። ነገር ግን ህዝቡ "የነገሴነት ዘር የላቸውም" እያለ ውስጥ ውስጡን እየተነጋገረ እያለ እሳቸው በ1708 ዓ.ም ታመዉ ሞቱ።

አፄ ዳዊት 3ኛ (ከ1708-1713 ዓ.ም):- አፄ ዮስጦስ ከሞቱ በኋላ ዙፋኑን የአፄ እያሱ ልጅ የነበሩት አፄ ዳዊት 3ኛ ወረሱ።

አፄ ዳዊት 3ኛ በገና በመደርደር ይታወቃል። ለኪነ ጥበብ ልዩ ፍቅር ነበራቸው። ይህን

የተመለከቱት የአገራችን አንጋፋ ጸሀፊ ተወኔት አያልነህ ሙላቴ ቴያትር ወደ ኢትዮጵያ መቸ እንደገባ ለመግለጽ ሲሞክሩ "ቴያትር /ድራማ/ በዘመነ ዛግዌ ብልጭ ሳይል እንዳልቀረ"፤ ይጠቅሱና ምክንያቱንም ሲያስቀምጡ የዛግዌ ነገስታት በቤተመንግስታቸው አጫዋቾች እንደነበሯቸውና በተለያዩ ሙዚቃዊ ድራማዎች ይዝናኑ እንደነበር በመጠቀም፤ ነገር ግን አፄ ዳዊት 3ኛ ጊዜ ዘመናዊ ቴያትር /ድራማ/ መሰረቱ እንደተጣለ ለመረዳት የሚያስችል ፍንጭ እንዳለ ይገልጻሉ፡፡

በመጨረሻም አፄ ዳዊት 3ኛ በጽኑ ህመም ምክንያት ግንቦት 12 ቀን 1713 ዓ.ም አረፉ፡፡

አፄ በካፋ (ከ1713-1723 ዓ.ም)፡- አፄ ዳዊት 3ኛ ሲሞቱ ወንድማቸው አፄ በካፋ የአባቱን የአፄ እያሱን ዙፋን ወረሰ፡፡

ከሰሯቸው ስራዎች ውስጥ ጎላ ያለው፤ ለመጀመሪያ ጊዜ ለጣና ሐይቅ የምትሆን መርከብ ማሰራታቸው ነው፡፡ ኢትዮጵያን ለ10 አመት ያህል ካስተዳደሩ በኋላ አሟሟታቸው ሳይታወቅ አስከሬናቸው ቀሃ ወንዝ ተፈጥፍጦ ነዉ የተገኘው፡፡

አፄ እያሱ 2ኛ (1723-1748 ዓ.ም)፡- አፄ በካፋ ከሞቱ በኋላ የ8 አመቱ ልጃቸው እያሱ ንጉሰ ነገስት ሆነው እስከ ወጣትነታቸው ድረስ በሞግዚትና ከወጣትነታቸው በኋላ እራሳቸው አገሪቱን ለ25 ዓመት ያህል ካስተዳደሩ በኋላ በ1748 ዓ.ም አረፉ፡፡

አፄ ኢዮኣስ (ከ1748-1762 ዓ.ም)፡- አፄ እያሱ 2ኛ ሲሞቱ ልጃቸው አፄ ኢዮኣስ ዙፋኑን ወርሶ

ሀገሪቱን ለ14 አመት ያህል ካስተዳደረ በኋላ እንደራሴያቸው ከነበሩት ከራስ ሰው ሚካኤል ጋር በተፈጠረ አለመግባባት ተገደለ።

አጼ ዮሐንስ 2ኛ (ከ1762-1763)፦ አፄ ኢዮሐንስ ከሞቱ በኋላ የ70 ዓመቱ የበካፋን ወንድም አጼ ዮሐንስ 2ኛ ቢነግሱም አንድ አመት ባልሞላ ጊዜ ዉስጥ ተመርዘዉ ተገደለ።
:

አፄ ተክለሐይሞኖት 2ኛ (ከ1763-1770)፦ አፄ ዮሐንስ 2ኛ ከሞቱ በኋላ ልጃቸው አፄ ተክለሐይሞኖት ዙፋናቸውን ወርሰው ሀገሪቱን ለ7 አመት ያህል ከስተዳደሩ በኋላ “ይህን የሚያልፍ መንግስት አልፈልግም” ብለዉ መነኑ።
:

አፄ ሰለሞን (ከ1770-1773 ዓ.ም)፦ ከአፄ ተክለሐይሞኖት መመነን በኋላ አርጅተዉ ዙፋን ስለወረሱ ከሦስት አመት በኋላ በእርጅና ምክንያት አረፉ።

አፄ ተክለጊዮርጊስ 1ኛ (1773-1777 ዓ.ም)፦ አፄ ተክለጊዮርጊስ ከአፄ ሰለሞን ዙፋኑን ቢወርሱም እጅግ በጣም ከባድ እየተባለ የሚነገርለትንና የኢትዮጵያን የውርስ ፖለቲካ የቀየረዉን የየጁዉን የትልቁ እራስ አሊን ጦርነት መቋቋም ስላልቻሉ በሽሽት ቤተመንግስታቸውን ለቀዉ ጠፉ።

ምዕራፍ አምስት

ዘመነ መሣፍንት (ዘመነ ዮጁ) በጎንደር፤
ከትልቁ ራስ አሊ እስከ ትንሹ ራስ አሊ
ልጅ እቴጌ ተዋበች (ከ1777-1860)

ዘመነ መሣፍንትን መጥፎ የአገዛዝ ስልት አድርገው የሚወስዱት አሉ፤ ይህ እጅግ ስህተት ነው። የዘመነ መሣፍንት የአገዛዝ ስልት ከወቅቱ አንፃር ሲታይ እጅግ ዘመናዊ ያገዛዝ ስልት ነበር። የነበረው አማራጭም ይህው ብቻ ነበር። ይህ ጦርነት በኢትዮጵያ ፖለቲካ ላይ ትልቅ ለውጥ አምጥቶ ነበር፤ የላስታና የሸዋ ንጉሳዊ ዘር የሌለው ሰው ሀገር መምራት እንደሚችል አሳይቷል። ባጠቃላይ የፖለቲካውን ባህል ቀይሮት ለ74 አመት ያህል ቆይቷል። የዚህን አገዛዝ ስልት /አሻንጉሊት ንጉስ አስቀምጦ የመግዛት ስልት/ እንግሊዞች እስከ አሁንም ድረስ እንደ ቅርስ ጠብቀውት ይገኛሉ /ከጠቅላይ ሚኒስቴሩ በተጨማሪ ምንም አይነት ፖለቲካዊ ሚና የሌላት ንግስት ያስቀምጣሉ/።

እስከ አሁንም ድረስ የኢትዮጵያ ፖለቲካ የሚለወጠውና የሚንቀሳቀሰው በወሎ አካባቢ እስከ ትግራይ ባሉት ሰዎች አማካኝነት ብቻ ነው። ወሎ ካልተንቀሳቀሰ፤ ፖለቲካው አይንቀሳቀስም። በኢትዮጵያ ምንም አይነት ፖለቲካዊ እንቅስቃሴና ተሳትፎ ከማያደርጉ አካባቢዎች መካከል ጎጃምና ጎንደር ይገኙበታል። ቤተመንግስቱ እዚያው ጎንደር ድረስ ሄዶላቸው እንኳ የጎንደር ቤተመንግስትን በር መርገጥ የቻለ የጎንደር ሰው ካሳ

ሀይሉ/ቴድ/ ብቻ ነው። ካሳም ቢሆን ወደ
ቤተመንግስቱ የገባው ለፖለቲካ ሳይሆን ለስራ
ቤተመንግስቱ ውስጥ ለመቀጠር ነበር። እናም
እነዚሁ የወሎ አካባቢ ሰዎች ካልተንቀሳቀሱ
በስተቀር በኢትዮጵያ ፖለቲካዊ ለውጥ
አይመጣም።

አሁን እጅግ ለረጅም ጊዜ የቆየውና ያረጀው
የውርስ ፖለቲካ ሊቀየር ነው። ይህን በራሳቸው
በወሎዎች የተፈጠረ ለረጅም ጊዜ የቆየና ያረጀ
የውርስ ስርዓትን ለመቀየር ደግሞ ከባድ ዋጋ
መክፈልን ይጠይቃል። ምስጋና ለወፋ ወጊያ
እንጂ ወሎዎች የመግደልና የመሞት ችግር
የለባቸውም። ወሎዎች ደግሞ ራሳቸው
ወልደው ባሳደጓት ሀገራቸው ጉዳይ ላይ ከወጭ
ሀይሎች ጋር ተነጋግረው አያውቁም።
እስካሁንም ድረስ አይተውታል ብቻቸውን
ለውጥ ማምጣት ይችላሉ /በአገውና በሸዋ
አባቶቻቸው አይተውታል ወሎዎች ብቻቸውን
ለውጥ ማምጣት ይችላሉ/።

በእርግጥ መስዋእትነታቸውን ለመቀነስና
ለማቅለል የተሻ የጦር መሳሪያ ያስፈልጋቸው
ነበር። ሆኖም የጁ መሀል አገር ውስጥ ስለሆነ
ከወጭ ሀገራት ጋር የሚገናኙበት ምንም
አይነት ቀዳዳ ወይም ጫላንጭል የለም።
የታጠቁት መሳሪያ እዚያው የአካባቢው
ቀጥቃጮች የሚሰሩት ጦርና ጎራደ ብቻ ነበር።

በመንግስት በኩል ግን መንግስት ከወጭ
ሀገሮች ጋር መገናኘት ይችላል። የመንግስት
ሰራዊት ከግራኝ ጀምሮ እየተማረከና እየተገዛ
የተከማቸውን መድፍና ምንሽር ታጥቋል።

ከተት ታወጀ በሀገሪቱ ጫፍ እስከ ጫፍ ያሉት መሳፍንቶች ሰራዊታቸውን እየያዙ የየጁውን ጦር ለማቆም ተሰብስበዋል። ጦርነቱ ከባድ እንደሚሆን ታወቋል ምክንያቱም በአገሪቱ ውስጥ የቀረ መሳፍንት የለም ሁሉም ከመንግስት ጎን ተሰልፏል። የሚጠበቀው የወሎው ጦር ማጥቃት ነው። ሁሉም ቦታ ቦታውን ይዞ የየጁውን ጦር ማጥቃት እየጠበቀ ነው።

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያስፈሩትን ከሌሎች መፀሀፍቶች ጋር እያመሳከርኩኝና አጠር አጠር እያደረኩኝ አስነብባችኋለሁ።

“በዚህ ዘመን አካባቢ በመላ ሀገሪቱ እጅግ ግዙፍ ሰራዊት ያላቸው መሳፍንቶች የተፈጠሩበት ዘመን ነበር። በተለይ የየጁው ትልቁ ራስ አሊ በሀገሪቱ ሁሉ ስሙ ከንጉሱ በላይ እየገነነ መጣ። የጎጃም፣ የጎንደርና የሌሎችም አካባቢ ሴቶች በግጥም እየዘፈኑ “አሊና አሊና አሊና በሞቴ፣ የአማራ ማተብ ሰለቸው አንገቴ” እያሉ ያዜሙ ነበር። /ትልቁ ራስ አሊ ከክርስቲያን ቤተሰብ የተወለዱ መሆናቸውን አለቃ ታዬ “የኢትዮጵያ ህዝብ ታሪክ” በሚለው መፀሀፋቸው ውስጥ አስፍረውታል፤ ወሎ ውስጥ አሊ የሚባል ክርስቲያን እስከ አሁንም ድረስ የተለመደ ነው/

የትልቁ ራስ አሊ ሰራዊት ወሎንና ጎንደርን ሙሉ በሙሉ እየወረረ ወደ ቤተመንግስቱ ተጠጋ። በዚህ ጊዜ በየግዛቱ ያሉ

የንጉሱ መሣፍንቶች ከያሉበት ተሰባስበው ራስ
አሊን ለመውጋት ተስማሙ።

በዚህም የጎጂው ራስ ሀይሉ፣ የሰሜኑ
ራስ ገብሬ፣ የላስታው ዋግ ራስ ስዩም፣
የትግሬው ደ/ች ወልደ ገብርኤል፣ የቆማው ራስ
ደመ ክርስቶስ፣ የአለፋጣቂሳው ደ/ች
ዘክርያስ፣ የቋራው መስፍን አዛዥ
ልደት...ወዘተ ሁሉም የንጉሱ መሣፍንት
ህብረት ፈጠሩና ጦራቸውን ይዘው ወደ በለሳ
ተጉዘው ‘መደብ’ ተብላ በምትጠራው ቦታ
ሰፈሩ።

በአጠቃላይ በመላ ሀገሪቱ ያሉት የንጉሱ
መኳንንት ሁሉ ተጣምረው በምድረ “መደብ”
ያገራችን ትልቁን ውጊያ አካሄዱ። ባገራችን
ውስጥ በርካታ ከባባድ ጦርነቶች ቢካሄዱም
ሁሉም የወጭ ድጋፍ ያለባቸውና
አሸናፊነታቸውም በዉጩ ድጋፍ መጠንና
ጥራት ላይ የተመሰረተ ነው። ባገራችን ውስጥ
የወጭ ድጋፍ የሌለበት ይህን የሚያህል ከባድ
ጦርነት እስከ አሁን ድረስ ተካሂዶ አያወቅም።
የጁዎች መሀል አገር ውስጥ ስለሚገኙ ምንም
አይነት የወጭ ድጋፍ ያልነበራቸውና እጅግ ኋላ
ቀር መሣሪያ የታጠቁ ነበሩ። በአንፃሩ በንጉሱ
በኩል ያለው ሀይል በርካታ የዘመኑ መድፎችንና
ሌሎች የተሻሉ መሣሪያዎችን የታጠቀ ነበር።
ሆኖም የመንግስት ጦር የታጠቀውን መሳሪያ
ለመጠቀም አስቸጋሪ ሆነበት። ምክንያቱም
የጁዎች የሚተኩሱት ነገር ስለሌላቸው፣
የጦርነት ስልታቸው ፈጥኖ መቀላቀልና
የጨበጣ ጦርነት መጀመር ነበር።
ስለሚቀላቀሉባቸው ወደ የትም አቅጣጫ
መተኮስ አልቻሉም /የወፋ ባህላዊ ውጊያ

ውጤት ነው፡፡ እናም የወሎው ጦር የሞተው
እየሞተ እጅግ በፍጥነት ስለሚቀላቀል
የመንግስት ተኳሾች ጠላትን ከወገን ለይተው
ለመምታት ይቸገሩ ነበር፡፡

በአካባቢው ቀጥቃጮች የሚሰራውን
ጦርና ጎራደ የታጠቀው በየጁ ልጆች
የተዋቀረው የራስ አሊ ጦር ክፉኛ አጠቃ፡፡
የተባበረው የንጉሱ ሀይልም የሞት ሽረት
መከላከል አደረገ፡፡ ነገር ግን የየጁውን ሰራዊት
እጅግ ፈጣን ማጥቃት የሚቋቋመው
አልተገኘም፡፡ እናም የንጉሱ ጦር ያለቀው
አልቆና የተማረከው ተማርኮ የተረፈው
ተበታተነ፡፡ ራስ ደመ ክርስቶስ በዉጊያው ላይ
ሲሞት ሌሎቹ መኳንንቶች ወታደሮቻቸውን
አስፈጅተው በየበታው ሸሹ፡፡ ሁሉም የሀገሪቱ
መሳፍንቶች ተሰባስበው አንድ ቦታ ላይ
ስለተመቱ፤ ትልቁ ራስ አሊ ያለማንም ከልካይ
መላዋን አገሪቱንና የጎንደር ቤተመንግስትን
ተቆጣጠሩ፡፡

/በዚያን ጊዜ በወሎ አረሆዎች ይዘሙ
ከነበሩ የህዝብ ግጥሞች መካከል የተወሰኑትን
መርጫ ላዝናናችሁና እንቀጥላለን፡፡

ፈሪ ብልጡ ፈሪ ብልጡ፤

ሲሸሸ የሚያይበት አይን አለው
ከቂጡ፡፡

ጀግና ይሙት ፈሪ ይኑር ቢሻው፤

እሬሳ ለማንሳት ይችላል ትከሻው፡፡

መድፍ ሲንደቀደቅ ምንሸር ሲያጓራ፤
ልብ አይታመንም እንኳን ባልንጀራ።

የጦረኛውን ሚስት ጦረኛ አይነካትም፤
የመንደር ወሬኛ ካገኘ አይለቃትም።

አገራችን ወሎ ትዉልድ አገራችን፤
ጓዶችን ይሰብራል እንኳን ጥይታችን።

ባቄላ ምርቱ እንጂ አያምርም ከምሩ፤
ይምጣ የወሎ ልጅ ከነምንሸሩ።

አገራችን ወሎ ወንዞችን ተከዜ፤
ማን ነዉ የሚነካን እምቢ ባልነ ጊዜ።
/ተከዜ ትግራይ ዉስጥ ነዉ፤ እንደት እንደሆነ
አልገባኝም/።

/በነገራችን ላይ ይህን ጦርነት የወሎ የእርስ
በርስ ጦርነት አድርጎ መዉሰድ አይቻልም።
ምክንያቱም በንጉሱ በኩል /በሸዋዎች በኩል/
ሌሎች የሀገሪቱ መሳፍንቶች በሙሉ አብረዉ
ተሳትፈዋልና/።

እናም በዚህ ወደር በሌለዉ የየጁዎች
ጀግንነት ድል ያደረጉት ትልቁ ራስ አሊ

መላዋን ሀገሪቱንና የጎንደር ቤተመንግስትን
ተቆጣጠሩ። የኢትዮጵያ መዕከላዊ
መንግስት ያለአንዳች የዉጭ እርዳታና
ጣልቃገብነት በእርስ በርስ ፍጭት ብቻ
አከርካሪዉ ተሰበረ። ኢትዮጵያዊያን
/ወሎዎች/ በራሳቸዉ ሌላ ያገዛዝ ስልት
ፈጠሩ /አሻንጉሊት ንጉስ አስቀምጦ
የመግዛት ስልት/።

እናም ትልቁ ራስ አሊ ኢትዮጵያን ሙሉ
በሙሉ ከተቆጣጠሩ በኋላ አንድ የሸዋ
የነጋሲ ዘር ያለዉ የይስሙላ (አሻንጉሊት)
ንጉስ ጎንደር ቤተመንግስት ዉስጥ
አስቀምጠዉ ሀገሪቱን እንዳሻቸዉ
ማሸከርከር ጀመሩ።

እዚህ ላይ ቢያንስ አንድ ትልቅ ጥያቄ
መነሳቱ አይቀርም። ትልቁ ራስ አሊ እንደት
ክርስቲያን ሆነው ቀጠሉ? /ትልቁ ራስ አሊ
ከክርስቲያን ቤተሰብ የተወለዱ መሆናቸውን
አለቃ ታዬ “የኢትዮጵያ ህዝብ ታሪክ”
በሚለው መፀሀፋቸው ውስጥ አስፍረውታል፤
ወሎ ውስጥ እስከ አሁንም ድረስ አሊ የሚባል
ክርስቲያን የተለመደ ነው/። እናም አንዳንድ
ሰዎች የየጁ ህዝብ አብዛኛዉ ሙስሊም
ይመስላቸዋል፤ እንደዚያ ቢሆን ኖሮ ትልቁ ራስ
አሊ የአብዛኛውን ሰራዊታቸውን ስሜት
ለመጠበቅ ሲሉ እምነታቸውን ወደ እስልምና
ቀይረው እስልምናን ማወጃቸው አይቀርም
ነበር። ትልቁ ራስ አሊ መላዋን ሀገሪቱንና
የጎንደር ቤተመንግስትን ሲቆጣጠሩ ሁሉም
የክርስትያን ባላባቶች “መደብ” በሚባለዉ ቦታ
ላይ ተሰባስበዉ አንድ ላይ ስለተመቱ በሀገሪቱ
ዉስጥ አንድም የክርስቲያን ሀይል አልነበረም።

ስለሆነም ያለማንም ከልካይ እስልምናን ማወጅ ይቻላል ነበር ማለት ነው። ስለዚህ ትልቁ ራስ አሊ ክርስቲያን ሆነው የቀጠሉበት ምክንያት አብዛኛው የሰራዊታቸው አባላት ክርስትያን ነበሩ ማለት ነው። ከዚህ በመነሳት ብቻ የጁ ውስጥ ክርስቲያኑ እንደሚበዛ ማወቅ ይቻላል።

የጁ አብዛኛው ሙስሊም ሆኖ ቢሆን ኖሮ ትልቁ ራስ አሊ ያለማንም ከልካይ እስልምናን አወጀው ሀገሪቱን መጨረሻው ለማይታወቅ ዘመን ያህል ይመሩ ነበር ማለት ነው፤ ምክንያቱም እስልምናን አወጀው ቢሆን ኖሮ ካሳ ሀይሉ /ቴድ/ ክርስቲያን ስለሆነ ቤተመንግስት ውስጥ ቢቀጠርም ያንን ያህል ሹመት የማግኘት እድሉ ጠባብ ነበር፤ እናም አፄ ቴዎድሮስ የሚባል ንጉስ አይከሰትም ነበር ማለት ነው። ስለዚህ የየጁዎች ግዛት ከ74 አመት በላይም ሊቀጥል ይችል ነበር ማለት ነው። ስለዚህ የጁ ውስጥ ክርስቲያኑ ባይበዛ ኖሮ ኢትዮጵያ ክርስቲያን ልትሆን አትችልም ነበር ማለት ነው /ኢትዮጵያ አገውና ሸዋ ያስያዛትን ተፈጥሮዋን እንደገና በየጁ ምክንያት ትቀይር ነበር ማለት ነው/። ከሸዋዎችና ከላስታዎች በተጨማሪም ከዚህ ከዘመነ መሳፍንት ጦርነትም በግልፅ እንደምንረዳው፤ የጁዎች አብዛኞቹ ክርስቲያን በመሆናቸው እንጂ ኢትዮጵያን ሙስሊም ከመሆን ማንም አላዳናትም ነበር ማለት ነው /ትልቁ ራስ አሊ መላዋን ሀገሪቱንና የጎንደር ቤተመንግስትን ሲቆጣጠሩ ሁሉም የክርስትያን ባላባዶች “መደብ” በሚባለው ቦታ ላይ ተሰባስበው አንድ ላይ ስለተመቱ በሀገሪቱ ውስጥ አንድም የክርስቲያን ሀይል አልነበረም/። ስለዚህ

ኢትዮጵያን ክርስቲያናዊት ያደረጋት የወሎዎች መቀላቀል ነው ማለት ነው /የወሎ ክርስቲያኖች ባይኖሩ ኖሮ ኢትዮጵያ ይህኔ በሙሉ ሙስሊም ነበረች ማለት ነው/። በሌላ መንገድ ብናየውም ጎጃምና ጎንደር ወደ ንግስና ወጥተው የማያወቁ ከሆነና አፄ ቴዎድሮስም የነገሰው ወሎን ተጠግቶ /ከራስ አሊ ጋር ተጋብቶ/ ከሆነ፤ ኢትዮጵያን ክርስቲያናዊት ያደረጋት የወሎዎች መቀላቀል ነው ማለት ነው።

ትልቁ ራስ አሊ አገሪቱን ለ6 አመት ያህል ካስተዳደሩ በኋላ ሲሞቱ ታናሽ ወንድማቸው ራስ አሊጋዝ ተተኩ። ራስ ጉግሳ የሁሉም ታናሽ ነው። ጉግሳን ታላቅየው ትልቁ ራስ አሊ ይወደው የነበረ ቢሆንም መካከለኛው ራስ አሊጋዝ ግን አይወደውም ነበር። እናም ጉግሳ፤ ራስ አሊጋዝ ስልጣን ላይ ሲቀመጥ ያስረኛል ብሎ በመፍራት መጀመሪያ ወደ ወረሂመኖ ቀጥሎም ወደ በጌምድር ኮበለለ።

ጉግሳ የሰደት አሽከሮቹን ከ600 ፈረሰኞች ጋር ይዞ በጌምድርን ይገዙ ወደ ነበሩ አጎቶቹ /የእናቱ ወንድሞች/ ራስ አስራትና ራስ ወልደ ገብርኤል ሄደ /አንድርዜይ ባርትኒስኪና ዮዓና ማንቴል-ኒየችኮ የተባሉ እንግሊዛዊያን ፀሀፊዎች “የኢትዮጵያ ታሪክ” በሚለው መፀሀፋቸው ያስፈሩትና በዓለማየሁ አበበ ከተተረጎመው መፀሀፍ ላይ፤ አንፀባራቂው የሴሩ ጓንጉል ቤት በሚለው ርዕስ ስር፤ ራስ አስራትና ራስ ወልደ ገብርኤል፤ የትልቁ ራስ አሊ አጎቶች የእናቱ ወንድሞች መሆናቸውን ይገልፃል/። እናም ሁለቱ ወንድማማች አጎቶቹ ራስ አስራትና ራስ ወልደ ገብርኤል ተጣልተው በጌምድርን ከሁለት ከፍለው ይገዙ ነበርና ጉግሳ

ወደ ራስ ወልደ ገብርኤል ገባ። ራስ ወልደ ገብርኤልም በደኅና ተቀብሎ ሮገራ የሚባለውን አገር ማረፊያ ይሁንህ ብሎ ለጉግሳ ሰጠው።

ከዚህ በኋላ ሁለቱ ወንድማማቾች ራስ አስራትና ራስ ወልደ ገብርኤል እንደገና ተጣልተው ሳሉ የጎጃሙ ራስ መርድ ወደ ራስ አስራት፣ ሰሜነኛው ራስ ገብሬ ወደ ራስ ወልደ ገብርኤል ሆነው ጦርነት ገጠሙ። ሁለቱ ወንድማማቾችና የጎጃሙ ራስ መርድ እዚያው ጦርነቱ ላይ ሞቱ። ሰሜነኛው ራስ ገብሬ ወደ አገሩ ሸሸ። በዚህ መልኩ ራስ ጉግሳ አልጋ ላይ /ስልጣን ላይ/ ተቀመጠ።

ራስ ጉግሳ ከተማውን ልቦ ከሚባለው ቦታ ላይ አደረገ። ኋላ ግን የበቃ መነኩሴ ከበረሀ መጥቶ ከተማህ እዚህ አይደለም፣ ቦታህን ፈልግ፣ ምልክትም አራስ ነብር ታገኛለህ እዚያ ላይ ከተማ ስራ ብሎ ነገረው።

ያው መነኩሴ እንደነገረው ቦታውን ሲፈልግ ያች አራስ ነብር ተገኘች፤ እዚያም ላይ ጫካውን አስመንጥሮ ደብረ ታቦር የሚባል ከተማ አሰርቶ ተቀመጠ። ከዚያ ጊዜ ጀምሮ ልጆቹም የልጅ ልጆቹም ከተማቸውን የጎንደሯ ደብደረ ታቦር ላይ አደረጉ።

ጥንት እየተሾሙ ከወሎ የሄዱት የሰሜን ባላባቶችም የራስ ጉግሳን ልጆች እያገቡ ቤተሰብ ሆኑ። ከወሎ ወግዲ /ቦረና/ ሄደው ሰሜንን እያስተዳደሩ ከኖሩት “ከኤሎስ” የዘር ሀረግ የተገኘው ሰሜነኛው ደጃች ኃይለማርያም፣ ሂሩት ጉግሳን አገባ። የደምቢያው ገዢ ኩሉዬ ማሩ፣ ወለተተክሌ ጉግሳን አገባ። የሜጫው አርሞ ባላባት ደጃች ወልደሩፋኤል፣ አስቴር

ጉግሳን አገባ። የሰቆጣው ዋግሹም ከንፉ፤
ትርንጉት ጉግሳን አገባ። በዚህ መልኩ የጎንደር
ደብረ ታቦር ከተማን አደመቋት።

ራስ ጉግሳ ሲሞቱ ትልቁ ልጃቸው ራስ
ይማም ተተክቶ 3 አመት ገዛ። ከዚያ ተከታዩ
ልጁ ራስ ማርዬ 3 አመት ገዛ። ቀጥሎም ትንሹ
ልጁ ራስ ዱሪ 3 ወር ገዝቶ ሞተ። ከዚህ ቀጥሎ
የራስ ጉግሳ የልጅ ልጅ ትንሹ ራስ አሊ
በተወለደ በ12 አመቱ አልጋ ላይ /ስልጣን ላይ/
ተቀመጠ። ትንሹ ራስ አሊም ካሳ ኃይሉ /አፄ
ቴዎድሮስ/ እስከ ከዳቸው ድረስ ሀገሪቱን ለ22
አመት ያህል መርተዋል።

በዘመነ መሣፍንት (በዘመነ ዮጁ) ጊዜ
በየጊዜው ስልጣን ይይዙ የነበሩ የትልቁ ራስ
ዓሊ ቤተሰቦች የሸዋና የላስታ የነጋሲ ዘሮችን
እያመጡ በጎንደር ቤተመንግስት ያነግሷቸው
ነበር ባይባልም ግንብ ያስጠብቋቸው ነበር።
በዚህ ረጅም ዘመን ውስጥም 14 ያህል ግንብ
ጠባቂ (አሻንጉሊት) ነገስታት ተቀያይረዋል።
ከዚህ ቀጥለው የተዘረዘሩት ነገስታት
በየዘመናቸው እንደ ግንብ ጠባቂ /አሻንጉሊት/
ነገስታት የተደረጉ ናቸው።

1.	አጽቁ እያሱ	3 አመት
2.	ህዝቅያስ	7 አመት
3.	ዮናስ	1 አመት
4.	በእደ ማሪያም	8 ወር
5.	ሰለሞን	2 ወር
6.	ድሜጥሮስ	3 አመት
7.	ዕጓለ ጽዮን	2 አመት
8.	ኢዮአስ	4 አመት
9.	ጌጋር	9 አመት

10.	ገብረክርስቶስ	10 አመት
11.	በእደ ማሪያም	1 አመት
12.	አያሱ	4 አመት
13.	ዮሐንስ 3ኛ	1 አመት
14.	ሳህለ ድንግል	22 አመት
15.	ካሳ /ቴዎድሮስ/	5 ዓመት

የነገስታቱ ስምና በግንብ ጥበቃ የቆዩበት ጊዜ ያየነውን ሲመስል፣የተፈራረቁት የየጁ መሣፍንት /የትልቁ ራስ አሊ ቤተሰቦች/ ደግሞ የበላይነቱን ይዘው ያሻቸውን እየፈፀሙ የኖሩበት ዘመን በሚከተለው መልኩ ይዘረዘራል፡፡

1. ትልቁ ራስ አሊ ከ1777-1882---የየጁ መኳንንት ለ6 አመት
2. የትልቁ ራስ አሊ ወንድም ራስ አሊጋዝ ከ1782-1786 ---የየጁ መኳንንት ለ4 አመት
3. የራስ አሊ የእናቱ ወንድሞች ራስ አስራትና ራስ ወ/ገብርኤል ከ1786-1792---የየጁ መኳንንት ለ6 አመት
4. የራስ አሊ ሌላ ወንድም ራስ ጉግሳ /የደብረታቦር ከተማ መስራች/ ከ1792-1818 ---የየጁ መኳንንት ለ26 አመት
5. የራስ ጉግሳ ልጅ ራስ ይማም ከ1818-1820 ---የየጁ መኳንንት ለ 2 አመት
6. የራስ ጉግሳ ሌሎች ልጆች ራስ ማርዬና ራስ ዱሪ ከ1820-1823---የየጁ መኳንንት ለ3 አመት

7. የራስ መርዬና የእቴጌ መነን ልጅ
ትንሹ ራስ አሊ ከ1823-1845---የየጁ
መኳንንት ለ22 አመት
8. እቴጌ ተዋበች /የአጼ ቴዎድሮስ
ሚስትና የትንሹ ራስ አሊ ልጅ
ከ1847-1852---የየጁ መኳንንት ለ5
አመት

የትንሹ ራስ አሊ ልጅ እቴጌ ተዋበች የአፄ ቴዎድሮስ ሚስት ናት፤ መሳፍንቱ ይገብሩ የነበረው ለተዋበች ስለነበር ነው፤ እሷ ስትሞት ግን መገበር አቁመው ቴድን ቤተመንግስቱንና መላውን ግዛቱን አስለቅቀውት መቅደላ ላይ መሸጎ ነበር የሚኖረው፡፡ ስለዚህ ዋናዋ እሷ ነበረች ማለት ነው፤ መሳፍንቶቹ ቴድን እንደ ኢጋዥ /እሷ ስላስጠጋችው እንደ አሻንጉሊቶቹ ንጉሶች/ ነበር የቆጠሩት ማለት ነው፤ ከዘመኑ አንፃር ቴድ በጣም የተማረ ሰው ስለነበር እንደ እረዳት ነበር የቆጠሩት ማለት ነው /ገዳም ውስጥ እየተማረ ነው ያደገው/፡፡ የአጼ ቴዎድሮስ ጉዳይ በጣም አወዛጋቢ ስለሆነ ለብቻው በጥልቀት ማየት ይኖርብናል፡፡

እቴጌ ተዋበችና ካሳ ሀይሉ /አጼ ቴዎድሮስ 2ኛ/

አፄ ቴዎድሮስ፡- ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ፤ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያስፍሩት ቃል ቢቃል ሲቀመጥ፡-

“ልጅ ካሳ /በኋላ አጼ ቴዎድሮስ/ ጥር 6 ቀን 1811 ዓ.ም ከቋራው ተወላጅ ከሀይሉ

ወልደጊዮርጊስና ከእንፍራዚ እመቤት ከወ/ሮ
አትጠገብ ነበር የተወለዱት።

በተወለዱ በ1 ዓመታቸው አባታቸው ስለሞቱ
እናታቸው ወ/ሮ አትጠገብ ተምረው ለወግ
ለማዕረግ ይበቁ ዘንድ ወደ አንድ ገዳም
ወሰደው ለመነኮሳቱ አደራ ሰጧቸው።
በመጀመሪያ በማህበረ ስላሴ ገዳም፣ ቀጥለው
በቸንክር ተክለሐይማኖት ገዳም መንፈሳዊ
ትምህርትና ዓለማዊ ትምህርታቸውን
ሲከታተሉ አደጉ።

ወደ ወጣትነት ሲሸጋገሩም ከደንቢያው
ባላባት ከናታቸው ወንድም ከደጃች ከንፉ ጋር
ሆነው እየኖሩ ሳለ ገሰሰች እንግዳ የተባለች
ልጃገረድ ጋር ተጋብተው መሸሻንና አልጣሽን
ወለዱ። ትዳራቸው ግን ብዙ አልቆየም።
ትዳራቸው ስኬታማ ስላልነበረ ከአጎታቸው ጋር
ወደ ጎንደር ቤተመንግስት መጡ።
ቤተመንግስቱ ዉስጥም ማገልገል ጀመሩ
ይልና፤

በአጭር ጊዜ ዉስጥም በሚፈፅሟቸው
የድፍረትና የጀግንነት ሥራዎች በእቴጌ መነን
ዘንድ ተወዳጅ እየሆኑ ሄዱ። በልዩ ልዩ ግዛቶች
ለዘመቻ ሲሄዱም በታላቅ ጀብድ ድል እያደረጉ
ምርኮም እያመጡ ለትንሹ ራስ አሊና ለእናቱ
ለእቴጌ መነን በማስረከብ ታማኝ አገልጋይ ሆኑ
ይልና፤

በ1840 አካባቢ የግብፅ ጦር በሱዳን በኩል
ኢትዮጵያን ለማጥቃትና ለመውረር ከመቸውም
ጊዜ በላይ ተጠናክሮ የመጣበት ወቅት ነበር።
ካሳም ጦሩን በከፍተኛ ጀግንነት በመምራት
ስናር ድረስ ዘልቀው ገብተው የግብፅን ወራሪ

ሀይል ድምጥማጡን አጥፍተው ተመለሱ።
እጅግ ጀግና መሆናቸው በሁሉም
የቤተመንግስት ሰዎች ዘንድ ታየላቸው። ራስ
አሊና እቴጌ መነንም ከሁሉም መኳንንቶቻቸው
የበለጠ ካሳን ወደዷቸው።

ነገር ግን የካሳ ጀግንነት ለራሳቸውም ስጋት
ሆናቸው። ስለዚህ በዘዴ መያዙን መረጡና
በጋብቻ ገመድ ጠፍረው ለማሰር ሲሉ የራስ
አሊን ልጅ፣ የእቴጌ መነንን የልጅ ልጅ
ተዋበችን በሚስትነት ሰጥተው አጋቧቸውና 40
ቀን የቆዩ ድግስና ግብዣ ተካሄደ።
**የደጃዝማችነት ማዕረጉንም ያገኙት በዚሁ
በሰርጉ ጊዜ ነበር” ይላል።**

/እዚህ ላይ ማለትም “በዘዴ መያዙን
መረጡና በጋብቻ ገመድ ጠፍረው ለማሰር
ሲሉ” የሚለው ሀረግ ታሪኩ ተቀጥቅጦ
የተጣመመበት ቦታ ነው። ካሳ ቤተመንግስት
የገባው ባዶ እጁን መሆኑን አይተናል።
አንዳንዶች ካሳ ባዶ እጁን አልነበረም፣ ሰራዊት
ነበረው እያሉ ይከራከራሉ፤ አንዳንዶች ደግሞ
ሽፍታ ያደርጉታል። ሁለቱም እጅግ ስህተት
ናቸው፤ ምክንያቱም ካሳ የራስ አሊ ሎሌ
እንደነበር፣ በዚያው በአፄ ቴዎድሮስ ዘመን
በህይወት የነበሩት እነ ጸሐፌ ትዛዝ ፅፈዋል
(ጸሐፌ ትዛዝ በአፄ ቴዎድሮስም በአፄ
ሚኒልክም ጊዜ በህይወት ነበሩ፣ አፄ ሚኒሊክ
በአፄ ቴዎድሮስ ጊዜ ታስረው ነበር)። ካሳ ሎሌ
ከሆነ በኋላ ሽፍቶ ቢሆን ኖሮ ደግሞ እንደገና
ተመልሶ ታዛዥ ሆኖ ቀጥለን እንደምናየው
አንድ እግር ወርች ስጋ አይላክለትም ነበር።
እናም የእቴጌይቱ ውለታ ገደል የገባበትና የየጁ
ወታደሮች ታሪክ ተጣሞ ለቴድ የተሰጠበት ቦታ

ይህ ነው /በጋብቻ ገመድ ጠፍረው ለማሰር የሚለው ሀረግ/። እስኪ እንደዉ ማን ይሙት ? ሴት ልጅ እንጂ ወንድ ልጅ እንደት ተገዶ ሊያገባ ይችላል። በዚያ ላይ ማስገደድ ከተቻለና ሰውየው ስጋት ከሆነ አስገድዶ ከማጋባት ይልቅ መግደል ይቀላል። ቀጥለን እንደምናየው ቴድ ተዋበችን ከሞት መንጋጋ /ከግብፆች እስር ቤት/ አውጥቶ ነው ያገባት። እናም የኢትዮጵያን /የወሎን/ ታሪክ አጣሞና አድበስብሶ ለመውሰድ ሲባል የወሎን ውለታ መካድና የአባቶቻችንን መዋደድ ማበላሸት ተገቢ አይመስለንም። ጎጃሜዎች የበላይ ዘለቀን ታሪክ በዘፈን አማካኝነት ብቻ ከወሎ መውሰዳቸው ይታወቃል። ይህ ለሀገራችንም ጥሩ አይሆንም፤ ታሪክ ሰሪዉ ሌላ ተሸላሚዉ ሌላ ከሆነ ታሪክ ሰሪ አይገኝም። የወሎ ታሪክ የሁላችንም ታሪክ ሆኖ እያለ ታሪክ ሰሪዎቹን ማበረታታት ሲገባን ታሪካቸውን ለመዘረፍ ስንል የኢትዮጵያን /የወሎን/ ታሪክ በማጣመም ለሌላ ሰዉ እየሸለምን ሀገሪቱ ጀግና እንዳይኖራት ማድረግ ጥሩ አይመስለንም/። ታሪኩ ተስተካክሎ ሲፃፍ እንዲህ ይሆናል።

አንድርዘይ ባርትረክኪና ዮዓና ማንቴል-
 ኒየቸኮ የተባሉ እንግሊዛዊያን ፀሀፊዎች
 “የኢትዮጵያ ታሪክ” በሚለዉ መፀሀፋቸዉ
 ያሰፈሩትና በዓለማየሁ አበበ ከተተረጎመዉ
 መፀሀፍ ውስጥ የሰፈረዉ ፅሁፍ ቃል በቃል
 ሲቀመጥ “ከግብፅ ጋር በተካሄደዉ ጦርነት
 የመነን ሰራዊት ጠንክሮ እንዲዋጋ
 እንዲታደፋፍር ተብሎ፤ የልጅ ልጁ ልዕልት
 ተዋበች ሰራዊቱን እንዲታጅብ ተደርጎ ነበር።
 ነገር ግን ግብፆች ያሏቸዉ መድፎች ለድል

አበቋቸው፤ ኢትዮጵያዊያኑ ተሸነፉ፤ ልዕልት ተዋበችም ተማረከች ይልና፤

በዚህ ጊዜ ካሳ ከእቅዶቹ ውስጥ ብዙውን ክፍል እውን የሚያደርግበት ጊዜ እንደ ደረሰ ተገነዘበ። ይኸውም በመጀመሪያ ደረጃ በኢትዮጵያ ውስጥ ለማዕከላዊው ስልጣን ለሚደረገው ትግል አመች መቆናጠጫ ማግኘት፤ ቀጥሎም የራስን አቋም ማሻሻል ነው።
: እነዚህንም በሁለት መንገዶች ለማከናወን ወሰነ፡- አንደኛ ግብዎችን ድል ማድረግና በጠላት ኃይል ላይ በተገኘው ድል አማካኝነት የራሱን ወታደራዊ ተደማጭነት ማጠናከር። ሁለተኛ ከቤተመንግስቱ ጋር መጋባትና በባላባታዊው የደረጃ ርብራብ ውስጥ ተቀባይነት የሚያስገኝ የጎላ ስፍራ መያዝ።
ምናልባትም ይህን ታላቅ ምኞትና የመሪነት ተሰጥኦ የታደለው ካሳ፤ ይህን ሁለተኛውን ሀሳብ መተግበሩ ወደ ፊት ለንጉሳዊው ዙፋን ለሚደረገው ትግል ጥሩ መቆናጠጫ እንደሚሆንለት ሳይገነዘብ አልቀረም ይልና፤

ካሳ ሰራዊቱን እየመራ የግብፅን ጦር ወግቶ በመበታተን፤ ከተማረከች በኋላ፤ ለሙሉ ፓሻ ሐሬም የመዝናኛ ጫጉላ ታጭታ የነበረችውን ልዕልት ተዋበችን፤ ከግብዎች እስር ቤት መንጥቆ አወጣት። ያን ጊዜ ገና የ15 ዓመት ጉብል የነበረችው ተዋበች እጅግ የምታምር ቆንጆ ነበረች። ከጎንደሩ ቤተመንግስት ጋር በጋብቻ የመተሳሰሩ የካሳ ምኞት እውን ወደ መሆኑ የተቃረበበት ዋናው ምክንያት ይህ ነው።
: ለጊዜው ግን ተዋበች ወደ ወላጆቿ ቤተመንግስት ጎንደር እንድትሄድ አደረገ” ይላል።

/በነገራችን ላይ ይህ ተርጓሚ አፄ ቴዎድሮስ
 ላይ ሲደርስ በርካታ የአደባባይ ሚስጥሮችን
 ዘሎቸዋል፤ ለምሳሌ ያህል ካሳ የራስ አሊ ሎሌ
 እንደነበር፤ በዚያው በአፄ ቴዎድሮስ ዘመን
 በህይወት የነበሩት እነ ጸሐፊ ትእዛዝ ፅፈዋል፤
 እንዲሁም ተርጓሚው ካሳና እቴጌ መነን
 የተከዳዱበትን የወይፈንና የአንድ እግር ወርቅ
 ስጋ ጉዳይንም ዘሎታ፤ እነኝህን የመሳሰሉ
 የአደባባይ ሚስጥሮችን ቆርጦ መጣል ተገቢ
 አይመስለንም፡፡ ሆኖም ግን እስከ አሁን ድረስ
 ኢትዮጵያ ውስጥ ከተፃፉ የታሪክ መፅሀፎች
 ውስጥ ይህ መፅሀፍ እጅግ የተሟላና እጅግ
 የተሻለ ሚዛናዊነት ስለሚታይበት እኛም
 ልንጠቀምበት በአንደኛ ደረጃ መርጠነዋል፡፡
 የፀሐፊ ትእዛዝ መፅሀፍ ደግሞ አፄ ሚኒሊክ
 በጀት በጅተው ከራሳቸው ከአፄ ሚኒሊክ አፍና
 ከእቴጌ ጣይቱ አፍ ላይ እየተወሰደ የተፃፈ
 ትክክለኛ (original) መፅሀፍ ስለሆነ ስለ አፄ
 ሚኒሊክ ዘመን ይህንን መፅሀፍ ልንጠቀምበት
 በአንደኛ ደረጃ መርጠነዋል፡፡ የጋዜጠኛ ፍሰሐ
 መፅሀፍ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ ያለውን
 የኢትዮጵያ ታሪክ እጅግ በተሟላ ሁኔታ የያዘና
 እጅግ የተሻለ ሚዛናዊነት ስለሚታይበት
 ይህንንም መፅሀፍ ልክ እንደላይኞቹ በፅሁፎች
 በአንደኛ ደረጃ ልንጠቀምበት መርጠነዋል፡፡

እናም ከላይ ካየነው የትርጉም መፅሀፍ
 እንደተረዳነው ካሳ ተዋበችን ከሞት መንጋጋ
 /ከግብፆች እስር ቤት/ ነበር ያወጣት ማለት
 ነው፡፡ ስለዚህ ለተዋበች ከካሳ የበለጠ ሰው
 አይኖርም ማለት ነው፡፡

ወደ ጋዜጠኛ ፍሰሐ ፅሁፍ ስንመለስ “በዚህ
 ድርጊታቸው /ታዘው ልጅቱን ከግብፆች እስር

ቤት በማውጣታቸው/ ካሳ እጅግ ጀግና መሆናቸው በሁሉም የቤተመንግስት ሰዎች ዘንድ ታየላቸው። ራስ አሊና እቴጌ መነንም ከሁሉም መኳንንቶቻቸው የበለጠ ካሳን ወደዷቸው። ነገር ግን የካሳ ጀግንነት ለራሳቸውም ስጋት ሆናቸው። ስለዚህ በዘዴ መያዙን መረጡና በጋብቻ ገመድ ጠፍረው ለማሰር ሲሉ የራስ አሊን ልጅ፣ የቴጌ መነንን የልጅ ልጅ፣ ተዋበችን በሚስትነት ሰጥተው አጋቧቸውና 40 ቀን የቆዩ ድግስና ግብዣ ተካሄደ። የደጃዝማችነት ማዕረጉንም ያገኘው በዚሁ በሰርጉ ጊዜ ነበር ይልና፤

በመሐመድ አሊ በተመራው የግብፅ ጦርና በእቴጌ መነን ጦር መካከል በተካሄደው ከባድ ውጊያ በርካታ ሰራዊት ከማለቁም በላይ እራሳቸው የጦር መሪዎችም ቆሰለው ነበር። በዚህ ጦርነት ደጃዝማች ካሳ ሀይሉና አብሯቸው ዘምቶ የነበረው የባለቤታቸው የተዋበች ወንድም፣ ቆሰለው ነበርና ሁለቱም እንዲያገግሙ በማሰብ እቴጌ መነን ለልጅ ልጃቸው /ለተዋበች ወንድም/ ጥሩ ወይፈን ሲልኩ ለደጃዝማች ካሳ ግን አንድ እግር ወርች ሥጋ ብቻ ላኩላቸው ይልና፤

እቴጌዋ ደጃዝማች ካሳን ዝቅ አድርገው በማየታቸው ያዘኑት ጀግናም ባለቤታቸውን ተዋበችን “ተመልከች የእናትሽን ግፍ” አሏት በምሬት። ተዋበችም በእናቷ እጅግ አዘነች። በተለይም በበርካቶች ዘንድ “ከደሐ ጋር የተጋባች” እየተባለች ትወቀስ ነበርና በንዴት ተወጣ ዝም ባለች ጊዜ “ምን ትያለሽ ተዋበች” ብለው ሲጠይቋት “ተነሳ ነዋ የምልህ! ታጠቅ ነው የምልህ” የሚል መልስ ሰጠች” ይላል።

/እንግዲህ ካሳ ወይፈን እንኳ ማረድ
 አይችልም ነበር ማለት ነው። ካሳ
 ቤተመንግስት ባዶ እጁን ሄዶ የተቀጠረ
 መሆኑንም አይተናል። አንዳንዶች ካሳ ባዶ
 እጁን አልነበረም፤ ሰራዊት ነበረው እያሉ
 ይከራከራሉ፤ አንዳንዶች ደግሞ ሽፍታ
 ያደርጉታል። ሁለቱም እጅግ ስህተት ናቸው፤
 ምክንያቱም ካሳ የራስ አሊ ሎሌ እንደነበር፤
 በዚያው በአፄ ቴዎድሮስ ዘመን በህይወት
 የነበሩት እነ ጸሐፊ ትዛዝ ፅፈዋል፤ ካሳ ሎሌ
 ከሆነ በኋላ ሽፍቶ ቢሆን ኖሮ ደግሞ እንደገና
 ተመልሶ ታዛዥ ሆኖ አንድ እግር ወርቅ ስጋ
 አይላክለትም ነበር።

እናም ካሳ በራስ አሊ ቤተመንግስት ውስጥ
 ከሎሌነት ጀምሮ እየተሾመ፤ እየተሾመ ጥቶ
 የእቴጌ መነን ጦር ዋና አዛዥ እስከመሆንና
 ደጃዝማች እስከመባል ደረሰ። ካሳና ተዋበች
 በተጋቡበት የስርግ ስነስረዓት ላይም ካሳ
 የደጃዝማች ማዕረግ ተሰጥቶት የመንግስት ጦር
 አዛዥ ተደርጎ ተሾመ። ከዚህ ጊዜ በኋላ ካሳ
 የሚያዘውን የመንግስትን ሰራዊት ይዞ
 ለመክዳት ተዋበችን የሚያሳምንበት ነገር ብቻ
 ነበር የሚፈልገው። ተዋበች ደግሞ ከሞት
 መንጋጋ ያወጣትን ካሳን ትወደው ስለነበርና
 በዘመኑ የነገስታት ልጆች የእናት-የአባትን
 ስልጣን ቀድመው ለመውረስ ይሸቀዳደሙ
 ስለነበር የአባቷን ስልጣን ቀድሞ ለመውረስ
 ፈልጋለች። ተዋበች ካሳ ሽፈተም አልሸፈተም
 ከእቴጌ መነን እጅ እንደማይወጣ እርግጠኛ
 ነበረች። ምክንያቱም የያዘው ሰራዊት የሱ
 ሰራዊት አይደለም፤ የየጁ ወደ እቴጌ መነን
 ሰራዊት ነው። በዚያ ላይ ቴድ ባላባት

አይደለም /ተዋበች ከሌላች መንገስ አይችልም፤
አይቻልም፤ እዚያ ዘመን ላይ ሆነን ማሰብ
አለብን ጭሰኛ መንገስ አይችልም፤ ስለዚህ እሷ
ነች የምትነግሰው ማለት ነው፤ ቴድ ከተዋበች
እጅ ሊወጣ አይችልም ማለት ነው፤ መጨረሻ
ላይ ተዋበች ስትሞትም የታየው ይኸው ነው፡፡

እናም ተዋበች ለወንድሟ ወይፈን ተልኮ
ለእሷ አንድ እግር ወርች ሥጋ ብቻ መላኩ
አስቆጥቷታል፤ ካሳን ሳይሆን እሷን ነው ማየት
ያለባቸው፤ ካሳን ከናቁት አለማጋባት ነበር፤
ከሞት መንጋጋ ካወጣት ከካሳ የበለጠ ሰው
ደግሞ የላትም፡፡ እናም ምን ትያለሽ ተዋበች
ሲላት፤ በሁኔታው ተናዳ ስለነበርና በዘመኑም
የነገሰታት ልጆች የእናት-የአባትን ስልጣን
ቀድመው ለመውረስ ይሸቀዳደሙ ስለነበር
ፈቀደችለት፤ ተነስ ታጠቅ አለችው፡፡

እናም ካሳ ተዋበች ሀሳቧን ትቀይራለች ብሎ
የፈራ ይመስላል፤ ወዳው በፈቀደችለት ሌሊት
ተዋበችንና የሚመራውን ሰራዊት ሁሉ ጠራርጎ
ይዞ ወደ ቋራ ሲጓዝ አድሮ በአካባቢው በረሀ
ሰፈረ፡፡ ከሸፈቱም በኋላ ተዋበች ብዙም
ፖለቲካዊ ብቃት ስላልነበራት፤ ሁሉንም
የፖለቲካ ስራዎች የሚያስፈፅመው
ወትሮውንም የተሻለ ፖለቲካዊ ተሰጦ የነበረው
ካሳ ሀይሉ ነበር፡፡ እቴጌ ተዋበችም ልክ እንደ
እናቷ ካሳ በሚሰራቸው ስራዎች እምነት
እያደረገች ስለመጣ የፖለቲካውን ስራ ሙሉ
በሙሉ ለቀቀችለት፡፡ ከዚህ በኋላ ካሳ
ያለማንም ከልካይ በየጁው የእቴጌ መነን
ሰራዊትና መሣሪያ መሣፍንቱን ሁሉ ያጭደው
ጀመር፡፡ በሸፈተ በአመቱ በደረሰጌ ማሪያም
ቤን በጳጳሱ ተቀብቶ ነገሰ፡፡

ወደ ጋዜጠኛ ፍሰሐ ስንመለስ “ምን ትያለሽ ተዋበች” ብለው ሲጠይቁት “ተነሳ ነዋ የምልህ! ታጠቅ ነው የምልህ” የሚል መልስ ሰጠች። ይህ አጋጣሚ በዉስጣቸው የተጸነሰውን ሀገር አንድ የማድረግ ፍላጎትና አላማ የማሳኪያ የመጀመሪያው መንገድ ስለሆነላቸው እየተደሰቱ የዚያኑ ዕለት ሌሊት የሚመሩትን ጦር አስከትለው ተዋበችንም ይዘው ሸፈቱ፤ ወደ ቋራ አቅንተውም በአካባቢው ባለው በረሀ ሰፈሩ ይልና፤

ወዳዉም ከእቴጌ መነን ጋር ተጣልቶ የሸፈተውን ይልማ ወሰንን አገኙትና በከፍተኛ ደስታ ተቀብሎ ከጎኑ አደረጋቸው። የመሪነቱን ቦታም ለደጃዝማች ካሳ ሀይሉ ለቀቀላቸው። ህብረት ፈጥረውም የአካባቢውን ግዛት ሹማምንት ድል እያደረጉ በርካታ ቦታዎችን ተቆጣጠሩ” ይላል።

እንግዲህ በርካታ ፀሀፍት የካሳን ታሪክ መፃፍ የሚጀምሩት ከዚህ በኋላ ያለውን ነው፤ እስካሁን ድረስ ያየነው የካሳ ታሪክ ይዘለላል /ተቆርጦ ይጣላል/ ወይ ተድበስብሶ ይታለፋል፡ ፡

እናም በወቅቱ በኢትዮጵያ ተወዳዳሪ የሌለውንና የግብፅን ጦር እንዴ እሳት የበላውን የቴጌ መነንን ጦር ይዞ የሸፈተው ደጃዝማች ካሳ ሀይሉ መሳፍንቱን ሁሉ ይጠራርገው ጀመር። ሁሉም መሳፍንቶች የቴጌ መነን ገባር ስለነበሩ ጦራቸውም በትጥቅም ሆነ በብዛት ከእቴጌ መነን ጦር እንደሚያንስ ግልፅ ነው። እናም የበርካታ መድፎችና የተሻለ ትጥቅ ባለቤት የሆነውን የቴጌ መነንን ጦር ይዞ የሸፈተውን

ደጃዝማች ካሳ ሀይሉን የሚቋቋመው መሳፍንት አልተገኘም፡፡

በቤተመንግስቱ ውስጥ ከፍተኛ ሽብር ተፈጠረ፤ እቴጌይቱ ብዙ በእጃቸው የቀረ ጦር የላቸውም፡፡ አባዛኛውን ጦራቸውን በደጃማች ካሳ ስር አድርገውት ስለነበር ካሳም ከድቶ ሁሉንም ሰራዊታቸውን ይዘባቸው ሄዷል፡፡

እቴጌ መነንም እጅግ ጀግና ሴት ስለነበሩ በንደት የነበሯቸውን ጥቂት ወታደሮች ሰብስበው ደጃዝማች ካሳን ለመያዝ መሞከራቸው አልቀረም፡፡ ትንሹ ራስ አሊም ካሳን ለመያዝ ሌላ ሙከራ አደረጉ፡፡ ሆኖም ደጃዝማች ካሳን መያዝ የሚቻል አልሆነም፡፡ የተለያዩ ሙከራዎች ቢደረጉም አልተሳካም፡፡ እቴጌይቱና የቤተመንግስቱ ሰዎች በጣም ተፀፀቱ፤ ጥፋቱ ሁሉ የእራሳቸው መስሎ ታያቸው፤ ካሳ ታማኝና ጨዋ መስሎ አታሏቸዋል፤ ደሐ ሰዎች ሁሉ ጋጠወጥ መሰሏቸው፤ ደግ አድርጎሻል ጥፋቱ የአንቸው ነው፤ ዱሮስ የኮሶ ሻጭ ልጅ አምነሽ አስጠግተሽ ወዘተ የሚሉ ቃላቶች በረከቱ፡፡ አማራጮችን ሁሉ ፈተሹ፤ ምንም ማድረግ አይቻልም፤ ያመኑት እንድህ ድንገት ሲከዳ ቅስም ይሰብራልና ክህደትን ረገሙ፡፡ እናም እቴጌይቱ ጎንደር ቤተመንግስትን ለቀው ወደ ዋድላ ደላንታ ሄዱ፡፡

ጸሐፊ ትእዛዝ ገ/ስላሴ “ታሪክ ዘመን ዘ ዳግማዊ ምኒሊክ በሚለው መጻህፍቱ “ደጃች ካሳ የራስ አሊ ሎሌ ነበር /ራስ አሊ የእቴጌ መነን ልጅ ነው/፡፡ ጌታ አክዓብን በተጣላው ጊዜ መንግስቱን ለሎሌው ለኢዩ አሳልፎ

እንደሰጠው ሁሉ የነዚህንም ትዕቢታቸውንና ጥጋባቸውን እግዚአብሔር አይቶባቸው መንግስታቸውን አሳልፎ ለሎሌቸው ለደጃች ካሳ ሰጠባቸው ይሉና፤

ደጃች ካሳም ደግሞ በአመቱ ደጃች ውቤን ድል አድርጎ፤ ደጃች ውቤ እነግሳለሁ ብሎ ባሰራው ምንጣፍ፤ ባሰራው ዘዉድ፤ ባሰራው ቤተክርስቲያን ደረሰጌ ማሪያም ላይ ስሜም ቴዎድሮስ ነዉ ብሎ ነገሰ” ይላል። /ስለዚህ በዓለም ላይ በሸፈተ በአመቱ የነገሰ ሽፍታ ካሳ ሀይሉ ይሆናል ማለት ነው፤ አንዳንድ ፀሀፍት አንድ አመት ተኩል ያደርጉታል፤ ጋዜጠኛ ፍሰህ መፀሀፍ ላይም ስናቀናንሰው እንዲሁ አንድ አመት ተኩል አካባቢ ነው፡፡

ወደ ጋዜጠኛ ፍሰሐ ስንመለስ፤ ከዚህ በኋላ ደጃዝማች ካሳ ሀይሉ በኢትዮጵያ ግዛቶች ያለእረፍት እየተዘዋወሩ፤ መኳንንቱን ሁሉ ነጣጥለዉ ድል እያደረጉ ለ1 አመት አካባቢ ያህል ቆዩ። ከዚያም በሸፈቱ በአመታቸው በእለተ እሁድ የካቲት 5 ቀን 1847 ዓ.ም በደረሰጌ ማሪያም ቤ/ያን በታላቅ ስነ-ስረአት የንጉሥ ነገስት ዘዉዱን ተቀዳጁ። ስመ መንግስታቸውም በራሳቸው ምርጫ የዚህ ቀደሙን ትንቢያ መሰረት አድርገው “ዳግማዊ ቴዎድሮስ” አሰኙ ይልና፤

ቀጥሎም የሚከተሉትን ህጎች በአዋጅ አስነገሩ። /እዚህ ላይ ለካህናቱ የወጣውን ህግ፤ **ቁጥር 3ን፤** ልብ እንበል፤ ተዋበች ከሞተች በኋላ ይቀየራል፡፡

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው

መፀሀፋቸው ያሰፈሩትን ቃል በቃል
አስነብባችኋለሁ፡፡

1. “ክርስቲያን በክርስቲያንነቱ፤ እስላም በእስላምነቱ ጸንቶ ይቀጥል፡፡ ነገር ግን እምነቱን ከአንዱ ወደ ሌላ የቀየረ እንደሆነ ሰባኪውም ተሰባኪውም አንገቱ በሰይፍ ይቆረጣል፡፡ ደረቱ በጦር ይወጋል፡፡
2. ክርስቲያን የሆነ ሆሉ ከአንድት ሴት ውጭ ሌላ አግብቶ ቢገኝ ሀብቱን ሁሉ እንዳለ ለመጀመሪያ ሚስቱ ጥሎ እንዲወጣና እርሱም ሆነ ሹመት እንዳይሰጠው/ተዋበችንና የየጁን ሰራዊት ለማስደሰት የታሰበ ይመስላል/፡፡
3. ከጥንት ጀምሮ የነበረው የቄስና የደብተራ የመሬት ግብር እንደነበረ ሆኖ ይቀጥል /ይህን ህግ ተዋበች ከሞተች በኋላ መሳፍንቱ ሁሉ ስላመፁበት፤ ካህናቱ አመፁን ማስቆም አለባቸው በሚል ቀይሮታል/፡፡
4. የቤተመንግስቱ ባለስልጣኖች በእለት ተግባራቸው በደመወዝ እንዲሰሩ እንጂ ባሪያ መግዛትና መሸጥ እንዳይፈጽሙ፡፡
5. የቤት ሰራተኞች ገረድና አሽከሮች በደመወዝ እንዲያገለግሉና ከአሰሪያቸው ጋር ተጣልተው ቢወጡ በወላቸው መሰረት ነገሩ የጸናል፡፡

6. ማንኛውም ኢትዮጵያዊ በሙያዊ እንድሰለፍ፣ገበሬውም በግብርናዊ ነጋዴውም በንግዱ እንድትዳደር፡፡
7. ገበሬዉ ከጥንድ በሬ በላይ የሚያርስ ከሆነና ነጋዴዉ ከኢጋሰስ ጭነት በላይ የሚነግድ ከሆነ ግብር እንዲከፍል” ይላል ፡፡

አሁን ሁሉም በሰላም እየገበረ ነዉ፡፡ ያጋጠማቸዉ ችግር የለም መኳንንቱና መሳፍንቱም በሰላም እየገበሩ ያለምንም ችግር እየተገዙላቸዉ ነዉ፡፡ ቴድም ያለምንም ተቃዉም ንጉሰነገስት ሆኖ ጎንደር ቤተመንግስት ዉስጥ ተቀምጦ ነበር፡፡

ነገር ግን በ1852ዓ.ም ተወዳጅ ባለቤታቸዉ እቴጌ ተዋበች ድንገት አረፉ፡፡ ከዚህ ጊዜ በኋላ ሁሉም ነገር ተቀያየረ፡፡ ተዋበች በሞተች ማግስት ጀምሮ ሰራዊቱ እየሟሸሸ /እየተመናመነ/ መጣ፡፡ እቴጌ ተዋበች ከመሞታቸዉ በፊት ከ150ሺ በላይ የነበረዉ የቴድ ጦር እቴጌ ተዋበች ከሞቱ በኋላ በጥቂት ጊዜት ዉስጥ በማይታመን ፍጥነት ተመናምኖ ወደ 58ሺ ወረደ፡፡ በ1854ዓ.ም ቴድ 10ሺ የማይሞላ ሰራዊት ብቻ ነበር የነበረዉ፡፡

አንድርዜይ ባርትረሰኪና ዮዓና ማንቴል-ኒየችኮ የተባሉ እንግሊዛዊያን ፀሀፊዎች “የኢትዮጵያ ታሪክ” በሚለዉ መጻህፋቸዉ ካሳፈሩትና በዓለማየሁ አበበ ከተተረጎመዉ በፅሁፍ ዉስጥ ያለው ፅሁፍ ባጭሩ ሲቀመጥ “ቴዎድሮስ ከተዋበች ጋርና እሷም ከሞተች በኋላ ከጥሩወርቅ ጋር የፈፀማቸዉ ጋብቻዎች ፖለቲካዊ ፀባይ ያላቸዉ ነበሩ፡፡ ተዋበች

ከሞተች በኋላ ባላባታዊ ተቃወሞ ተቀሰቀሰ። ሰራዊቱም /የየጁ ወ. ሰራዊት/ ከ150ሺ ወደ 10ሺ አሸቆለቆለ። በዚህ ምክንያት አፄ ቴዎድሮስ ከሚሰነዘርበት የግድያ ሙከራ የተነሳ ጭንቀት ውስጥ ወድቆ ነበር። የተወዳጁ ሚስቱ የተዋበች በ1852 ዓ.ም መሞት ለዚህ የግድያ ሙከራና ጭንቀቱ ከፍተኛ አስተዋፆ አድርጓል፡
 ፡ ወዳዉም የወሎው መስፍን ዋግሹም ጎበዜ /በኋላ አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ ተዋበች ከሞተች በኋላ አፄ ቴዎድሮስ ባላባት አይደለም በሚል የአፄ ቴዎድሮስን መሪነት አልቀበልም ብሎ ግዛቱን ዙሪያውን አጥሮ በመቆጣጠር ቴድን በመቅደላ ብቻ እንዲወሰን አደረገው /መቅደላ ደቡብ ወሎ ውስጥ የሚገኝ ወረዳ ነው/። በ1856 ዓ.ም የአፄ ቴዎድሮስ ግዛት ከሁለቱ ማለትም ከበጌምድርና ከዋድላ ደላንታ አዉራጃዎች የሚያልፍ አልነበረም” ይላል። /ስለዚህ የቴድ ንግስና የቆየው ተዋበች እስከ ሞተችበት ጊዜ ድረስ ብቻ ነበር ማለት ነው/።

ተዋበች ከሞተች በኋላ ቴድ ባላባት ስላልሆነና የየጁ ሰራዊትን በፍጥነት እየሟሸሸ መምጣትን ተከትሎ በየቦታው ያሉ መሳፍንቶች አመፁ፤ አንገብርም አሉ። መሳፍንቶቹ ቴድን እየተዉ ግዙፍ ሰራዊት ለነበረዉ ለወሎው ለሰቆጣዉ መስፍን ለዋግሹም ስዩም ጎበዜ /በኋላ አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ መግባት ጀመሩ፡
 ፡

መሳፍንቶቹ በቴድ ሰራዊት መመናመን ብቻ አይደለም ያመፁት። የህልውና ጉዳይ ስለሆነባቸው ነው፤ ምክንያቱም መሳንቶቹ በዉስጣቸዉ ያለዉን ጭሰኛ የሚያስገብሩት “እኛ ባላባት ነን፤ እንበልጥሀለን፤ የተሻልን

ዘሮች ነን ወዘተ” እያሉ ነው። ጭሰኛውም
 በዚሁ የባላባትነት ስርዓት አምኖ ነው
 የሚገብረው። ተዋበች እስካለች ድረስ
 መሳፍንቶቹ ችግር አልነበረባቸውም።
 ምክንያቱም እየገበሩ ያሉት ለራስ ዓሊ ልጅ፣
 ለእቴጌ መነን የልጅ ልጅ፣ ለእቴጌ ተዋበች ነው።
 ፡ እቴጌ ተዋበች ደግሞ በባላባትነት ሁሉንም
 ሀገሪቱ ውስጥ ያሉትን መሳፍንቶች
 ትበልጣቸዋለች፣ የምትኖርበት ጎንደር
 ቤተመንግስትም የአባቷ የራስ አሊና የአያቷ
 የእቴጌ መነን ቤተመንግስት ነው፤ ይህን ደግሞ
 የሀገሪቱ ጭሰኛ ሁሉ አሳምሮ ያወቀዋል።
 ስለዚህ ተዋበች እስካለች ድረስ የባላባትነት
 ስርዓት አልፈረሰም ማለት ነው። እናም
 መሳፍንቶቹ በሰላም ለእቴጌ ተዋበች ሲገቡ
 ኖሩ። ቴድም ያለምንም ተቃዋሚ ጎንብነት
 ሆኖ ጎንደር ቤተመንግስት ውስጥ ተቀምጦ
 ነበር።

አሁን ግን እቴጌ ተዋበች ሞተዋል። እቴጌ
 መነንና ራስ አሊም የሉም። ቴድን ደግሞ
 በባላባትነት ሀገሪቱ ውስጥ ያሉት ሁሉም
 መሳፍንቶች ይበልጡታል። ስለዚህ ከአሁን
 በኋላ መሳፍንቶቹ ለቴድ ገበሩ ማለት
 አንገታቸው ላይ ገመድ አስገቡ ማለት ነው፤
 በወስጣቸው ያለው ጭሰኛ “የባላባትነት ስርዓት
 ፈረሰ” እያለ እየጨፈረ ወጣ ማለት ነው
 /የህልውና ጉዳይ ነው ማለት ነው/።
 መሳፍንቶቹ እንደለመዱት እኛ ባላባት ነን፣
 እንበልጥሀለን፣ አርፈህ ተቀመጥ ብለው
 ጭሰኛውን መናገር አይችሉም ማለት ነው።
 ስለዚህ ወይ ቴድ ወይ መሳፍንቶቹ መጥፋት
 ነበረባቸው።

ቴድም አማራጭ አልነበረውም። እንደ ትልቁ ራስ አሊ አሻንጉሊት ንጉስ እንዳያስቀምጥ ቸኩሎ እራሱ ንጉስ ሆኗል። እናም አማራጭ ስላልነበረው እየተመናመነ ላለዉ ጦሩ የእቴጌ መነንን መሳሪያ እያስታጠቀ ወደ አንድ ቦታ ዘምቶ ለመቀጣጫ እያለ እጃቸውን ቆርጦ ሲመጣ ሌላ ቦታ ያምጻሉ። ሰራዊቱም እጅጉን እየተመናመነ መጣ።

ቴድ የመሣፍንቶቹ አመፅ ከአቅሙ በላይ ሲሆን ከካህናቱ ጋር ተጋጠመ። ካህናቱ አመፁን ማረጋገጥ አለባቸው፤ አመፁን ለማቆም እየሞከሩ አይደለም በሚል ግምት የሚከተለውን ህግ አወጣ።

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያሰፈሩትን ቃል በቃል አስነብባችኋለሁ።

1. “በመጀመሪያ ከጥንት ጀምሮ ከ24 እስከ 500 የሚደርሱ ካህናት ለየአድባራቱ አገልግሎት ይመደቡ የነበረውን በመሻር ለአንድ ቤተክርስቲያን 2 ቄስና 3 ድያቆን ብቻ እንዲያገለግል ሲያደርጉ፤ የቀረዉ አገልጋይ በምርት ተግባር ላይ ተሰማርቶ እራሱ ሰርቶ እንዲተዳደር አደረጉ።
2. ለየአድባራቱ በርስትነት የተሰጠዉ መሬት ተነጥቆ ለወታደሩ እንዲከፋፈል አደረጉ” ይላል።

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ቀጥለውም፤ “በተለይ
 የቤተክህነት ሰዎች እብድ ሆኑ። ከጳጳሱ ከአቡነ
 ሰላማ ጋርም ሀይለኛ ግጭት ውስጥ ገቡ።
 የቃላት ምልልሱ ከጳጳሱ ጋር እየተካረረ
 በመሄዱም ተሰዳደቡ። አፄ ቴዎድሮስ እጅግ
 ተቆጥተው “ጳጳሱን ከሴቶች ጋር በስዊር
 ሲወሰልት አይቸዋለሁ” በማለት ራሳቸውን
 ምስክር አድርገው አቀረቡ። በዚህ ጊዜ ጳጳሱ
 እጅግ ተበሳጭተው “ልዑል እግዚያብሄር
 በሚያመጣው መቅሰፍት ይቅሰፍህ፤
 ከከዳተኛው ይሁዳ ጋር እድል ፋንታህ
 ይሁን” ብለው ተራገሙ። አፄ ቴዎድሮስ
 በእርግማኑ /በተለይ ከከዳተኛው ጋር በምትለው
 ቃል/ እጅግ ተናደው አቡነ ሰላማን አሰሩና
 አድባራቱንና ገዳማቱን ማፍረስ ጀመሩ” ይላል።

ቴድ አመፁን አስቁሙልኝ ብሎ ለካህናቱ
 አልነገራቸውም። ቴድ አመፁን አስቁሙልኝ
 ብሎ ለካህናቱ ግልፅ መሆንን እንደ ሸንፈት
 ነበር የቆጠረው። እናም ካህናቱን
 ሳስቃያቸው አመፁን ያስቆሙታል በሚል፤
 ግልጽነት የሌለውና እልህ የሚያጋባ አካሄድን
 ተከተለ። ካህናቱን ግልጽ ሆኖ አመፁን
 አረጋጉልኝ ቢላቸው ኖሮ፤ እንደማይሳካ
 ቢያወቁትም መሞከራቸው አይቀርም ነበር።

ቴድ ጳጳሱን ካሰሯቸው በኋላ ካህናቱም
 አመጹን ያቀጣጥሉት ጀመር። በየግዛቱ
 አምጸው ላሉ የወሎ መሳፍንቶች በተለይ
 ለዋግሹም ስዩም ጎበዜ /በኋላ አፄ
 ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ ምቹ አጋጣሚ
 ተፈጠረላቸው፤ በቴድ ቅዠትም መሳቅ
 ጀመሩ /ካህናቱ ምንም አላደረጉትም ነበር/።

ወደ ጋዜጠኛ ፍሰሐ ስንመለስ “ቴድም ነገሩ ሁሉ ከቁጥጥራቸው ውጭ እየሆነ ሲመጣ ቁጣቸው ገንፍሎ አሁንም ካህናቱን እጣን ጠባሽ፤ ሬሳ መሪ፤ ራሱን ታጣቂ፤ ወገቡን ሰባቂ... እያሉ ይዘልፏቸው ጀመር። በርካቶችን ወደ ገደል አስወረወሯቸው። ብዙዎችንም እሳት አንዲደው ወደ እሳት ጨመሯቸው። የቀሩትንም በጦር አስወጓቸው ይልና፤

ይህን ሁሉ ግፍ በካህናቱ ላይ ቢፈፅሙም የመሳፍንቱ አመፅ እንኳን ሊቆም እየባሰበት ሄደ። አፄ ቴዎድሮስም አመፁን መቋቋም ተሳናቸውና የጎንደር ቤተመንግስትን ለመልቀቅ ተገደዱ። እቃቸውን ጠቅልለው ይዘው ሄደው መቀመጫቸውን ደብረ ታቦር አደረጉ” ይላል።

ከዚህ በኋላ የሀገሪቱ የፖለቲካ ቁልፍ የሰቆጣው ዋግሹም ጎበዜ /በኋላ አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ እጅ ውስጥ ገባ። ቴድ ወደ ደብረ ታቦር ሲያፈገፍግ ሁሉንም የጦር መሳሪያና እስረኞቹን ይዞ ነበር። ዋግሹም ጎበዜም /በኋላ አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛም/ ቴድን ዙሪያውን ከቦ እየተከታተለ ግዛቶቹን ሁሉ ነጥቆ በደቡብ ወሎዋ መቅደላ ብቻ እንዲወሰን አደረገው /ዋግሹም የሰቆጣ አካባቢ የማዕረግ ስም ነው/።

ለዚህም ነው እንግዲህ እቴጌ ተዋበችን እንደ ዋና ቴድን እንደ ተጨማሪ /ኢጋዥ/ ለማድረግ የምንገደደው። በእርግጥ የፖለቲካውን ስራ ሙሉ በሙሉ ለቴድ ሊቃለት ስለነበር እሱ ነበር አድራጊ

ፈጣሪው። ነገር ግን ተዋበች ባልኖረች ጊዜ
 ቴድ ንጉሥ ሆኖ መቀጠል አልቻለም፤
 መጀመሪያም ዝም ያሉት እሷ ስላስጠጋችው
 ነበር ማለት ነው። ምክንያቱም እሷ ከሞተች
 በኋላ ወዳውኑ በሚሰነዘሩበት የግድያ
 ሙከራዎች ምክንያት ጭንቀት ውስጥ ገባ፤
 ቤተመንግስቱንና መላውን ግዛቱንም
 አስለቀቁት ። ስለዚህ ቴድን ያነገሰችው እሷ
 ነበረች ማለት ነው። እናም የቴድ መንግስት
 የቆመዉ እሷ እስካለችበት ጊዜ ድረስ ብቻ
 ከሆነ ዋናዋ እሷ ነበረች ማለት ነው። ልክ
 በዘመነ መሳፍሰት ጊዜ መንግስቱ የሚቆመዉ
 በተቀባው በአሻንጉሊቱ ንጉሱ ላይ ሳይሆን
 ባነገሰው መስፍን ላይ ነበር። አሻንጉሊት
 ንጉሱ ኖረም አልኖረም ችግር የለዉም ነበር
 ፤ ካስፈለገ አሻንጉሊት ንጉሱ ሊቀየር
 ይችላል። አሻንጉሊት ንጉሱ እንደተቀባ ነግሶ
 የሚኖረው ደግሞ ያነገሰው መስፍን እስካለ
 ድረስ ብቻ ነበር።

የእነ ቴድንም ጉዳይ ስናየዉ ከተዋበች
 ይልቅ ቴድ ባይኖር ይሻል ነበር። ቴድ
 ባይኖርም ሰራዊቱ አይበተንም ነበር።
 መሳፍንቶቹም ለእቴጌ ተዋበች
 መገበራቸዉን ይቀጥሉ ነበር። ስለዚህ ምን
 ይሻላል ? አሻንጉሊቱ ማን ይሁን ? እርግጥ
 ነዉ ቴድ አሻንጉሊት መሆንም አይችልም
 /የነጋሲ ዘር የለዉም/። ተዋበች ከሞት
 ስላዳናትና በዘመኑ የነገሰታት ልጆች የእናት-
 የአባትን ስልጣን ለመውረስ ይሸቀዳደሙ
 ስለነበር ነው ቴድን እዚህ ደረጃ ላይ
 ያደረሰችው። እናም ቴድ እቴጌ ተዋበችን
 ተጠግቶ ነበር ነግሶ የኖረዉ ማለት ነው

/ልክ አሻንጉሊቱ ንጉስ ወራሹን መስፍን
 ተጠግቶ ነግሶ እንደሚኖረው/:: አሻንጉሊቱ
 ንጉስ ነግሶ /ተቀብቶ/ የሚቆየው ደግሞ
 ያነገሰው መስፍን እስካለ ጊዜ ድረስ ብቻ
 ነበር:: ቴድም ነግሶ /ተቀብቶ/ የኖረው
 ተዋበች እስካለች ጊዜ ድረስ ብቻ ነው::
 ስለዚህ ከመስፈርቱ አንፃር መሳፍንቱን
 /ገባሩን/ መከተል ስላለብን፤ የግድ ቴድን
 ሙሉ በሙሉ አሻንጉሊት ንጉስ ለማለት
 ባይቻልም የእቴጌዋ ረዳት /ኢጋዥ/
 ለማድረግ እንገደዳለን:: ለዚህም ነው ቴድ
 ከእቴጌ መነን እጅ ወጥቶ አያውቅም
 የሚባለው::

እንግዲህ ከላይ እዳየነው ተዋበች ከሞተች
 በኋላ የየጁው ጦር እየሟሸሸ መጥቶ ከ150ሺ
 ወደ 10ሺ በመወረዱና ቴድ ባላባት ስላልሆነ
 ሁሉም መሳፍንቶች መገበር አቁመው ቴድን
 ቤተመንግስቱን አስለቅቀው ለዋግሹም ጎበዜ
 /በኋላ አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ መገዛት ጀመሩ::
 ቴድም የእንግሊዞች መምጣት ድረስ ወሎ
 መቅደላ ላይ መሸጎ ነበር የሚኖረው:: ግዛቱም
 ከሁለት አውራጃዎች ማለትም ከበጌምድርና
 ከዋድላ ደላንታ አይበልጥም ነበር::

ቴድ ቀደም ብለው /ቤተመንግስቱን
 ከመልቀቃቸው በፊት/ የእንግሊዝ ንግስት
 ለነበሩት ለንግስት ቪክቶሪያ ደብዳቤ ፅፈው
 የወቅቱ ቆንሲል ዳንካ ከሜሩንን መርጠው
 “...የጦር መሳሪያ እርዳታ፤ የጦር መሳሪያ
 የሚያመርቱ የእደ ጥበብ ባለሙያዎች
 ...ወዘተ...” በማለት በድፕሎማሲያዊ ቃላት
 የታጀበ ደብዳቤ አስይዘው ልከው ነበር::
 ነገር ግን የላኩት ሰው የዉሀ ሽታ

ሆነባቸው። ምላሽ ሲጠፋ በአካባቢያቸው ያገኙትን ምድረ ቆንሲል ለቃቅመው 30 የሚደርሱ የወጭ ዜጎችን ወሎ መቅደላ አምባ ከሚገኘው እስር ቤታቸው አስረው የጦር መሳሪያ ለማሰራት ሞከሩ። እንግሊዘዊያኖቹ በርከት ይሉ ነበር።

ከተዋበች ሞት በኋላ ምንም ዓይነት ሰላምና ስልጣን ኖሮት የማያወቀውና ቤተመንግስቱንና መላውን ግዛቱን እስከ መልቀቅ የደረሰው ቴድ፤ የተሻለ የጦር መሳሪያ አስመጥቶ፤ ካልተቻለ ደግሞ አሰርቶ ፣ መሳፍንቱን ሁሉ በማንበርከክ ወደ ጎንደር ቤተመንግስት ለመመለስ በጁ ያሉትን አማራጮች በሙሉ መሞከሩን ቀጠለ። በዲፕሎማሲ ማግኘት ያልቻሉትን የዘመናዊ መሳሪያ ጥማት፤ ሙያዊ በሌላቸው ሰዎች በግድ ለማግኘት” እንደምንም መድፍ ስሩ “ ብለው እስረኞችን አስገደዱ።

እንግሊዞች ደግሞ ሁሉም መረጃ /information/ ነበራቸው። ቴድ አሁን መንግስት አይደለም፤ ቤተመንግስቱንና መላውን ግዛቱን ለቆ ወሎ መቅደላ አምባ ላይ መሸጎ ነው የሚኖረው። በፊት መንግስት በነበረበት ሰዓት ባለሙያ ጠይቋቸው ቢሆን ኖሮ ምናልባት ሊልኩለት ይችሉ ነበር፤ እሱ ግን በፊት ሰላም በነበረበት ሰዓት ይህን መሳሪያ የማሰራት ጉዳይ አስቦት አያውቅም፤ አሁን ግን መንግስት ላልሆነና ገና እንግሊዞችን የጦር መሳሪያ አሰርቼ ወደ ቤተመንግስቴ እመለሳለሁ ብሎ ተስፋ ላደረገ ቡድን

ባለሙያ ሊልኩ አይችሉም ማለት ነው።
 አሁን ሀገሪቱን እያሸከረከረ ያለው ዋግሹም
 ጎበዜ የሚባል ነው። ንጉሥ ነገስቱ /ቴድ/
 ትግሉን እስካላቆመ ድረስ ሁለተኛ ሰው
 ተቀብቶ ንጉሥ ነገስት መባል ስለማይቻል
 ነው እንጂ ሀገሪቱን በበላይነት እያስተዳደረ
 ያለው ዋግሹም ስዩም ጎበዜ ነው /ዋግሹሙ
 ተከቦ መቅደላ ላይ የሚኖረውን ቴድን
 በትንሽ መሰዋዕትነት ለመያዝ የጦር
 መሳሪያውን እስኪጨርስ ድረስ ነበር
 የተወው፤ ለዚያም ነበር ቴድ መሳሪያ
 የማሰራት ትንቅንቅ ውስጥ የገባው/። እናም
 እንግሊዞች፣ ይህን ያውቁ ስለነበር ለአንድ
 መንግስት ላልሆነና ገና እንግሊዞችን የጦር
 መሳሪያ አሰርቼ ወደ ቤተመንግስቱ
 እመለሳለሁ ብሎ ተስፋ ላደረገ ቡድን
 ባለሙያ ሊልኩ ስለማይችሉ ነበር፤
 ዜጎቻቸውን በማታለል ለማስፈታት
 ሲሞክሩ የነበረው።

ቴድም ቆንሲሎቹን የግድ የጦር መሳሪያ
 ለማሰራት ወሰነ። ቆንሲሎቹ የጦር መሳሪያ
 ለመስራት ቢሞክሩም አልቻሉም።
 ቴዎድሮስም መረር ያለ እርምጃ መውሰድ
 ጀመረ። በጅራፍ ያስገርፋቸው ጀመር።
 በተለይ በእንግሊዞቹ ላይ በጣም የከፋ ነበር
 እርምጃው። ሄንሪ ስተርን የተባለው
 እንግሊዛዊም በጅራፍ ግርፋት ምክንያት ስቃይ
 በዝቶበት ለሞት መቃረቡን እንግሊዛውያኑ
 ሲሰሙ በጣም አዘኑ። እንግሊዞችም ለማታለል
 ሲሉ እደ ጥበብ ባለሙያዎችን ላኩ። ከለንደን
 የመጡት ባለሙያዎች ግን የምፅዋ ወደብ
 ከደረሱ በኋላ “የታሰሩት ካልተፈቱ በስተቀር

ወደ መሀል ሀገር አንገባም” ብለው ላኩ። ነገር ግን አላማቸው አታለው ለማስፈታት እንጂ የተላኩት ሰዎች ሙያተኞች አልነበሩም። ቴዎድሮስ ግን “እስረኞችን የምለቀው ባለሞያዎቹ ደብረ ታቦር ሲደርሱ ብቻ ነው” በማለት ወሳኔቸውን አሳወቁ። በዚህ መካከል ሴባስቶፖል የተባለው መድፍ በእስረኞች ተሰራ። ሁሉም በደስታ ከመፈንደቃቸው ባሻገር ቴዎድሮስ በግድ ያሰሩትን መድፍ አቅፈው ሳሙት።

እንግሊዞችም ዜጎቻቸውን ለማስፈታት ብዙ ድርድሮች ተካሄዱ፤ በማባበያ ቃላትና በገጸ በረከት ዜጎቻቸውን ለማስለቀቅ እንግሊዞች ብዙ ጣሩ። በዋግሹም ጎበዜ፤ ቤተመንግስቱንና መላውን ግዛቱን ለቆ መቅደላ የሚኖረው ቴዎድሮስ ደግሞ፤ ማባበያና ገጸ በረከት ሳይሆን የግድ የጦር መሣሪያ አግኝቶ ዋግሹም ጎበዜን አምበርክኮ ወደ ቤተመንግስቱ መመለስ ይኖርበታል። ስለሆነም የጦር መሳሪያ ካላመጣችሁ ወይ ካልተሰራ በቀር በቃላት አልሸነገልም አለ።

እንግሊዞች ትዕግስታቸው ተሟጠጠ። የለንደን ምክር ቤት አስቸኳይ ጉባኤ ጠርቶ “ጦር ተልኮ እስረኞቹ በሀይል እንዲፈቱ” የሚል ወሳኔ አሳለፈ። ለዘመቻውም 4,330,285 ፓውንድ ተመደበ።

እንግሊዞችም ወደ ኢትዮጵያ ሲመጡ ተቃወሞ እንዳይገጥማቸው “እስረኛ ለማስፈታት እንጂ ሀገር ለመወረር አልመጣንም” እያሉ ህዝቡን በፈገግታ ያሳምኑ ነበር። በዚህ ጊዜ የአድዋው ደጃች ካሳ ምርጫ

/በኋላ አፄ ዮሃንስ/ የእንግሊዝ ጦር ወደ ሰፈረበት ቦታ ሄደው “እንኳን ደህና መጣችሁ” በማለት አቀባበል አደረጉላቸው። ለዋናው መሪ ለጀኔራል ናፒየርም ታላቅ ግብዣ በማድረግ የአንበሳ ጎፈር በራሱ ላይ በመጫን የተሸለሙት በቅሎዋቸውን ሰጥተው መልካም ምኞት ተመኝተው ጎራደና ጦር ሰጥተው ነበር የሸኙት፡፡ /የአድዋው ካሳ ምርጫ ይህ ሁሉ ጥረት ከእንግሊዞች የጦር መሳሪያ ሰብስቦ የወሎውን ዋግሹም ስዩም ጎበዜን ለመምታት ነው/፡፡ እንግሊዞችም ከወደብ፣ ወደ ሰንኦፌ፣ ከሰንኦፌ ወደ አሸንጌ፣ ከአሸንጌ ወደ ደቡብ ወሎዋ መቅደላ ተጠግተው ሰፈሩ፡፡

ከአሸከርነት አንስተው እየሾሙ የጦራቸው ዋና አዛዥ ባደረጉት በእቴጌ መነን ላይ በፈፀመው ከህደት ምክንያት ከባድ ዋጋ ሲከፍልና ሲሰቃይ የኖረው ቴድ፣ የተሻለ የጦር መሳሪያ አስመጥቶ፣ ካልተቻለ ደግሞ አሰርቶ ዋግሹም ጎበዜን ለማንበርከክና ወደ ቤተመንግስቱ ለመመለስ ያደረገው ጥረት አልተሳካም፡፡ በዚህ ቡድን የታሰሩበትን ዜጎቹን ለማስፈታት የመጣው የእንግሊዝ ጦር እየተጠጋ ነው፡፡

ቴዎድሮስ ከወቅቱ አንፃር በጣም የተማረ ሰው ስለነበር /ገዳም ውስጥ መንፈሳዊና አለማዊ ትምህርት እየተማረ ነው ያደገው/ በእቴጌ መነን ስር ሆኖ መስራቱን ቢቀጥል ኖሮ አገሪቱንም መጥቀም ይችል ነበር፡፡ ሁሉም ነገር ተመቻችቶለት ነበር፡፡ እናም ከወቅቱ አንፃር ቴድ በጣም የተማረ ሰው ስለነበር በእቴጌ መነን ስር ሆኖ ቢቀጥል ኖሮ ለኢትዮጵያም ብዙ

ስራዎችን መስራት ይችላል ነበር፤ እሱም ከዚህ ሁሉ ስቃይ ይድን ነበር፡፡

ትልቁ ራስ አሊ አሻንጉሊት ንጉስ ያስቀመጠው ወዶ አይደለም፡፡ የህዝቡን ኋላ ቀር አመለካከት በስልት ለመያዝ ስለፈለገ ነበር፡፡ ከላይ የባላባትነትን ስርዓት አፍርሶ ከታች ህዝቡን በባላባት ስርዓት መቆጣጠር ፈፅሞ አይቻልም፡፡ አማራጮቹ 3 ብቻ ነበሩ፡፡ 1ኛ የባላባትነት ስርዓትን ከነአካቴው ከላይ እስከ ታች አጥፍቶ ህዝቡን በሹመኞች መምራት፤ 2ኛ የዘር መበላለጥን ከላይ እስከ ታች ጠበቆ የባላባትነት ስርዓትን ማስቀጠልና 3ኛ እንደ ትልቁ ራስ ዓሊ የነጋሲ ዘር ያለው መጋረጃ /ኮፍያ/ ማስቀመጥ ነበሩ፡፡ 3ኛው ምርጫ ለቴድ አይሆንም፤ እራሱ ሮጦ ንጉስ ስለሆነ አሻንጉሊት ንጉስ ማስቀመጥ አይችልም፡፡ 2ኛው ምርጫ ደግሞ እራሱ ስልጣን ካለቀቀ በስተቀር አይሆንም፡፡ 1ኛው ምርጫ ይቻላል፤ ነገር ግን 1ኛውን ምርጫ ለማስፈፀም መጀመሪያ የባላባቶችን አመፅ መቆጣጠር ያስፈልጋል፤ ይህ ነበር ችግሩ፡፡

እናም ቴዎድሮስ አልቻሉም፡፡ ተዋበች እስከምትሞት ድረስ በሰላም ገዝተዋል፤ ምንም አይነት ጦርነትና አመፅ አልነበረም፡፡ አሁን ግን እቴጌ ተዋበች ሞተዋል፡፡ ከህደት ባይፈፅም ኖሮ ተዋበች ብትሞትም ለ22 ዓመታት ያህል አገሪቱን ያስተዳደሯት እቴጌ መነንና ትንሹ ራስ አሊ ከላይ ስለሚኖሩ ማንም አይነካውም ነበር፡፡ ከህደቱ ካልቀረ ደግሞ የባላባት ስርዓቱን ከነአካቴው /ከላይ እስከ ታች/ መቀየር ነበረበት፤ ሁሉም አልሆነም፡፡ እናም ሳያስበው

የወጣለትን ትልቅ ሎተሪ ሳይጠቀምበት
አበላሸዋል፡፡

ሚያዝያ 7 ቀን 1860 ዓ.ም በቴዎድ
የሚመራው ቡድን መሸጎባት የነበረችው
የደቡብ ወሎዋ መቅደላ ተራራ በእንግሊዞች
ጦር ተከበበች፡፡ ቴዎድ ጦራቸውን ሰብስበው
ወደ እዚያዉ አመሩ፡፡ ሰራዊታቸውንም በርትቶ
እንዲዋጋ አዘዙ፡፡ ነገር ግን የእንግሊዝ ጦር
በታጠቀዉ ዘመናዊ መሳሪያ የዚህን ቡድን ጦር
በቅፅበት አራገፈዉ፡፡ በዚህ ጊዜ ቴዎድ በጥልቅ
ሀዘን አለቀሰ፤ ወዳዉም እስረኞቹን ፈቶ
ለቀቃቸዉ፡፡ እስረኞቹ ቢፈቱም ጦርነቱ
አልቆመም፤ እንግሊዞች እስረኞቹን ከተቀበሉ
በኋላ እንደገና ጦርነቱን ጀምረው ቴዎድን እጅ
እንዲሰጡ ቢጠይቋቸዉም ቴዎድ ግን በያዙት
ሽጉጥ እራሳቸዉን በማጥፋት አረፉ /የቴዎድ
አሟሟት አከራካሪ ቢሆንም እኛ ግን ጥቅሙ
ስላልታየን ለማረጋገጥ አልሞከርን/፡፡

የእንግሊዝን ጦር እየመሩ የመጡት
ጀኔራሎች እዚሁ መንግስት ሆነው የመቀጠል
ፍላጎት ነበራቸው፡፡ ነገር ግን ሀገሪቱ ከገመቱት
በላይ ጠንካራና ከአቅማቸው በላይ ሆና ነው
ያገኗት፡፡ ሁሉም መሳፍንቶች በዋግሹም ጎበዜ
/በኋላ አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ ዙሪያ
እንደተሰለፉና ሀገሪቱ ጠንካራ መንግስት
እንዳላት ተረዱ፡፡

እንግሊዞች ቡድኑን በመምታት ቴዎድ ከሞተ
በኋላ ለተወሰኑ ቀናት የአካባቢውን ሁኔታ
ማስተዋል ጀመሩ፤ የቴዎድ መሞት ምንም ለዉጥ
አላመጣም፡፡ መጀመሪያ የነበራቸዉ መረጃ
/information/ ትክክል እንደነበር አረጋገጡ፡፡

ደቡብ ወሎ መቅደላ አምባ መሸገዉ ይኖሩ
የነበሩት ቴድ ምንም አይነት ሀገራዊ ሚና
እንዳልነበራቸውና ስልጣናቸውም ከሚመሩት
ቡድን ውጭ እንዳልነበር በአይናቸው
አረጋገጡ። በተቃራኒው ዋግሹም ጎበዜ የሚባል
ከአቅማቸው በላይ የሆነ ጠንካራ መንግስት
እንዳለ አረጋገጡ።

የእንግሊዝ ጀኔራሎች ቀጥለውም የአፄ
ቴዎድሮስ የነበረውን ግዛት ስፋት ማጥናት
ጀመሩ፤ ነገር ግን የአጼ ቴዎድሮስ ግዛት እጅግ
ጠባብ ሆነባቸው /እዚሁ መንግስት ሆነው
የሚቀጥሉ ከሆነ ዋግሹም ጎበዜን መዋጋትና
ግዛታቸውን ማስፋት የግድ ሆነባቸው፡፡
እንግሊዞች ቀጥለውም የራሳቸውንና የዋግሹም
ጎበዜን ሁኔታ ማመዛዘን ጀመሩ። በስንቅ
ስለሆነ የመጡት በማያወቁት አገር ውስጥ
ተከበዉ ከ60ሺ በላይ በሚሆነዉ የዋግሹም
ጎበዜ ጦር መሀል ላይ ነበር የሚገኙት። እናም
ምንም ሌላ ነገር ሳይፈልጉ በፍጥነት ሀገሪቱን
ለቀዉ ወጡ /የቴድ ግዛት እጅግ ጠባብ
ስለሆነባቸው ትተውት ወጡ እንጂ በቴድ እጅ
ያገኟቸውን ቅርሶች ግን ጠራርገው ወስደዋል፡፡
በዚህ ምክንያት እንግሊዞች ዋግሹም ጎበዜን
በጣም ስለጠሉት አንድት እንኳን የጦር መሳሪያ
አልሰጡትም፤ እንግሊዞች ከጎበዜ ጋር በቃላትም
ሆነ በአካል ተገናኝተው አያውቁም።

ስለዚህ ዋግሹም ጎበዜ ሀገሪቱን ከእንግሊዝ
ቅኝ ግዛት አውጥቷታል ማለት ነው። ነገር ግን
ስሙ ተነስቶ አያውቅም፤ ምክንያቱ ደግሞ ጎበዜ
ከተነሳ ቴድ ትርጉም አይኖረውም፤ ስለዚህ
ጎበዜ መረሳት አለበት ነው። ምክንያቱም
ዋግሹም ጎበዜ /አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/

ካልተረሳ፣ ቴድን ከስልጣኑ ያወረደው
 /ቤተመንግስቱንና መላዋን ሀገሪቱን ያስለቀቀው/
 ዋግሹም ጎበዜ እንጂ እንግሊዞች እንዳልሆኑ
 ይታወቃል ማለት ነው። እናም የእንግሊዝ
 ጀኔራሎች አዝነውልን እንደወጡ ይቆጠር እንጂ
 ቴድ በጎበዜ ተሸንፎ እንደነበርና እንግሊዞችም
 ጎበዜን ፈርተው እንደወጡ መታወቅ የለበትም
 ነው /የእንግሊዝ ጀኔራሎች ሌሎች የአፍሪካ
 አገሮችን አሳራቸውን እያበሉ እኛን ሊያዝኑልን
 አይችሉም፣ ከአቅማቸው በላይ የሆነ ሁኔታ
 ስለነበር ነው/። በእርግጥ እስከ አሁን ድረስ
 የእንግሊዝ ጀኔራሎች አዝነውልን ነው የወጡት
 ተብሎ የተፃፈ የለም /አዝነውልን
 እንደማይወጡ ይታወቃል/። ነገር ግን እስከ
 አሁን ድረስ እንግሊዞች በፍጥነት የወጡበት
 ምክንያት ተፅፎ አያውቅም። የኢትዮጵያ
 ህዝብም እስከ አሁን ድረስ እንግሊዞች ለምን
 በፍጥነት እንደወጡ አያውቅም፣ ምክንያቱ
 ደግሞ ዋግሹም ጎበዜ /አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/
 ካልተረሳ፣ ቴድን ቀድሞ ከስልጣኑ ያወረደው
 /ቤተመንግስቱንና መላዋን ሀገሪቱን ያስለቀቀው/
 ዋግሹም ጎበዜ እንጂ እንግሊዞች እንዳልነበሩ
 ይታወቃል ማለት ነው። እናም የአፄ
 ተክለጊዮርጊስ 2ኛ ታሪክ፣ እንዲጠፉ ከተደረጉ
 የሀገራችን ታሪኮች መካከል አንዱ ነው ማለት
 ነው /ከጊዜ በኋላ የኢትዮጵያ ታሪክ በሙሉ
 ጠፍቶ የበላይ ዘለቀና የአፄ ቴዎድሮስ ታሪክ
 ብቻ መሆኑ አይቀርም/።

በጀኔራል ሮቤርቶ ናፒየር የተመራው
 የእንግሊዝ ጦር ሰራዊት ይህ ቡድን በመሸገባት
 የመቅደላ ተራራ ተከማችተዉ ያገኟቸዉን
 የየጁና የሸዋ ነገስታት የወርቅ ዘዉድ፣ የወርቅ

ፅዋ፣ የእቴጌ መነንን የወርቅ አክሊል፣ በሳጥን
የተሞሉ ወርቆችን፣ በወርቅ የተለበጡ ጋሻዎችን፣
በወርቅ የተለበጡ ጸናጽሎችንና የበርካታ
አድባራትን ወደ ቅርሶች በደላንታ ሜዳ
ለእንግሊዝ ዜጎች ጨረታ አቅርበዋል።
ከተቀራመቷቸው በኋላ በፍጥነት ኢትዮጵያን
ለቀዉ ወጡ።

አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ/ዋግሹም ጎበዜ/ ከ1860-1863 ዓ.ም

እንግሊዞች እስረኞቻቸውን ካስፈቱ
በኋላ ዉልቅ ብለዉ የሄዱት ከ60ሺ በላይ
በሚሆነው የዋግሹም ጎበዜ ሰራዊት
በመከበባቸው ነበር። በዚህ ምክንያት
እንግሊዞች ዋግሹም ጎበዜን በጣም ስለጠሉት
አንድት እንኳን የጦር መሳሪያ አልሰጡትም፤
እንግሊዞች ከጎበዜ ጋር በቃላትም ሆነ በአካል
ተገናኝተው አያውቁም። እናም ዋግሹም
ጎበዜ ኢትዮጵያን ከእንግሊዝ ጀኔራሎች ቅኝ
ግዛት አድነዋታል ማለት ነው። ነገር ግን
ስማቸው ተነስቶ አያውቅም፤ እስከ አሁን
ድረስ እንግሊዞች ለምን ፈጥነው እንደወጡ
ተፅፎ አያውቅም፤ አዝነውልን ነው የወጡት
ተብሎ የተፃፈም የለም /አዝነውልን
እንደማይወጡ ይታወቃል/። እናም
የኢትዮጵያም ህዝብ እስከ አሁን ድረስ
እንግሊዞች እንደት በፍጥነት እንደወጡ
አያውቅም። ምክንያቱ ደግሞ አፄ
ተክለጊዮርጊስ 2ኛ መረሳት አለበት ነው፤
ካልተረሳ ግን ቴድን ከስልጣን ያወረደው

/በቴተመንግስቱንና መላዋን ሀገሪቱን
ያስለቀቀው/ ጎበዜ እንጂ እንግሊዞች
እንዳልሆኑ ይታወቃል ማለት ነው። እናም
የአፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ ታሪክ እንዲጠፋ
ከተደረጉ የሀገራችን ታሪኮች መካከል አንዱ
ነው ማለት ነው /ከጊዜ በኋላ የኢትዮጵያ
ታሪክ የበላይ ዘለቀና የአፄ ቴዎድሮስ ታሪክ
ብቻ መሆኑ አይቀርም /ወሎ ገራገሩ//።

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ
ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ”
በሚለው መፀሀፋቸው ያስፈሩትን ከሌሎች
ጋር እያመሳከርኩንና እያሳጠርኩኝ
አስነብባችኋለሁ።

እንግሊዞች ጉዳያቸውን ፈፅመው
“ተስማምታችሁ ኑሩ” ብለው ሄዱ። በወቅቱ
ከ60ሺ በላይ ሠራዊት የነበራቸው የላስታው
ተወላጅ ከአፄ ላሊበላ የዘር ሀረግ የወረዱት
ዋግሹም ጎበዜ በፍጥነት ተነሱና ለመንገስ ሲሉ
ጳጳስ የለም /ሁለተኛ ተቀብቶ ንጉሰ ነገስት
መባል ስለማይቻል እንጂ ንጉሰ ነገስትነታቸውን
የተቃወመ አልነበረም፤ ቀድሞ ያለቀ ነገር ነበር
ማለት ነው፤ በትንሽ መስዋእትነት ለመያዝ ቴድ
መሳሪያውን እስኪጨርስ ድረስ ብቻ ነበር
የሚጠበቀው፤ ለዚያም ነበር ቴድ መሳሪያ
የማሰራት ትንቅንቅ ውስጥ የገባው/። እናም
አቡነ ሰላማ በቴዎድሮስ ጊዜ ስለሞቱና የጳጳስ
ማስመጫው ወደብም በግብፆች ስለተያዘ
ዋግሹም ጎበዜ በኢትዮጵያዊው እጩ ገብረ
እየሱስ እጅ ተቀብተው በሚያዝያ ወር 1860
ዓ.ም ንጉሰ ነገስት ተብለው የመንግስት
ስማቸውንም አፄ ተክለጊዮርጊስ 2ኛ አሰኙ።
/ቴድ ሚያዝያ 7 ቀን 1860ዓ.ም ነው የሞተው፤

ዋግሹም ጎበዜ አንድ ወር እንኳን ሳይቆዩ ነዉ
ንጉሥ ነገስት የተባሉት ማለት ነው፤ ቀድሞ
ያለቀ ጉዳይ ነበር ማለት ነው፤ በጳጳስ መቀባቱ
ብቻ ነበር የቀረው ማለት ነው፡፡አፄ
ተክለጊዮርጊስ 2ኛ ከሰሯቸዉ ስራዎች ዉስጥ
ሊጠቀስላቸዉ የሚችለዉ የጎንደር
ቤተመንግስትን ማሳደሳቸዉ ነዉ፡፡

እንግሊዞች ከመጡ ጀምሮ የትግሬዉ
ደጃዝማች ካሳ ምርጫ ከእንግሊዞች መሳሪያ
እየሰበሰበ መሆኑን ስላወቁ በኋላ ላይ
እሳቸዉም በእንግሊዞች ዘንድ ተቀባይነትን
ለማግኘት በርካታ ደብዳቤዎችን ይፅፉ ነበር፡፡
ሆኖም የደጃዝማች ካሳ ምርጫን ያህል
ተቀባይነት ማግኘት አልቻሉም፡፡

ደጃዝማች ካሳ ምርጫ ድምፃቸዉን
አጥፍተዉ ለ3 ዓመት ያህል የንግስና
መንገዳቸዉን እዚያዉ አድዋ ሆነዉ እያመቻቹ
ቆዩ፡፡ ወታደሮቻቸዉ በእንግሊዛዊያኖቹ በእነ
ኪርክህምና በእነ ሉዊ በቂ ስልጠና እየወሰዱ
ቆዩ፡፡ በቂ ዘመናዊ የጦር መሳሪያም
ከእንግሊዛዊያኑ መሰብሰብ ቻሉ፡፡

ካሳ ምርጫ ድምፃቸዉን አጥፍተዉ
ዝግጅታቸዉን ከጨረሱ በኋላ አንዳንድ የአመፅ
እንቅስቃሴዎችን ከማድረግም በተጨማሪ
ለንጉሥ ነገስቱ መገበር አቆሙ፡፡ አፄ
ተክለጊዮርጊስም በመልዕክተኛ ዛቻ
ቢያዥጎደጉዱም ዉጤት አልባ ሆነ፡፡

በመጨረሻ በ1863 ዓ.ም 60ሺ ወታደር
አስከትለዉ ያረጀ መሳሪያና ጋሻ፣ ጦር፣ ጎራዴ
አስታጥቀዉ ወደ አድዋ ተጓዙ፡፡ ደጃዝማች ካሳ
ምርጫም 12ሺ ሰራዊታቸዉን ስድስትና አምስት

ኢንች ወፍረት ያለውን ሞርታር፣ 12 መድፎችና ሌሎችን ቀላል ዘመናዊ መሳሪያዎችን አስታጥቀው በእንግሊዛዊያኑ በነ ኪርክህምና በነ ሉዊ ስልጠና የወሰዱ ወታደሮቻቸውን ጥሩ ምሽግ አስይዘው ጠበቋቸው።

አሳም ላይ ወጊያው ተካሄደ። አፄ ተክለጊዮርጊስ ፈረሳቸው ላይ ሆነው ሲያዋጉ እያለ በመድፍ ጥይት ከፈረሳቸው ጋር ተመተው ወደቁ፤ ቆስለው ከወደቁበት ላይ ተያዙ። በዚህ ጊዜ ያሁሉ ወታደራቸው የንጉሱን መማረክ ሲያይ ተደናግጦ ወጊያውን አቆመና ድል የደጃዝማች ካሳ ምርጫ ሆነ። 60ሺ ጦር ብዙም ሳይዋጋና ብዙ እልቂት ሳይፈጠር 1ሺ የሚሆን ጦር ቆስሎ ጦርነቱ ተጠናቀቀ።

አፄ ዮሃንስ 4ኛ (ከ1864-1881 ዓ.ም)፡-
ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያሰፈሩትን ከሌሎች መፀሀፍት ጋር እያመሳከርኩኝና አጠር አጠር እያደረኩኝ አስነብባችኋለሁ።

ደጃዝማች ካሳ ምርጫ የተወለዱት በትግራይ ግዛት አድዋ አካባቢ /ተምቤይን/ በ1825 ዓ.ም ሲሆን በትግራይ መኳንንት እግር ተተክተው የአካባቢው ገዥ ሆነው ቆይተዋል። ከአፄ ተክለጊዮርጊስ ድል በኋላም ጥር 13 ቀን 1864 ዓ.ም በእለተ እሁድ በአክሱም ፅዮን ቤተክርስቲያን በጳጳሱ አትናቴዎስ እጅ ተቀብተው “ዮሃንስ 4ኛ” ተብለው ነገሱ።

አፄ ዮሃንስ 4ኛ በየወደቡ አሰፍሰፈው ያሉ ኢትዮጵያን የመወረር እቅድ ያላቸው አገሮች መበርከታቸውን ባዩ ጊዜ፣ ከተለያዩ የአወሮፓ

ነገሰታት ጋር ወዳጅነታቸውን ለማጠናከር እንደ ተጉ ነበሩ።

ግብጽ በመሪዋ በከዲቭ ኢስማኤል አማካኝነት ከምፅዋ አልፋ ኢትዮጵያን ለመወረርና ለመያዝ ተነሳች። አፄ ዮሃንስ 4ኛ የግብፅን የወረራ ሀሳብና እንቅስቃሴ እንዳይገባ በሰላሚዊ መንገድ ለመፍታት ቢጥሩም የአዉሮፓ አገሮች ፊታቸውን ወደ ግብፅ አዙረዉ ማድላት ጀመሩ።

ግብፆች ከምጽዋ ተነስተዉ የቦጎስ ከረንን ክልል ተቆጣጠሩ። በሰሜን የዘመተዉም የግብፅ ወራሪ ጦር ከምፅዋ በመንቀሳቀስ ዶጋሊን፣ከዚያም ሐማሴንን ወረረ።

አፄ ዮሃንስ 70ኛ የሚደርስ የጦር ሰራዊታቸውን ባልተጠበቀ ፍጥነት በማሰባሰብ ወደ ወራሪዉ በመገስገስ ጉንደት ላይ ገጠሙት፡ ሰራዊታቸው በእነ ራስ አሉላ እየተመራ በማጥቃት ጥላትን ብትንትናቸውን አዉጥቶ ድል አደረጋቸው። አዝማቹ አሬንድረፕም ተገደለ። በአዉሳ ግንባር ያለዉም ወራሪ ጦር በኢትዮጵያ የደፈጣ ተዋጊዎች ደንከል በረሀ ዉስጥ አለቀ።

በዚህ ሽንፈት ዉርደት የተሰማቸዉ ግብፆች 20ኛ የሚደርስ ወራሪ ጦር በመሐመድ ራቲቭ ፓሻና በከዲቭ ኢስማኤል ልጅ ልዑል ሃሰን እየተመራ በ1868 ዓ.ም ኢትዮጵያን በድጋሜ ወረረ። የግብጽ ጦርም ከምጽዋ ወደ አስመራ፣ ከዚያም ጉራኝን ተቆጣጥረዉ ጠንካራ ምሽግ ገነቡ።

አፄ ዮሃንስ 4ኛ “ምታ ነጋሪት፣ ከተት ሰራዊት” ብለው ከአስሩ አንዱ ብቻ መሳሪያ የታጠቀ 70ሺ ጦር ሰራዊታቸውን አስከትለው ከዋና መቀመጫቸው ከአድዋ ተነስተው ዘመቱ፡ ፡ የኢትዮጵያ ጦር በጉንደትና በአዲኳላ አድርጎ ወደ ጉራእ አመራ፡፡ ጉራእ ላይ የመሸገዉ የግብፅ ጦር 40 መድፍና 10 ሮኬት ደግኖ ኢትዮጵያውያኑን መጠበቅ ጀመረ፡፡ የሁለቱ ሰራዊት ምሽጋቸውን ተገን አድርገዉ ለሳምንታት መቆየታቸው የጦርነቱን ጊዜ አራዘመዉ፡፡

ልዑል ሃሰን የኢትዮጵያን ሰራዊት ቀስቅሶ ለመፍጀት አስቦ የግብፅ ጦር እንዲያጠቃ አዘዘ፡ ፡ የኢትዮጵያ ጦር እንደንብ ከምሽጉ ወጥቶ ወደነሱ ሲወረወር ልዑል ሃሰን ወዲያዉ ሰራዊታቸው ምሽግ ዉስጥ እንዲገባ አዘዙ፡፡ ከቀሰቀሳቸው በኋላ የግብፅ ጦር ምሽግ ዉስጥ ሆኖ ኢትዮጵያውያኑን ማርገፍ ጀመረ፡፡ እንደገመቱትም ኢትዮጵያውያኑ ከዚያ በኋላ አልተመለሱም ጠላት ከገባበት ምሽግ ዉስጥ ተከታትለዉ እየገቡ መዋጋታቸውን ቀጠሉ፤ ብዙ ጀግና አለቀ፡፡ ጦርነቱ በማግስቱም ቀጠለና ኢትዮጵያውያኑ ምሽጉን ሙሉ በሙሉ ተቆጣጠሩት፡፡ አብዛኛዎቹ ግብፆች ከዘመናዊ መሳሪያዎቻቸው ጋር ተማረኩ፣ ጥቂቶቹ አመለጡ፡፡ በዚህ ድል 20 መድፍና በርካታ ዘመናዊ መሳሪያዎች ተማረኩ፡፡

ከድሉ በኋላ ግብፅ የእርቅ ጥያቄ አቀረበች፡፡ በጉዳዩም እንግሊዝ አስታራቂ ሆነችና ማግባባት ጀመረች፡፡ የግብፅ ጥያቄ ወደቡን እንደያዘች ልትቀጥል፣ ነገር ግን ሌላ የኢትዮጵያን ግዛት ላትነካ የሚል የነበረ ሲሆን፣ አፄ ዮሃንስ ግን

ሁሉም ካልተመለሰልኝ አልታረቅም አሉ።
በዚህ መሀል በማህዲ የሚመራው የሱዳን
አርበኞች ጦር /ማህዲስት/፣ ግብፅ በኢትዮጵያ
መሸነፏን ሲሰማ ቀዝቅዞ የነበረውን ትግሉን
እንደገና ጀመረ። የማህዲስቶች ጦር የበላይነቱን
እየያዘ ሲመጣ ግብፅ እንኳን ሱዳን ውስጥ
ለመቆየት አካባቢውን ለቆ ለመውጣትም
ተሳናት። የማህዲ ጦር ሱዳን ውስጥ የነበረውን
የግብፅን፣ የቱርክንና የእንግሊዝን ጦር እያባረረ
ወደ ኢትዮጵያ ድንበር አስጠጋቸው። አልፈው
እንዳይሄዱና እዚያው እንዲያልቁ ስለፈለገም
ኢትዮጵያ ድንበር አካባቢ ከሰላ ላይ
አስከበባቸው።

እንግሊዝ ይህን የኢትዮጵያ ድምበር ከሰላ
ላይ በማህዲስቶች ተከቦ እየተጨነቀ ያለውን
ጦሯን በሰላም ለማስወጣት ስትል ተቋርጦ
የነበረውን የግብፅና ኢትዮጵያን ስምምነት
እንደገና አንስታ አጼ ዮሃንስን ማግባባቷን
ቀጠለች። ግብፅና ኢትዮጵያ በእንግሊዝ
ሽምጋይነት ተስማሙ። ግብፅ ወደቡን ሊቃ
እንዲትወጣ፣ አፄ ዮሃንስ ደግሞ በማህዲስቶች
ተከቦ የሚገኘውን የግብፅ ጦር ተዋግተው
ከበባውን ሰብረው በሰላም አስወጥተው ወደ
ግብፅ እንዲያሻግሩ የሚል ያለበት ስምምነት ሰኔ
3 ቀን 1876 ዓ.ም ተፈራረሙ /የሐዊት ወል/።
እናም በማህዲስቶች የተከበበውን ጦር አፄ
ዮሃንስ ከጀግናው አሉላ አባነጋ ጋር ሆነው
ተዋግተው ነፃ አወጥተው በሰላም እንዲሻገሩ
አደረጉ። በዚህ ምክንያት ማህዲስቶች
በኢትዮጵያ ላይ አደገኛ ቂም ያዙ።

እንግሊዝ በአንድ ድንጋይ ሁለት ወፍ
መታች። ግብጽ ከሁለቱም አገሮች ከወጣች

በኋላ ሱዳንን ራሷ ስትቆጣጠር፣ የምፅዋ ወደብን የኢጣሊያ ወኪሎቿን አስይዞ ወደቡ ላይ ያሻትን ለማድረግ አመቻቸች። ይህን ተከትሎ ኤርትራ የምትባል ሀገር ተፀነሰች። ግብፅ ከሱዳን እንደወጣች እንግሊዝ ሌሎች ሱዳናውያንን በማስታጠቅ የማህዲን ጦር እንዲወጉ አደረገችና የማህድስቶች መሪ ማህዲ ተገደለ።

ነገር ግን የማህዲ ጦር በኢትዮጵያ ላይ ቂም ይዞ ስለነበር በኡስማን ዲግና እየተመራ በኢትዮጵያ ላይ ተነሳ። በዚህ መሀል ከምፅዋ ተነስቶ ለመስፋፋት ሞክሮ በጀግናው አሉላ አባነጋ የተመታው የኢጣሊያ ጦር፣ በስልት አሉላን ከአፄ ዮሃንስ ጋር አጣልቶ፣ አሉላን ካሳሰረ በኋላ በመስፋፋት ኤርትራ የምትባል ሀገርን ፈጠረ። የሱዳን ማህዲስቶች /ድርቡሾች/ በቂ ዝግጅት ካደረጉ በኋላ ቂማቸውን ለመወጣት፣ በ1881 ዓ.ም 85ሺ የሱዳን ጦር በመተማ አድርጎ ጎንደር ድረስ በመዝለቅ ህዝቡን በጭካኔ በመጨፍጨፍ፣ በተከርስቲያንና ገዳማትን በማቃጠል ከፍተኛ ጥፋት ካደረሰ በኋላ ተመልሶ መተማ ላይ መሸጎ መጠባበቅ ጀመረ። አፄ ዮሃንስም ጦራቸውን ይዘው ተጉዘው በዚሁ ቦታ ወጊያው ተጀመረ። ቀኑን ሙሉ በተካሄደ ከባድ ጦርነት የኢትዮጵያ ጦር ምሽጉን እየጣሰ መግባት ጀመረ፣ ሱዳኖችም በርትትው መዋጋታቸውን ቀጠሉ፣ አፄ ዮሃንስም አብረው እየተዋጉ ሲያዋጉ ወለዉ አመሻሽ ላይ ድል ለኢትዮጵያ ሊሆን በተቃረበበት ሰኣት ድንገት አንድት ተባራሪ ጥይት የአፄ ዮሃንስ ደረት ዉስጥ ገባችና ፍፃሜቸው ሆነ።

ምዕራፍ ስድስት

አፄ ምኒሊክ 2ኛ (ከ1882-1906)

ልጅ ምኒሊክ ከሰለሞናዊ ስርወ መንግስት ነገሰታት ውስጥ አንዱ ከሆኑት ከአፄ ያዕቆብ ትውልድ 13ኛ የዘር ሀረግ ላይ ይቀመጣሉ። አያታቸው ሳህለስላሴ የሸዋውን ንጉስ ሐይለመለኮትን ወለዱ። ሐይለመለኮት ከወ/ሮ እጅጋየሁ ልጅ ሚኒሊክን ወለዱ።

ነሐሴ 12 ቀን 1836 ዓ.ም የተወለዱት ልጅ ምኒሊክ በ11 አመታቸው አካባቢ አባታቸው ሞቶ ስለነበር አፄ ቴዎድሮስ ወደ ሸዋ በመጡ ጊዜ ይዘዋቸው ወደ ጎንደር ሄደው ነበር። ከወሰዷቸውም በኋላ በእስር እንዲቀመጡ አደረጓቸው። በ1857 ዓ.ም ከወሎ ባላባቶች ጋር ውስጥ ውስጡን ሲላላኩ ቆይተው ከመቅደላ እስር ቤት አምልጠው ወሎ ገቡ።

አንድርዜይ ባርትሌሚዮስና ዮና ማንቴል ኒየቸኮ የተባሉ እንግሊዛዊያን ፀሀፊዎች “የኢትዮጵያ ታሪክ” በሚለው መጻህፋቸው ካሳፈሩትና በዓለማየሁ አበበ ከተተረጎመው መጻህፍ ውስጥ የሰፈረው **ቃል በቃል ሲቀመጥ** “ በዝግጅቱም ላይ /ሚኒሊክ ከእስር ለማምለጥ ሲዘጋጅ/ የወሎ ገዥ የነበረችው ልዕልት ወርቂት፣ ለአፄ ቴዎድሮስ ፍቅር አልነበራትምና ሚኒሊክን እረድታዋለች። ሚኒሊክም በሰኔ 22 ቀን 1857 ዓ.ም ሌሊቱን ተደብቆ ከመቅደላ እስር ቤት አመለጠ ይልና፤

ቴዎድሮስም ሚኒሊክ ማምለጡንና ወርቂት
 ያደረገችለትን እርዳታ ሲሰማ በመያዣነት
 መቅደላ ታስራ የነበረችውን የልዕልት ወርቂትን
 ልጅ እጅና እግሯን አስቆርጦ ገደል
 አስወረወራት። ይህ አድራጎት መስፍኑን
 /ሚኒሊክን/ ጠቅሞታል፤ የበቀል ስሜት
 ያዘለችው ወርቂት አንድ የታጠቀ ጓድ /ሰራዊት/
 ስለመደበችለት የማይናቅ ኃይል አስከትሎ ነው
 ሸዋ የገባው”ይላል።

ጸሓፊ ትእዛዝ ገ/ስላሴ “ታሪክ ዘመን ዘ
 ዳግማዊ ምኒሊክ በሚለው መጻህፋቸው”
 ያሰፈሩት ቃል በቃል ሲቀመጥ “ሰኔ 21 ቀን
 1857 ዓ.ም ዳግማዊ ሚኒሊክ ከመቅደላ ከአጼ
 ቴዎድሮስ እስር ካምፕ ወጥተው እናታቸውንና
 መኳንንቶቻቸውን ይዘው ወደ ወሎ ወረሃመኖ
 ተጓዙ። አጼ ቴዎድሮስም የዳግማዊ ሚኒሊክን
 ማምለጥ በሰሙ ጊዜ ተበሳጭተው የወሎ
 የወረሃመኖን ይማሙንም መኳንንቱንም ሁሉ
 እጃቸውንና እግራቸውን እየቆረጡ ገደል
 አስወረወሯቸው። ሚኒሊክም ከመቅደላ ከወጣ
 በኋላ የአባቱ ወዳጅ ወደነበሩት ወ/ሮ ወርቂት
 እየመጣሁ ስለሆነ ተቀባይ ሰው ላኪልኝ ብሎ
 ላከ። እሷም ተቀባይ ሰው ላከችለት። በዚህ
 ጊዜ አቶ በዛብህ ነገስኩ ብሎ በሸዋ ዙፋን
 ተቀምጦ ነበርና ይህን በሰማ ጊዜ ለወ/ሮ
 ወርቂት ሚኒሊክን እሰራልኝ ብሎ ሁለት ሺ
 ብር፣ በርካታ ፈረስና በቅሎ ላከላት። ወ/ሮ
 ወርቂት ግን በዛብህን ተቃውማ፤ ሚኒሊክ
 ከመቅደላ ተነስቶ ቦሩ ሜዳ በደረሰ ጊዜ
 ተቀብላ፤ የሸዋ ሰው አዉራህ መጥቶልህልና ደስ
 ይበልህ ተቀበል ብላ አዋጅ አስነግራ፤ በዘብ
 እያስጠበቀች፤ ሶስት የጭፍራ አለቃ ሰራዊት፤

መለከትና እምቢልታ ጨምራ ወደ ግሼ ድምበር
ወደ ዓሊ ቡኮ ላከችው። ይህን ተከትሎ አጼ
ቴዎድሮስ በመያዣነት መቅደላ ታስራ
የነበረችውን የወ/ሮ ወርቂትን ልጅ
አስደብድበው ገደል ወረወሯት” ይላል።

እዚህ ላይ አንዳንድ ፀሀፍት ይህንንም
የፀሐፌ ትእዛዝ መጻህፍ ጨምሮ ወ/ሮ ወርቂት
ልጇን ለማስለቀቅ እንደገና ሚኒሊክን
ለቴዎድሮስ አሳልፋ ልትሰጠው ሽማግሌ ልካ
እንደ ነበርና፤ ነገር ግን ሽማግሌዎቹ ገና መንገድ
ላይ እያሉ ልጇ ተደብድባ መሞቷን ስለሰሙ
እንደተመለሱ አስፍረዋል። ትክክል ነው፤ ነገር
ግን እናት መሆኗን መርሳት የለብንም፤
ማንኛዋም እናት ልጇን ማስቀደሟ አይቀርም።

እናም ሚኒሊክ የወረሂመኖ ሰዎችና
የልዕልት ወርቂት ልጅ በከፈሉት የህይወት
/የነፍስ/ ዋጋ ከእስር ካመለጡ በኋላ ከልዕልት
ወርቂት በቂ የመነሻ ሰራዊት አግኝተዋል ማለት
ነው /የሦስት አሊቃ ጭፍራ ሰራዊት
አግኝተዋል/።

ራስ ሚካኤል /መሐመድ ዓሊ/ና አፄ
ሚኒሊክም ተጣምረው የቀሩት በዚህ ምክንያት
ነው፤ ራስ ሚካኤልም የወረሂመኖ ሰው ናቸው።
፡ የአፄ ሚኒሊክ ህይወት የተረፈው ደግሞ
ወረሂመኖዎችና የወ/ሮ ወርቂት ልጅ በከፈሉት
የነፍስ ዋጋ ነው። እናም አፄ ሚኒሊክ እድሜ
ልካቸውን የወረሂመኖን ውለታ ለመመለስ
ቦዝነው አያዉቁም። በሀገሪቱ ውስጥ ከአፄ
ሚኒሊክ ቀጥለው እጅግ ግዙፍ ሰራዊት
የነበራቸው ንጉስ ሚካኤል ነበሩ። አብዛኛውን

የሀገሪቱን ክፍል ያቀናወም /ያሰፋውም/ የዚህ የንጉሥ ሚካኤል ሰራዊት ነው።

ጸሐፊ ትእዛዝ ገ/ሰላሴ ቀጥለዋል “ሚኒሊክ፣ ወ/ሮ ወርቂት የሰጠቻቸውን ሶስት የጭፍራ አለቃ ሰራዊትና የሰደት አሽከሮቻቸውን ይዘው ነሐሴ 16 1857 የወቅቱን የሸዋ ገዥ የነበረውን በዛብህን ድል አድርገው የአባታቸውን መንግስት ከጨበጡ በኋላ መራቢቴ ወርደው አምባውን ሰብረው አካባቢውን ተቆጣጠሩ። በዚህም ወቅት ወ/ሮ ወርቂት ሸዋ መጥታ ነበርና ከረምቱ ካለፈ በኋላ በመስከረም አብረው ወደ ወረሃመኖ ሄደው የወሎ ዘመቻቸውን ቀጠሉ። ይማም አባዋጠውን ግባ /ጉበር/ ብለው ቢልኩበት እምቢ አለ። መስቀላ ከበሩ ላይ በተካሄደ ውጊያ ድል አደረጉት። ከዚህ በኋላ ይማሙ አባዋጠው ይማሩኝ ብሎ ከፊት እናቱ ወ/ሮ መስታወት ከኋላ እሱ ሆነው ገቡ። ንጉሥ ሚኒሊክም ሁለቱንም ሸልመው ልጁን ባባቱ አገር ሹመው ደስ አሰኝተው ሸፏቸው።

ነገር ግን አባዋጠው ንጉሱ ራቅ ማለታቸውን አይቶ እንደገና አመፀ። ንጉሱም ተናደው ወርቅ ለሰጠ ጠጠር እህል ለሰጠ አፈር ይሰጡታልን? እንግዲህ እዚሁ መቀመጫየን አደርጋለሁ ብለው የወረኢሉ ከተማ ተጀመረ፤ እፁብ ድንቅ ሆኖም ተሰራ። ከዚህም በኋላ ወረኢሉ ተቀምጠው ሌሊት እየገሰገሱ ቀን እየወረሩ ቤተክርስቲያን እየተከሉ ወሎን ለ6 አመት ያህል አቀኑት። ከዚያም ወዲህ ሸዋንና ወሎን እንደ እልፍኝና እንደ አዳራሽ አድርገው እስከ አሁን ድረስ ይገዙታል ይሉና፤

ከዚህ በኋላ በ1868 ዓ.ም ንጉስ ሚኒሊክ ያልገበረውን ለማስገበር ወደ ደቡብ ሊዘምቱ ልቼ (ደ/ብረሃን) ከተማ መጥተዋል ነበር። በዚያን ጊዜ ይማሙ አባዋጠዉ እንግዲህ ከረምት ነዉ አይመለሱብኝም ብሎ አሸከሮቹን አስከተተ የሚል ወሬ ሲሰሙ ንጉስ ሚኒሊክ ተመልሰዉ ገስግሰዉ ወረኢሉ ገቡ። በዚህ ጊዜ አባዋጠዉ ጠቅሎ ወደ የጁ ወርዶ ነበር። ንጉስ ምኒሊክ በሰኔ 22 ቀን ከወረኢሉ ገስግሰዉ በደላንታ ወጥተዉ፤ በእዜት ወርደዉ፤ በሰኔ 29 የጁ ላይ ሲደርሱ፤ ይማሙ አባዋጠዉ ደጃዝማች ዘገየን ተዋግቶ ድል አድርጎ የማረከዉን ነፍጥ እያስቆጠረ ሲፎክር ደረሱበት። የንጉሱ ፈረሰኛ በተለቀቀ ጊዜ የአባዋጠዉ አንድ እንኳን ሰዉ ሳያመልጥ ከነ ሙሉ አሸከሮቹ ተያዘ። ከዚህ በኋላ አባዋጠዉን አስረዉ ነፍጡን ሁሉ ሰብስበዉ በየጁ ደጃች ወሌን የአባቱን አገር ሾመዉ ተመልሰዉ ወረኢሉ ከተማቸዉ ከረሙ ይልና፤

አንድ ዘዴ ካልፈለጉ በስተቀር አባዋጠዉ አላንቀሳቀሳቸዉም። በዚህ ጊዜ ለመሐመድ ዓሊ /በኋላ ራስ ሚካኤል/ ሹመት አንድ ትልቅ ድግስ እንዲዘጋጅ አዘዉ ነበር ወረኢሊ የከረሙት። ደጃዝማቹን፤ ፊታዉራሪዉን፤ ቀኛዝማቹን ወዘተ ሁሉንም ድግስ አሉት። መኳንንቱም እንደታዘዙት በጣም ትልቅ ድግስ አዘጋጁ።

በስነ ስረዓቱ ቀንም ንጉስ ምኒሊክ ለመኳንንቶቹ አንዲህ አሉ። የወሎ ሙስሊሞች ዛሬ እስላም ቢሆኑም፤ እስከ አንድ አመት ካልሆነ ደግሞ እስከ ሁለት አመት አብዛኛዎቹ በጥምቀት ቁርባን ወደ ዱሮዉ እምነታቸዉ

ተመልሰው እምናያቸው ናቸው። እግዚአብሔር
 አሁን የሰጠንን አለም አብረውን የሚገዙ ኋላም
 በእሱ ቸርነት አብረውን መንግስተ ሰማያት
 የሚገቡ ናቸውና አትጥሉብኝ። እናንተ
 ሰንጋውን ፊሪዳውን እያቀረባችሁ ስጧቸው፤
 እነሱ እያረዱ ይብሉ /በእምነታቸው እየባረኩ
 ይረዱ ለማለት ነው/። የወሎን ሰው በትህትና
 በፍቅር እየሳብኩ አሁን ለዚህ አለም ግዛት
 ኋላም በክርስቶስ ቸርነት ለመንግስተ ሰማያት
 ለመብቃት ነው እንጂ ለመዝረፍና ለማጥፋት
 አልተነሳሁም። አሁንም ልጆቼ ወዳጆቼ
 ከቤታችን እስላም ገባብን ብላችሁ ቅር
 አይበላችሁ። ሳሳድጋችሁ ስሾማችሁ
 አታሳፍሩኝም። አሁንም ከዋያት እስከ በሽሎ
 ከአባይ እስከ አዘሎ ያለውን ግዛት ለልጅ
 ለወዳጄ ለመሐመድ ዓሊ ሰጥቻለሁ ብለው
 አዋጅ አስነግሩ” ይላል።

በዚህ መልኩ አባዋጠውን ተገላገሉ። ከዚህ
 በኋላ ከየጁ እስከ መራቢቴ ያሉ ወጣቶችን
 በመሐመድ አሊ፣ በየጁው ወሌ፣ በደጃች
 ዳርጌ፣ በራስ ጉበና፣ በራስ ወልደ ወዘተ ዙሪያ
 ግዙፍ ሰራዊት በመገንባት ወሎን በአስተማማኝ
 ሁኔታ በመያዝ መሰረታቸውን ማንም
 ሊነቀንቀው በማይችል በልኩ ገነቡ። አሁን
 ከማንም የተሻ አስተማማኝ መሰረት ስለያዙ
 ከወሎ እየወጡ ወደ ተለያዩ የኢትዮጵያ
 አቅጣጫዎች ለመዝመት ወሰኑ። /ጎጃምና
 ጎንደር ግን በአፄ ዮሃንስ ስር ስለነበሩ ሀገር
 የማስፋት ስራው ውስጥ አልተሳተፉም።
 እርምያ ውስጥ ግን አንዳንድ ባለባቶች ሀገር
 የመፍጠር ስራው ላይ ተሳትፈዋል፤ በተለይ

አባጅፋር ብዙ ሀገር የማስፋት ጦርነቶች ላይ ተሳትፈዋል/::

የኢትዮጵያ አፈጣጠር /የወሎ የመስፋፋት ሂደት/

የሸዋና የደቡብ ዘመቻ:- ጸሐፊ ትእዛዝ ገ/ስላሴ ቀጥለውም “ንጉስ ሚኒሊክ የወሎውን መስረታቸውን ካፀኑ በኋላ የመጀመሪያ ዘመቻቸውን ወደ ደቡብ አደረጉ። በሸዋ አካባቢ ያሉ የኦሮሞ ባላባቶችን ካስገቡ /ካስገበሩ/ በኋላ በ1867 ዓ.ም የደቡብ ዘመቻቸውን ከሸዋ አሮሞዎች ቀጥለው በሚገኙት በጉራጌዎች ጀመሩ። ንጉስ ሚኒሊክ ራስ ጎበናን /የወሎ ባላባት/ በመላክ አንዳንድ የደቡብ ባላባቶች ጋር እየተዋጉ ከጊቤ ወንዝ በስተ ምስራቅ ያለውን አገር አስገበሩ” ይላል።

የኦሮሚያ ዘመቻ:- ጸሐፊ ትእዛዝ ገ/ስላሴ ቀጥለውም “ከአባ ጅፋር ጋር ተላልከው አባጅፋርም እንደሚገቡና ከገለፁ በኋላ፤ ንጉስ ሚኒሊክ ጥቅምት 5ቀን 1869 ዓ.ም አዋጅ ነግረው ወደ አሮሞ ዘመቱ። ጥቅምት 20 ቀን ጉመር ሰፈሩ። ሚኒልክ እነ ራስ ሚካኤልን /የወሎ ባላባት ወረሂመኖ/፤ እነ ራስ መርሶን /የወሎ ባላባት /፤ እነ ራስ ዳርጌን /የወሎ ባላባት ሸዋ/፤ ራስ ጎበናን /የወሎ ባላባት ሸዋ/፤ ራስ ወሌን /የወሎ ባላባት የጁ/፤ ራስ ወልደጊዮርጊስን /የወሎ ባላባት/፤ እነ ባሻህ አቡዮን /የወሎ ባላባት/ ከነጦራቸው እየላኩ ጅማን አልፈው ጌራን፣ከፋን፣ በጊቤ ወንዝና

በአዋሽ መካከል ያለውን አገር ሁሉ ከየግዛቱ ባላባት ጋር እየተዋጉ አስገበሩ። ወሊሶን፣ አመያን፣ ኖኖን፣ ነቀምትንና የወለጋ አገርን በሙሉ በራስ ጎበና አማካኝነት አቀኑት። ራስ መርሶ ከፋ ሊሙንና ጃንጃሮን ማስገበር ቻሉ። አሩሲ ግን ገና ነው” ይላል።

በዚህ ላይ እያሉ ሌላ ችግር አጋጠመ፤ ዋናው ንጉስ ነገስቱ አፄ ዮሃንስ ዝም ብለው ማየት አልፈለጉም። እሳቸውም እንደ ሚኒሊክ ሹመኞቻቸውን እየላኩ ለመስፋፋት ፈለጉ። ነገር ግን ዙሪያቸውን ሚኒሊክ ስለዘጋባቸው ያለቻቸው ቀዳዳ አንድት ብቻ ነች። እሷም በጎጃም በኩል አድርጎ ወደ ከፋ መስፋፋት።

ጸሐፊ ትእዛዝ ገ/ስላሴ ቀጥለውም “የአፄ ዮሃንስ ሹመኛ የጎጃሙ ንጉስ ተክለሐይማኖት ያስቸግር ጀመር። እናም ንጉስ ሚኒሊክ ወደ ጎጃም ለመዝመት ወሰኑ። የካቲት 2ቀን ተነስተው ሲጓዙ ከርመው መጋቢት 24ቀን ደጃዝማች መንገሻ /የወሎ ባላባት ሳይንት/፣ ራስ ሚካኤል /የወሎ ባላባት ወረሂመኖ/፣ ደጃች ዳርጌ /የወሎ ባላባት ሸዋ/፣ ደጃች ወልዴ /የወሎ ባላባት/ እነዚህ አራቱ ከነጓዛቸው አባይን በእግር በር በኩል ተሻግረው ሰፈሩ። ንጉሱ ግን የቀረውን ሰራዊት ይዘው ወዲህ ማዶ አደሩ። ጎጃሞች የወሎን ፈረስ እንኳን የአሁኑ አባይ የክረምቱም አባይ አያግደውም፤ አንችልም ብለው መክረው፤ የሰፈሩበትን ለቀው ሄዱ፤ ይሉና፤

በዚህ ጊዜ የጎጃም አድባራት ይህንን ሲሰሙ በየደብራቸው ወረባቸውን እያዘጋጁ

የወሎን ሰራዊት ለመቀበል ተዘጋጅተዋል ነበር።
በነጋወም ወጥተዋል፡-

አዴት መድኃኒአለሞች “አርአየ ስልጣኖ ላዕለ
ምድረ ወሎ ወበጌምድር አፄ ሚኒሊክ” አሉ

የመርጡለ ማሪያም ካህናት “በጽፋትም
ከመእንተ መብረቅ ዘይወፅዕ እምጽባህ
ወያስተርኢ እስከ አርብ ከማሁ ምጽአቱ ለሳህለ
ማሪያም በንጥረ መባርቅት ምስለ አእላፍ
ሠራዊት ወሎ ወበጌምድር” አሉ።

ደብረ ወርቆች “ፃኡ ተቀበሉ ካህናተ ደብረ
ወርቅ መርዓዊ አፄ ሚኒሊክ ዘመጽእ አምሀገረ
በእደ ማሪያም ወተወልደ እምቅድስት ሀገረ
በእደ ማሪያም” አሉ ... ወዘተ ይሉና፤

የጎጃሙ ንጉስ ተክለሐይማኖትም ወደ
ዳሞት ሸሸ ተብሎ ዳሞት ሲኬድ ደግሞ ወደ
ደጋዉ ዘለቀ ተባለ እዚያም ቢኬድ አልተገኘም፡
፡ እናም የካህናቱ ፀሎት ተሳክቶ አንድም ጥፋት
ሳይከሰት የወሎዉ ሰራዊት ወደ ወረኢሉ
ተመለስ።

ወደ ጎጃም በመዝመታቸዉ ምክንያት
በንጉስ ሚኒሊክና በአፄ ዮሃንስ መካከል ያለዉ
ፀብ ፀንቶ ነበርና አባ ገብረ ፃድቅና አባ እኑን
የሚባሉ መነኮሳት ከአፄ ዮሃንስ ጋር ታረቁልን
ብለዉ ወደ ንጉስ ሚኒሊክ መጡ። ንጉስ
ሚኒሊክም እርቅ እምቢ ብየ የሰዉ ልጅ ደም
በከንቱ አላፈሰም። አጼ ዮሃንስ ግን እርቅ
እምቢ ያሉ እንደሆነ እግዚአብሔር ለተገፋ
ይርዳ ብለዉ ሸጏቸዉ። እነዚያ
መልእክተኞችም ህዳር 27ቀን ከአፄ ዮሃንስ
ሰፈር ቀበሮ ሜዳ ገብተዉ መልእክታቸዉን

ተናገሩ። አፄ ዮሃንስም እሺ አስታርቁኝ ብለው
በጅሮንድ ንጉሴን ከነዚያ መልዕክተኞች ጋር
ወደ ንጉስ ሚኒሊክ ላኩት።

ንጉስ ሚኒሊክም ለአፄ ዮሃንስ ደስ የሚል
የፍቅር ደብዳቤ ላኩላቸው። ከዚያም በኋላ
የአፄ ዮሃንስ ወደ ወሎ መምጣት ተሰማ። አጼ
ዮሃንስም አምባሰል መጥተው እንደሰፈሩ ለንጉስ
ሚኒልክ፣ እኔ እዚህ መጥቼ የሰፈርኩት ለፍቅር
እንጂ ለሌላ አይደለም። እኔ ለወንድሜ
እንኳንስ ይህንን ወሎን አገረዎን ሌላም
ብሰጠዎት እወዳለሁ የሚሉ ቃላቶችን የያዘ
ደብዳቤ ላኩላቸው። ንጉስ ሚኒሊክም አሁንም
ደስ የሚል የፍቅር ደብዳቤ ፅፈው ለአጼ ዮሃንስ
ላኩላቸው። ነገር ግን አጼ ዮሃንስ ደብዳቤውን
ሊሰጧቸው ሲሉ ተቆጥተው መልክተኞቹን
ካባረሯቸው በኋላ ትንሽ ቆይተው፣ ሰው
ስለበዛብኝ ነው የተቆጣሁት ብለው ደብዳቤውን
ተቀበሉ። ከዚህ በኋላ አጼ ዮሃንስ ተጠግተው
አጤ ውሀ ላይ ሰፈሩ የሚል ወሬ ለንጉስ
ሚኒሊክ ደረሳቸው።

በዚህ ጊዜ ንጉስ ሚኒሊክ ለጦርነት
መዘጋጀት ጀመሩ። የአጼ ዮሃንስ ጉዳይ
አላማራቸውም። ወደ ጎጃም መዝመታቸው
ያበሳጫቸው ይመስላል። ቀጥለውም አጼ
ዮሃንስ ወደራ ላይ ሰፈሩ። ንጉስ ሚኒሊክም
ለጦርነት ተዘጋጅተው ወደ አጼ ዮሃንስ
ተጠግተው ስሪቲ ላይ ሰፈሩ። ለእርቅ
የሚመላለሱት ሰዎች እስኪመጡ ሰራዊቱ
ፈንድቶ ወጥቶ ጦርነት እንዳይገጥም
እያስከለከሉ ቆዩ። አጼ ዮሃንስ መጥተው
ድንባሮ ሜዳ ላይ ሲሰፍሩ የአጼ ዮሃንስ ጦር
በሬሳ ወንዝን ተሻግሮ ዘለቀ፤ በዚህን ጊዜ የንጉስ

የሚኒሊክ ጦር ጋር አይን ለአይን ሲተያየ የወሎ ፈረስኛን የሚያቆም መታገጃ ጠፋ። ጥቂት ፈረስኛ ወጥቶ ገጠመው፤ ብዙ ሰው ካለቀ በኋላ የአጼ ዮሃንስ ጦር ተመልሶ ወደ ሰፈሩ ገባ። በዚች ቅጽበት ባሻ አቦዬም ገድለው ሲናድር ማርከው ለንጉስ ሚኒሊክ አስገቡ። የቀኝ አዝማች ወቤ አሽከር ማናዬም የደጃች ጉበረ ስላሴን ልጅ አምታን ማርኮ አመጣው። ሌሎች የንጉስ ሚኒሊክ አሽከሮችም ብዙ ግዳይ ጣሉ። ከዚህ በኋላ የአጼ ዮሃንስ ሰፈር ተደናገጠ። የወሎው ጦር ግዳይ እንጂ ምርኮ አያውቅም የሚል ወሬ /ወፋ ውጊያ/ ይወራ ስለነበር የደጃዝማቹ ልጅ አምታ በመማረኩ ይገድሉታል ብለው ተጨነቁ።

ከዚህ በኋላ እርቅ ተጀመረ። እርቁም ንጉስ ሚኒሊክ ከአጼ ዮሃንስ ግዛት እንዳይገቡ/ ጎጃም ገብተው ስለነበር ነው። አጼ ዮሃንስ ጠላት በተነሳባቸው ጊዜም ጦር በአበጋዝ ልከው እንዲረዱ በሚል እርቁ ተጨርሶ መሀላና ግዝት ተፈጽሞ ተጠናቀቀ” ይላል።

የአፍሪካ ትልቁ የሐይማኖት ጉባኤ /ወሎ ቦሩ ሜዳ/

ጸሐፊ ትእዛዝ ገ/ስላሴ ቀጥለውም “ከላይ የተገለጸው እርቅ በተካሄደ በ3ኛው ቀን ሁለቱም ነገስታት ተማክረው የሀይማኖት ጉዳይ ተነሳ። 3 ልደት ክርስቶስን የጸጋ ልጅ የሚሉ የደብረ ሊባኖስ ሰባኪዎች ተገኝተው ታሰሩ። ቀጥሎም ከአንድ አባት ከቅዱስ ማርቆስ ከአንዲት እናት ከእስክንድሪያ ሐይማኖት አልሆንም የምትሉ ሰዎች ከክርስቲያኑ ተለዩና መጸሀፍ አለኝ

ልከራከር የምትሉ ከሆነም ጉባኤ እንሰጣችኋለን ብለው አዋጅ አስነገሩ። ጉባኤውም በግንቦት 18 ቀን እንዲሆን ቀጠሮ ተያዘ።

ንጉስ ሚኒሊክም በምገዛው አገር የምትኖር ካህን ሁሉ ወሎ አፄ ዮሃንስ ካሉበት አደባባይ ለርከበ ካህናት ያልተገኘህ እንደሆነ፣ ሹመት ያለህ በሹመትህ፣ ሹመት የሌለህ በመሬትህ እቀጣህለሁ ብለው አዋጅ አስነገሩ። ከዚያም በተባለው ቀን ሰራዊቱና ህዝቡ ጠቅሎ ሲገባ ሁለቱም ነገስታት በየዙፋናቸው ተቀመጡ። መኳንንቱም ሊቃውንቱም በየማዕረጋቸው ሆነው ሰራዊቱ ተሰልፎ በቀኝ በግራ ቆመ። በዚህ ጊዜ ግርማ መንግስት ሆነ።

ከዚህ በኋላ አጼ ዮሃንስ እንዲህ አሉ።
ዘእንበለ ስጋ ይትቀውም ነፍስ ይላልና እስከ አሁን በሁለታችን ፍቅር የመንግስታችን ነገር ይቅደም ብለን ሰነበትን። ከእንግዲህ ግን የምንፈልገው የምንይዘው የሐይማኖትን ነገር ነው። አሚንሰ መሰረት ይእቲ እንዳለው የቀረው ነገር ሀላፊ ጠፊ ነው ብለው ከተናገሩ በኋላ “ክርስቶስ የጸጋ ልጅ ነው” ወደ ሚሉት ፊታቸውን መልሰው እንግዲህ ተከራከሩ አሏቸው። የጸጋ ልጆችም ወንድሞቻችን ይምጡልን ይጨመሩልን አሉ። አጼ ዮሃንስም ብቻችን ብለው ሰበብ እንዳያደርጉ ይምጡላቸው ብለው ስለፈረዱ የታሰሩት እነዋልድቤ እንግዳ፣ ዙር አምቤ እንግዳ፣ ተክለ አልፋና ተከታዮቻቸው ተፈተው መጡ። ከመጡም በኋላ የጸጋ ልጆች በግራ ሲቆሙ፣ ሁለት ልደት ክርስቶስ የባህሪ ልጅ በሰውነቱ አምላክ የሚሉ እነ ሊቀ ካህን ኪዳነ ወልድ፣ መምህር ግርማ ስላሴ፣ መምህር አካለወልድና

ሌሎችም ሊቃውንትና ደቀመዛሙርት ሆነው በቀኝ ቆሙ።

ይህን ጊዜ አጼ ዮሃንስ የጸጋ ልጆችን ሀገራችሁ ወዴት ነው? አስተማሪያችሁስ ማን ነው? አሏቸው። እነዚያም ከላይ አባታችን ክርስቶስ ከታች አባታችን ማርቆስ እናታችን እስከንድሪያ ናት አሉ። አጼ ዮሃንስም በእስከንድሪያ በመንበረ ማርቆስ የተቀመጠው ሊቀ ጳጳስ የሚያስተምረውን ባለ መሀተም ደብዳቤ ልኮልናል ትቀበሉታላችሁን? አሏቸው፡ እነዚያም መክረው እንቀበለዋለን አሉ።

በዚያም ጊዜ የሐይማኖት ደብዳቤውን አስመጥተው፤ የመጣልን በአረቢ ተጽፎ ነው፤ እኔ ግን በአማርኛ አስገልብጬ አኑራለሁ። አሁን ግን እናንተ ደስ እንዲላችሁ የአረብ ቋንቋ ከእናንተ የሚያወቅ ካለ አምጡና ይነበብላችሁ አሏቸው። እነዚያም የአማርኛውን እንስማው አሉ። በዚህ ጊዜ በአማርኛ የተፃፈውን ደብዳቤ መምህር ግርማ ስላሴ አነበቡላቸው፤ ቃሉም ይህ ነው፡-

የተላከ ከአባ ቄርሎስ ዘነበረ በመንበረ ምርቆስ ይድረስ ለልጅ ለወዳጄ ለስዩመ እግዚአብሔር ዮሃንስ ንጉሰ ነገስት ዘኢትዮጵያ፤ በኢትዮጵያ ላሉ ምዕመናን ሁሉ። ልጆቼ ወዳጆቼ ከእኔ በፊት በነበሩት አባቶቻችን ሐይማኖትና ምግባር፤ ለጸና ሰው ሁሉ ፀጋ እግዚአብሔር ይደርበት፤ አምላክ ማርቆስ ይጠብቀዋል።

ቀዳማዊ ልደት ከአብ፤ ደህራዊ ልደት ከድንግል ማሪያም፤ ስለኛ ሲል እንበለ አባት እንደ ተወለደ የማያምን፤ በሁለት ልደት

በተዋህዶ ከበረ፣ ወልድ በተለየ አካሉ ቅብዕ ነው። በሰውነቱ የባህሪ አምላክ በሰውነቱ እንደ አብ እንደ መንፈስ ቅዱስ ያዉቃል፣ማወቂያም ነው። የማይልና ሶስት ልደት የጸጋ ልጅ በቅብአት የባህሪ ልጅ የሚል ሁሉ የአርዮስ የንስጥሮስ የይሁዳ መርገም ይድረስበት፤ ከምእመናን የተለየ ይሁን ተብሎ ግዝት ያለበት ቃል ነበር። የጸጋ ልጆችም እንዲህ አሉ፤ ትግሮች ጳጳስ ሲያመጡ ከመንገድ አቆይተው የሰውነት ባህሪ አምላክ ያስፏቸዋል እንጂ ጳጳሳቱ እንዲህ አይሉም አሉ።

በዚህን ጊዜ ንጉሱ ጋር ከርከር ሲጀመር እጨጌ ቴዎፍሎስ ወንበራቸውን አስወርደው ሊቀ ካህናት ኪዳነ ወልድ አጠገብ ከቆሙት ከሊቃውንት ወገን ተቀምጠው፣ ባላጋራችሁ እኔ ነኝ እኔ ጋር ተከራከሩ አሏቸው። ሁለቱ ነገስታት ዳኞች ሆነው እጨጌው ጥያቄ ጀመሩ። ከእጨጌውም በኋላ አለቃ ኪዳነ ወልድና አለቃ ተክለ ስላሴ ብዙ ጥያቄዎችን ጠየቁ። ጥያቄቸው ስልቱ ልዩ ልዩ ነው ሚስጥሩም ብዙ ስለሆነ ሊፃፍ አይችልም።

ከዚህ በኋላ ሁለቱ ነገስታት መኳንንቱም የጸጋ ልጆችን ከአራቱ ጉባያተ መጻህፍት በፊደል አሀዝ ሶስት ልደት የሚል ታገኙ እንደሆነ አምጡ አሏቸው። በዚህ ጊዜ የጸጋ ልጆች እኛ ፈንታችንን /ተራችንን/ እንጠይቅ ቢሉ መልአከ ብርሃን በዚሁ በአመንከው ቃል ተረታ እንጂ እንግዲህ ምን ጥያቄ አለህ ሲሉ ደጃዝማች ወልደ ሚካኤል ተነስተው ባገራችን አንዱ ጠይቆ ሌላው ሳይጠይቅ አንፈርድም ጃንሆይ ግን እንዳወቁ ብለው ተቀመጡ። ነገስታቱም ፈንታችሁን ጠይቁ ብለው ፈቀዱላቸው።

ከዚህ በኋላ ከጸጋ ልጆች አንዱ ደብተራ፤
እግዚአብሔር አዳምን በነፍስ ህያዉ አድርጎ
ሲፈጥረዉ መንፈስ ቅዱስ አክብሮት የጸጋ ልጅ
አድርጎ አኖረዉ ብሎ ሲጠይቅ መልአክ ብርሃን
አዎ ብሎ መለሰ። ቀጥሎም ስርዓቱን ቢያፈርስ
ነዉ ልጅነቱ የሄደበት ቢለዉ አዎን ብሎ መለሰ፡
፡ ቀጥሎም ስርአቱን ጠብቆ ቢኖር በኩራችን
ይሆን ነበር ቢለዉ ይሆን ነበር ብሎ መለሰ።
የሚሉት ጥያቄዎች በሁለቱ ነገስታት ፊት
አልተጠየቁምን አለዉ።

በዚህ ጊዜ በጸጋ ልጆች የአደባባዩ ሰዉ ሁሉ
ሳቀባቸዉ። የጸጋ ልጆችም በ2 ልደት
ሐይማኖት እንገባለን አሉ። ከዚህ በኋላ
2ልደት ተዋህዶ ከበረቸ።

ይህ ሁሉ ከተፈጸመ በኋላ የጸጋ ልጆች
ተነስተዉ እንግዲህ በሐይማኖት አንድ ከሆን
የልባችን እንናገር አሉ። አጼ ዮሃንስም
ነገራችሁ ምንድን ነዉ አሏቸዉ። አድባራቱን
ወለወልዳ እንበል ወይስ ዘምሰል ወልዳ አሉ።
ሁለቱም ነገስታት አንድነት ወለወልዳ ይባል
እንጂ ዘምሰል ወልዳ ከተባለማ መልሶ የጸጋ
ልጆች ሆነ አይደለምን አሉ።

ከዚህ በኋላ ሁለቱ ነገስታት እስላሙን
ሰብስበዉ እንዲህ አሉ። እግዚአብሔር
በቸርነቱ ሁለታችንን በፍቅር አንድ ካደረገን
ሀዋርያህ እኛ ነን። ቀድሞ በግራኝ ጊዜ በጭንቅ
ሐይማኖት ጠፋ እንጂ የክርስቲያን ሀገር
መሆኑን ታዉቃላችሁ። አሁንም እስላምም
አሮሞም በክርስቶስ ስም እመን ተጠመቅ፤
ክርስቲያን ሆነህ ምግባር ብትሰራ ይህን አለም

ትገዛለህ፤ ኋላም መንግስተ ሰማያትን
ትወርሳለህ ብለው አዋጅ ነገሩ።

በመነጋው አጼ ዮሃንስ ይማሙ መሐመድ
ዓሊን ክርስትና አንስተው ስማቸውም ሚካኤል
ተባለ። ንጉስ ሚኒሊክ ደግሞ ይማሙ
አባዋጠውን ክርስትና አንስተው ስማቸውም
ኃይለማሪያም ተባለ። ንጉስ ሚኒሊክም እንዲህ
አሉ። በጥምቀት ቁርባን እኔ ጋር አንድ
የምትሆኑ ሁሉ ለዚህ አለም ግዛት ኋላም
ለመንግስተ ሰማያት በጌታችን በእየሱስ
ክርስቶስ ቸርነት እንበቃለን ብለው ክርስቲያን
ለመሆን እንዲጥሩ ብዙ መንፈሳዊ ቃላትን
ከተናገሩ በኋላ ህዝቡን አሰናበቱ” ይላል።

ይህ የሐይማኖት ጉባኤ ከህዝብ ብዛት
አንፃር በአፍሪካ ትልቁ የሐይማኖት ጉባኤ ነው
/የሁለቱም ነገስታት ሙሉ ሰራዊትና የወሎ
ህዝብ ታድሞበታል/። ይህ ጉባኤ ቅብአቶችን
ሙሉ በሙሉ ወደ ኦርቶዶክስ ከመቀየሩም
በተጨማሪ በርካታ ሙስሊሞችን ወደ ክርስትና
እንዲቀየሩ አድርጓል።

የአሩሲ ዘመቻ፡- ጸሐፊ ትእዛዝ

ገ/ስላሴ ቀጥለውም “ከዚህ በኋላ ንጉስ ሚኒሊክ
ከተማ ጠባቂ አጎታቸውን ራስ ዳርጌን /የወሎ
ባላባት ሸዋ/ ትተው፤ የራስ ሚካኤልን /የወሎ
ባላባት ወረሂመኖ/ ጦር ይዘው ከቤት
አሸከሮቻቸው ጋር ደምበል ዘምተው የዚያን
ባህሩን ዳር ሁሉ መቱት። ቀጥለውም ወደ
አሩሲ ዘመቱ።

በአሩሲው ጦርነት ብዙ ሰው ያለቀ ሲሆን
ከንጉሱም አሸከሮች የአቶ አንዳርጋቸው ልጅ

ከምሲ፣ የግራዝማች ባቡ ልጅ ጠንፋ፣ ጋሻ
 ጃግሬዉ ወንድማገኘሁ ሞቱ። ንጉሱም ድል
 አድርጌለሁ ብለዉ ቀዲዳ ላይ ሰፍረዉ ወደ ሸዋ
 ለመመለስ እየተዘጋጁ እያለ፣ የአሩሲ ዲና
 እንደገና አስከትቶ እጅግ ብዙ ሆኖ በ3 ወገን
 መጣ። ንጉሱም ጥቂት ሆነዉ ዘምተዉ ነበርና
 ያለዉን ጦር አሰልፈዉ ተቀመጡ። በግምባርና
 በግራ የመጣዉ የአሩሲ ጦር ነገ ነዉ
 የምንዋጋዉ ብሎ ተመለሰ። በቀኝ በኩል
 የመጣዉ ግን እየጨፈረ እልል እያለ ሲጠጋ
 ንጉሱም ፈረሰኛዉን ከፊት እግረኛዉን ከኋላ
 አድርገዉ በለዉ ብለዉ በለቀቁት ጊዜ
 የአሩሲዉ ጦር ተበተነ። ጭላሎ እጨቆዉ
 ድረስ ተከታትለዉ አባረሯቸዉ። ነገር ግን
 የአሩሲ ዲና እንደገና ተጠናክሮ ገፍቶ መጣ።
 በግራም በቀኝም መጥቶ እየተዋጋ እያለ
 መሪያቸዉ ፈረሰ ላይ እያለ በጥይት ተመትቶ
 በወደቀ ጊዜ ሌላዉም ጠቅሎ ሸሸ።

ይህ በእንዲህ እንዳለ ሌላ ችግር ተፈጠረ አፄ
 ዮሃንስ እንደገና ጎጃሜዎችን ተጠቅመዉ
 ለመስፋፋት ሞከሩ። ንጉስ ሚኒሊክ አዚህ
 ጦርነት ላይ እያሉ ከከፋዉ ገዥ ራስ ጎበና
 ደብዳቤ መጣላቸዉ። ደብዳቤዉም እንዲህ
 ይላል፡- ራስ ደርሶ የጎጃምን ጦር እየመራ
 አባይን ተሻግሮ ጉማ ላይ ተገናኘን። ጦርነት
 ገጥመን የዘረፉትንና ያስገበሩትን ገንዘብ ሁሉ
 ተቀበልናቸዉ። ከእንግዲህ ንጉስ ሚኒሊክ
 ከፈቀዱላችሁ አገር እንዳታልፉ ብለን አምለን
 አስገዝተን ተራርቀን ወደ ሀገራቸዉ ተመለሱ”
 ይላል።

ይህ በወሎዉ አዝማች ራስ ጎበናና በጎጃሙ
 አዝማች ራስ ደርሶ መካከል የተካሄደዉ ጦርነት

ቀላል ጦርነት አልነበረም። ባህሩ ዘወደደ
“የኢትዮጵያ ታሪክ ከ1847-1983” በሚለው
መፅሀፋቸው ውስጥ “የወሎ ጦረኞች አዝማች
ራስ ጎበናና የጎጃሙ ጦር አዝማች ራስ ደርሶ
በጥር 1874 ዓ.ም ሊሙ በተባለው ቦታ ላይ
ጉልበት ተፈታተኹ። ሆኖም የጎጃሙ የራስ
ደርሶ ጦር በግብርም በዘረፋም የሰበሰበውን
የዝሆን ጥርስ ጥሎ ለመሸሽ ተገደደ። በዚህም
ምክንያት እንዲህ ሲባል ተተረተ፤

እንግዲህ ጎጃሞች በምን ይስቃሉ፤

ጥርሳቸውን ሊሙ ትተውት ሄዱ አሉ”
ይላል።

ይቺ የህዝብ ግጥም፤ ጦርነቱ ከባድ እንደነበረና
ጦርነቱ በጥይት እንዳልነበር ታመለክታለች
/የወፋ ወጊያ ዓይነት እንደ ነበር ታመለክታለች/
። ይህ የአጼ ዮሃንስ የመስፋፋት ሙከራ በዚህ
መልኩ ከከሸፈ በኋላ ሌላ እጅግ ዘግናኝ ጦርነት
ተከትሏል።

ወደ ጸሓፊ ትእዛዝ ፅሁፍ እንመለስ “ከዚህ
በኋላ ጎጃሞች በሀላቸውንና ግዝታቸውን
/ሊሙ ላይ ደጃች ጎበና ያስማላቸውን/
አፍርሰው ዋናውን አለቃቸውን ንጉስ
ተክለሐይማኖትን ይምጡልን ብለው ልከው
ራስ ጎበናን ለመውጋት እንደገና ወደ ከፋ ጉዞ
ጀመሩ። ራስ ጎበናም ጎጃሞች እንደገና ከዋናው
አለቃቸው ጋር እየመጡ መሆኑን ለንጉስ
ሚኒሊክ ላከ” ይሉና፤

“ንጉስ ሚኒሊክም ይህ መልዕክት
በደረሳቸው ጊዜ ከተት ሰራዊት ምታ ነጋሪት
ብለው ከእንጦጦ ከተማቸው ተነስተው ጉዞ

ጀመሩ። ንጉስ ሚኒሊክ ከራስ ጎበና ጋር ኖኖ ላይ ተገናኝተዉ ሰፈሩ። በዚህ ጊዜ የወረኢሉዉ ጦር እነ ወ/ሮ መስታወት /ያባዋጠዉ እናት/ ወደ ኋላ ቀርተዉ ነበርና ከንጉሱ ሰፈር ደረሱ። ቀጥለውም ደጋዉን ተጉዘዉ ደዴሳን ተሻግረዉ የንጉስ ሚኒሊክን ድኳን ሴሴ ወንዝ ዳር ተከለዉ መንገድ ማስጠረግ ጀመሩ። ጎጃሞች የንጉሱን ድኳንና የመንገዱን መጠረግ ባዩ ጊዜ በጎጃሞች ሰፈር ብርቱ ፍርሃትና ጭንቅ ተፈጠረ።

በዚህን ጊዜ ፊታዉራሪ ይመር የሚባል ከጎጃሞች ተልኮ ወደ ንጉሱ ድኳን ገባ። ንጉስ ሚኒሊክም ፊታዉራሪ ይመርን እንዲህ አሉት። ከአባይ ወዲህ ምን ግዛት አላችሁ እኔ በፍቅር ስለወዳጅነት ብዩ አሞሩን፤ ሆሮን፤ ጉድሩን፤ ግንደበረትን፤ የቀዲዳን ሀገር ለንጉስ ተከለሐይማኖት ብስጠዉ እያለፋችሁ ሌላዉን ሀገር ትወጉ ጀመር። ተጠማኝ ሲሰነብት ባለርስት ይሆናል የሚሉት በእናንተ ደረሰ። አሁንም የሰጠሁትን ሀገሬን ወስጃለሁ፤ እናንተም አባይን ተሻግራችሁ ወደ ጌታችሁ ሂዱ። ጌታችሁ ግን አገሩን ከወሰዱብኝ እዋጋለሁ ብሎ የመጣ እንደሆነ እናንተም አብራችሁ ትመጣላችሁ ብለዉ ሸኒ ሰጧቸዉ። ወዳዉም አባይን ተሻግረዉ ሄዱ።

ከዚህም ቀጥለዉ ንጉስ ሚኒሊክ ሹምሽር ለማድረግ ወደ ሆሮ ተጓዙ /አሞሩን፤ ሆሮን፤ ጉድሩን፤ ግንደበረትን፤ የቀዲዳን ሀገር ለንጉስ ተከለሐይማኖት ፍቅር በነበሩበት ጊዜ ሰጥተውት ነበርና አሁን ግን ስለቀሙት ሹም ሽር ለማድረግ ወደዚያው ተጓዙ/። ንጉስ ሚኒሊክ የሆሮ አካባቢን ሹም ሽር ጨርሰዉ

ወደ እንጦጦ ለመመለስ ሆሮ ጃሬ ላይ ሰፍረው
እያለ የጎጃሙ ንጉስ ተከለሐይማኖት
መልእክተኞች መጡ። ወደ ንጉሱ በቀረቡም
ጊዜ ደብዳቤውን ሰጡኝ ቢሏቸው ደብዳቤስ
አልያዝንም በቃል ነው የተላከነው አሉ። የቃል
መልእክቱን ንገሩኝ ቢሏቸው መኳንንቱ
ካልተሰበሰቡ አንነግርም አሉ። በዚህ ጊዜ
መጋቢያ አድርገው መኳንንቱም ሊቃውንቱም
ተሰበሰቡ። ከዚህ በኋላ መልእክታቸውን
እንዲህ ብለው ተናገሩ።

የንጉስ ተከለሐይማኖት ቃል ይህ ነው፡-
ምነው እኔን እርስዎ ሁልጊዜ ያዋርዱኛል።
ከዚህ ቀደም አገሬን ጎጃምን አጠፉት።
እንግዲህስ አይሂዱ መጣሁ። የጠራ ሜዳ
ይዘው ይቆዩኝ። ደብዳቤ አለመላኬ ብቻዎን
አይተው ቀደው ጥለው እንዳልሰማ ሆነው
ይሸሻሉ፤ በቃል የሆነ እንደሆነ ግን መኳንንትዎ፣
ሰራዊተዎ፣ አሽከሮቻዎ ሰምተው ቢሸሹ
ይንቁዎታል አሉ ብለው ተናገሩ።

ንጉስ ሚኒሊክም ሐሰተኞች ናችሁ ንጉስ
ተከለሐይማኖት ይህን አይልም። መካተም
ያለው ደብዳቤ ይልክ ነበር አሏቸው።
መልእክተኞቹ ግን የጌታችንን ቃል ነው
የተናገርነው አሉ። ንጉስ ሚኒሊክም እንደዚህስ
ከሆነ ከእናንተ አንዱ ከእኔ ጋር ይቆይ፣ ሌላው
አንዱ ይሂድና እውነት መሆኑን የሚያስረዳ
ማህተም ያለው ደብዳቤ ይዞ እስከ 5ቀን ድረስ
ይምጣ፣ ሳይመጣ የቀረ እንደሆነ ግን እኔ ዘንድ
ያለውን እቀጣዋለሁ አሏቸው። መልእክተኞቹም
እሺ አሉ። የዚህ ጊዜ ንጉስ ሚኒሊክ ምላሹን
እንዲህ ሲሉ ላኩ። ያንተንስ ጦርነት ሰግቼ
አልሄድም። ነገር ግን ለመዋጋት ከአጼ ዮሃንስ

ፈቃድ አግኝተህልን፤ ተዋጋ ብለውህ እንደሆነ ባለማንተም ደብዳቤህን ላክብኝ፤ ለጦርነቱስ አንተንም መንገድ አላስመታ እዚያው እደጅህ እንመጣልህለን ብለህ ንገረው ብለው አንዱን መልክተኛ ላኩት። አንዱ በዘበኞች እጅ ተቀመጠ።

ይህ ከተፈፀመ በኋላ ንጉስ ሚኒሊክ ተነስተው ወደ ጉድሩ ተጓዙ። በቀጣዩም ቀን ተነስተው ተጉዘው ወምበር እምባቦ ሜዳ ላይ ሲደርሱ የጎጃሞች ሰልፍ ፊት ለፊት ታየ። እዚያው የንጉሱ ድኳን ተተክሎ ለጦርነት ዝግጅት አደረጉ።

ከቀኑ 5ኛው ላይ የጎጃሞች መድፍ መተኮስ ጀመረ። የወሎ ጦረኞች ሄደው ጦርነት ገጠሙት። ንጉስ ሚኒሊክም አሽከሮቻቸውን ይዘው መሀል ለመሀል ገቡ። በዚህ ጊዜ የጎጃሙም ንጉስ ተክለሐይማኖት መድፍ መተኮስ ጀመረ። ሁለት ጊዜ ተኮስ በሶስተኛው መንኮራኩሩ ተመትቶ ተሰብሮ ወደቀ። ጎጃሞችም የጦርነቱን ሁኔታ ባዩ ጊዜ ደነገጡ። የወሎው ጦር ተጠግቶ ከቦ አስጨንቆ 2ሰዓት ሳይሞላ ንጉስ ተክለሐይማኖትን አቁሰለው ማርከው ይዘዋቸው መጡ። ጦርነቱ ግን እስከ 3ሰዓት ድረስ ቆየ። የወሎው ጦር ከቦታልና የጎጃሙ ጦር ለመሸሽም ለመማረክም የማይቻለው ሆነ ። እጅግ ብዙ ሰው ካለቀ በኋላ ጎጃሞች ሙሉ በሙሉ እጅ ሰጥተው ጦርነቱ ተጠናቀቀ /የወሎን ስም የማጥፋት ዘመቻ መነሻው ይህ ጦርነት ነው/።

በዚህን ጊዜ ንጉስ ሚኒሊክ ኢትማያ ለእኩይ በእኩይ ግሙራ የሚለውን ቃል አስበው

የተዋጉበት ስፍራ ድረስ ሄደው የጎጃሞችን ነፍሱ
ያልወጣቸውን ቁስለኛ /ሬሳ ነው እየተባለ
የተተወ ነፍሱ ያልወጣቸውን ቁስለኛ/
እየመረጡ ብዙ ቁስለኛ አስነሱ ይልና፤

ቁስለኞችን ካስነሱ በኋላ ወደ ምርኮኛው
ሄደው፤ እኔ አልመጣሁባችሁ እናንተ ፈልጋችሁ
መጣችሁ እንጂ እግዚአብሔር ደግሞ
በትቢዕታችሁ ጣላችሁ። በሉ አሁን ወደ
አገራችሁ ግቡ ብለው አሰናብተው
አስለቀቋቸው። ንጉስ ሚኒሊክ የሞተውን
እያስቀበሩ፤ ለቁስለኛውም መድኃኒት እያስደረጉ
እረፍት አድርገው ዋሉ።

በነጋው ራስ ጎበና በንጉሱ ትእዛዝ
የጎጃሙን ምርኮኛ አባይ ድረስ ሽኝቶ ተመለሰ።
የሚወስደው ዘመድ ያጣውን የጎጃሞችን ቁስለኛ
ሁሉ በዘበኛ ላይ ተመርቶ አድሮ ነበርና ጅማ
ለፊታውራሪ ቀዲዳ አገር አድን ብለው ሰጡት።

ከዚህ በኋላ የተማረከውን ነፍሱን
ሰብስበው በአይነት በአይነቱ ለዩት። መድፉን
ባንድ ወገን፤ መርቡጡን ባንድ ወገን፤ ሲናዲሩን
ባንድ ወገን፤ ባለከምሱሩን ባንድ ወገን፤
ባለቋዱን ባንድ ወገን፤ ባደረጉት ጊዜ መጠን
የሌለው ሆነ /አፄ ዮሃንስ ዋግሹም ጎበዜን
ለመምታት ብለው ከእንግሊዞች የሰበሰቡት
መሳሪያ ነው። መድፉንና መርቡጡን
ፊታውራሪ ቀዲዳን /የጅማ ባላባት/ ውሰድ
ብለው ሰጡት። ሌላውን መሳሪያ አስጭነው
ምርኮኛውን ንጉስ ተክለሐይማኖትንም በአልጋ
አስይዘው ወደ እንጦጦ ጉዞ ጀመሩ። ሰኔ 19
ቀንም እንጦጦ ከተማ ገቡ” ይላል።

ይህን ጦርነት የአጼ ዮሃንስና የንጉስ ሚኒሊክ ጦርነት አድርጎ መወሰድ ይቻላል።
ይህ ጦርነት ንጉስ ሚኒሊክ የዘመናዊ የጦር መሳሪያ አቅማቸውን በእጅጉ ያሳደጉበት ነበር።
ከማጓጓዝ አቅማቸውም በላይ የሆነ መጠን የሌለው ዘመናዊ የጦር መሳሪያ በምርኮ መገኘቱ፤ የንጉስ ሚኒሊክን አይደፈሬነትም በብዙ እጥፍ አሳደገው። በባዶ እጃቸው ድል ሆነው የማያውቁ ሰውዬ ይህን መሳሪያ አግኝተው በኢትዮጵያ ምድር ማንም ደፍሮ ሊሞክራቸው አይችልም። እናም አጼ ዮሃንስም እጅ ሰጡ የመስፋፋቱን ጉዳይ እርግፍ አድርገው ተውት /ወፋ/።

ጸሐፊ ትእዛዝ ገ/ሰላሴ ቀጥለውም “ከዚህ በኋላ ንጉስ ሚኒሊክ ለአጼ ዮሃንስ መሸሻ ወርቁንና ሻኘው ተፈሪን ላኩ። አፄ ዮሃንስ ግን የጎጃሙ ንጉስ ተክለሐይማኖት ድል ሆነው መማረካቸውን ሲሰሙ፤ ይህ ሰውዬ ዘወድ መግፈፍ ለመደ፤ እንግዲህስ እኔንም ይደግመኛል፤ ቁስለኛው ንጉስ ተክለሐይማኖት ሳይድን ልሂድበት ብለው፤ በሐምሌ ከጎንደር ደብረ ታቦር ተነስተው ሰራዊታቸው በበረዶና በዉሀ ሙላት እያለቀ ወደ ወሎ መጡ።

ንጉስ ሚኒሊክም የአጼ ዮሃንስን መምጣት በሰሙ ጊዜ በጣም ተደንቀው በብዙ ትእግስት የመልክተኞቹን ምላሽ ሲጠባበቁ፤ መልክተኞቹ ከአጼ ዮሃንስ ደብዳቤ ይዘው መጡ። ቃሉም ይህ ነው፡- በጌምድር ላይ ሳለሁ ሁለቱ ነገስታት ተዋግተው ድል ለንጉስ ሚኒሊክ ሆነ ንጉስ ተክለሐይማኖትን ይዘው ወደ ሸዋ ተጓዙ ሲሉ ብሰማ እግዚአብሔር የፈቀደውን ሰርቷል ብዩ የናንተን ደብዳቤ ስጡብኝ ደብረታቦር ላይ

ወር ሙሉ ተቀመጥኩ። ጎላ ግን ወሬችሁ ቢጠፋብኝ ይህስ ነገር አለበት ብዩ ተነስኼ ስመጣ ሳይንትን ሳልፍ የእርሰዎ ወረቀት ደረሰኝ። ደብዳቤውንም አይቸ መዘግየቱ በመንገዱ እርዝመት ሆኖ ተንኮል አለመኖሩን ባወቅ ወደ በጌምድር ለመመለስ አሰብሁ። ነገር ግን ክረምቱ ተጭኗልና ሰራዊቱ የሚጎዳብኝ ሆነ። በወሎ እንድከርም ፈቃድ ይደረግልኝ እኔም አገር አልበድልም። በዚያውም ተገናኝተን ሁሉንም ተማክረን ወደ በጌምድር መመለስ ይሻለኛል ብዩ ነዉ እንጂ ሌላ ነገር አስቤ አይደለም። ደግሞ ይህ የሚያሳዝን ነገር ከሆነ ተመልሼ ሰራዊቱ በዉሀ ሙላትና በጭቃ ያለቀዉ አልቆ የተረፈዉን ይገፍ መመለስ ይሻለኛል ብለዉ ላኩ” ይላል።

/አጼ ዮሃንስ በጣም ጀግና ሰዉ ናቸዉ፤ አድሜ ልካቸዉን ከዉጭ ሀይሎች ጋር እንደተፋለሙ ነዉ የኖሩት፤ የሞቱትም ከዉጮች ጋር እየታገሉ ነዉ። ከዉጮች ጋር በጦርነት ጉዳይ አይደራደሩም። ለሀገር ዉስጥ ጦርነት ግን አይቸኩሉም። ከዚህ አንጻር ንጉስ ሚኒሊክም እጅግ ያከብሯቸዋል ይወዷቸዋል። ሆኖም ግን አጼ ዮሃንስ ሁለት ንጉስ በአንድ ቤተመንግስት መሆኑ የተመቻቸዉ አይመስልም። የሚኒሊክ ሀይል ከእሳቸዉ ሀይል በሙብለጡና ሹመኞቻቸዉ ወዴያትም እንዳይስፋፉ አድርጎ የእሳቸዉ ግዛት በትግራይ፣ በጎጃምና በጎንደር ብቻ እንዲወሰን ስላደረጋቸዉ፣ ንጉስ ተክለሐይማኖትን በማፈርጠም የንጉስ ሚኒሊክ ጥሩ ባላንጣ እንዲሆንላቸዉ ጥረት አድርገዉ ነበር። ነገር ግን ጥረታቸዉ ሁሉ ከሽፎ አሁን ጭራሽ ንጉስ

ሚኒሊክ ንጉስ ተክለሐይማኖትን በመደምሰስ በምርኮ የዘመናዊ የጦር መሳሪያ ጥማታቸውን ቆርጠው/ ረክተው/፤ በቂ የዘመናዊ መሳሪያ ባለቤት ለመሆን በቅተዋል/፡፡

ጸሓፊ ትእዛዝ ቀጥለውም “ንጉስ ሚኒሊክ ደብዳቤውን አይተው እንዲህ ብለው ፃፉ፡፡ እዚህ ከቀረቡ ሳንገናኝ አንከርምም፤ እኔም መጣሁ፡፡ ከድኳን ቤት ይሻላልና ወረኢሉ ከእኔ ቤት ይግቡ፡፡ ብለው ልከው ሐምሌ 12 ቀን ከእንጦጦ ተነስተው ምርኮኛውን የጎጃሙን ንጉስ ተክለሐይማኖትን ይዘው ተጉዘው ነሀሴ 7ቀን ወረኢሉ ከአጼ ዮሃንስ ጋር ተገናኙ፡፡

ከዚህ በኋላ በፍቅር ሰንብተው፤ ከእለታት አንድ ቀን ራስ አሉላ፤ ራስ ገብረ ኪዳን፤ ቢትወደድ ገብረ መስቀል ከአጼ ዮሃንስ ተልከው ወደ ንጉስ ሚኒሊክ ድኳን ገቡ፡፡ ቀድሞውን መሀላና ግዝት አፍርሰው ወደ ወሎ ስለመጡ በነገሩ አዝነውበት ነበርና ስለዚህ ልጅዎን ወ/ሮ ዘውዲቱን ለልጄ ለራስ አርአያ ይስጡልኝ ብለው ላኩ፡፡

ንጉስ ሚኒሊክም ልጅቱ የ6 አመት ህፃን ናት፡፡ አልደረሰችም እንጂ ምን ከፋኝ ግቢው ግን ያማረ ነው ብለው መለሱ፡፡ አጼ ዮሃንስም የንጉስ ልጅ በማደግ በአንቀልባ ይሄዳል ግዴለም አሉ፡፡ ከዚህ ወዲህ የሰርጉ ቀን ተቆርጦ መሰናዶ ተጀመረ፡፡ ንጉስ ሚኒሊክም ለራስ አርአያ ስላሴ ግማሽ ወሎን ሾመው አዋጅ አስነገሩለት፡፡ የሁለቱ ነገስታት ወዳጅነትም በጣም እየተጠናከረ መጣ፡፡ አጼ ዮሃንስም ምርኮኛውን የጎጃሙን ንጉስ ተክለሐይማኖትን እዚያው ጎጃም መልሰው

ሾመው የሰርጉንም ቀን ወስነው ተሰነባበቱ”
ይላል፡፡

የዓለማችን ትልቁ ሰርግ /የወረኢሉው ሰርግ/፤ ወሎ ወረኢሉ

ያ ወሎ እሚባል ገደል ውስጥ፤ ያ ወሎ
የሚባል ልዩ የጥቁሮች ምድር ውስጥ
ያልተፈፀመ ነገር የለም፡፡ የሰርግ መለኪያ
መስፈርቶች ላይ እርግጠኛ መሆን ባይቻልም፤
ከሰው ብዛት፤ ከወጣበት ወጭና ከዲሞቀቱ
አንፃር ሲታይ ይህ የወረኢሉው ሰርግ
የዓለማችን ትልቁ ሰርግ ይሆናል፡፡

ጸሐፊ ትእዛዝ ቀጥለውም “የሰርጉ
መሰናዶ እየተጠናቀቀ ነው፡፡ ዳሱን የማስዋብ
ስራም እያለቀ ነው፡፡ ዳሱ በላይ በታች በሽማ
እየተለበጠ ነው፡፡ ከእኩሌታዊ በላይ ደግሞ
በቀይ በለዲ፤ በሌታ፤ የቀኙ ግምጃ በደማስ
እየተሸለመ ነው፡፡ መሬቱ እኩሌታዊ ሰርፍ
ምንጣፍ እየለበሰ ነው፡፡ ዳሱን የሚሸከመው
ባላ ሁሉ የመጀመሪያው በአምሳለ ሰኔ የዚያ
ተከታይ በቀይ ምስዕ፤ ቀጥሎ አረንጓዴ ግምጃ
ሶስተኛው እረድፍ አይነቱ ልዩ ልዩ የሆነ ሱቲ፡፡
የመጨረሻው ወደ መግቢያ በኩል ያለው በሽማ
እየተለበጠ ነው፡፡ የንጉሱም ዙፋን በተነጠፈው
በዳሱ ሲሶ /አንድ ሶስተኛ/ ቦታ ላይ ተዘርግቶ
ዙሪያውንም በወርቀ ዘቦ መጋረጃ ተጋረደ፡፡
የድግሱም ነገር በወገን በወገኑ ተዘጋጂቷል፡፡
በድግሱም 1,350 ድልብ ሰንጋዎች ታርደዋል
/ከበጉና ከፍየሉ ውጭ ነው/፡፡ የሌላውን ድግስ
የቂቤውን፤ የማሩን፤ የጠጁን፤ የአረቂውን፤
የድለሁን፤ የእንጀራውን ...ወዘተ መጠን ሰው
ደክቶ /ለክቶ/ ሊናገረው አይችልም፡፡

ከደባ፣ መራቢቲ እስከ የጁ ያሉ የወሎ
ባላባቶች ከነሰራዊታቸው ከተወ ገብተዋል።
መኳንንቱና ሹማምንቱ ሁሉ ቋሬ የተሸለመ
ወርቀ ዘቦ ቀሚስ ለብሷል። ሰራዊቱም ሁሉ
እንደ አቅሙ አገጧል።

ራስ አርእያ ከእድምተኞቻቸው ጋር መጥተው
ነደዱ ከሜዳው ላይ ሰፈሩ። በነጋው እሑድ
ማለዳ ወደ ሰርጉ ገቡ። በዚህም ጊዜ መላው
ሰራዊቱ አገጦ አምሮ ተሰልፎ ተቀበላቸው።
ሲበሉ ሲጠጡ ሲዘፍኑ ዋሉ። ፀሀይ ሲገባ ወደ
ሰፈራቸው ጉዞ ሲጀምሩ ዘበኛ ታዞ በፊት በኋላ
በቀኝ በግራ ሆኖና ሙሉ ግብር /ድልብ ሰንጋ
ጠጅ አረቄ/ ይዞ አደረሳቸው። በነጋው ሰኞ
ጧት እንደገና ተጠርተው ገቡ። ሲበሉ ሲጠጡ
ሲጨፍሩ መኳንንቱም ሲሸልሙ ወለዉ
አመሻሽ ላይ ወደ ሰፈራቸው ወረዱ።

የራስ አርእያ ስላሴ ሽልማት ይህ ነው። አንድ
መድፍ፣ 500 ነፍጥ፣ 500ፈረስና በቅሎ፣ 500
አገልጋይ፣ 100 ሰርፍና ስጋጃ ምንጣፍ ከዚህ
አንዱ ባለወርቅ ነው፣ ግራ ቀኝ የወርቅ ማክዳ፣
የብር ዳታን ሰንና ብርት፣ 200ሊና ብርጭቆ፣
5000 ላምና በሬ፣ 5000 በግና ፍየል፣
ባለወርቅ መጣምር ፈረስ፣ ባለወርቅ መጣምር
በቅሎ፣ የወርቅ ጋሻ፣ የወርቅ ጎራደ፣ የወርቅ
ቢተዋ፣ ልዩ ልዩ አይነት ቀሚሶች፣ ሁለት
ማለፊያ ለምዶች፣ ግምጃ ሱሪ፣ ግምጃ
መታጠቂያ፣ ድርብ ግምጃ፣ ጥላ፣ ግምጃ ድኳን፣
2 ባለመደረቢያ ድኳን፣ 30 ለምድ፣ 100 ቀጭን
ሸማ፣ 600 ኩታና 5000 ብር ነበር። /ሴቲቱ
ሙሽራ የምትሸለመው እዚያኛው ስትሄድ
ስለሆነ አልተፃፈም/።

የመኳንንቱ ሽልማት ደግሞ ለራስ
 ቢትወደድ ገብረ ኪዳን ባለብር መጣምር
 ፈረስ፣ ባለመርገፍ በቅሎ፣ ፆሌጣ ፈረስ፣ የወርቅ
 ጋሻ፣ ጥንድ የወርቅ ጦር፣ የወርቅ ቢተዋ፣ ወርቅ
 ዘቦ ቀሚስ፣ ማለፊያ ለምድና ድርብ ሲሆን
 ለደጃች ሐጎስም፣ ለደጃች ተስማም፣ ለደጃች
 ገብረ እግዚአብሔርም፣ ለብላታ ሐጎስም
 ለሁሉም እንደዚሁ ሽልመዎቻቸዋል፡፡

በሶስተኛው ቀንም ሲበሉ ሲጠጡ ሲዘፍኑ
 ሲሸልሙ አርፍደው እኩለ ቀን ሲሆን
 ሙሽራይቱ ወ/ሮ ዘዉዲቱ ተነሳች፤ 12 ጊዜ
 መድፉም ነፍጡም ሙሉ ግባት ጫፍ እስከ
 ጫፍ ተተኮሰ፡፡ ያሁሉ ሰራዊት ሲተኩስ
 ወረኢሉ ከተማ በጭስ ተሰወረች፡፡ የተኩሱ
 ወሰን ሰፊ ስለሆነ ተኩሱ በመላው ሀገሪቱ
 ይመስል ነበር፡፡ የተኩሱን ወሰን በጆሮ መድረስ
 አይቻልም፤ ወታደሩ ጠግቦ በየቦታው ስለነበረ
 ጋራው፣ ወንዙ፣ ሳር ቅጠሉ ሁሉ ይተኩስ ነበር፡፡
 ፡ መኳንንቱም ሰራዊቱም ይደልቃል፣ ይዘፍናል፤
 ካህናቱም በማህሌት እግዚአብሔርን
 ያመሰግናል፤ በአጠቃላይ ዳር እስከ ዳር
 ወረኢሉና አካባቢው በሰው ተሞልቷል፡፡
 ቃላቶች የራሳቸው የአቅም ውስንነት ስላላቸው
 የዚህን ሰርግ ሁኔታ በቃላት መግለፅ
 አይቻልም፡፡ ለሙሽራይቱም በ4 ማዕዘን ሁለት
 የወርቅ ድባብ ሁለት የብር ድባብ
 ተደብቦላታል፡፡ ደንገጡሮቹም እጅግ ብዙ
 ሆነው በፊት በኋላ በብርና በወርቅ አገጠው
 ተሸልመው አምረው ጥላ ይዘው እጅግ ብዙ
 ሆነው ከበዋት ይጓዙ ነበር፡፡ ከጌጡም ማማር
 የተነሳ ሙሽራይቱን ለይቶ ማወቅ አይቻልም

ነበር። የሰንድድ መሶብም የሰንድድ ቀሚስ ለብሶ ከፊት ከፊታቸው ብዙ ሆኖ ይጓዝ ነበር።

ቅዱስ ሚካኤል ቤተክርስቲያን አጠገብ ሲደርሱ እንደገና ሙሉ ግባት ጫፍ እስከጫፍ ተተኮሰ። የሚተኩሰው ሰራዊት ድካ /ስፋት/ በጆሮ ግምትም በአይንም መገመት ስለማይቻል፣ ሳር ቅጠሉ፣ ተራራውና ኮረብታው ሁሉ ተኩስ ነበር። ነጋሪቱ እየተጎሸመ፣ እምቢልታው እየተነፋ፣ ሰራዊቱ እየደለቀ እየጨፈረ እሰፈራቸው አድርሶ ተመለሰ።

እራትም እንደ በቀደሙ ሙሉ ግብር ሄደላቸው። ገምቦኛው ጠጁን፣ ወረገኑን፣ ስጋ መልከኛው የሰንጋውን፣ የሙክቱን፣ የበጉን፣ አዛዥ ቅቤውን፣ ማሩን፣ ድልሁን፣ ዱቄቱን፣ ቋሚው መሶቡን ተሸክሞ ተከተለ። ለሚዜዎቹም ለ10ሩ ለእያንዳንዳቸው አስር አስር ፈረስና አስር አስር በቅሎ ከነ ሙሉ እቃቸው ሸለሟቸው።

እንግዶች ከተሸኙ በኋላ ሙሉ ግብር አግብተው 450 ድልብ ሰንጋዎች ታርደው ከማለዳ ጀምሮ እስከ ዶሮ ጩህት ድረስ ግብር ሆነ። ከአንድ ቀን በኋላም ወደ ሸዋ /ወደ እንጦጦ/ ጉዞ ተጀመረ” ይላል።

የንጉስ ሚኒሊክ እና የእቴጌ ጣይቱ መገናኘት

ጸሐፊው ትእዛዝ በዚሁ መፀሐፋቸው “ነገሩ የተጀመረው በአጼ ቴዎድሮስ ጊዜ ነው። የንጉስ ሚኒሊክ ሞግዚት አቶ ናደው ይባል ነበር። ወሌና አሉላ የሚባሉ ሁለት የየጁ ባላባት

ወንድማማቾች ነበሩ። ሁለቱም ወንድማማቾች በጣም ያምራሉ። እናም የሚኒሊክ ሞግዚት እነዚህን ሁለት የሚያማምሩ ወንድማማቾች ሲያዩ እነዚህ ልጆች እህት የላቸውምን ብሎ ጠየቀ። እህት እንዳላቸውም በተነገረው ጊዜ በቅሎውን ጭኖ፣ ወደ ዘመዶቿ ሄደ፣ ዘራችሁ መልካም አባታችሁ ትልቅ መሆኑን ሰምቻለሁና ለሸዋዊ ንጉስ ልጅ ለሚኒሊክ ልጃችሁን እንድትሰጡልኝ እማልዳችኋለሁ አለ።

እነሱም ጋብቻዊ እጅግ የተስማማ ነበር፤ እኛም የምንሻው ነበር። ነገር ግን አጼ ቴዎድሮስ ለምን አባታችሁ ገዛ ብለው ጠልተውናል። አልጋውን /ንግስናውን/ ከእኛ ነውና የወሰዱት በጣም ፈርተውናል። እናም እኛ የየጁ አገር ሰዎች ሆነን ሚኒሊክ የሸዋ ንጉስ ልጅ ሆኖ ስንጋባ ሁላችንንም በአንድ ቀን ያስሩናል ብለው ተዉት፤ ነገሩም ተረሳ” ይላል።

የእቴጌ ጣይቱ የዘር ሀረግ ደግሞ፡-
ስለአንደኛው የእቴጌ ጣይቱ የዘር ሀረግ አለቃ ታዬ “የኢትዮጵያ ህዝብ ታሪክ” በሚለው መፅሀፋቸው ያሰፈሩት ቃል በቃል ሲቀመጥ “የወረሴሆች ነገርና ትውልድ እንዲህ ነው፤ ግራኝ አህመድ ኢትዮጵያን ባጠፋ ጊዜ ከባህር ማዶ ከአረብ አገር ሼህ ዑመር የሚባል የብር ዘንግ የብር ርከት አሲዞ መጥቶ በወሎ የጁ ተቀመጠ። ሼህ ዑመር ብዙ ሴቶች አግብቶ ብዙ ልጆችን ወለደ። መንደሩ ቢበዛ ወረ ሺህ ተባለ። አሁን ወረሴህ የሚባሉት የእሱ ዘሮች ናቸው።

ከሼህ ዑመር ልጆች የበህሩ /የመጀመሪያው/ ወሌ ይባል ነበር። ወሌ አብዬን ወለደ። አብዬ

ሲወልድ ልጁን ባባቱ ስም ወሌ አለው። ወሌ
 አባ ገትዬን ወለደ። አባ ገትዬ አባ ሴሩ ጓንጉልን
 ወለደ። አባ ሴሩ ጓንጉል ክርስትና ተነስቶ
 የላስታና የሰለሞን ባላባት የራስ ፍሬስን እህት
 ወ/ሮ ገለቡን አግብቶ ራስ ዓሊን፣ ወ/ሮ
 ከፈይን፣ ራስ አሊጋዝን ወለደ። ወ/ሮ ከፈይ
 የኢልማ ያርማን ባላባት መርሶ በሬንቶን
 አግብተው ራስ ጉግሳን፣ ደጃች አሉላን ወለዱ።
 ራስ ጉግሳ ወ/ሮ ሎሚታን አግብተው ራስ
 ማርዬን፣ ራስ ይማምን፣ ራስ ዶሪን፣ ወ/ሮ
 ሂሩትን ወለዱ። /በዘመነ መሳፍንት ርዕስ ስር
 እንዳስቀመጥነው/ ወ/ሮ ሂሩት አባቷ ራስ ጉግሳ
 ነግሶ የደብረታቦር ከተማን በመሰረተበት ወቅት
 ቀደም ብለው በአፄ ሱስንዮስ ተሹመው ከወሎ
 ወግዲ /ቦረና/ ሄደው ሰሜንን እያስተዳደሩ
 ከኖሩት ከኤሎስ የዘር ሐረግ የተወለደውን
 የሰሜኑን ባላባት የራስ ገብሬን ልጅ ደጃች
 ኃይለ ማሪያምን አግብታ ደጃች ብጡልን፣
 ደጃች መርሶን፣ ወ/ሮ የዉብ ዳርን ወለደች።
 ደጃች ብጡል የሜጫይቱን ኦሮሞ ወ/ሮ የዉብ
 ዳርን አግብተው እቴጌ ጣይቱን፣ ፊታዉራሪ
 አሉላን፣ ራስ ወሌን፣ ወ/ሮ ደስታን ወለዱ።
 እቴጌ ጣይቱ የዳግማዊ ምኒሊክ ሚስት መካን
 ናቸው። ፊታዉራሪ አሉላ ወ/ሮ የተመኝን
 ወለዱ። ራስ ወሌ ራስ ጉግሳ፣ ወ/ሮ ከፈይን፣
 ደጃች አመዴን፣ ደጃች ኃይሉን ወለዱ። ወ/ሮ
 ደስታ ደጃች ወልደ ሀናን አግብተው ደጃች
 ገሰሰን፣ ወ/ሮ አሰለፈችን ወለዱ። ደጃች መርሶ
 ደጃች ትኩን፣ ወ/ሮ ላቀችን ወለዱ። ራስ
 አሊጋዝ ደጃች ጎጅን፣ ደጃች ብሩን ወለዱ።
 ደጃች ጎጅ ልጅ ዘለቀን ወለዱ። ልጅ ዘለቀ አባ
 ግርሻን ወለዱ። ደጃች ብሩ ደጃች ዘገየን
 ወለዱ። ደጃች ዘገየ ደጃች ጓንጉልን፣ ደጃች

አሊን፣ ደጃች አሊጋዝን፣ ወ/ሮ ሂሩትን፣ ደጃች ኃይሉን ወለዱ። ደጃች ጓንጉል ደጃች ይማምን፣ ደጃች አሊን ወለዱ” ይላል።

ስለ እቴጌ ጣይቱ ሁለተኛ የዘር ሀረግ ጸሐፊ ትእዛዝ ፡/ስላሴ “ታሪክ ዘመን ዘ ዳግማዊ ሚኒሊክ በሚለው መጻህፍቱ ያስፈሩት ቃል በቃል ሲቀመጥ “ኤሎስ የተባለ ሰው ከወሎ ወግዲ /ቦረና/ ሄዶ ሰሜንን ከባምብሎ በመለስ ተከዜ በፈሰሰ በአፄ ሱስንዮስ ተሹሞ ይገዛ ነበር። ኤሎስ ቄርሎስን ወለደ። ቄርሎስ ኤራቅሊስን ወለደ። ኤራቅሊስ የንጉሱን ልጅ ወ/ሮ ሰማዕታን አግብቶ ተስፋን ወለደ። ተስፋ ማሪቱን ወለደ። ማሪቱ ያበርገሌውን ደጃች ወ/ፋኤልን አግብታ ራስ ገብሬን ወለደች። ራስ ገብሬ ከበየዳ የክፍለ እየሱስን ልጅ ወ/ሮ ሳህሊቱን አግብቶ ደጃች ኃይለማሪያምን ወለደ። ፡ ደጃች ኃይለማሪያም ደብረታቦር ከተማ በተመሰረተችበት ጊዜ የየጁውን የራስ ጉግሳን ልጅ ወ/ሮ ሂሩትን አግብቶ ደጃች ብጡልን፣ ደጃች መርሶን፣ ወ/ሮ የዉብዳርን ወለደ። ደጃች ብጡል የሜጫይቱን ኦሮሞ ወ/ሮ የዉብዳርን አግብተው እቴጌ ጣይቱን፣ ፊታዉራሪ አሉላን፣ ራስ ወሌን፣ ወ/ሮ ደስታን ወለዱ” ይላል።

እናም ንጉስ ሚኒሊክ ሌላ ሚስት አግብተው ኖረው ኖረው በ1875 ዓ.ም ስጋ አምላክ ለመቀበል አሰቡ። ነገር ግን ባልታወቀ ምክንያት በሚስታቸው በወ/ሮ ባፋና ስጋ አምላክ ለመቀበል አልፈለጉም። የየጁውን ባላባት ራስ ወሌ ብጡልን ጠርተው፣ ወሌ እኔ በአንተ እህት ነዉ ስጋ አምላክ የምቀበለዉ ብለዉ በብዙ ሰዎች ፊት ተናገሩ።

እንደተናገሩም አልቀሩም በዚሁ በ1875 ዓ.ም
ከወ/ሮ ጣይቱ ጋራ ተገናኝተዋል ስጋ አምላክ
ተቀበሉ” ይላል።

የአዲስ አበባ ከተማ መቆርቆር

ጸሐፊ ትእዛዝ ገ/ስላሴ ቀጥለዋል “ንጉስ
ሚኒሊክ ንጉስ ነገስት ከመሆናቸው በፊት
በ1878 ዓ.ም በእቴጌ ጣይቱ መካሪነት
መቀመጫቸውን ወደ እንጦጦ /አዲስ አበባ/
ቀይረዋል ነበር። ሹማምንቱም ሁሉ በዚያው
በአካባቢው ሰፍረዋል ይኖሩ ነበር። ከሊታት
አንድ ቀን ንጉስ ሚኒሊክና ወ/ሮ ጣይቱ
ከእንጦጦ ቦታች ወደ ሚገኘው ፍል ወሀ
ለመታጠብ ወርደዋል ነበር። በዚያን ጊዜ
ወ/ሮ ጣይቱ ከድኳኑ ደጃፍ /በር/ ሆነው
ከእንጦጦ አንፃር ሲታይ መቀቱ የሚመችና
አካባቢውም የሚያምር መሆኑን ተመለከቱ።
በዚች ሀገር ቦታ ይስጡኝና ቤት ልስራ
ብለዋል ጠየቁ። ንጉሱም መጀመሪያ ቤቱን
ስሪና በኋላ አገሩን እስጥሻለሁ አሏቸው።
ወ/ሮ ጣይቱም የት ልስራ ብለዋል ጠየቁ።
ንጉሱም አባቴ ንጉስ ሳህለ ስላሴ አጥር
ያሳጠሩት ቦታ ይህ ነበር፤ ከዚህ ላይ ይሁን
ብለዋል ቦታውን አሳዩአቸው። ወ/ሮ ጣይቱም
አዛዦቻቸውን አስጠርተው ከዚህ ላይ ቤት
ቶሎ አሰራ ብለዋል አዘዙት። ቤቷም እጅግ
ቆንጆ ሆና በጥቂት ቀን ተጨረሰች። ነገር ግን
በተለያዩ ዘመቻዎች ምክንያት ቤቷን
አልገቡባትም ነበር። በዚሁ ወቅት ሌላ
ያልተጠበቀ ክስተት ተከሰተ” ይልና፤

የሐረር ዘመቻ፡- ጸሐፊ ትእዛዝ

ቀጥለውም “ንጉስ ሚኒሊክ፣ የአሩሲ ገዥ የነበሩት ደጃች ዳርጌና ደጃች ወልደ ጉብርኤል የአሩሲ ዲና እንደገና አምቦባቸው ሲዋጉ መከረማቸው አሳዝኗቸው በ1879 ወደዚያው ወደ አሩሲ ለመሄድ ተነሱ። ንጉሱ ወደ ደጃች ወልደ ጉብርኤል እየሄዱ መንገድ ላይ እያሉ፤ የደጃች ወልደ ጉብርኤል ሰራዊት ተጣልቶ በሌላ አቅጣጫ ወደ ሸዋ መጣ። ንጉስ ሚኒሊክ ጋር መንገድ ላይ ተላለፉ። ንጉስ ሚኒሊክ ወደ እነሱ እየሄደ መንገድ ላይ መሆኑን አልሰሙም። የተጣሉበት ምክንያትም ደጃች ወልደ ጉብርኤል ሐረርን እወጋለሁ ብሎ ዝግጅት በመጀመሩ ነበር። ሰራዊቱ ደግሞ ሐረር ላይ ብዙ ፈረንጅ አለ፤ ብዙ መድፍና ነፍጥ አለ እየተባለ ይወራ ስለነበር፤ ይህ ሰው ብቻችንን ወስዶ ሊያስፈጅን ነው ብሎ ጠቅሎ ወደ እንጦጦ መጣ። ደጃች ወልደ ጉብርኤልም ብቻውን ሰራዊቱን ከኋላ ከኋላ እየተከተለ እንጦጦ ገባ።

በዚህ ጊዜ ወ/ሮ ጣይቱ እንጦጦ ከተማቸው ነበሩ። የደጃች ወልደ ጉብርኤል ሰራዊት ጌታውን ትቶ እየመጣ አዋሽ መድረሱ ተሰማ። ወ/ሮ ጣይቱም የደጃች ወልደ ጉብርኤል ሰራዊት ጌታውን ትቶ የመጣበት ምክንያት ምንድን ነው ብለው ወደ ምንጃሩ ምስለኔ ላኩ። ምስለኔውም ሰራዊቱ ከደጃች ወልደ ጉብርኤል ጋር ተጣልቶ መጥቶ ነበር፤ አሁን ግን የንጉሱን መዝመት ሲሰማ ጨንቆታል ብሎ ላከ። ወ/ሮ ጣይቱም ደጃች ወልደ ጉብርኤልን ትቶ የመጣው ሰራዊት ጠቅሎ ወደ እንጦጦ እንዲገባና እኔን እንዲጠብቅ አድርግ፤ ወዳ ወዲህ ያለ እንደሆነ ግን እጁን ለኔ ከብቱን ንብረቱን ላንተ

መርቄልሃለሁ /ሰጥቸህለሁ/ ብለው ለምንጃሩ
ምስለኔ መልሰው ላኩ። ሰራዊቱም ይህን በሰማ
ጊዜ ጠቅልሎ ወደ እንጦጦ ገባ።

ወደ እንጦጦ የገባው ወታደር ቀለባችን
አለቀብን የምንበላው አጣን እራብን እያለ አቤት
አቤት አለ። ወ/ሮ ጣይቱም በዚህ ነገር ተናደው
እያሉ ለጊዜው መልካም ነገር ተናገሩ። ወደ እኔ
መምጣታችሁ ደግ አደረጋችሁ፤ ቀለባችሁም
እንዲዘጋጅ አደርጋለሁ። ከዚህ ላይ ሰፍራችሁ
ቆዩ ብለው አዘዙ። ወታደሩም እየመጣ
ተከማቸ። ወ/ሮ ጣይቱም ሹማምንቶቻቸውን
ጠርተው ይህን ሰራዊት ደጎና ቦታ ላይ
ወስዳችሁ እሰሩ ብለው አዘዙ። ከአዋሽ አንስቶ
እስከ ጎልማሴ ቀብር ያለው ወታደር ሁሉ
በአንድ ዕለት ተይዞ ታስሮ አደረ። ሰው ሁሉ
ወ/ሮ ጣይቱ ባደረጉት ነገር በጣም ተደነቀ።

በዚህ ጊዜ ራስ ጎበና /የወሎ ባላባት/
ከበቅሎ ወድቀው ታመው ነበር። ህዝቡ
የንጉሱን ወሬ መጥፋት፤ የራስ ጎበናን መታመም
ባየ ጊዜ አገሩ ተናወጠ። ህዝቡ ሚኒሊክ
ሞተዋል የሚል ግምት በመያዙ አስፈሪ ሁኔታ
ተፈጠረ። የህዝቡን አለመረጋጋትና መጨነቅ
የሰሙት ወ/ሮ ጣይቱ፤ እንጦጦን ትተው
ወደዚያች ፍል ውሀው አጠገብ ወዳሰሯት ቤት
ወርደው ገቡ። ወዳዉም ከተማ መስራት
ተጀመረ። መኳንንቱም ቦታ እየተመራ ቤቱን
ይሰራ ጀመር። ህዝቡም ወ/ሮ ጣይቱ አዲስ
ከተማ ማሰራታቸውን ባየ ጊዜ ንጉስ ሚኒሊክ
ደህና መሆናቸውን ስለተረዳ ዳር እስከ ዳር
ረጋ። ከተማውም በጣም ያማረ ሆነ
ሹማምንቱም ወደዱት። ወ/ሮ ጣይቱም ይህን
ከተማ ስሙን “አዲስ አበባ” በሉ ብለው አዘዙ።

: ይህ ሁሉ ሲሆን ንጉስ ሚኒሊክ አይሰሙም
ሐረር ናቸው።

ንጉስ ሚኒሊክ በታህሳስ 10ቀን ገለምሶ
ደጃች ወልደ ገብርኤል ከተማ ቢሰፍሩም ቀደም
ብለን እንደገለጽነው ደጃች ወልደ ገብርኤል ወደ
እንጦጦ ስለመጡ አላገኟቸውም። ከገለምሶም
ተነስተው ወደ ሐረርጌ ተጓዙ። በ18 ሂርና
ሰፈሩ፤ በ21 በወራ መገናኛ ቡርቃ ወንዝ
ሰፍረው መንገድ አስጠረጉ። በ24 ቀን ገበያ
ወንዝ ላይ ሰፈሩ፤ በታህሳስ 25 ቀን ጨለንቆ
ላይ ሰፈሩ። የሐረርጌ ገዥ አሚር አብዱላሂም
ሰፈር ወራቢሌ ላይ ታየ። ንጉስ ሚኒሊክም ግባ
/ገብር/ እኔ ለአንተ ነው እንጂ የመጣሁት አገር
ላጠፋ አይደለም። ከገባህ ከተገዛህ ገዥነትህን
/ሹመትህን/ አልነሳህም፤ ጦርነት ከፈለክ ግን
ኋላ ይፀፅትህል ብለው ላኩ። አሚር አብዱላሂ
ግን ይህን ሲልኩበት የፈሩት መስሎት
መልእክተኞቹን አሰራቸው።

ታህሳስ 29 የገና እለት አሚር አብዱላሂ
ዛሬ ክርስቲያኖች በዓል ስለሆነ ይዘናጋሉ ብሎ
መክሮ ጦሩን ጠቅሎ ሲናድሩን ከፊት፤
መድፎችን ከመካከል፤ ቀስተኛውን ከኋላ፤
ቀጥሎ ፈረሰኛውን፤ ቀጥሎ ጋሻኛውን አሰልፎ
በ5 አዓት ወደ ንጉሱ ሰፈር ጉዞ ጀመረ።

የንጉሱም ሰራዊት መብሉን መጠጡን
እንጂ የጦርነት ነገር አላሰበም ነበር። ንጉስ
ሚኒሊክ ከዙፋናቸው ፊት ለፊት ቆመው
በመነፅር አካባቢውን ሲመለከቱ ከሰፈር ማዶ
ያለውን ቁልቁለት የአሚር አብዱላሂ ሰራዊት
አጥለቅልቆት ሲመጣ አዩት። በዚህን ጊዜ
ፈጥነው ሹማምንቶቻቸውን ጠርተው

ሰራዊታቸውን አሰልፈው ትንሽ ከጠበቁ በኋላ ሲጠጋ ሄደህ በለው ብለው ለቀቁት።

አሚር አብዱላሂ መድፍ ማስተኮስ ጀመረ። በዚህ ጊዜ ፅኑ ወጊያ ሆነ፤ አያሌ /እጅግ ብዙ/ ህዝብ አለቀ። የንጉሱ ሰራዊት የአሚር አብዱላሂን መድፎች እጅ አድርጎ /ማርኮ/ አዙሮ ተጠቀመባቸው። የአሚር አብዱላሂ ሰራዊት ድል ሆነ። ባላገሩም /ነዋሪው/ ለወጊያ ሰብስቦት ነበርና አንማረክም እያለ ጠንክሮ ተዋግቶ ነበር፤ ነገር ግን በመጨረሻ ድል ሆነ። አሚር አብዱላሂ መድፉን ነፍጡን ሰራዊቱን ለንጉስ ሚኒሊክ አበርክቶ /አስማርኮ/ በፈረስ አመለጠ። ንጉስ ሚኒሊክም አሚር አብዱላሂን ሊሾሙት ፈልገው ና ብለው ቢልኩበትም አብዱላሂ ግን ያስሩኛል ብሎ ስለፈራ በዚያው ጠፋ። ንጉሱም ጥር 5 ቀን ሐረርጌን ለደጃች መኮንን ሰጥተው፤ የካቲት 28 ቀን አዲስ አበባ ከአዲሱ ከተማ ገቡ። ንጉስ ሚኒሊክ በአዲሱ ከተማ በጣም ተደነቁ፤ ወዳዉም የአሁኑ የአራት ኪሎ ቤተመንግስት ግንባታ ተጀመረ” ይሉና።

ፀሐፊ ትእዛዝ ቀጥለውም “ንጉስ ሚኒሊክ ጥቂት ቀን አዲስ አበባ ከቆዩ በኋላ የወሎን ሁኔታ ለማየት ወደ ወረኢሉ ጉዞ ጀመሩ። መጋቢት 6ቀን ደብረ ብረሃን ገቡ። መጋቢት 11 ቀን ከደብረ ብረሃን ተነስተው መጋቢት 17 ቀን ቀወት ሲደርሱ አፄ ዮሃንስ ማረፋቸው ተሰማ። ንጉስ ሚኒሊክም የአፄ ዮሃንስን ሞት እንደሰሙ ለደቂቃዎች በሐዘን አቀርቅረው /አንገታቸውን ደፍተው/ ዝም ብለው ከቆዩ በኋላ አሟሟታቸውን እንደት ነው ብለው ጠየቁ። ደርቡሽ ጋር እየተካሄደ በነበረ ወጊያ እንደሞቱ ተነገራቸው።

ግሸን አምባ የሁሉም ነገሰታት ግምጃ ቤት ስለነበረች፤ ንጉስ ሚኒሊክ ሰገራት ሲደርሱ፤ ግሸን አምባን ይጠብቁ የነበሩ የአፄ ዮሃንስ ሹማምንትና መኳንንቶች፤ የንጉስ ዕቃ ለንጉስ ነዉና ግሸን አምባ የተከማቸውን ዕቃ ይረከቡን ብለዉ ገቡ። ንጉሱም የአምባሰልን ባላባት ጃንጠሪ አስፋውን ሹመዉ፤ እቃዉን የሚቀበል ደጃች ወልደን ልከዉ፤ ግሸንን ጠባቂ አቶ ወልደ ተክሌን አድርገዉ ሚያዝያ 10ቀን ወደ የጁ ጉዞ ጀመሩ። ሐይቅ ሲደርሱ ደጃች ወሌን /የእቴጌዋ ወንድም/ ራስ አሰኝተዉ ከጨጨሆ በላይ ያባቱን ሀገር ሹመዉ ላኩት” ይሉና፤

የጎንደር፣ የጎጃምና የትግራይ

ዘመቻ፡- ጸሓፌ ትእዛዝ ቀጥለዉም

“አሁን አፄ ዮሃንስ ስለሞቱ የአፄ ዮሃንስን ግዛቶችንና ባላባቶችን ለማስገባት /ለማስገበር/ ወደ ጎንደርና ጎጃም ዘመቱ። ንጉስ ሚኒሊክ ባሻቸፌ ሰፍረዉ ሳለ ራስ ሚካኤልን /የወሎ ባላባት ወረሂመኖ/ ሰዉህን ጠቅለህ ዋድላ እንገናኝ ብለዉ ላኩት። ንጉሱም በሳንቃ በር ወጥተዉ በጥላ አስፈሬ ተጉዘዉ ቀጭን አምባ ሰፈሩ። ጓዙን ሁሉ እዚያዉ ትተዉ፤ ላሊበላ ሄደዉ ቤተክርስቲያን ስመዉ፤ ንጉሱም እመቤቲቱም ለነዳያን ብዙ ምጽዋት ሰጥተዉ ተመለሱ። ንጉስ ሚካኤልም ጋር እዚያዉ ተገናኙ።

እዚያዉ እያሉ የአገዉ ባላባት ዋግሹም ብሩ ገባ /እገዛለሁ አለ/። የአባቱን ሀገር ዋግን ሹመዉ ሸልመዉ ላኩት። ከዚያም ተነስተዉ በድብኮ አልፈዉ በገረገራ በኩል አድርገዉ

ግንቦት 27 ቀን ቋራ ሰፈሩ። ከዚያም ላይ ሳሉ የጎጃሙ ንጉስ ተክለሐይማኖት ገባ /እገዛለሁ አለ/። ንጉስ ሚኒሊክም የቀድሞ በደሉን ሳያስቡ ከቀድሞ መዓረጉ ሳያዋርዱ አፄ ዮሃንስ ሰጥተውት ከነበረው ጎጃም ላይ ከፋን ጨምረው ሾሙት።

ሰሜነኞች አባትና ልጁ ራስ ወልደ ስላሴና ደጃች ነጋሽ ገቡ /እገዛለን አሉ/።
የበጌምድርም፣ የበለሳም፣ የደምቢያም፣
የቋራም፣ የበለሳም መኳንንት አንድም ሳይቀር ጠቅሎ ገባ /እገዛለሁ አለ/። ንጉሱም ሁሉንም የያዙትን አገር ሾመው ሸልመው ላኳቸው።
አንድም ጦር ሳይወረወር አንድም አመፀኛ ሳይታይ የጎንደርና የጎጃም ዘመቻ በሰላም ተጠናቀቀ።

ከዚህ በኋላ ንጉሱ ወደ ሸዋ ጉዞ ጀመሩ። ንጉሱም በአንበሳ ማሰሪያ /ደላንታ/ አድርገው ወጫሌ ሰፈሩ፤ ከኢጣሊያ ጋር የውጫሌን ውል ፈርመው ሰኔ 21ቀን ደሴ ሰፈሩ፤ ሐምሌ 9 ቀን 1881 ዓ.ም አዲስ አበባ ገቡ። ቀጥለውም ለትግራይ ዘመቻ ዝግጅት ማድረግ ጀመሩ።

አዲስ አበባ እረፍት እያደረጉ ባለበት ወቅት በንጉሱም በወ/ሮ ጣይቱም ቤት ልክ የሌለው ድግስ ተደግሶ አዲስ አበባ በደረሱ በ4ኛው ወር በጥቅምት በ1882 ዓ.ም ስርዓተ መንግስት ተደርገ። ጥቅምት 25 ቀን 1882 ዓ.ም በጳጳሱ በአቡነ ማቴዎስ እጅ ተቀብተው “ዳግማዊ ሚኒሊክ ንጉስ ነገሰት ዘኢትዮጵያ” ተብለው በእንጦጦ ማሪያም ቤ/ን ነገሱ። ዳግማዊ ሚኒሊክ /ሚኒሊክ 2ኛ/ የተባሉበት ምክንያት

ሚኒሊክ የተባለ የንግስተ ሣባና የሰለሞን ልጅ በዚህ ሥም ቀድሞ ነግሶ ስለነበር ነው።

በሦስተኛውም ቀን ወ/ሮ ጣይቱ ብጡል በጳጳሱ በአቡነ ማቴዎስ እጅ ዘዉድ ደፍተው እቴጌ ተባሉ። ከዚያም ቀን ጀምሮ “ጣይቱ ብርሐን ዘኢትዮጵያ” እየተባሉ መጠራት ጀመሩ።

አፄ ሚኒሊክ በ46 አመታቸው የመላው ኢትዮጵያ ንጉሥ ነገሰት ይሁኑ እንጂ ከ22 አመታቸው ጀምሮ ለሁለት አስርት አመታት ያህል አገር ሲያቀኑና ኢትዮጵያ የምትባል ሀገርን ሲገነቡ /ሲፈጥሩ/ የቆዩ ናቸው። ስለዚህም የሩቁም የቅርቡም መሣፍንት ያለማንገራገር ተገዛላቸው” ይላል።

የትግራይ ዘመቻ፡- ጸሐፊ ትእዛዝ ቀጥለውም “አፄ ሚኒሊክ በታህሳስ 9ቀን ለትግራይ ዘመቻ ተነሱ። ታህሳስ 27 ቀን ደሴ ከተማ ገቡ። ራስ ሚካኤልን /የወሎ ባላባት/፣ ራስ ወሌን /የወሎ ባላባት የእቴጌዋ ወንድም/፣ ባሻ ታምሬን /የወሎ ባላባት/፣ ደጃች ኃይለማሪያምን /አባዋጠዉ የወሎ ባላባት/፣ ፊታውራሪ ተክለ ማሪያምን /የወሎ ባላባት/፣ ደጃች ደስታን /የወሎ ባላባት/ና ሌሎችም መኳንንቶች ተጨምረው ቀድመው ወደ ትግራይ እንዲጓዙ ታዘዙ።

አፄ ሚኒሊክ ግን የካቲት መባቻ ከጎሊማ ተነስተው የካቲት 16 መቀሌ ላይ ሰፈሩ። ያጋሜው ባላባት ደጃች ብሩ እዚህ ገባ /እገዛለሁ አለ/። ከመቀሌ ተነስተው የካቲት 20ቀን መክደን ሰፈሩ፣ በ21ቀን አጉላ ሰፈሩ፣ በ22ቀን

ገንፈል ሰፈሩ፤ በ23ቀን ዛና ማርቆስ ሰፈሩ ስንቅ ስላለቀ ሰራዊቱ ለወረራ ተለቀቀ። የካቲት 25ቀን አብርሃ አፅብህ ሰፈሩ። እዚህ አካባቢ የሚዘረፍ ጠፍቶ ሰራዊቱ ተርቦ ነበርና ወደ ኋላ ተመልሰዉ በ27ቀን ገንፈል ሰፈሩ፤ በ28 ሐይቅ መስሐል ሰፈሩ፤ በ29 አጽቢ ዕዳ ስላሴ ሰፈሩ፤ መጋቢት 3ቀን አጽቢዳራ ሰፈሩ፤ በ4 ፀዕዳ አምባ ሰፈሩ እዚህ አካባቢ ቀላል ዉጊ አጋጥሞ ነበር። በ7 ሐረማት መሬት አጉዲ ላይ ሰፈሩ።

እዚህ እያሉ የአጼ ዮሃንስ ልጅ ራስ መንገሻ ገቡ /እገዛለሁ አሉ/። አፄ ሚኒሊክም ከመረብ ወዲህ ራስ መንገሻን ከመረብ ወዲያ ከጣሊያን የተረፈዉን አከባቢ ራስ መሸሻን ሹመዉ መጋቢት 11ቀን ወደ ሸዋ የመልስ ጉዞ ጀመሩ። የትግራይ ዘመቻም በሰላም በዚህ መልኩ ተጠናቀቀ” ይሉና፤

የወላይታ ዘመቻ፡- ጸሓፌ ትእዛዝ

ቀጥለዉም “አፄ ሚኒሊክ በ1887 ዓ.ም ወደ ወላይታ ለመዝመት ተነሱ። ህዳር 7ቀን ገጃ ሰፈሩ፤ በ22 ቆርጋ ሾኔ ሰፈሩ።

እዚያም ሆነዉ ለወላይታዉ ገዥ ካዎ ጦና እንዲህ ብለዉ ላኩበት። ሰዉህን አታስፈጅ፤ አገርህን አታስጠፋ፤ ግብርህን ይዘህ ግባ አሉት፡ ፡ እሱ ግን አልገባም እዋጋለሁ አለ። ኬላዉን ፈረሰና ሰዉ እንዳያስገባ አድርጎ አጥሮት ነበር።

አፄ ሚኒሊክም ይህን እንደሰሙ፤ ራስ ሚካኤልን /የወሎ ባላባት/፤ ራስ ኃይለማሪያምን /አባዋጠዉ የወሎ ባላባት/፤ ፊታዉራሪ ገበየሁ ገቡን /ሰራዊቱ የወሎ/፤ ሊቀ መኳስ አባተን /የወሎ ባላባት ሰቆጣ/ እነዚህን ሄዳቸሁ አጥሩን

አፍርሳችሁ መንገዱን ደልድሉ ብለው
አዘዟቸው።

መንገዱም ከተደለደለ በኋላ የወላይታን
ኬላ አልፈው በ23 ቆንጦላ ሰፈሩ። እዚህ
አካባቢ ከባድ ጦርነት ተካሂዶ በሁለቱም ወገን
በዙ ሰው አለቀ በንጉስ ሚኒሊክ በኩልም 75
ሰው ሞተ። ከዚህ በኋላ በ27ቀን አስጎላ ሜዳ
ሰፈሩ፤ በ29 ዳሞት ከወላይታው ገዥ ከካዎ
ጦና ከተማ ደልቦ ላይ ሰፈሩ። አፄ ሚኒሊክ
የሀገሩን ልምላሜና ማማር አይተው
እንዳይወድም አዘነው፤ አሁንም ሌላ መልእክት
እንዲህ ብለው ላኩ። አገር ከጠፋ በኋላ
ሲያለሙት ያስቸግራል። ገንዘብም በግድ
ካልሆነ በስተቀር በፈቃድ የሰጡት አይጎዳም።
ስለዚህ አገርህን አታስጠፋ። ግብርህን ይዘህ
ግባ ብለው ላኩበት። እሱ ግን አልገባም ብሎ
ቀረ።

ከዚህ በኋላ አፄ ሚኒሊክ ሰራዊታቸው
ለጦርነት እንዲሰለፍ ካዘዙ በኋላ፤ የቀኙን
በቀኝ፤ የግራውን በግራ፤ ግዙፉን የራስ
ሚካኤልን ጦር በግምባር አድረገው በለው
ብለው ለቀቁት። አንድ ቀን ሙሉ የዋለ ከባድ
ጦርነት ተካሄደ፤ እጅግ አስቃቂ እልቂት
ተከሰተ፤ እጅግ ብዙ ህዝብ አለቀ። የአፄ
ሚኒሊክ ጦር አንድ ቀን ሙሉ በዋለ ከባድ
ጦርነት የወላይታን ድንበር አልፎ ቦረዳ
የሚባለውን አገር ሁሉ አስገበረው።
የወላይታው ገዥ ካዎ ጦናም ቦረዳ ላይ ቆስሎ
ወድቆ ተያዘ” ይላል።

ካዎ ጦና የመጣበትን ሰራዊት ሁኔታ
አለማገናዘቡ ስህተት እንዲሰራ አድርጎታል።

የሰሜኖቹ ባላባቶች በሰላም የገቡት/የገበሩት/
ወደዉ አይደለም። የመጣበት ሰራዊት እጅግ
የጦር ልምድ ያለዉ፤ እድሜ ልኩን በተለያዩ
የሀገሪቱ አቅጣጫዎች ሲዋጋ የኖረ ከመሆኑም
በተጨማሪ የራስ ሚካኤል ጦር በቀኝም
በግራም አጋዦች ነበሩት፤ የጦና ጦር ግን
ብቻዉን ነበር። ስለሆነም በምንም አይነት
ሁኔታ ጦና የራስ ሚካኤልን ጦር መደምሰስ
አይችልም ነበር ማለት ነዉ። እናም ልክ
እንደሰሜኖቹ ባላባቶች መጀመሪያ ሁኔታውን
አጥንቶ በሰላም መገበር ነበረበት ማለት ነዉ።

ጦርነቱ በዚህ መልኩ ከተጠናቀቀ በኋላ
አፄ ሚኒሊክ ቆስሎ የተማረከዉን ካዎ ጦናን
እንደገና የወላይታ ገዥ አድርገዉ ሹመዉ ወደ
ሸዋ ጉዞ ጀመሩ። ጥር ዘቀን አዲስ አበባ ገቡ።

የኢድዋ ዘመቻ /ወሎ ከ ኢጣሊያ/

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የጅሺ
ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለዉ
መፀሀፋቸዉ ካሰፈሩት ውስጥ “ ንጉስ ሚኒሊክ
የግዛት ማስፋፋቱን ሥራ እየሰሩ፤ ጎንለጎን
ከአዉሮፓ መንግንታት ጋር ወዳጅነታቸዉን
ያጠናክሩ ነበር። በርካታ ሚሲዮናዊያንና
ቆንሲሎችም ወደ ሸዋ ይመጡ ነበር። አባ
ማስያስ የተባሉ ኢጣሊያዊ ሚሲዮን ወደ ሸዋ
መጥተዉ፤ ንጉስ ሚኒሊክ ከኢጣሊያ መንግስት
ጋር ጥብቅ ወዳጅነት እንዲመሰርቱ ይገፋፏቸዉ
ነበር። በእርሳቸዉ አማካኝነት ከኢጣሊያ ጋር
ቶሎ ቶሎ ይፃፃፉ ነበርና በርከት ያሉ የኢጣሊያ

ዜጎች ከአገራቸው መንግስት ተልከው
በቆንሲልነት ወደ ሸዋ መጥተው ነበር። ንጉስ
ሚኒሊክም የቆንሲሎች መብዛት
ስላልተዋጠላቸው፤ አባ ማስያስን “ወደ
አገራቸው እንዲመለሱ ያድርጉ” ሲሏቸው አባ
ማስያስ ግን አዉሮፓውያን ደግ እንደሆኑ፤
ከፋት እንደሌለባቸው፤ የጥንቱን የፖርቹጋልን
ወዳጅነት ...ወዘተ እየጠቀሱ “እነዚህም
ለግርማዊነትዎ ጥሩ ጥሩ መሳሪያ የሚሰጡ
ናቸው እነጂ ተንኮል የለባቸውም፤ እኔ ዋስ
እሆናለሁ” ብለው አሳመኗቸው።

የኢጣሊያ እንግዶች በአባ ማስያስ
አስተርጓሚነት ወደ ንጉስ ሚኒሊክ ቀርበው እጅ
ነስተው በአንኮበር ቦታ ተሰቷቸው በሰላም
መኖር ጀመሩ። ይህ ሁሉ ሲሆን ዋናው ንጉስ
ነገስት አፄ ዮሃንስ ነበሩ። እሳቸው በመቀሌ
መናገሻቸው ተቀምጠው የዉጭ መንግስታት
ትኩረታቸው ወደ ሸዋው ንጉስ ሚኒሊክ ነበር።

አፄ ዮሃንስ እንደሞቱ ንጉስ ሚኒሊክ
የጎጃምና የጎንደር ባላባቶችን ለማስገባት ወደ
ሰሜን ዘምተው በነበረበት ወቅት ሲመለሱ፤
አምባሰል ዉጫሌ በተባለው ቦታ ላይ ሰፍረው
ሳለ ከኢጣሊያ መንግስት ጋር የሚቀጥለውን
ዉል ተዋዋሉ። “የዉጫሌ ዉል” እየተባለ
የሚጠራው በግራዝማች ዮሴፍ አስተርጓሚነት
የተዋዋሉት ዉል የሚከተለውን ይመስላል።

“...የኢጣሊያ ንጉስ ነገስት ኡምቤርቶና
... የኢትዮጵያ ንጉስ ነገስት ዳግማዊ ሚኒሊክ
ለኢትዮጵያ መንግስትና ለልጅ ልጅ የሚኖር
ሰላምና እርቅ ለማድረግ የፍቅርና የንግድ ዉል
ተዋዋሉ። በኢጣሊያ ንጉስ ኮንት አንቶኦኒ ወደ

ንጉሥ ነገስት ሚኒሊክ የኢትዮጵያን አልጋ
 የወረሱ እርሰዎ ስለሆኑ ይህን ከዚህ ቀጥሎ
 የተፃፈውን ዉል ከኢትዮጵያ ንጉሥ ነገስት
 ሚኒሊክ ጋር ተዋዋልን። ገና ሳይነግሱ በዘመቻ
 ተወጥረዉ ባሉበት ወቅት ነበር ያስፈረሟቸዉ፡
 ፡ የተፈረመው ውልም፡-

1. በኢትዮጵያና በኢጣሊያ ንጉሥ
 ነገስት መካከል በወራሾቻቸዉም
 በህዝባቸዉም እነዚህንም
 በተጠጉ ህዝቦች መካከል ሰላምና
 ፍቅር ሳይጓደል ለዘወትር ለልጅ
 ልጅ ይኖራል፡፡
2. እነዚህ ሁለቱ አሁን የተዋዋሉት
 ነገስታት በየአገራቸዉ
 በየምስለኔቸዉ ይነጋገራሉ፡፡
 አንዱ ከአንዱ አገር ቆንስልም፣
 የቆንስልም ወኪል መሾም
 ይቻላቸዋል፡፡ እነዚህም ሾሞች
 እንደአዉሮፓ ነገስታት ስርዓት
 መታፈርና መከበር
 አይጓደልባቸዉም፡፡
3. በነዚህ በሁለቱ ነገስታት ወሰን
 ፀብና ክርክር እንዳይነሳ በእዉቅ
 የተመረጡ ከሁለቱ ወገኖች
 ሁለት ሁለት ሽማግሌዎች ልከዉ
 በማይጠፋ ምልክት የግዛቱን
 ድንበር ይወስናሉ፡፡ ከድንበሩ
 ወዲህ የሚጨመሩት አገሮች
 እነዚህ ናቸዉ፡፡ የደጋዉ አፈር
 ከኢትዮጵያና ከኢጣሊያ መሐል
 ወሰን ይሆናል፡፡ ከራፋሊ ጀምሮ

ሂላይ፣ ሰገነይቲና አስመራ እነዚህ
 ሦስቱ የኢጣሊያ መንደሮች
 ይሆናሉ። በቦጎስ በኩልም
 አዲነፋስ፣ አዲሞገስ በኢጣሊያ
 ድንበር ውስጥ ይሆናሉ።
 ከአዲሞገስ ጀምሮ ከምስራቅ ወደ
 ምዕራብ ባቀና ይከፈላል።

4. የደብረ ቢዘን ገዳም ከእነ ጉልቱ፣
 ከነርስቱ የኢትዮጵያ መንግስት
 እንደሆነ ይቀራለ። የጦር አምባ
 መሆን ግን አይቻለውም።
5. ከምፅዋ የሚመጣ የንግድ እቃ
 ከመቶ ስምንት በገቢ እቃ
 እየተገመገመ በገቢ አንድ ጊዜ
 ይከፍላሉ።
6. የጦር መሳሪያ ንግድ
 በኢትዮጵያና በምፅዋ መካከል
 የሚመላለሰው ለንጉሰ ነገስቱ
 ብቻ ይፈቀድለዎታል።
 ሲያስመጡም ባለመሐተም
 ደብዳቤዎን ለኢጣሊያ
 ሹማምንት እየላኩ ያስመጣሉ።
 ነፍጡንም የያዘውን ጭነት
 ከምፅዋ ጀምሮ እስከ ኢትዮጵያ
 ድንበር ድረስ የኢጣሊያ
 መንግስት ወታደሮች ዘበኛ ሆነው
 ይሸኛሉ።
7. የነዚህ የሁለቱ ዉል ያደረጉ
 ነገስታት ዜጎች የንግድ እቃው
 ይዘው ከአንዱ ወደ አንዱ አገር
 መሄድ መምጣት ይቻላቸዋል።

በየመንግስቱና በየወረዳው ባለው ሹም ጥግነት/ድንበር/ ያሉት ደስ ባሏቸው ይመላለሳሉ። ነገር ግን ከሁለቱም ወገኖች የጦር መሳሪያ የያዘ ብዙ ሆኖ ከአንዱ ድንበር ወደ አንዱ ድንበር መተላለፍ ተከልክሏል። እንዲህም ማለት አንዱ ያንዱን ከብት እንዳይዘርፍ በሁሉም ነገር እንዳይነካካ ተከልክሏል።

8. የኢጣሊያ ሰዎች በኢትዮጵያ፣ የኢትዮጵያ በኢጣሊያና የኢጣሊያ መንግስት በሚገዛው ሀገር ቢሆን እንደየአገሩ ልማድ መግዛት መሸጥ መከራየት ይቻላቸዋል።
9. የነዚህ የሁለቱ ነገስታት ዜጎች አንዱ ከአንዱ አገር ቢሄድ በሐይማኖታቸው ይኖራሉ።
10. የኢጣሊያ ሰውና የኢጣሊያ ሰው የተካሰሱ እንደሆነ እራሳቸው በመረጡት ዳኛ ያለዚያም ተያይዘው ምፅዋ ወርደው ይዳኛሉ። የኢጣሊያና የኢትዮጵያ ሰው የተጣሉ እንደሆነ ግን የኢትዮጵያ መንግስት ወኪልና የኢጣሊያ የምፅዋ ሹም በአንድነት ሆነው ይዳኛሉ።
11. የኢጣሊያ ሰው በኢትዮጵያ የሞተ እንደሆነ፤ የኢትዮጵያም

ሰዉ በኢጣሊያ አገር፣ የኢጣሊያ
 መንግስት በሚገዛዉ አገር የሞተ
 እንደሆነ፣ ከሟቹ መንግስት ወገን
 ገንዘቡን የሚቀበል ሰዉ
 እስኪመጣ ድረስ የሁለቱ
 ነገስታት ሹማምንት ገንዘቡን
 ጠብቀዉ ያስቀምጣሉ፡፡

12. በማናቸዉም ሀጢያት ተከሶ
 የተያዘዉ የኢጣሊያ ሰዉ
 በኢጣሊያ ሹማምንት ይዳኛል፡፡
 የኢትዮጵያ መንግስት ግዛት
 ውስጥ ታላቅ ሀጢያት ሰርቶ
 የተገኘ የኢጣሊያን ሰዉ ፈጥነዉ
 ይዘዉ ለምፅዋ ሹማምንት
 መስጠት ነዉ፡፡ ደግሞ
 በኢጣሊያ መንግስት ግዛት
 የኢትዮጵያ ሰዉ ታላቅ ሀጢያት
 ሰርቶ የተገኘ እንደሆነ
 በኢትዮጵያ ዳኛ ይዳኛል፡፡

13. በኢትዮጵያ ንጉሰ ነገስትም
 ውስጥ በኢጣሊያ ንጉስም ውስጥ
 ብርቱ ሀጢያት የሰራ ሰዉ
 ከአንዱ ግዛት ወደ አንዱ ግዛት
 ሽሽቶ የሄደ እንደሆነ ሁለቱም
 እያሰሩ ይልካሉ፡፡

14. የባሪያ ንግድ በክርስቲያን
 ሐየማኖት የተከለከለ ስለሆነ
 የኢትዮጵያ ንጉሰ ነገስት
 በተቻላቸዉ ነገር ሁሉ ባገራቸዉ
 ባሪያ እንዳይነገድ ይከለክላሉ፡፡

15. ይህ አሁን የተፃፈው ዉል
ለኢትዮጵያ መንግስት ሁሉ ዉል
ነዉ::
16. ይህ ዉል ከተደረገ ከ5 አመት
በኋላ ከሁለቱ መንግስታት
አንዳቸው ዉል ለመጨመር
ወይም ለመለወጥ ያስፈለጋቸው
እንደሆነ ከአመት በፊት
አስቀድሞ መናገር ይገባቸዋል::
ነገር ግን የንግድ ዉል ብቻ
ማረም ማስጠንቀቅ ይገባቸዋል
እንጂ ዛሬ የተለየውን የድንበር
ወሰን ማፍረስ አይቻላቸውም::
17. የኢትዮጵያ ንጉሥ ነገስት
ከአዉሮፓ ነገስታት ለሚፈልጉት
ጉዳይ ሁሉ በኢጣሊያ መንግስት
አጋዥነት መላላክ ይቻላቸዋል::
18. የኢትዮጵያ ንጉሥ ነገስት ከሌላ
መንግስት ሰዎች ጋር የጥበብና
የንግድ ነገር ለመለዋወጥ የፈለጉ
እንደሆነ ከሁለቱ አማርጠው
ሲያበቁ የሁለቱም ዉል አንድ
የሆነ እንደሆነ ለኢጣሊያ ሰው
ይሰጡታል::
19. ይህ አሁን የተደረገው ዉል
በአማርኛና በኢጣሊያ ቋንቋ
ትክክል ሆኖ ተገልብጦ ሲያበቃ
የታመነ ምስክር ይሆናል::
20. ይህ አሁን የተፃፈው ዉል በሮማ
ከተማ ፈጥኖ ይጠናቀቃል
/ተግባራዊ ይሆናል/ ነገር ግን

ይህን ዉል ኮንት ፒየትሮ
አንቶሎኒ በኢጣሊያ ንጉሰ ነገስት
ስም ከንጉሰ ነገስት ሚኒሊክ ጋር
ተዋወለዉ አትመዉ ጨርሰዋል
ይላል፡፡

ሌሎቹ አንቀጾች ሁሉም የማንኛዉም አገራት
ገዢዎች ሁሉ የሚዋወሏቸዉ አይነት ዉሎች
ይመስላሉ፡፡ ነገር ግን አንቀጽ 17 ላይ በአማርኛ
ትርጉሙ “የኢትዮጵያ ንጉሰ ነገስት ከዉጭ
አገር መንግስታት ጋር የሚያደርገዉን ግንኙነት
ፈቃዱ ከሆነ በኢጣሊያ መንግስት በኩል
ሊያደርግ ይቻለዋል፤ የሚል ትርጉም
የሚሰጠዉ አረፍተ ነገር በኢጣሊኛ ግን
“የኢትዮጵያ መንግስት ከዉጭ አገር
መንግስታት ጋር የሚያደርገዉን ግንኙነት
በኢጣሊያ መንግስት አማካኝነት ማድረግ
ይገባዋል” የሚል ጭብጥ ያለዉ አረፍተ ነገር
ነበር፡፡

ንጉሰ ሚኒሊክ ዘዉድ መጫናቸዉን
ለዉጭ አገር መንግስታት በቀጥታ ባስተላለፉ
ጊዜ የፈቃዱን እንደ ግደታ ቆጥሮ የኢጣሊያ
መንግስት ለዉጭ ሀገር መንግስታት በእኔ
በኩል እንጂ በቀጥታ ማስተላለፍ አይችሉም
ብሎ ከርከር ስላነሣ፤ ለ5 አመት እንዲቆይ
ተፈራርመውት የነበረዉ ዉል ጭራሽ ፈርሶ
ነገሩም የአደዋን ጦርነት አስከተለ፡፡

የኢጣሊያ መንግስት ወረራዉን በይፋ
ላለመፈጸምና ኢትዮጵያን ቀስ በቀስ ቅኝ ግዛቱ
ለማድረግ ነበር አንቀጽ 17ን አምታች ጭብጥ
እንዲኖረዉ አድርጎ ያስፈረሟቸዉ፡፡ እናም አፄ
ሚኒሊክ አንቀጽ 17 ላይ የጭብጥ ልዩነት

መኖሩን ያወቁት ንጉሰ ነገስት ሆነው ሲቀቡ የደስታቸውን መልእክት ለአዉሮፓ መንግስታት በቀጥታ ሲያሳውቁ፤ ጣሊያኖች “አይቻልም መልእክትንም ቢሆን እኛ ነን መንገር ያለብን” የሚል አቋም በመያዛቸው ነበር። ከዚህም ጊዜ በኋላ ጣሊያን አንቀጽ 17ን መሰረት አድርጋ ሞግዚት መሆን ፈለገች። ይህ ሁኔታ እቴጌ ጣይቱንም ንጉሰ ነገስቱንም እጅግ በጣም አበሳጩ። እናም እቴጌይቱም ንጉሱም ፈጽሞ ተቀባይነት የሌለው መሆኑን ግልጽ አደረጉ። አንቀጽ 17 እጅግ በጣም ያስቆጣቸው እቴጌይቱን ነበር፤ ወሳኔያቸውንም ቀድመው ያሳወቁት እቴጌይቱ ነበሩ። “እኔ ሴት ነኝ፤ ጦርነት አልወድም፤ ግን እንዲህ መሣዩን ወል ከምቀበል ጦርነትን እመርጣለሁ፤ እኛ ለራሳችን እንበቃለን፤ የናንተን የበላይ ጠባቂነት አንፈልግም፤ ለአገሩ ደረቱን ለጥይት እግሩን ለጠጠር የማይሰጥ ያለ አንዳይመስልህ፤ አንፈራም ጦርነቱን ከፈለግከው ነገ አድርገው፤ ሂድ አይምሸብህ ” ብለው ለድርድር የመጣውንና የጦርነት ዛቻ እየዛተ ያስቸገረውን የኢጣሊያን መንግስት ተወካይ አባረሩት።

ከዚህ በኋላ የኢጣሊያ መንግስት ቀስ በቀስ በአፄ ዮሃንስ ጊዜ ይዞት ከነበረው ኤርትራ አልፎ ብዙ ግዛቶችን መያዝ ጀመረ። ራስ አሉላና ራስ መንገሻ በማጀር ቶዞሊ ከሚመራው የጠላት ጦር ጋር ተዋግተው ድል አድርገው ኩዓቲትን አስለቀቁ። ነገር ግን በጀኔራል አርሞንዲ የሚመራው የጣሊያን ጦር ተተክቶ ከፍተኛ ጉዳት አድርሶ ሰንኦፌን ተቆጣጠረ። ቀጥሎም በርካታ ባሽባዞችን /ከኤርትራ የቀጠራቸውን

ወታደሮች/ ከፊት እያደረገ የወረራውን መጠን
እያሰፋ አድዋ አደረሰው።

አፄ ሚኒሊክም “ወዳጅነትህን አፍርሰህ
የያዘከውን አገር በሰላም ለቀህ ዉጣ” ብለው
ልከዉበት ነበር። ሆኖም ጆኔራል ባራቴሪ
እንኳን ለቆ ሊወጣ ከአድዋ እስከ መቀሌ፣
ከመቀሌ እስከ አምባላጌ ደረሰ።

ጥቁሮች አስደናቂ ታሪክ የሚሠሩበትና
የአለም ታሪክ ፀሀፊዎችም የጥቁሮችን እጅግ
አስገራሚ ጀግንነትና ጅብዱ የሚፅፉበት ጊዜ
እየተቃረበ ነው። አፄ ሚኒሊክም ተከታዩን
የከተት አዋጅ ለህዝቡ አስተላለፉ።

“አገር የሚያጠፋ፣ ሐየማኖት የሚለውጥ
ጠላት ልዑል እግዚአብሔር የወሰነልንን ባህር
አልፎ መጥቷል። እኔም ያገሬን ከብት ማለቅና
የሰውን መድከም አይቼ፣ እስካሁን ዝም ብለው
ደግሞ እያለፈ እንደፍልፈል መሬት ይቆፍር
ጀመር።

አሁን ግን በልዑል እግዚአብሔር እረዳትነት
አገሬን አሳልፌ አልሰጠውም። ያገሬ ሰው፣
ከአሁን ቀደም የበደልኩህ አይመስለኝም፣
አንተም እስከ አሁን አላስቀየምክኝም። አሁንም
ጉልበት ካለህ በጉልበትህ እርዳኝ፤ ጉልበት
የሌለህ ለልጅህ፣ ለሚስትህ፣ ለሐየማኖትህ
ስትል በፀሎት እርዳኝ። ወስልተህ የቀረህ ግን
ኋላ ትጣላኛለህ አልተዉህም። እግዝዕትነ
ማሪያምን ለዚህ አማላጅ የለኝም። ዘመቻየም
በጥቅምት ነዉና የሸዋ ሰዉ እስከ ጥቅምት
እኩሌታ ድረስ ወረኢሉ ከተህ ላግኝህ። የአፄ
ምኒሊክ የከተት አዋጅ መስከረም 7 ቀን 1888
ዓ.ም” ይላል።

ጸሓፊ ትእዛዝ ገ/ሰላሴ “ታሪክ ዘመን ዘ
ዳግማዊ ሚኒሊክ በሚለው መጻህፋቸው”
ያሰፈሩትን አጠር አጠር እያደረኩኝ
አስነብባችኋለሁ።

“ጥቅምት 2 ቀን 1888 ዓ.ም ከአዲስ አበባ
ሲነሱ እቴጌ ጣይቱም አብረው ተነሱ።
ጥቅምት 18 ወረኢሉ ከተማቸው ሰፈሩ።
እዚያው ወረኢሉ እያሉ፤ ራስ ሚካኤልን /የወሎ
ባላባት/፤ እራስ ወሌን /የወሎ ባላባት የእቴጌዋ
ወንድም የጁ/ ፤ ራስ መንገሻ /የወሎው ነው
ሳይንት፤ ትግራይም በዚህ ስም አለ/፤ ራስ
መኮነን /የወሎ ባላባት ሸዋ/፤ ራስ አሉላ
/የወሎው ነው የጁ የእቴጌዋ ወንድም፤
ትግራይም በዚህ ስም አለ/፤ ዋግሹም ጓንጉል
/የወሎ ባላባት ሰቆጣ/፤ ደጃች ወልደ /የወሎ
ባላባት/፤ ፊታውራሪ ገበየሁ ገቦ /ሰራዊቱ
የወሎ/፤ ፊታውራሪ ተክሌ /የወሎ ባላባት/፤
ሊቀ መኳስ አድንቀው /የወሎ ባላባት/፤
ቀኛዝማች ታፈሰ /የወሎ ባላባት/ እነዚህን
አምባላጌ ላይ የመሸገውን የኢጣሊያ ጦር
የምትችሉ ከሆነ ዉጉት የሚከብዳችሁ ከሆነ
ግን ወደ እኔ ላኩብኝ ብለው አስቀድመው
ላኳቸው። የትግሬው ገዢ ራስ መንገሻ
ለመንገዱም ለምክሩም /ለመረጃ/
ስለሚሆናችሁ ተገናኙት ብለው አዘዙ።

አፄ ሚኒሊክ ግን ሌላው ሰራዊት ከቶ
እስኪገባ ድረስ እዚያው ወረኢሉ ሰነበቱ።
ሰራዊቱ ከቶ /ተጠቃሎ/ ከገባ በኋላ፤ አባ
ጅፋርን /የጅማ ባላባት/፤ ደጃች ጆቴን /የሌቃ
ባላባት/፤ ካዎ ጦናን /የወላይታ ባላባት/
እነዚህን የውስጡን ሀገር ጠብቁ ብለው
መለሷቸው።

አፄ ሚኒሊክ የቀረውን ጦር ይዘው
 ህዳር 2ቀን ከወረኢሉ ተነስተው ወደ አድዋ ጉዞ
 ጀመሩ። ታህሳስ 4ቀን አለማጣ ሰፈሩ።
 በዚህን ጊዜ በራስ ሚካኤል የተመራው
 የአምባላጌው ጦርነት ተወራ። ከአምባላጌው
 ጦርነት የነበረ የራስ መንገሻ መልእክተኛ
 ደብዳቤ ይዞ መጣ።

“ደብዳቤው እንዲህ ይላል፤ የጣሊያን
 ጦር የመሸገበት ስፍራ እንኳን መድፍና ነፍጥ
 የታጠቀን ወታደር ድንጋይ የያዘ ሰውንም
 ለማጥቃት አስቸጋሪ ነበር፤ ፈረሰኛ አያስገባም ፡
 ፡ ሆኖም ግን የእኛ ሰራዊት /የወሎ ሰራዊት/
 የኢጣሊያን ሰራዊት የመድፍና የነፍጥ ተኩስ
 ከቁብ ሳይቆጥር እጅ ለእጅ እየተያያዘ፤ እጅን
 ያዘኝ፤ ነፍጤን ተቀበለኝ እየተባባለ ገደሉን
 ወጥቶ እፁብ ድንቅ ውጊያ አድርጎ ድል
 አደረገው፤ ፈጀው። የኢጣሊያ ጦር መሪ ማጀር
 ቆዞሊም እዚያው ሞተ። ፊታውራሪ ገበየሁ
 ገበም ከፊት ሆኖ በከፍተኛ ጀግንነት በለው
 እያለ ሲያዋጋ ዋለ። ገበየሁ ገቦ ድንቅ ጀግንነት
 ፈፀመ” ይላል። /ገበየሁ ገቦ የቤተመንግስት
 አሸከሮች አለቃ ነው/።

ጸሐፊ ትእዛዝ ቀጥለውም “በዚህ የአምባላጌ
 ጦርነት የኢጣሊያን ጦር ለመርዳት እየመጣ
 የነበረው 5ሺ የኢጣሊያ ጦር፤ የአምባላጌውን
 የኢጣሊያ ጦር መሸነፍ ሲሰማ እዚያው ካለበት
 አዲራቅ ላይ መድፉንና ነፍጡን ደግኖ የንጉሥ
 ነገስቱን ጦር /የወሎን ጦር/ መምጣት
 መጠባበቅ ጀመረ። ወዳውም የወሎ ጦር
 ሲያባርር የኢጣሊያ ጦር ሲሸሸ አባራሪና
 ተባራሪ ሆነው አዲራቅ ሲደርሱ አዲራቅ ላይ
 መሸጎ ሲጠብቃቸው ከነበረው የኢጣሊያ

ሰራዊት ጋር ሌላ አዲስ ከባድ ጦርነት ተጀመረ፡
፡ በዚህ ከባድ ጦርነትም የጦር መሪዉ የማጆር
ጋሊያኖ ፈረስ ተመትቶ ወደቀ፡፡ የዚያን ጊዜ
የኢጣሊያ ጦር ሸሸ፡፡ ማጆር ጋሊያኖም በሌላ
ፈረስ ተዛዉሮ ሸሸ፡፡ የወሎም ጦር መከተሉን
ቀጠለ፤ የኢጣሊያ ጦርም እየሸሸ መቀሌ ደረሰ”
ይላል፡፡ /ከላይ ከተዘረዘሩት ባላባቶች
እንደምናየው፤ እዚህ የአምባላጌና የአዲራቅ
ጦርነት ላይ የተሰለፉት በሙሉ አፄ ሚኒሊክ
ወረኢሉ ሳሉ የተላኩት የወሎ ባላባቶች ብቻ
ነበሩ፡፡

ጸሓፊ ትእዛዝ ቀጥለውም “ኢጣሊያኖች
መቀሌ ላይ ብዙ እቃ ስለነበራቸዉ ዋናው
ጀኔራላቸው መቀሌ ያለዉን እቃ ጥሎ ሸሸ
ይሉኛል ብሎ፤ ማጆር አሞሊዮንን፤ ማጆር
ካስቴንንና ማጆር ጋልያኖን መቀሌን ለመጠበቅ
እጣ ተጣጣሉ አላቸዉ፡፡ እጣዉም ለማጆር
ጋሊያኖ ወጣበት፡፡ ከዚያም ማጆር ጋሊያኖን
መቀሌ ትተዉ፤ ጀኔራል አርሞንዲ፤ ማጆር
ካስቴና ማጆር አሞሊዮ ሆነዉ ሲሸሹ ባላገሩ
/ነዋሪው/ እየተታኮሰ አላስኬድ ሲላቸዉ
እቃቸዉን፤ መጠጣቸዉንና ልብሳቸዉን
እየጣሉ የጓቱን ቀን ጎዳና በአንድ ሌሊት
ጨርሰዉ አዲግራት ገቡ፡፡ /ይህ ሁሉ ሲሆን አፄ
ሚኒሊክ ገና አልደረሱም/፡፡

አፄ ሚኒሊክ ታህሳስ 26ቀን ጨለቆ ሲደርሱ
ፊት ቀድመዉ ከነበሩት መኳንንቶች ከእነ ራስ
ሚካኤል ጋር ተገናኙ፡፡ እነ ራስ ሚካኤልም
አምባላጌና አዲራቅ የተማረከዉን መድፍና
ነፍጥ ለአፄ ሚኒሊክ አስረከቡ፡፡ አፄ ሚኒሊክም
የተማረከዉን መድፍ ወደ አዲስ አበባ ላኩት፡፡
በ29 ተጠቃለው መቀሌ ሰፈሩ፡፡

በዚያም ቀን የኢጣሊያ ሰራዊት ያለበትን ምሽጉን ካቡን መኳንንቶች በመነፅር፣ ሰራዊቱም በአይኑ የቻለውን ያህል አሻግሮ ባየ ጊዜ እንደ እሸት የሚቅመው እንደ ጥህሎ የሚወጠው መሰለው። ነገር ግን አፄ ሚኒሊክ በመነፅር የምሽጉን ብርታት አይተውታልና ሰራዊቱ ወደ ምሽጉ እንዳይሄድ ከለከሉ።

ለአራት ወር ያህል መቀሌ ላይ የተገነባው የኢጣሊያ ምሽግ በመነፅር /በአቅርቦ ማሳያ/ ሲታይ ጌታ ድንጋይ እየተጠረበ በጥንቃቄ የተሰራ ነው። በእያንዳንዱ ቀዳዳ መድፍ ተደግኖባታል። የወሎ ፈረሰኛና እግረኛ ወታደር ወደ ምሽጎቻቸው እንዳይጠጋ ከድንጋዩ ምሽጎቻቸው በ20 ክንድ /በ10ሜትር/ እርቀት ላይ ባላ ባላ እየተተከለ ዙሪያው በሽቦ ታጥሯል /የወሎው ሰራዊት ሽቦ አጥሩን ለመሹለክ እስኪታገል ድረስ ለመምታት ነው/።

ይህን ከስተዋሉ በኋላ የንጉሥ ነገስቱ ድኳን ከምሽጉ ትይዩ ተተክለ። ሰራዊቱም በየሰፈሩ ድኳኑን ተከለ። ምሽት በሆነ ጊዜ ሊቀ መኳስ አባተ /የወሎ ባላባት/ና በጅሮንድ ባልቻ /የቤተመንግስት አሸከሮች አለቃና ሚስጥር ጠባቂ/ ተጠሩ። እንግዲህ ከዚህ ጉድጓድ ውስጥ ያሉትን ጣሊያኖች ሳላስወጣ ወዳ ወዲህ አልልም ብለው አዘዟቸው። ሊቀ መኳስ አባተም ከአሸከሮቹ ጋር ሆኖ በስተግራ በኩል የኢጣሊያን ዘበኛ አባሮ ተጠግቶ እንደነሱ የድንጋይ ካቡን ክቦ መድፍና ነፍጥ ደግኖ ተቀመጠ። በስተቀኝ በኩል ደግሞ በጅሮንድ ባልቻ እንዲሁ ከአሸከሮቹ ጋር ተጠግቶ ሌሊቱን የድንጋይ ምሽግ ሲከብ አድሮ መድፍና ነፍጥ ደግኖ ተቀመጠ። ኢጣሊያኖችም

የወሎው ጦር ጨለማን ተገን አድርጎ
እንደቀረባቸው ባዩ ጊዜ መድፋቸውንም
ነፍጣቸውንም አጠንክረው ይተኩሱ ጀመር።

ሊቀ መኳስ አባተም ብልህ አይነ ጥሩ
ነፍጠኛ ነበርና ከድንጋይ ምሽጉ ውስጥ ሆኖ
ኢጣሊያኖች የሚኖሩበትን ቤተክርስቲያን
እያነጣጠረ መስኮቱን በመድፍ ይመታው
ጀመር። የመድፋቸውንም መንኮራኩር በመድፍ
ይሰብረው ጀመር። የኢጣሊያ መድፈኛም
የሊቀ መኳስ አባተን የተኩሱ ድምፅ አቅጣጫና
ርችት እየተከተለ ጥይቱን እንደ በረዶ ያዘንበው
ጀመር። ነገር ግን በወሎ በኩል አንድም ሰው
አልቆሰለም። ከወደ ኢጣሊያ በኩል ግን ብዙ
ሰው ሞተባቸው /አነጣጥሮ ከመምታት አንፃር
ከኢጣሊያዎቹ ይልቅ ወሎዎቹ በጣም ይሻሉ
ነበር።

በዚህ ጊዜ ንግስቲቱ እቴጌ ጣይቱ
ከድኳናቸው ብቅ ብለው የግምጃቸውን አጥር
አስገልጠው ሲመለከቱ አዛዥ ዘአማኑኤል
አጠገባቸው ቆሞ ነበርና ወደ እሱ አይናቸውን
ዘወር አድርገው ተናገሩ። “አንተ ሂድና
ወሀውን ለመያዝ ይመች እንደሆነ ስፍራውን
ሰልለው፤ ለሊቀ መኳስ አባተም አማክረው”
ብለው አዘዙት። ሊቀ መኳስ አባተም “ስፍራው
ጎድጓዳ ነው፤ ለኢጣሊያኖች በጣም ቅርባቸው
ነው፤ የወሀውና የምሽጉ እርቀት በግምት
150ክንድ /75ሜ/ይሆናል፤ ነገር ግን እኔ
የወሀውን መግቢያ በር በመድፍ መጠበቅ
እችላለሁ፤ ለአይን ሲነሳ /ሲጨልም/ ዘበኛ
ከወንዙ ገብቶ እንዲተኛ አደርጋለሁ” ብሎ ላከ።
፡ ይህም ነገር በእቴጌ ዘንድ የተወደደ ሆነ፤

ለንጉሥ ነገስቱም አማከሯቸው፤ ንጉሥ ነገስቱም
“እሺ እንዳልሸ” አሉ።

እቴጌዋም የአሽከሮቻቸውን አዛዦች
ጠርተዉ እንዲህ ብለዉ አዘዙ። “እናንተ
ከጉድጓድ ገብተን ካልተዋጋን እያላችሁ
ስትመኙ ነበር። ነገር ግን ለብዙ ሰራዊት ጥቂት
ስፍራ አይበቃዉምና አንድ ላይ ከሄዳችሁ
ከኢጣሊያዉ ነፍጥ ይልቅ እርስ በርሳችሁ
ትተላለቃላችሁ። ስለዚህ የተወሰነ ሰዉ ብቻ
ቀንሳችሁ ልካችሁ ከዉሀዉ ተኝታችሁ
ኢጣሊያዎች ዉሀ እንዳይቀዱ ጠብቁ፤
አይዟችሁ በህይወት የተረፈን እሸልማለሁ፤
የሞተን ልጁን አሳድጋለሁ፤ ቁርባኑንም
አወጣለሁ፤ እግዚአብሔር ከእናንተ ጋር ይሁን”
ብለዉ አሰናበቷቸዉ። ዘመቻዉ ከተጀመረ
ጀምሮ እቴጌዋ ሌሊቱን ሙሉ ሲፀልዩ ነዉ
የሚያድሩት።

ከሌሊቱ 11 ሰዓት በሆነ ጊዜ የእቴጌዋ
የእልፍኝ አሽከሮች ተነሱ። ስማቸዉም ገብረ
ጊዮርጊስ፣ ድልነሴና ሸዋዬ ይባላሉ። እነዚህ
አሽከሮች ሁሉም የ300 የ300 ነፍጥ ሹመኞች
ናቸዉ /የሦስቱ ባጠቃላይ 900 ወታደር/።
ሶስቱም ከነሰራዊታቸዉ ተሰልፈዉ ወደ ወንዙ
ወረዱ። መታኮሻቸዉን /ምሽጋቸዉን/
አደራጁ፤ ዉሀዉንም በአፈርና በድንጋይ
ደፈኑት። እንደ አዳራሽ እንደ እልፍኝ
አመቻችተዉ ወንዙን ተቀመጡበት።

ኢጣሊያኑም ዉሀዉና ምሽጋቸዉ ቅርብ
ስለነበር ዉሀዉ ይያዝብናል ብለዉ አላሰቡትም
ነበር። የዉሀዉን መያዝ ቁርጡን ባወቁ ጊዜ
መድፉንና ነፍጡን አቀናጅተዉ ሀሙስ ማታ

ከምሽቱ 3 ሰዓት ላይ ውሀውን ለማስለቀቅ
 ከምሽጋቸው ወጥተው ከፍተኛ ማጥቃት
 አደረጉ። ነገር ግን ወሎዎቹ በርትተው
 ተዋግተው ወደ ምሽጋቸው መለሷቸው።
 እንደገና ከሌሊቱ በ6 ሰዓት ተቀናጅተውና
 እጅግ ብዙ ሆነው ውሀውን የማስለቀቅ
 ትንቅንቅ አደረጉ። በከፍተኛ ተኩስ ሽፋን ብዙ
 ሆነው ወደ ውሀው ይመጡና ሲመቷቸው
 ተመልሰው ወደ ምሽጋቸው ለመግባት በር
 ይጠባቸው ነበር። በዚህ ሁኔታ በኢጣሊያኑ
 በኩል አያሌ ሰው ሞተ።

በነጋም ጊዜ ሊቀመኳስ አባተና በጅሮንድ
 ባልቻ የጣሊያኖች እቃ ያለበትን፣ ምሳቸውን
 የሚበሉበትን፣ መድፋቸው የተደገነበትን
 በመነፅር እያዩ ይመቷቸው ጀመር።
 ኢጣሊያኑም ተኩሱ በጠነከረባቸው ጊዜ
 እቃቸውን ለመድፍ ወደ ማይመች ስፍራ ማሸሽ
 ጀመሩ። ሊቀመኳስ አባተም ኢጣሊያው
 ከጉድጓዱ እስኪ ወጣ ድረስ እንቅፍ አልተኛም፤
 ወገቡን አልፈታም፤ እንዳይንቀሳቀሱ አስጨንቆ
 አስጠብቦ በመድፍ ይጠብቃቸው ነበር።

እቴጌ ጣይቱም ውሀውን ለሚጠብቁ 900
 አሽከሮቻቸው ፍሪዳው እየታረደ ስጋው
 በእንቅብ እየሆነ፣ እንጀራው በማለፊያ
 /በምርጥ/ ወጥ እየተፈተፈተ በመሶብ እየሆነ፤
 ጠጁ በገምቦ እየሆነ ከሌሊቱ ከ9 እስከ 10
 ሰዓት ይወስዱላቸው ነበር። አሽከሮቹም
 የጎደለባቸው ነገር የለምና ለአንድ ቀን
 የሚያስመርረውን ጦርነት 15 ቀን ሙሉ ሌትና
 ቀን እየተዋጉ ውሀውን ከልከለው በጭንቅ
 ኢጣሊያኑን ከምሽጉ ውስጥ እንዲወጣ
 አደረጉት።

የኢጣሊያ ጦር በጭንቅ ብዛት እጅ
ከመስጠቱ በፊት አንድ ሙሴ ፊልተር የሚባል
የኢጣሊያ ሰው አዲግራት ካሉት የኢጣሊያ
ጀኔራሎች ተልኮ መጥቶ ነበር። ወደ አፄ
ሚኒሊክ ድኳንም ካስገቡት በኋላ እንዲህ ብሎ
ተናገረ።

የናንተስ ሰው ወደ ምሽግ ዳር እየሄደ
እየተታኮሰ ለምን ያልቃል። እነዚያስ ከምሽጉ
ዉስጥ ያሉት ኢጣሊያኖችስ በዉሀ ጥም ለምን
ያልቃሉ። እኛም የምንፈልገው ፍቅርና እርቅ
ብቻ ነዉ። በፍቅር እንኳን የመቀሌን ምሽግ
የአዲግራትንም ለቀን እንሄዳለን ብሎ ተናገረ።
አፄዉም እሺ ይሁን አሁንም እርቅ ከፈለጋችሁ
ሄደህ ከዋናዎቹ አለቃዎችህ የዚህን ነገር
ጨርሰህ ምላሹን አምጣ ብለዉ ወደ አዲግራት
ላኩት።

መልእክተኛዉም መቀሌ ያሉት በዉሀ
ጥም እየተጨነቁና በዉሀ ጥም ነፍስ እየጠፋ
መሆኑን ስለሚያዉቅ የጓቱን ቀን መንገድ
በአንድ ቀን ጨርሶ አዲግራት ገባ። ወዳዉኑም
ወደ ሮማ ስልክ ደዉለዉ ከኢጣሊያ መንግስት
ልቀቁ የሚል ምላሽ ስለመጣላቸው ጀኔራሎቹን
ባለማህተም ደብዳቤ አፅፎና ባለማህተም
ደብዳቤውን ይዞ ወደ አፄ ሚኒሊክ ተመለሰ።

አሁንም መንገዱን በአንድ ቀን ጨርሶ
በጓኛዉ ቀን ከአፄ ሚኒሊክ ሰፈር ገባ።
አፄዉም ባለማህተም ደብዳቤዉን ካዩ በኋላ፤
ምሽግ ያሉት ኢጣሊያኖች መዉጣት እንዲችሉ
የሚፈቅድ ደብዳቤ ፅፈዉ፤ መሀተም
አድርገዉ፤ ከዚያም ያመጣዉን ደብዳቤ
ጨምረዉ መቀሌ ለተከበቡት ጣሊያኖች

ላኩላቸዉ። እነዚያም ምሽጉን ሊቃቸሁ ዉጡ
የሚለዉን ባለመሀተም ደብዳቤ ባዩ ጊዜ
ተድላ፣ ደስታ፣ የሙዚቃ ዘፈን፣ ጭፈራ ጀመሩ፡
፡

ከዚያም በጅሮንድ ባለቻ የኢጣሊያኑ
ሰዉም ከብቱም ዉሀ ይጠጣ ብሎ፣
ዘበኞቻቸዉን ላኩ። ጣሊያኖችም ይህን በሰሙ
ጊዜ ወደ ዉሀዉ በሩጫና በእሽቅድም ወጡ።
ከጠጡ በኋላም ግን ብዙ ሰዉ ሞተ። አንድቷ
ሴት በሩን እንደከፈቱላት ሩጣ ወጥታ ከዉሀዉ
ደርሳ ሶስት ብርጭቆ ዉሀ ከጠጣች በኋላ
ሁለት መንታ ሙት ወልዳ እሷም እዚያዉ ላይ
ሞተች።

ከዚህ በኋላ በጅሮንድ ባለቻ ወደ
ምሽጉ ሄዶ የኢትዮጵያን ባንድራ ተከለበት።
ኢጣሊያኖችም ከምሽጉ እቃቸዉን ይዘዉ
ወጥተዉ ሜዳ ላይ ሰፈሩ። ነገር ግን ሁሉም
ፈረሶቻቸዉና በቅሎዎቻቸዉ በ15 ቀኑ ዉሀ
ጥምና በመድፍ ስላለቁባቸዉ እቃቸዉን
የሚጭኑበት አጥተዉ ነበርና አፄ ሚኒሊክ
ከነጋዴዉና ከባላገሬዉ 500 ግመልና በቅሎ
በየዋጋቸዉ እየገዙ ጭነዉ እንዲጓዙ
አዘዙላቸዉ። ከዚህ በኋላ ኢጣሊያኖች
ከመቀሌ እቃቸዉን አንስተዉ በራስ መኮነን
እጅ ወደ አዲግራት ከወሎው ሰራዊት ጋር ጉዞ
ጀመሩ።

አፄዉም በጥር 16 ቀን ከመቀሌ ተነስተው
ተጉዘዉ ፈለገ ዕዳሮ ሰፈሩ፣ በ17 አጉላ ሰፈሩ፣
በ19 ገንፈላ ሰፈሩ። ይህ የአዲግራት አካባቢ
ስለሆነ ጣሊያን ተደብቆ አደጋ እንዳያደርስ

ጥንቃቄ ተጀመረ። በ20 አብርሃ ወአጽብህ ሰፈሩ፤ በ21 ሐዉዜን ሰፈሩ።

ከዚህ እያሉ ፊልተር የተባለው ኢጣሊያዊ መጥቶ ከአፄ ሚኒሊክ ድኳን ገብቶ እንዲህ ብሎ ተናገረ። በእናንተ እጅ ያሉት /መቀሌ ከምሽጉ የወጡት/ ወታደሮቻችንን ወደ እኛ ካለቀቃችሁልን እርቅ ለመጀመር አንችልም አሉ ብሎ ተናገረ።

አፄ ሚኒሊክም እነዚህን አልነካቸውም፤ ምን ያደርጉልኛል፤ እንደታጠቁ ይዘሀቸው ትሄዳለህ፡፡ ነገር ግን ከነ መድፋቸውና ከነነፍጣቸው የምለቅልህ ሞኝ ሆኖ አይደለም፤ መንግስቴን ለማክበር ነው፤ የነዚህ ጥቂት መድፍ በእኛ ላይ ለዉጥ አያመጣም ብየ ነው። አሁንም ብትታረቁም ድንቅ፤ ጦርነትም ከከጀላችሁ /ከፈለጋችሁ/ እነዚህን ጨምራችሁ ጠቅላችሁ ኑ ብለው ከነመድፋቸውና ከነነፍጣቸው ሰጥተው ሰደዱት /አሰናበቱት/።

ከዚህ በኋላ አፄዉ በ22ቀን ሀራህር ሰፈሩ፤ በ23 ወርዕ ሰፈሩ፤ በ24 ጸዲያ ሰፈሩ። በዚህን ጊዜ አዲግራት የነበረው ኢጣሊያ እቃዉን ጠቅሎ ወደ እንኪጨው እየተጓዘ መሆኑን ሰሙ። አፄዉም የአዲግራትን ምሽግ እንለቃለን ያለዉን ቃሉን አክብሯል ጥሩ ነው፤ እንደዚሁ በፍቅር ሁሉንም ግዛቴን መልቀቅ አለባቸው አሉ። በ25 ቀን ፈረስ ማይ ሰፈሩ። በ26 ባላገሩን /ነዋሪዉን/ መንገድ ሲያስጠርጉ ዋሉ። በ27 ዛታ ሰፈሩ፤ በዚህም ጊዜ የኢጣሊያ ጦር አዲግራትን ለቆ ተጉዞ የሰፈረበትን ስፍራ እንኪጨዉን ለዉጊያ ይመች እንደሆነ በመነፅር ለማየት አፄ ሚኒሊክ እንኪጨዉ አፋፍ ዘለቁ።

እዚህ ላይ እንዳሉ የኢጣሊያው ሹም ጄኔራል ባራቴሪ እርቅ እፈልጋለሁ ብሎ ላከ። አፄውም እርቅ ከፈለክ ወረቀት ነገር አይፈፅምምና እርቁን የሚጨርስ ደህና ሽማግሌ ላከ። እኔ ለከብት /ለፈረስና ለበቅሎ/ ከሚመች ሳር ካለበት ቦታ ሰፍሬ እጠብቅሀለሁ ብለዉ ላኩ። ጣሊያኖች መልእክተኛ የላኩት ለስላላም ጭምር እንደነበር ንጉሰ ነገስቱ ስላወቁ ለጦርነትም ለእርቅም ተጠንቅቀዉ ነበር የሚጠብቁት።

በ30 ሳር ካለበት ይኑ ላይ ሰፈሩ። በዚህ ጊዜ ማጆር ሳልሳ የሚባል ኢጣሊያዊ፣ አንድ የኢጣሊያ ወታደርና ብዙ ባሽባዙቆች /ኤርትራዊያን ወታደሮች/ አስከትሎ መጣ። እቴጌዋም ይህ ሰዉ ለመሰለል እንጂ ለማስታረቅ የመጣ አይመስለኝም ብለዉ ባለሟሎቻቸዉን አስጠነቀቁ። በዚሁ መስረት ሽማግሌዉ ኢጣሊያዊ ወደ አፄ ሚኒሊክ ከመሄዱ በፊት ራስ መንገሻ /የወሎ ባላባት ሳይንት/፣ ራስ መኮንን /የወሎ ባላባት ሸዋ/፣ ፊታዉራሪ ሀብተ ጊዮርጊስ /የወሎ ባላባት/ እነዚህ አብረዉ ወደ ተቀመጡበት ተወስዶ የመጣህበትን ጉዳይ ንገረን ብለዉ ጠየቁት። እሱም ያልተጠበቀ ነገር ተናገረ፤ ባንዲራችን ተተክሎበት የነበረዉን ከአምባላጌ ጀምሮ ያለዉን ቦታ ይተዉልን ሌላ አንነካም ብሎ ተናገረ።

ይህን ይዘዉ ወደ አፄዉ ሄዱ። አፄዉም የመጣሁት የተተከለዉን ባንዲራ ላስነሳ ነዉ እንጂ ላጸና አይደለም። የምትታረቁ ከሆነ ቀድሞ ለነጋዴዎቻችሁ ማረፊያ በአፄ ዮሃንስ ከያዛችሁትና እኔም ካፀናሁላችሁ ቦታ ላይ ሁኑና እርቁ ይጨረስ። በተረፈ ግን አምላክን

ጨምሬ በመጣችሁበት መንገድ እቀበላችኋለሁ ብለዉ መለሱት።

ማጆርም ሳልሳ እንደ ሄደ ራስ መንገሻ ንግስቲቱ እቴጌ ጣይቱ ወደ አሉበት እልፍኝ ገባ። ማጆር ሳልሳ የተናገረዉንም ነገር ሁሉ ለእቴጌ ነገራቸዉ። እቴጌም እየተደነቁ አይናቸዉን ወደ ሰማይ አነሱ። አምላክ እስራኤል ይህን ግፍ ተመልከት። መድፋቸዉንና ነፍጣቸዉን ተማምነዉ እንደልባቸዉ ተናገሩ። ኃይሉ የመድፍ ሳይሆን የእግዚአብሔር መሆኑን አላወቁም። እኛ ክርስቶስን ይዘን የእነሱን መድፍ አንፈራዉም አሉ።

ማጆር ሳልሳም እንደ ደረሰ እንኪጨዉ ላይ የሮማን ባንዲራ ተከለ። ራስ ስብሐትና ደጃች ሐጎስ የሚባሉ የአጋሜ ባላባቶች ከወንድማቸዉ ከራስ መንገሻ /የአድዋ ባላባት የአፄ ዮሃንስ ልጅ/ ከድተዉ ለኢጣሊያ ገብተዉ ነበር። በዚህ ወቅት ግን ኢጣሊያን ከድተዉ ከነታጠቁት ነፍጥና ከነሰዋቸዉ ሌሊቱን ወደ ኢትዮጵያ ገቡ። እነዚህ የመጡት ሰዎች ስለጣሊያኖች ምሽግ አስረዱ። ኢጣሊያኑ ጉድጓድ ቆፍረዉና ድንጋይ ክበዉ ዉስጥ ተቀብረዉ የወሎን ሰራዊት ማጥቃት እየተጠባበቁ ነዉ። እነሱን ከጉድጓድ ለማስወጣት የተዋጋን እንደሆነ ጀግኖቻችን ያልቃሉ ብለዉ ተናገሩ።

አፄ ሚኒሊክም እኔ ጉድጓድ ዉስጥ ተቀብሮ ቢኖር ምንቸገረኝ /ምናገባኝ/ ወደ ዋናዉ ቦታቸዉ እንሂድ ብለዉ፤ ወደ አድዋ ጉዞ ተጀመረ። የካቲት 2ቀን ገንደብታ ላይ ሰፈሩ፤

በቀጣዩ ቀንም ተጉዘው አሳይ ሰፈሩ፤ ጉዟቸውን ቀጥለው በ14 አድዋ ሰፈሩ። አፄ ሚኒሊክም እዚህ በደረሱ ጊዜ ምናልባት ጣሊያኑ ከምሽጉ ወጥቶ ጦርነት ያሰበ እንደሆነ ብለው ራስ ሚካኤልን /የወሎ ባላባት ወረሂመኖ/፤ ራስ ወሌን /የወሎ ባላባት የእቴጌዋ ወንድም የጁ/፤ ራስ መንገሻን /የወሎ ባላባት ሳይንት/፤ ራስ መኮንን /የወሎ ባላባት ሸዋ/፤ ራስ መንገሻ /የአድዋ ባላባት የአፄ ዮሃንስ ልጅ/ እነዚህን በግምባር አሰልፈው፤ ግራና ቀኝ ሰፋሪዎቻቸውንም በግራና በቀኝ አሰልፈው መጠበቅ ጀመሩ” ይላል።

አንድርዜይ ባርትሌሳኪና ዮዳና ማንቴል-ኒየቸኮ የተባሉ እንግሊዛዊያን ፀሀፊዎች “የኢትዮጵያ ታሪክ” በሚለው መጻህፍታቸው ካሳፈሩትና በዓለማየሁ አበበ ከተተረጎመው መጻህፍት ውስጥ፡-

“በዚህ በአድዋ ጦርነት የኢትዮጵያ ጦር አሰላለፍ የሚከተለውን ይመስላል።

1. እራሳቸው አፄ ሚኒሊክ ከ30ሺ ሰራዊት ጋር (ወሎ ሸዋ)
2. እቴጌ ጣይቱ ከ3ሺ ሰራዊት ጋር (ወሎ የጁ)
3. ንጉስ ሚካኤል ከ8ሺ ሰራዊት ጋር (ወሎ ወረሂመኖ አማች)
4. ራስ መኮንን ከ8ሺ ሰራዊት ጋር (ወሎ ሸዋ የአፄዉ አክሰት የልጅ ልጅ)
5. ፊትአውራሪ ገበየሁ ገቦ ከ6ሺ ሰራዊት ጋር (ሰራዊቱ ወሎ)

6. ዋግሹም ሰዩም ጓንጉል ከ6ሺ ሰራዊት ጋር (ወሎ ሰቆጣ)
7. ራስ ወሌ ከ3ሺ ሰራዊት ጋር (ወሎ የጁ የእቴጌ ወንድም)
8. ራስ መንገሻ ከ3ሺ ሰራዊት ጋር (ወሎ ሳይንት)።
9. ንጉስ ተክለሐማኖት ከ3ሺ ሰራዊት ጋር (የጎጃም ባላባት፣ በጥርጣሬ)።
10. ራስ መንገሻ ከራስ አሉላና ከራስ ሀጎስ ጋር ከ3ሺ ሰራዊት ጋር (ትግራይ)

በድምሩ 73ሺ የጦር ሰራዊት ይሆናል። /ከላይ እንደምናየው 67ሺ የሚሆነው ሰራዊት ከወሎ የተሰበሰበ ነው፣ 9ኛና 10ኛ ላይ ከተጠቀሱት ባላባቶች በድምሩ 6ሺ ሰራዊት ብቻ ነው ከሌላ ቦታ የመጣው፡፡

ጣሊያኖች የአምባላጌውንና የመቀሌውን ሽንፈታቸውን ገምግመው የወሎ ጦር /የንጉስ ነገስቱ ጦር/ እንደ ገመቱት ቀላል እንዳልሆነ በማመን ለአድዋው ጦርነት ከፍተኛ ዝግጅት አደረጉ። እናም የወቅቱን የመጨረሻውን ዘመናዊ የጦር መሳሪያ አይነት የታጠቀውንና በ60 መድፎች የታጀበውን ከ20ሺ በላይ ጦራቸውን በሚከተለው መልኩ አሰለፉት፡፡ የጦር ካርታ ካዘጋጁ በኋላ በካርታው መሰረት ሰራዊታቸውን ለ4 ከፍለው በአንደኛው ግንባር ጄ/ል አርሞንዲን፣ በ2ኛው ጄ/ል ዳቦርሚዳንን፣ በ3ኛው ጄ/ል አልበርቶኒን፣ በ4ኛው ጄ/ል ኤሌናን አድርገው በአራቱም አቅጣጫ አሰለፏቸው” ይላል።

ወደ ጸሐፊ ትእዛዝ ገ/ስላሴ ስንመለስ “ነገር ግን ይህ ከላይ የተገለፀው የንጉሥ ነገስቱ የሰራዊት ቁጥር አጠቃላይ እንጂ ጦርነት ላይ የተሳተፈው አንድ እጁ (1/3ኛው) ብቻ ነው። አብዛኛው (2/3ኛው) አክሱም ፅዮን ቤተክርስቲያን ለመሳም ሄዶ ስለነበር ለጦርነቱ አልደረሰም።

ኢጣሊያዎች የወሎን /የንጉሥ ነገስቱን/ ወታደሮች እያታለሉ ለመፍጀት አሰቡ። ከምሽጋቸው ወጥተው ጦርነት ይጀምሩና የወሎ ወታደር ወደ እነሱ ሲሄድ ፈጥነው ተመልሰው ወደ ምሽጋቸው ገብተው ይታኮሳሉ። የወሎ ሰራዊትም ስንጠጋው ምሽግ ውስጥ ይገባል ስንመለስ ይወጣል እንዲህ እያደረገ እየተጫወተብን ነው ብሎ ተናደደ። መኳንንቱም ተሰብስበው ማለዳ እዚያው ካለበት ምሽግ ድረስ ሄደን እንዋጋለን ብለው መከሩ፤ ንጉሥ ነገስቱም ተስማሙ።

ይህ ምክር እንዳለቀ የትግሬው ገዥ ራስ መንገሻ መጥቶ አንድ ነገር ልናገር ይፍቀዱልኝ ብሎ ወደ ንጉሥ ነገስቱ ቀርቦ እንዲህ አለ፤ ምሽግ በር ድረስ ሄደን ይህን ሁሉ ጀግና ልናስፈጅው ነውን? አፄ ዮሃንስ መተማ ሄደው እንጨት ምሽግ ስር ሄደው ያን ሁሉ ህዝብ አስፈጁ፤ እኛም አሁን ከካብ ስር ሄደን ይህን ሁሉ ሰው እናስፈጅ! ብለው ተናገሩ። ይህ ምክር የተሰማ ምክር ሆነ፤ ሁሉም ተስማሙ። አፄ ሚኒሊክም እንግዲህ ከጉድጓዱ ወጥቶ ባይኔ ካላየሁት በቀር ተሰልፌ አልሄድም ብለው ተናገሩ። ትንሽ ቀን አይተነው ወጥቶ የማይዋጋ ከሆነ አልፈን ወደ ሐማሴን /ኤርትራ/ እንሄዳለን ብለው ተስማሙ።

ኢጣሊያኑም ቢጠበቁ ቢጠበቁ
ከምሽጋቸው አልወጣ በማለታቸው ወደ
ሐማሴን ለመሻገር የካቲት 21 ቀን መኳንንቱ
ተሰብስቦ መክሮ ቁርጥ ዉሳኔ ተወሰነ።
በበነጋዉ ወደ ሐማሴን ለመሻገርም ቀኝ
አዝማች ታፈሰ /የወሎ ባላባት/ ታዞ ምንገድ
ጠረጋ ተጀመረ።

ነገር ግን በዚያን ቀን ሌሊት ያልተጠበቀ
ክስተት ተከሰተ። በዚያን ቀን ሌሊት የዘቡ
ተራ የትግሬው ራስ መንገሻ ነበር። 500 ነፍጥ
የያዙ የራስ መንገሻ ሰዎች ዘብ ሲጠብቁ የካቲት
22 ቀን ሌሊት በዘ ሰዓት የኢጣሊያ ጦር
ተሰልፎ መጥቶ ድንገተኛ አደጋ ካደረሰ በኋላ
ዘበኞቹ ጋር ተኩስ ጀመረ። ሆኖም እንደ
እስከዛሬዉ ተመልሶ ወደ ምሽጉ መግባቱ
አይቀርም ተብሎ ብዙም ትኩረት
አልተሰጠዉም ነበር።

ነገር ግን መንገድ ለመጥረግ ሄዶ
የነበረዉ ቀኝ አዝማች ታፈሰ፣ በፈረስ እየሮጠ
ንጉሰ ነገስቱ ዘንድ ደረሰ። ከደረሰም በኋላ
እንዲህ ብሎ ተናገረ፤ የኢጣሊያ ሰራዊት በ4
ጀኔራሎች ጠቅሎ እየመጣ ነዉ። በግምባር
አንድ ጀኔራል፣ በአባ ገሪማ በኩል አንድ
ጀኔራል፣ በማሪያም በኩል አንድ ጀኔራል፣
በሸዊቶ በኩል አንድ ጀኔራል ሆነዉ እየተጠጉ
ነዉ ብሎ ተናገረ። አፄ ሚኒሊክም እንደዱሮዉ
አሰልፎን ሊመለስ ነዉ እንጂ እዉነት ይዋጋል
ብለህ ነዉ ብለዉ መለሱለት። ቀኛዝማች
ታፈሰ ግን ዛሬስ እርግጥ ነዉ አለ። በዚህን ጊዜ
አፄዉ በጅሮንድ ተሰማንና የፈረስ ዘበኛዉን
ሂዱ ሰልሉ ብለዉ ላኳቸዉ። ጦሩንም ታጠቅ
/ተዘጋጅ/ ብለዉ አዘዙ። እሳቸዉም የጦር

ልብሳቸውን ለብሰው ወደ አዳራሹ ድኳን
ሄደው ተቀመጡ፤ በዚህ ጊዜ ነጋ። የወሎ
አብዛኛው /2 እጅ የሚሆነው/ ሰራዊት አክሱም
ፅዮን ቤተክርስቲያን ለመሳም ሄዶ ስለነበር
ለጦርነቱ አልደረሰም። ዘበኞቹም ከዘሰዓት
ጀምረው እስኪ ነጋ ድረስ ይታኮሱ ነበር።

የኢጣሊያ ዋናው ጦር ስለተጠጋ ግምባር
ሰፋሪውና ግዙፉ የራስ ሚካኤል ጦር ቀድሞ
ዘበኞቹን ተቀላቅሎ በግምባር ተሰለፈ፤
የኢጣሊያ ዋናው ጦርም ደረሰ /አንባቢያን
ፀሐፌ ትእዛዝ መፅሐፍ ውስጥ ከራስ ሚካኤል
ጦር ውጭ ሌላ የተጠቀሰ ጦር የለም/። አፄ
ሚኒሊክም በቅሎ ላይ ሆነው ወደ ራስ ሚካኤል
ሄዱ። የራስ ሚካኤል ሰራዊትም ከምር እንዳየ
ዝንጀሮ ወደ ጠላት መድፍ ይሮጥ ጀመር።
ከየአቅጣጫው የመጣው የኢጣሊያ ጦር
በነጎድጓድ የታጀበ የጥይት በረዶውን ያወርደው
ጀመር። ወሎዎቹም የጥይት በረዶውን የዝናብ
ያህል እንኳ አይፈሩትም ነበር፤ ጦርነቱን ልክ
ደስ እንደሚያሰኝ የጨዋታ ዓይነት ነው
የቆጠሩት። ቆስሎ የወደቀውም ሰው ኋላ
ስትመለስ ታነሳኛለህ ወደፊት ሂድ በመሀይም
አንደበቴ ገዝቸሀለሁ ይል ነበር። የኢጣሊያ
4ቱም ጀኔራሎች በፍጥነት ወደ ተከላካይነት
ተቀየሩ። ወጊያው በፍጥነት ወደ ጨበጣ /ወደ
ጎራደና ጦር/ በመቀየሩ፤ ጣሊያኖቹ በቦታቸው
ተኝተው መተኮስ ስላልቻሉ ከተኙበት እየተነሱ
ወደ ኋላ እያፈገፈጉ መታኮስ ጀመሩ።
የኢትዮጵያም ጦር የኢጣሊያን ጦር እየተከተለ
በጎራደ ይፈልጠው ጀመር። ሰውም ከመንገዱ
እርዝመት የተነሳ እየደከመው እየተቀመጠ
እንደገና እየተነሳ ወደ ፊት ይሮጥ ነበር።

የሰራዊቱ እሩጫ በጣም ፈጣን ስለነበር አፄ ሚኒሊክ ወደ ኋላ ቀርተዋል ነበር። እቴጌዋ ደግሞ ትንሽ መፍጠን ችለዋል ነበር። አፄ ሚኒሊክም ጦሩ ጋር በደረሱ ጊዜ አቡነ ማቴዎስ ካህናቱንና ታቦተ ማሪያምን አሲዘዋል በታቦቷ በኋላዋ በኩል ቁመዋል፤ እቴጌ ጣይቱም ከአቡነ ማቴዎስና ከታቦተ ማሪያም አጠገብ ከዘበኞቻቸው ጋር ቆመዋል አገኛቸው።

በዚህ ጊዜ ከቀኑ 4ሰዓት ነበር። ተኩሱ አያባራም፤ በኖኅ ሰማዩ ተቀዶ መሬትን አጠፋ እንደሚባለው ይመስል ነበር እንጂ በሰው እጅ እየተተኮሰ አይመስልም ነበር። ቀድመው የገቡት የእነ ራስ ሚካኤል ጦር ያሉበት አካባቢ ጫፍ እስከ ጫፍ በጭስ ተሸፍኗል፤ አይታይም፡ ፡ ጭሱ በፈጠረው የጭስ ደመና ምክንያት እነ እቴጌ በቆሙበት አካባቢ ፀሀይ አልነበረም። ሁሉም ሰው ጭሱ ውስጥ ገብቷል የሚታይ ነገር የለም። እሳትና ጭስ የሚፈነጥቅ የነጎድጓድ ድምፅ ጫፍ እስከ ጫፍ ይንተገተጋል /የዚህን ጦርነት ሁኔታ በቃላት መግለፅ አይቻልም/። እቴጌዋም በዚያን ጊዜ ጫማቸውን አዉልቀው በባዶ እግራቸው ሆነዋል፤ በግምባራቸው ተደፍተዋል፤ በጉልበታቸው ተምበርክከዋል፤ ድንጋይ ተሸክመዋል ወደ እግዚያብሔር እያመለከቱ ያለቅሱ ነበር፤ ፀሀይ የመሰለው ፊታቸው በለቅሶ ብዛት ፅልመት ለበሰ። በዚህ ሰዓት ሌላ ድንገተኛ ክስተት ተከሰተ።

ንጉሰ ነገስቱ ከቆሙበት ከቢ ላይ የመድፍና የነፍጥ በረዶ ወረደ፤ ተኩሱ የኢጣሊያ የደጃን /የተጠባባቂው/ ጦር ተኩስ ነበር። ግምባር ላይ የነበረው የኢጣሊያ ጦር በሩጫ እየሸሸ በመሆኑ የደጃን ጦሩን አልፎት

ሄዷል። በዚህ ምክንያት የኢጣሊያው የደጀን ጦር ከኋላ ካሉት ከእነ አፄ ሚኒሊክ ጋር ተገናኘ /አንዳንዶች ይህ ተንኮል አለበት ይላሉ፤ እዚህ ላይ እርግጠኛ መሆን አይቻልም፤ ጣሊያን አስቦበት ላይሆን ይችላል /by default ሊሆን ይችላል/፤ ምክንያቱም የኢጣሊያ ጀኔራሎች ጦርነቱ ከቁጥጥራቸው ውጭ ሆኖ ስለነበር አፄውን ለመግደል የሚያስቡበት ፋታ አልነበራቸውም፤ ሆኖም ግን ይህን ጉዳይ እርግጠኛ ሆኖ መናገር አይቻልም/።

እናም የደጀን ጦሩ የጥይት ዶፉን ከእነ አፄ ሚኒሊክ ላይ ያወርደው ጀመር። ይህ ከባድ ጦርነት በተሰማ ጊዜ እየሸሸ የነበረው የኢጣሊያ ጦርም አቅጣጫውን እየቀየረ እንደ ሳር እንደ ቅጠል እልፍ /እጅግ ብዙ/ ሆኖ ተመልሶ መጣ። የተኩሱም መጠን እየባሰ መጣ። የወሎ ወታደር አብዛኛው ጥይት ጨርሶ በጎራደ ነው የሚዋጋው። ኢጣሊያውያኑ ኃይላቸውን አሰባስበው የመጨረሻውንና ከፍተኛውን አቅማቸውን የወሎ ሰራዊት የኋለኛው ሰልፍ ላይ ተጠቀሙ። የኢጣሊያ ጦር ዋና አዛዥ ጄ/ል አልበርቶኒ በፍጥነት በርካታ መድፎቹ እየተማረኩበት ስለሆነ “ሻርፕኔል” የተባለውን የዘመኑን ሀይለኛ ቦምብ እንዲተኮስ አዘዘ። በዚህ ሀይለኛ ቦምብ ምክንያት የወሎ ሰራዊት የኋላ ሰልፍ መወዝወዝ ጀመረ። የዚህ ጊዜ እቴጌዋ ድምፃቸውን ከፍ አድርገው አይዞህ እንጂ አንተ ምን ሆነህል፤ ድሉ የእኛ ነው፤ በለው እንጂ እያሉ ሲጮሁ ሰራዊቱም የእቴጌዋን ሁኔታ ባየ ጊዜ ሴት ልጅ በወኒ እንደዚህ እየሆነ ወንድ መሸሽ አይሆንለትምና አዲሱ ቦምብ ፍፁም

ቢበረታበትም መተናነቁን ቀጠለ። በርካታ
የወሎ ልጆች የሚወዷትን ህይወታቸውን እጅግ
ለሚወዷት ሀገራቸው ሰጡ። ለሀገራቸው
ያለቻቸውን እጅግ ወድና የመጨረሻ
ስጦታቸውን እየሰጡ መወደቃቸውን ቀጠሉ።

እቴጌም ከዚያች ደቂቃ ጀምሮ ተቀየሩ፤
የሴቶችን ባህሪ ትተው እንደተመረጠ የጦር
አርበኛ ሆኑ። እቴጌዋ ነፍጠኞቻቸውን በግራና
በቀኝ ካሰለፉ በኋላ መድፈኛ አሽከሮቻቸውን
በግምባር አሰልፈው “ስድስት ሐኪስ”
የተባሉትን መድፎች እያስተኮሱ በፍፁም
ጀግንነት ገብተው በመካከል በጣም ተጠናክሮ
አስቸግሮ የነበረውን የኢጣሊያ ጦር በተኑት።
በዚህ ጊዜ ኢጣሊያውያኑ እንደገና
በየአቅጣጫው ሸሽተው ጀመሩ። አያሌ የኢጣሊያ
አርበኞች ከፉኛ ወደቁ /አለቁ/።

ህያይ ይወድቁ ኩሎሙ ገበርተ አመፃ፤
ይሰደዱ ወኢይክሉ ቀደመ እንዳለ፤ የወሎ
ወታደር እየተከተለ የራቀውን በፋዚግራ፤
የቀረበውን በጎራደ ራስ ራሳቸውን እየፈለጠ፤
በጦር እየወጋ አብዛኛዎቹን ጣሊያኖች
አስቀራቸው። አብዛኛዎቹ ኢጣሊያውያንና
ባሽባዙቆች /ኤርትራውያን/ አለቁ። ሸሽቱም
ጠናባቸው /ባሰባቸው/፤ ከዚህ በኋላ
ኢጣሊያው አልቆመም፤ ተበታትኖ በተናጠል
ነፍሴ አወጭኝ አለ። የወሎ ወታደርም
እየተከታተለ መረብን አሻገረው” ይላል።

**የእቴጌ ጣይቱ የጀግንነት ሚስጥር ምንድን ነው
? እቴጌ ጣይቱ ከየት መጡ ?**

ስለእቴጌ መነን ነኝ ንቁ ፖለቲካዊ ተሳትፎና
ጀግንነት ቀደም ሲል በአፄ ቴዎድሮስ ስር

አይተናል። እቴጌ ጣይቱና እቴጌ መነን 1ኛ
 የአንድ ወረዳ ሰዎች ናቸው። ሁለቱም በወሎ
 ከ/ሀገር የየጁ ወረዳ ሰዎች ናቸው። የእቴጌ
 መነን ጀግንነት ደግሞ እንኳን የጁ በመላው
 ኢትዮጵያ ሲወራ የኖረ ነው። እናም እቴጌ
 ጣይቱ ጀግና የሆኑት የወረዳቸውን ልጅ እቴጌ
 መነንን እንደ አርአያ /ሞዴል/ በመወሰድ ነው
 ተብሎ ይገመታል። እቴጌ መነን በጣም ሰው
 አማኝና የዋህ ሲሆኑ እቴጌ ጣይቱ ደግሞ በጣም
 ተጠራጣሪ ናቸው። ይህም የሆነበት ምክንያት
 እቴጌ መነን ካሳ ሀይሉን /ቴድን/ አምነው
 መንግስታቸውን ተነጥቀው የደረሰባቸውን
 እንግልትና ስቃይ ስለሚያውቁ ነው። እናም
 የእቴጌ ጣይቱ ጀግንነትና ንቁ ፖለቲካዊ ተሳትፎ
 የመጣው ከእቴጌ መነን ነው ማለት ይቻላል።

ስለ እቴጌ ጣይቱ ወደ ምድር አመጣጥ
 ቀደም ሲል እንዳስቀመጥነው፤ **ስለአንደኛው**
የእቴጌ ጣይቱ የዘር ሀረግ አለቃ ታዬ
 “የኢትዮጵያ ህዝብ ታሪክ” በሚለው
 መፅሀፋቸው ያሰፈሩት ቃል በቃል ሲቀመጥ
 “የወረሴሆች ነገርና ትውልድ እንዲህ ነው፤
 ግራኝ አህመድ ኢትዮጵያን ባጠፋ ጊዜ ከባህር
 ማዶ ከአረብ አገር ሼህ ዑመር የሚባል የብር
 ዘንግ የብር ርከት አሲዞ መጥቶ በወሎ የጁ
 ተቀመጠ። ሼህ ዑመር ብዙ ሴቶች አግብቶ
 ብዙ ልጆችን ወለደ። መንደሩ ቢበዛ ወረ ሺህ
 ተባለ። አሁን ወረሴህ የሚባሉት የእሱ ዘሮች
 ናቸው።

ከሼህ ዑመር ልጆች የበህሩ /የመጀመሪያው/
 ወሌ ይባል ነበር። ወሌ አብዬን ወለደ። አብዬ
 ሲወልድ ልጁን ባባቱ ስም ወሌ አለው። ወሌ
 አባ ገትዬን ወለደ። አባገትዬ አባ ሴሩ ጓንጉልን

ወለደ። አባ ሴሩ ጓንጉል ክርስትና ተነስቶ
 የላስታና የሰለሞን ባላባት የራስ ፍሬስን እህት
 ወ/ሮ ገለቡን አግብቶ ራስ ዓሊን፣ ወ/ሮ
 ከፈይን፣ ራስ አሊጋዝን ወለደ። ወ/ሮ ከፈይ
 የኢልማ ፆርማን ባላባት መርሶ በሬንቶን
 አግብተው ራስ ጉግሳን፣ ደጃች አሉላን ወለዱ።
 ራስ ጉግሳ ወ/ሮ ሎሚታን አግብተው ራስ
 ማርዬን፣ ራስ ይማምን፣ ራስ ዶሪን፣ ወ/ሮ
 ሂሩትን ወለዱ። /በዘመነ መሳፍንት ርዕስ ስር
 እንዳስቀመጥነው/ ወ/ሮ ሂሩት አባቷ ራስ ጉግሳ
 ነግሶ የደብረታቦር ከተማን በመሰረተበት ወቅት
 ቀደም ብለው በአፄ ሱስንዮስ ተሹመው ከወሎ
 ወግዲ /ቦረና/ ሄደው ሰሜንን ሲያስተዳድሩ
 ከኖሩት ከኤሎስ የዘር ሐረግ የተወለደውን
 የሰሜኑን ባላባት የራስ ገብሬን ልጅ ደጃች
 ኃይለ ማሪያምን አግብታ ደጃች ብጡልን፣
 ደጃች መርሶን፣ ወ/ሮ የዉብ ዳርን ወለደች።
 ደጃች ብጡል የሜጫይቱን ኦሮሞ ወ/ሮ የዉብ
 ዳርን አግብተው እቴጌ ጣይቱን፣ ፊታዉራሪ
 አሉላን፣ ራስ ወሌን፣ ወ/ሮ ደስታን ወለዱ።
 እቴጌ ጣይቱ የዳግማዊ ምኒሊክ ሚስት መካን
 ናቸው። ፊታዉራሪ አሉላ ወ/ሮ የተመኝን
 ወለዱ። ራስ ወሌ ራስ ጉግሳ፣ ወ/ሮ ከፈይን፣
 ደጃች አመዴን፣ ደጃች ኃይሉን ወለዱ። ወ/ሮ
 ደስታ ደጃች ወልደ ሀናን አግብተው ደጃች
 ገሰሰን፣ ወ/ሮ አሰለፈችን ወለዱ። ደጃች መርሶ
 ደጃች ትኩን፣ ወ/ሮ ላቀችን ወለዱ። ራስ
 አሊጋዝ ደጃች ጎጅን፣ ደጃች ብሩን ወለዱ።
 ደጃች ጎጅ ልጅ ዘለቀን ወለዱ። ልጅ ዘለቀ አባ
 ግርሻን ወለዱ። ደጃች ብሩ ደጃች ዘገየን
 ወለዱ። ደጃች ዘገየ ደጃች ጓንጉልን፣ ደጃች
 አሊን፣ ደጃች አሊጋዝን፣ ወ/ሮ ሂሩትን፣ ደጃች

ኃይሉን ወለዱ። ደጃች ጓንጉል ደጃች ይማምን፤
ደጃች አሊን ወለዱ” ይላል።

ስለ እቴጌ ጣይቱ ሁለተኛ የዘር ሀረግ
ጸሐፊ ትእዛዝ ፡/ሰላሴ “ታሪክ ዘመን ዘ ዳግማዊ
ሚኒሊክ በሚለው መጻህፍቱ ያሰፈሩት ቃል
በቃል ሲቀመጥ “ኤሎስ የተባለ ሰው ከወሎ
ወግዲ /በረና/ ሄዶ ሰሜንን ከባምብሎ በመለስ
ተከዜ በፈሰሰ በአፄ ሱስንዮስ ተሹሞ ይገዛ
ነበር። ኤሎስ ቄርሎስን ወለደ። ቄርሎስ
ኤራቅሊስን ወለደ። ኤራቅሊስ የንጉሱን ልጅ
ወ/ሮ ሰማዕታን አግብቶ ተስፋን ወለደ። ተስፋ
ማሪቱን ወለደ። ማሪቱ ያበርገሌውን ደጃች ወ/
ፋኤልን አግብታ ራስ ጉብሬን ወለደች። ራስ
ጉብሬ ከበየዳ የክፍለ እየሱስን ልጅ ወ/ሮ
ሳህሊቱን አግብቶ ደጃች ኃይለማሪያምን ወለደ።
፡ ደጃች ኃይለማሪያም ደብረታቦር ከተማ
በተመሰረተችበት ጊዜ የየጁውን የራስ ጉግሳን
ልጅ ወ/ሮ ሂሩትን አግብቶ ደጃች ብጡልን፤
ደጃች መርሶን፤ ወ/ሮ የዉብዳርን ወለደ።
ደጃች ብጡል የሜጫይቱን ኦሮሞ ወ/ሮ የዉብ
ዳርን አግብተው እቴጌ ጣይቱን፤ ፈታውራሪ
አሉላን፤ ራስ ወሌን፤ ወ/ሮ ደስታን ወለዱ”
ይላል።

በዚህ የአድዋ ጦርነት 5ሺ ጣሊያናዊ ነጭ
ወታደሮች፤ 2ሺ ባሽባዙቆች /ከኤርትራ
የተመለመሉ ወታደሮች/ የሞቱ ሲሆን፤ 2500
ቆስለውና 2400 የሚሆኑት ከ60 መድፍና
ከብዙ ዘመናዊ መሳሪያዎቻቸው ጋር ተማርከው
ጦርነቱ ተጠናቀቀ። ጄ/ል ዳቦር ሚዳና ጄ/ል
አርሞንዲ ሲገደሉ፤ ጄ/ል አልበርቶኒ ቆስሎ
ተማረከ። ጄ/ል ኤሌና ብቻ በሽሽት ማምለጥ
ቻለ።

የወሎው ወታደርም “ተኝቶ መተኮስ የፈሪ ነው” እያለ ቆሞ ይዋጋ ስለነበር ብዙ ጀግኖች እንደ ቅጠል ረግፈዋል። አጠቃላይ የሚች ቁጥርም 10ሺ እንደነበርም የብዙዎች ግምት ነው። በዚህ ጦርነት ውስጥ እቴጌ ጣይቱ፣ ፊታውራሪ ገበየሁና ሰላዩ አውላሎም ጎላ ያለ ውጤት አስገኝተዋል። ፊታውራሪ ገበየሁ ገበ ጦርነቱ ላይ ቢሰዋም፣ ሰላዩ አውላሎም ከመሰዋእትነት ተርፎ ለፈፀመው ጀብዱ ከአፄ ሚኒሊክ ተገቢውን ወረታ አግኝቶ የእንትጮ ወረዳ አስተዳዳሪነትን አግኝቶ እድሜውን በደስታ ጨርሶ በ78 አመቱ ከዚህ አለም በሞት ተለየ።

እናም በዚህ በወሎ ወጣቶች ከፍተኛ መስዋዕትነት በተገኘው ድል፣ ኢጣሊያ አንገቷን ደፋች። ይህ በታላቅ ተጋድሎና መስዋዕትነት የተገኘው የአድዋ ድል የካቲት 23 ቀን 1888 ዓ.ም ስለነበር፤ ይህ እለት THE BLACK HISTORY MONTH እየተባለ በአለም አቀፍ ደረጃ የሚከበር እለት ሆኗል።

ከሞትና ከምርኮ የተረፉት የኢጣሊያ ወታደሮችም ከአድዋ ተበታትነው እየሸሹ ወደ አዲሱ ሐይቅ ሲጓዙ የወሎ ወታደሮች ተከታትለው እያሳደዱ ከመረብ ወዲያ አሻግረዋቸው ተመለሱ” ይላል።

እዚህ ላይ አንድ ትልቅ ጥያቄ አለ። የወሎ ወታደሮች መረብን ያልተሸገሩበት ምክንያት ምንድን ነው ? የአቅም ማነስ ነው ሊባል አይችልም። ምክንያቱም የኢጣሊያ ሰራዊት ተበታትኖ ነፍሱን ለማወጣት ነበር የሚረጠው፡ ፡ በእርግጥ እንደገና ተደራጅተው የተወሰነ

መከላከል ማድረጋቸው አይቀርም ነበር።
ሆኖም ግን እስካሁን ከተከፈለው መሰዋእትነት
አንፃር ሲታይ በትንሽ ተጨማሪ መሰዋእትነት
ኤርትራን ሙሉ በሙሉ መቆጣጠር ይቻል
ነበር።

የኤርትራዊያንም ጥያቄ ይኸው ነው።
ለመቀሌና ለአድዋ ስትሉ ከአዲስ አበባ 4ወር
ተጉዛችሁ ያን ሁሉ መሰዋእትነት ስትከፍሉ፤
ለእኛ ግን ከተበታተነ ሰራዊት ልታጋጥማችሁ
የምትችለውን ትንሽ ተጨማሪ መሰዋእትነት
እንኳ መክፈል አልፈለጋችሁም። ያን ሁሉ
ከተጓዛችሁና ያን ሁሉ መሰዋእትነት ከከፈላችሁ
በኋላ እኛ ጋር ስትደርሱ ድርቁና የከብቱ ማለቅ
ትዝ አላችሁ። የኢጣሊያ ሰራዊት ተበታትኖ
ነፍሴ አወጭኝ እያለ ባለበት ሰዓት ትንሽ
ተጨማሪ መሰዋእትነት ብትከፍሉ ኖሮ ነፃ
ታወጡን ነበር። ይህ ባለመሆኑ ምክንያት
እናንተ ቅኝ ግዛትን ለ40 አመት /ጣሊያን
ተመልሶ እስከመጣበት ጊዜ ድረስ/ ያህል
ስታሸንፉ እኛ ግን ከ50 አመት በላይ ተገዛን
ወዘተ ይላሉ።

ምክንያቱ ግን ኤርትራዊያን እናንተ ለኛ
አንድም መታደር መሰዋት አትፈልጉም
እንደሚሉት ሳይሆን ከአድዋ ድል በኋላ
የታየው ሁኔታ ነበር። የአድዋ ድል በአለም
ከተሰማ በኋላ፤ አንገታቸውን ደፍተው ቅኝ
እየተገዙ የነበሩ የአፍሪካ አገሮች ውስጥ የተለየ
ሁኔታ መታየት ጀምሮ ነበር። በጥቂሮች ዘንድ
በኢትዮጵያ የመመካት አይነት እንደ ኢትዮጵያ
የሚሉ ቃላቶች እየበዙ ነበር። የኢትዮጵያ ዝና
ግዛቷን ከማስመለስ አልፎ ቢሄድ ኖሮ፤
ጣሊያኖች በአየርና በባህር ወደ ሀገራቸው

ሸሸተው ቢሆን ኖሮ፣ የጥቁሮች እንቅስቃሴ ጨምሮ፣ እንደ ፈረንሳይ ያሉ አብዛኛው ቅኝ ግዛታቸው አፍሪካ ውስጥ የሆነ አገሮች ችግር ውስጥ ይገቡ ነበር። ይህ ከሆነ ደግሞ እነ ፈረንሳይ፣ ጥቁሮች እንደገና አንገታቸውን ደፈተው እንዲገዙ ኢትዮጵያ የምትባል ሀገርን መምታታቸው አይቀርም ነበር። ይህ ደግሞ ለማንም ግልፅ ነው። በዚህ ምክንያት ነው አፄ ሚኒሊክ ገበሬው ከብቶቹ በድርቅ ስላለቁበት ከዚህ በኋላ ሊዋጋ /ሌላ ጠላት ቢነሳ ለማለት ነው/ ስለማይችል ወጊያው መቆም አለበት ያሉት።

ጂ.ኤፍ.ኤ ባርክሌይ የተባለ እንግሊዛዊ ጸሀፊ ስለ አድዋ ድል የተሰማውን ስሜት ሲገልጽ “ድሉ በአፍሪካ ውስጥ አዲስ ሀይል የመነሳቱ ምልክት ነው። የዚያ ክፍለ አለም ሰዎች ልናስታውሰው የሚገባን የወታደር ሀይል እንዳላቸው አሳውቆናል” ብሏል። ስለዚህ የአፄ ሚኒሊክ ወሳኔ ትክክል ነበር ማለት ነው።

ሆኖም ለትግሬዎች ከሁለት ተከፍሎ መቅረት ተጠያቂዎቹ ራሳቸው የትግራይ ህዝቦች ናቸው። ምክንያቱም ሁለት ጊዜ ሁሉ የተከፈሉት የእራሳቸው ሰዎች በነገሱበት ወቅት ነው። ለመጀመሪያ ጊዜ ትግሬዎች የተከፈሉትና ኤርትራ የሚል ስም የወጣው በአፄ ዮሃንስ ዘመን ነው። ለሁለተኛና ለመጨረሻ ጊዜ የከፈላቸው ደግሞ የእራሳቸው በኢሳያስ አፈወርቂ የሚመራው ሻዕቢያ /ቃሉ አረብኛ ነው/ የሚባል ቡድን ነው። ሻቢያ የጀብሐ አንድ ክፋይ ነው። ጀብሐ ግብፅ ካይሮ ውስጥ በይፋ የተመሰረተው አፄ ኃይለስላሴ አባይን ለመገደብ ጥናት እያደረጉ ባለበት ወቅት ነበር።

አሁን አባይ እየተገደበ ያለበት ቦታ
በኃይለስላሴ በተደረገው ጥናትም የተመረጠው
ይህም ቦታ ነበር። እናም በዚሁ ወቅት ግብፅ
ጀብሐን መሰረተች። ጀብሐም የኢትዮጵያ
መንግስትን መታገል ጀመረ። በኋላ ላይ
በመካከላቸው በተፈጠረ አለመግባባት
ምክንያት ጀብሐ ለሁለት ተከፍሎ አንድኛው
ክፋይ /ጀብሐ/ ቀስ በቀስ እየሟሸሸ ሲጠፋ
ሌላኛው ክፋይ /ሻዕቢያ/ ጀብሐን አጥፍቶ
ብቸኛ የኤርትራ ተወካይ ሆኖ፤ ትግሬዎችንም
ለሁለተኛና ለመጨረሻ ጊዜ ከፈላቸው።

ትግሬዎች እንደገና ይገኙ ይሆን ወይ ?
ብለን ያልን እንደሆነ፤ እንደ ትግሬዎቹ ሁኔታ
ከሆነ ሊገኙ አይችሉም። ምክንያቱም
የተከፈለባቸውን ብሄራቸውን አንድ የማድረግ
እንቅስቃሴ የሚያደርግ ቀርቶ ሀሳቡም ያለው
ትግሬ አይገኝም። ስለዚህ ትግሬዎች እስከ
መጨረሻው ተለያይተዋል።

ወደ ርዕሳችን ስንመለስ፤ ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ
“የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ
ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው “አፄ
ሚኒሊክ ግዛታቸውን ካስመለሱ በኋላ
ምርኮኛዎቻቸውን ይዘው ወደ አዲስ አበባ ጉዞ
ጀመሩ። ሚያዝያ 8 ቀን አዲስ አበባ ሲገቡ
ህዝቡ በታላቅ ደስታና እልልታ ተቀበላቸው።

ከአድዋ ድል በኋላ ኢትዮጵያ በፍጥነት ወደ
ዘመናዊ አገርነት መራመድ ጀመረች። ሌተናል
ጄ/ል ጂ.ላ.ሀሪንግተን ከእንግሊዝ፤ ሌዎንስ
ላጋርድ ከፈረንሳይ፤ ጄ/ል ከላሶውን ከሞስኮ፤
ካፒቴን ቺኮዲካላን ከኢጣሊያ ተልከው
መጥተው የሹመት ደብዳቤቸውን ለአፄ

ሚኒሊክ አቅርበው ሌጋሲዮናቸውን እየከፈቱ ተቀመጡ።

አፄ ሚኒሊክ ከሁሉም መንግስታት ጋር ግንኙነት ያድርጉ እንጂ ትኩረታቸው ግን ከፈረንሳይ ጋር ነበር። ምክንያቱ ደግሞ ቀደም ብለው ከጂቡቲ አስከ ሐረር፣ ከሐረር አስከ እንጦጦ፣ ከእንጦጦ እስከ ከፋ፣ ከዚያም እስከ ነጭ አባይ ድረስ የባቡር ሀዲድ ለማስገንባት ከፈረንሳይ የምድር ባቡር ኩባንያ ጋር ተፈራርመው ስለነበር የሀዲድ ግንባታውም ከጦርነቱ በፊት በ1884 ዓ.ም ተጀምሮ እየተሰራ ስለነበር ነው። ሆኖም ኩባንያው የገንዘብ እጥረት ስላጋጠመው ከጂቡቲ አዲስ አበባ ድረስ ያለውን ብቻ በሰኔ ወር 1909 ዓ.ም አጠናቆ አስመረቀ። ኩባንያው በእራሱ የገንዘብ እጥረት ምክንያት ከእንጦጦ ከፋና ነጭ አባይ ድረስ ያለውን የሀዲድ ግንባታ ግን መቀጠል አልቻለም።

አፄ ሚኒሊክ በኢትዮጵያ የመጀመሪያ የሆኑ በርካታ ተግባራቶችን በዘመናቸው አከናውነዋል። እነዚህም ከብዙ በጥቂቱ የሚከተሉት ናቸው፡- የመጀመሪያው የመንግስት ት/ቤት የአራት ኪሎው ዳግማዊ ሚኒሊክ ት/ቤት በ1901 ዓ.ም ተመሰረተ። በዚያው ዘመን በደሴ፣ በሐረርና በአንኮበር ተመሳሳይ ት/ቤቶች ተከፈቱ። የመጀመሪያው ጋዜጣ “አእምሮ ጋዜጣ” ጥር 17 1901 ዓ.ም ጀምሮ መታተም ጀመረ። ለመጀመሪያ ጊዜ በስማቸውና በመልካቸው የተቀረጹ የመገበያያ ገንዘቦች ያሰሩ ሲሆን የብሮቹ ስሞችም “አላድ፣ ሩብ፣ ትሙንና ግርሻ” ይባሉ ነበር። ገንዘቡን ያሳተሙት ፓሪስ ሲሆን ወዲያው የገንዘቡን መቅረጫ አዲስ አበባ

አቋቋመው በ1901 ዓ.ም ገንዘቡ በመላው
 ኢትዮጵያ መገበያያ እንዲሆን አወጁ። ቀጥለው
 “ሐበሻ ባንክ” እየተባለ ይጠራ የነበረውንና
 የመጀመሪያውን ባንክ አቋቋሙ። ዳምጠው
 የሚባለውን ማሽን አስመጥተው አዲስ አበባ
 አካባቢንና እስከ አዲስ አለም ያለውን 45 ኪ.ሜ
 መንገዶችንና ድልድዮችን አሰርተው፤ በ1901
 ዓ.ም አውቶሞቢል አስገብተው መንሸራሸር
 ጀመሩ። እስከአሁን ድረስ በአገልግሎት ላይ
 ያሉት የራስ መኮነንና የቀበና ድልድዮችም
 በዚሁ ጊዜ የተሰሩ ናቸው። የቴሌግራምና
 የቴሌፎን አገልግሎቶችም እንዲሰሩ አድርገዋል።
 ፡ የመጀመሪያው ሐኪም ቤት የአሁኑ ዳግማዊ
 ምኒሊክ ሆስፒታል በ1901 ዓ.ም ተቋቋመ።
 በ1894 ዓ.ም የመጀመሪያው የቧንቧ ዉሀ
 ቤተመንግስት ገባ። ጣይቱ ሆቴል እየተባለ
 የሚጠራውን የመጀመሪያ ዘመናዊ ሆቴል ፒያሳ
 ላይ አሰርተዋል። ዘመናዊ የኤሌክትሪክ
 ሙብራትን አስከትለው የስፌት መኪና፣
 የእንጨት መሰንጠቂያ ማሽን፣ የእህል ወፍጮ፣
 የሣሙና ፋብሪካ.... ወዘተ እያመጡ ኢትዮጵያን
 መስመር ያስያዟት እሳቸው ናቸው። አዲስ
 አበባ የማገዶ እንጨት ችግር አጋጥሞ ስለነበር
 ባህርዛፍ ከአውስትራሊያ ያመጡትም እርሳቸው
 ናቸው።

አፄ ሚኒሊክ በ1902 ዓ.ም በፅኑ
 ታመሙ። ባለቤታቸው እቴጌ ጣይቱም
 ከማስታመሙ ጎን ለጎን መንግስትን በመምራት
 ጅምራቸውን ለማስቀጠል ይጥሩ ነበር። አፄ
 ሚኒሊክም ህመማቸው ቀስበቀስ
 እየበረታባቸው ሲሄድ የሚከተለውን የኑዛዜ
 ቃል ይፋ አደረጉ።

“...በአፄ ቴዎድሮስ ጊዜ የአንዱን አገር
 አንዱ እደርባለሁ፣ አንዱን ገድየ እኔ ጌታ
 እሆናለሁ እያለ ሁሉም ላይረባ ተላልቆ ቀረ።
 ባገር በሽታ ሳይገባበት ሌላ የባዕድ ጦር
 ሳይነሳበት በምቀኝነት እርስ በርሱ እንደተላለቀ
 አይታችኋል። አሁንም ልጆች ወዳጆች አንዱ
 ባንዱ ምቀኝነት ይቅር። ያንዱን አገር አንዱ እኔ
 እደርባለሁ እንዳትሉ። እኔ እስከ አሁን በፍቅር
 እንዳኖርሁዋችሁ እናንተም ተስማምታችሁ
 በፍቅር እንድትኖሩ እለምናችኋለሁ። እናንተ
 አንድ ልብ ከሆናችሁ በምቀኝነት እርስ
 በርሳችሁ ተዋግታችሁ ካላለቃችሁ በቀር
 አገራችንን ኢትዮጵያን ለሌላ ለባእድ
 አትሰጧትም። ክፉም ነገር አገራችንን
 አያገኛትም። ይህንን ምክር ለእናንተ መስጠቴ
 እኔማ በእግዚአብሔር ቸርነት ይህንን ያህል
 ዘመን ገዝቸ የለምን። ነገር ግን ሰዉ ነኝና
 እንግዲህ ለስንት ያህል ዘመን እቆያለሁ ስል
 ነዉ።

አሁንም እኔ እንደተመኘሁት
 እግዚአብሔር ከተጨመረበትና ፈቃዱ ሆኖ
 ልጄን /የልጅ ልጃቸዉን መለታቸዉ ነዉ/
 ቢያቆምላችሁ ከልጄ ጋራ ሆናችሁ አገራችሁን
 ጡብቁ አደራ ብያችኋለሁ” ይህ የኑዛዜ ቃል
 በማህተም እየታተመ በየግዛቱ ተሰራጨ፣ በጃን
 ሜዳም ተነበበ።

አፄ ሚኒሊክ ከ4 አመት ፅኑ ህመም በኋላ
 በ70 አመታቸዉ በ1906 ዓ.ም አረፉ። እቴጌ
 ጣይቱም ወደ አገራቸዉ ወደ የጁ ለመሄድ
 ቢፈልጉም ከወንድሞቻቸዉ ከየጁ ባላባቶች
 ከራስ ወሌና ከራስ አሉላ ጋር ሆነዉ አመፅ
 ሊያስነሱ ይችላሉ በሚል ስጋት እንዳይሄዱ

በልጅ እያሱ መግዚት ተከለከሉ። ከዚህ በኋላ እቴጌ ጣይቱ ቤተመንግስቱን ለቀዉ ወደ እንጦጦ ማሪያም ቤተክርስቲያን ሄደዉ እስከ እለተ ሞታቸዉ እስከ 1910 ዓ.ም ድረስ በዚያዉ አሳልፈዉ አረፉ። አፄ ሚኒሊክና እቴጌ ጣይቱ በ4 ኪሎሞ ባእታ ማሪያም ቤተክርስቲያን ነዉ የተቀበሩት።

እንግዲህ ባየነው መሰረት አፄ ሚኒሊክና እቴጌ ጣይቱ የውጭና ውስጥ የሀገሪቱን ጠላቶች እየወቁ /እየደበደቡ/ ይችን የምታከል እጅግ ሰፊ ሀገር አቅንተው /ፈጥረው/፤ አንድነቷንና ነፃነቷን ጠብቀው ለዚህ ትውልድ ማውረስ ችለዋል። ከአፄ ሚኒሊክ በፊት በኢትዮጵያ ስር የነበሩት ሁለት ብሔረሰቦች ብቻ ነበሩ፤ እነሱም አማራና ትግሬ ብቻ ነበሩ። አፄ ሚኒሊክ በአቀደት /በፈጠሯት/ ሰፊዋ ኢትዮጵያ ውስጥ ግን ከ70 በላይ ብሔረሰቦች ይኖራሉ /አፄ ሚኒሊክ ከ70 በላይ ብሄረሰቦችን አንድ ማድረግ ችለዋል/። ከዚህ ቀጥለን ኢትዮጵያ ውስጥ የሚኖሩትን ዋና ዋና ነገዶች እንደት ወደ ኢትዮጵያ እንደገቡ እናያለን።

የኢትዮጵያ ነገዶች አመጣጥ

የኢትዮጵያ ህዝብ ነገድ በአራት ይከፈላል። እነሱም ነገደ አሪት፣ ነገደ ካም /ኩሽ/፣ ነገደ ሴም /አጋዚያን/ና ነገደ እስራኤል ናቸው /እዚህ ላይ ነገደ እስራኤል የካምና የሴም ቅልቅል መሆኑን ልብ ልንል ይገባል፤ ካምና ሴም

ወንድማማቾች ናቸው፤ ሁለቱም የኖህ ልጆች ናቸው፡፡

1. ነገደ አሪት

ከኖህ በፊት /ከጥፋት ውሀው በፊት/
በኢትዮጵያ ውስጥ ይኖሩ የነበሩት ህዝቦች ነገደ
አሪት ይባላሉ፡፡ ከኖህ በፊት /ከጥፋት ውሀው
በፊት/ በኢትዮጵያ ውስጥ ሰው ይኖር እንደነበር
አፋር ውስጥ የተገኙት እነ ሉሲና እነ ያርዲ
ማስረጃዎቻችን ናቸው፡፡ ነገር ግን እነኝህ ነገደ
አሪቶች በኖህ ዘመን ጊዜ በውሀ ስለጠፉ ከዚህ
ወዲህ እስከ ባቢሎን ግንብ መፍረስ ድረስ
ኢትዮጵያ ሰው የሌለባት ባዶ ነበረች፡፡
ከባቢሎን ግንብ በኋላ ግን ነገደ ካም መጥተው
ወረሷት፡፡

2. ነገደ ካም /ኩሽ/

ነገደ ካም ከእስያ ተነስቶ በባብሊልማንደብ
/የመን/ አድርጎ ቀይ ባህርን ተሸግሮ መጥቶ ወደ
ኢትዮጵያ ገባ፡፡ ካሞች ኢትዮጵያን ቀድመው
የወረሱና በኢትዮጵያ የመጀመሪያውን
መንግስት የመሰረቱ ነገዶች ናቸው፡፡ ቀጥለንም
የነገደ ካምን ዘመነ መንግስት የነገስታት
ዝርዝርን እናያለን፡፡ ሰንጠረዡ ውስጥ ትውልዱ
አጭር ሲሆንብን ግር ሊለን አይገባም፤
ምክንያቱም በዚያን ዘመን አካባቢ አንድ ሰው
እስከ 600 አመት ድረስ ይኖር ነበር /በደርግ
ጊዜ የኢትዮጵያ ህዝብ ብዛት 30 ሚሊዮን
እንደነበርና አሁን ደርግ ስንት አመቱ እንደሆነ
አስቡ፡፡

ተ. ቁ	የነገስታት ስም	የነገሱበት ዘመን ክክ.ል.በፊት
1	ኖህ /ኢትዮጵያ ሳይመጡ/	3844 – 3500
2	ካም /ኢትዮጵያ ሳይመጡ/	3500 – 2910
3	ኩሽ /ኢትዮጵያ ሳይመጡ/	2910 – 2545
4	ሰብታህ /ኢትዮጵያ ከመጡ በኋላ፤ የኢትዮጵያ የመጀመሪያ ንጉስ/	2545 – 2515 የኢትዮጵያ የመጀመሪያው ንጉስ ዘመን
5	ኤሌክትሮን	2515 – 2485
6	ነቢር	2485 – 2455
7	አሜን 1ኛ	2455 – 2434
8	ነህሴ /አቢስ/	2434 – 2404
9	ታርኬም	2404 – 2375
10	ሳባ 1ኛ /ሳባኖባ/	2375 – 2345
11	ሳፎሪድ	2345 – 2315
12	እስክንዲ	2315 – 2290
13	ሆይህ ስጥአ	2290 – 2255
14	አህያጥ	2255 – 2235
15	አድጋስ	2235 – 2205
16	ባኬንደን መሊስ	2205 – 2180
17	ማንቶራይ ሐቃቤ	2180 – 2145
18	ራከሁ ድድሜ	2145 – 2115
19	ሶቢ	2115 -2085
20	አዜጋን ፈርአን	2085 – 2055
21	ሱስሀል አቶሳኔዝ	2055 – 2035
22	አሜን ዳዊዛ 2ኛ	2035 - 2020
23	አሜን ፀሀቲ መስልኔ	2020 – 2000
24	ዋኔና 3 ቀን የነገሰ	2000 - 2000
25	ጲኦሪ 1ኛ	2000 – 1985

በዚህም ዘመን ውስጥ ሌሎች ነገዳቸው በውል የማይታወቅ 4 አይነት ህዝቦች ወደ ኢትዮጵያ ገብተዋል። እነሱም ሻንቅላ፣ ቅማንት፣ ወይጦና ሸናሻ ናቸው፤ የገቡትም በኑቢያ /በሱዳን/ በኩል የአባይን ወንዝ ተከትለው ነው።

ሻንቅላ፡- እነዚህ ህዝቦች ጎንደር ውስጥ ከጭልጋ አፋፍ እስከ በሽሎ ሰፍረው ይኖሩ ነበር። በኋላ ግን የካም አገዛዝ ስለከበደባቸው ለካም ነገዶች ግብር አንገብርም በማለታቸው ምክንያት የካም ነገዶች ሻንቅሎችን ወደ ታችኛው ኢትዮጵያ አሳደዷቸው።

ቅማንት፡- ከእስያ ከከነዓን /ፓልስታይን/ አገር ተሰደው ወደ ኢትዮጵያ ከገቡ በኋላ አሁን በሚኖሩበት ጎንደር ጭልጋ አካባቢ ሰፈሩ።

ወይጦ፡- ከእስያ ተነስተው በሱዳን አድርገው የአባይ ወንዝን ተከትለው ወደ ኢትዮጵያ ከገቡ በኋላ ግማሾቹ ጎጃም ጣና ሐይቅ አካባቢ ተቀመጡ፤ ግማሾቹ ግን ተከፍለው ወደ ከፋ ሄደው በአሮሞ ሀገር ተቀመጡ። በአሮሞ ሀገር /በከፋ/ ያሉት እስከ ዛሬ ድረስ ባባታቸው ስም ዋቶ ይባላሉ። በጎጃም ያሉት ግን በጊዜ ብዛት ዋቶ ተቀይሮ ወይጦ ይባላሉ።

ሸናሻ፡- ከእስያ ከከነዓን ሀገር ተነስተው መጥተው ግብፅ መኖር ቢጀምሩም ለከብቶቻቸው መሰማሪያ የሚሆን መሬት ስላጡ በረሃብ ምክንያት ከግብፅ ተሰደው ብዙ ሰራዊት ሆነው የአባይን ወንዝ ተከትለው ወደ ኢትዮጵያ ከገቡ በኋላ በጎጃም በዳሞትና በኩታይ፣ በአሞሩ መካከል በአባይ ወዲህ ማዶና ወዳ ማዶ ተቀመጡ።

3. ነገደ ሴም /ኢጋዚያን/

የሴም ነገዶች ስፍራ በእስያ ከሜሻ እስከ ሳፋር ድረስ ነበር። እናም ሴሞች እየበዙ ሲመጡ ለከብቶቻቸው ማሰማሪያ ስፍራ በጠበባቸው ቁጥር ሲፈልሱ ሲፈልሱ ሲጓዙ ሲጓዙ መጥተው የመን ደረሱ። እነዚህ የሴም ነገዶች የመን ከገቡ ጀምሮ ለካም ንጉስ ይገብሩ ነበር። በኋላ ግን የየመንን ካም ደካማነት አይተው በተንኮል ካሞችን እርስ በርስ አጋጭተው የራሳቸውን ሰው አንግሰው የየመን ሁሉ ባለቤት ሆኑ። ነገር ግን በኋላ የህንድ መንግስት እስከ የመን ሲስፋፋና ሲባርራቸው የሴም ነገዶች በየአቅጣጫው ተበተኑ። ከእነዚህም የሴም ነገዶች ውስጥ 3ቱ የዮቅጣን ልጆች ማለትም ሳባ፣ አባልና አፌር የሚባሉ ወንድማማቾች ከተከታዮቻቸው ጋር ሆነው በባብልማንደብ በኩል ተሻግረው ብዙ ህዝብ ሆነው ወደ ኢትዮጵያ ገቡ፤ የኢትዮጵያው የጲኦሪ 1ኛ ንጉስም አልተቃወማቸውም። ኢትዮጵያ ከገቡ በኋላም ሳባ በትግሬ፣ አባል በአዳል /አፋር/፣ አፌር በአጋዴን ተቀመጡ። በዚህ መልኩ ከሰፈሩ በኋላም የመጀመሪያዎቹን 5ቱን አመታት ለካሙ ንጉስ ለጲኦሪ 1ኛ ሲገብሩ ኖሩ፡ ፡ በዚህ መካከል የህንዱ ንጉስ ራማ /ብርሃማ/ ወደ ኢትዮጵያ መጥቶ ጲኦሪ 1ኛን ወግቶ አሸንፎ መንግስቱን በመቀማት ህዝቡን እንደባሪያ መግዛት ጀመረ። በዚህ ጊዜ እነዚህ የዮቅጣን ልጆች ተላልከው ከያሉበት ተሰባስበው ራማን ወግተው ሰራዊቱን አሸንፈው እርሱን ገደሉና ህዝቡን ሁሉ ነፃ አወጡት። በዚህም ምክንያት ካሞች ሴሞችን ኢጋዚያን አሏቸው /ኢጋዚ ማለት በግዕዝ ነፃ

አውጭ አጋዥ ማለት ነው፡፡ ከዚህ በኋላም የሴምና የካም ህዝቦች በአንድ ላይ ተመካክረው ከሳባ ወገን የሆነውን የሴሙን ሰው አክናሁስን አነገሱት፡፡ ቀጥለን የሴምን /የአጋዚያንን/ ነገሰታት ዝርዝር እናያለን፡፡

ተ.ቁ	የነገሰታት ዝርዝር	የገዙበት ዘመን ክክ.ል.በፊት
1	አክናሁስ ሳባ	1985-1930
2	ነክህቲ ካሊስ	1930-1890
3	ካስዮጲ	1890-1871
4	ሳባ 2ኛ /ሳባ ሻባ/	1871-1856
5	ኢትዮጲስ 1ኛ	1856-1800
6	ላክንዱን ኒዎር አሪ	1800-1770
7	ቱት ኢምሐብ	1770-1750
8	ሐርሂቶር ሸኒ	1750-1730
9	ኢትዮጲስ 2ኛ	1730-1700
10	በኑካ	1700-1683
11	ቦኑ 1ኛ	1683-1675
12	ሙማዚስ	1675-1671
13	አሩአስ 7 ወር	1671-1671
14	አሚን አሳሮ	1671-1641
15	አሪ (2ኛ)	1641-1611
16	ጲአሪ 2ኛ	1611-1596
17	አሚን አምሐት 1ኛ	1596-1556
18	ዓውዕ	1556-1541
19	አክቲሳኒስ	1541-1531
20	ሚንዲስ	1531-1514
21	ፕሮተውስ	1514-1481
22	አሞይ	1481-1460
23	አንኪ	1460-1455
24	ቦኑ 2ኛ	1455-1453
25	ሳቢ 3ኛ	1453-1438

26	ጀጎንስ	1438-1418
27	ስኑካ	1418-1408
28	አንጋቦስ 1ኛ	1408-1358
29	ሚካሙር 2 ቀን	1358-1358
30	ከሊና/ንግስት ሳዶኒ/	1358-1347
31	ዘግዱር 1ኛ	1347-1307
32	ሔርሀቶር 2ኛ	1307-1277
33	ሔርቶር 3ኛ	1277-1276
34	ኔክቲ	1276-1256
35	ቲቶን ስትዩ	1256-1246
36	ሔርመንተ 1ኛ 1 ወር	1246-1246
37	አሚን አምሐት 2ኛ	1246-1241
38	ኮንሳብ 1ኛ	1241-1236
39	ኮንሳብ 2ኛ	1236-1231
40	ስኑካ 2ኛ	1231-1226
41	አንጋቦ /ህዝባይ/	1226-1186
42	አሜን ህስተት	1186-1156
43	ሔርሀር	1156-1140
44	ፒያንኪያ 1ኛ	1140-1131
45	ጥኖት ሴም 1ኛ	1131-1114
46	ጥኖት ሴም 2ኛ	1114-1073
47	ማስሔርታ	1073-1057
48	ራሜን ኮበርም	1057-1043
49	ጥኖት ሴም 3ኛ	1043-1036
50	ሣቢ 4ኛ	1036-1026
51	ተዋስያ ዴውስ /ኢጋቦስ/	1026-1013
52	ንግስት ሳባ /ማክዳ/	1013-982
53	ሚኒሊክ 1ኛ /የመጀመሪያው ሰለሞናዊ ንጉስ/	982-957
54	ሐንድዮን	957-956
55	ሲራህ 1ኛ	956-930
56	አሜን ሆቴቭ /ዘግዱር/	930-889
57	አክሱማይ ራሚሱ	889-869

58	ሲራህ 2ኛ	869-831
59	ተዋስያ 2ኛ	831-810
60	ፒያንኪ 2ኛ /አብራሊዮስ/	810-778
61	አክሱማይ ወረደ ፀሀይ	778-755
62	ካስታህ ሐንዲዮን	755-742
63	ሻባካ	742-730
64	ኒካንታ ህንዳኬ	730-720
65	ቲሃርቃ /ወረደ ነጋሽ/	720-671
66	አርድአሜን አውስያ	671-665
67	ገስዮ 1 ቀን	665-665
68	ታንታሙን	665-661
69	ቶማድዮን ፒያንኪያ 3ኛ	661-649
70	አሚን አሳሮ 2ኛ	649-633
71	ፒያንኪያ አውጥዮ 4ኛ	633-599
72	ዝዋሬንብረት አስፑርታ	599-558
73	ሰይፋይ ሐርሲአተው	558-546
74	ራምሐይ ናስቶስኔን	546-532
75	ሐንዲዮ አብራ	532-521
76	ሰፎሊያ ኒኮቦን	521-490
77	አግልቡል ስዌኮስ	490-469
78	ጵፅመረት /ወረደ ነጋሽ/	469-448
79	አውስያ ብራክስ	448-436
80	ቀኒዝ ጵስሜዝ	436-423
81	አጵራስ	423-413
82	ካስታህ ወልደ እሁህ	413-393
83	ኤላልዮን ቲአንኪ	393-383
84	አርቲስክ አሚን 3ኛ	383-373
85	አርቲስክ አሚን 4ኛ	373-363
86	ሐዲና	363-353
87	አርቲስክ አሚን 5ኛ	353-343
88	አርቲስክ አሚን 6ኛ	343-333
89	ኒካውላ ህንዳኬ 3ኛ	333-323
90	ባስኡ	323-316

91	ኒካውላ ህንዳኬ 4ኛ	316-306
92	አውጥጥ አራውራ	306-296
93	አርካሚን 2ኛ	296-286
94	ከልአስ 2ኛ	286-276
95	ዙዋሬ ንብረት	276-260
96	ስትዮ	260-246
97	ሰይፋይ	246-233
98	ኒኮሲስ ህንዳኬ 5ኛ	233-223
99	ራምሐይ አርሚን 4ኛ	223-213
100	ፊልያ ሁርኔክሆት	213-198
101	ሃንዲ አውኪራራ	198-178
102	አግሐቡ ብሴህራን	178-168
103	ሉላይ ከዋውማኑን	168-148
104	መሰልኒ ቁራርሜር	148-140
105	ነከሳይ ብስንቲ	140-130
106	ኤትቢኑ ካውር	130-120
107	ስፈልያስ አብራሚን	120-100
108	ሠናይ	100-90
109	ንግስት አውሲና	90-79
110	ዳዊት	79-69
111	አግልቡስ	69-61
112	በዋውል	61-51
113	ባረዋስ	51-41
114	ዳኒዳድ	41-31
115	አሞይ መሐሲ	31-26
116	ኒክትራስ ህንዳኬ 6ኛ	26-16
117	ኖልኪ	16-14
118	ሉዛይ	14-6
119	ባዚን	6-9 ዲ.ምህረት
120	ሰርጡ ፅንፈ አሰግድ	9-30
121	አካጥታህ ፅንፈ አሰግድ	30-32
122	ሆርኤምትኩ 2ኛ	32-34
123	ንግስት ህንዳኬ 7ኛ	34-46

124	ሀታዝ ባህር አሰግድ	46-70
125	ምንሴህ ግርማ ሰር	70-77
126	ሰጥዋ ግርማ አስፋር	77-86
127	አድገለ	86-96
128	አግባ	96-97
129	ሠርአዳ	97-113
130	መሊስ አላሚዳ	113-117
131	ሀቃቤ ከሎፅዮን	117-123
132	ሐቅሌ ሠርጓይ	123-135
133	ድድሜ ዘርዳይ	135-145
134	አውጥፓ	145-147
135	አልአዶ በጋማይ	147-154
136	አውዶ ዣን አሰግድ	154-184
137	ዛግን ፅዮን ሕግዛ	184-189
138	ሬፅዮን ሕግዛ	189-192
139	አዚጋን መዓልባጋድ	192-199
140	ገፈሌ ሰብዓ አሰግድ	199-200
141	ፅጋዮን ብእሴ ወርቅ	200-204
142	ጋዛ አግድ	204-213
143	አግዱር አስጓጓ	213-221
144	ደዊዛ	221-222
145	ንግስት ዋከና 1 ወር	222-222
146	ሀውዶስ 4 ወር	222-222
147	አዕላል ሰገሠገል	222-225
148	አስፍሐ	225-239
149	አድገቦ ሰይፈ አርእድ	239-245
150	አይባ /አይላ/	245-262
151	ፀሐመ ለክዱን	262-271
152	ድጋብ	271-281
153	ታዜር /ታዜና/	281-291
154	ንግስት አህዋዋሶፍያ	291-298
155	ኢዛናና ሲዛና በአንድነት /አብርሃና አፅባሃ ባንድነት/	298-324

156	አፅባሃ ብቻውን	324-336
157	አስፋሐ ደለዝ	336-343
158	ሳህል /ስሁል 1ኛ/	343-357
159	አርፍድ 7/ቀል	357-361
160	ንግስት አፅሃን	361-366
161	ርትዕ	366-367
162	አስፍሐ 2ኛ	367-368
163	አፅብሐ 2ኛ	368-373
164	አሜድ	373-388
165	አብርሐ 2ኛ 7 ወር	388-389
166	እለ ሳህል 2 ወር	388-389
167	እለ ገበዝ	389-391
168	ሳህል /ስሁል 2ኛ/	391-395
169	አብረሐ 3ኛ	395-405
170	ንግስት አድሐን 2ኛ	405-411
171	ኢዮአብ	411-421
172	ፀሀም 2ኛ	421-423
173	አሜድ 2ኛ	423-424
174	ሳህል /ሳህለ ህዝብ/	424-426
175	ፅባህ ማሀረነ ክርስቶስ	426-429
176	ፀሃም 3ኛ	429-431
177	እለገበዝ 2ኛ	431-437
178	አጋሊ አጋቢ	437-438
179	ሊዊ	438-440
180	አሜድ 3ኛ/ያዕቆብ/	440-443
181	እርማህ /ዳዊት 1ኛ/	443-457
182	አምሲ	457-462
183	ሰልአዮባ	462-471
184	እልአሜዳ	471-479
185	ታዚና /ዋዜና/	479-485
186	ካሌብ	485-515
187	ዘእስራኤል 1 ወር	515-515
189	ገብሩ 1ወር	515-515
190	ገብረ መስቀል	515-529

191	ቆስጠንጢኖስ ሳህል	529-557
192	ወሰን ሰገድ መሐረን ክርስቶስ	557-572
193	ፍሬ ሠናይ	572-595
194	አድርአዝ	595-615
195	አካለወድም	615-623
196	ግርማ አስፈር 2ኛ	623-638
197	ዝርጋዝ	638-648
198	ድግና ሚካኤል	648-674
199	ባህር ኤክላ	674-693
200	ጉም /አፄ ገርስም/	693-717
201	አስጎምጉም /አፄ ባካሳ/	717-722
202	ለትም እዮኤል	722-738
203	ተላትም /አፄ እንደቢስ/	738-758
204	አደጉሽ /አፄ ማህየዊ/	759-772
205	አይዙር 1 ቀን	772-772
206	ድድም /አፄ አስፈሪ/	772-777
207	ውድድም/አፄ ዳንኤል/	777-787
208	ውድም አስፈሪ	787-817
209	አርማህ 3ኛ /አፄ እለቆስጠንጢኖስ/	817-822
210	ደግናሹን	822-741
211	ግዳሹን /አፄ ህዝብናሹ/	841-842
212	ዮዲት ጉዲት	842-882
213	አንበሳ ውድም /አፄ አንበሳ ሰገድ/	882-902
214	ድልነአድ	902-912
የአገው፣ የዛግዌ ስርዎ መንግስት ይቀጥላል/ዘ-አገው/		

4. ነገደ እስራኤል /ቤተ እስራኤል/

በእስራኤሉ ንጉስ በሰለሞን ዘመን ጊዜ ሳባ የተባለች የአክሱም ንግስት የንጉስ ሰለሞንን ጥበብ ለማየት ከብዙ ጓዝ ጋር ወደ እስራኤል ሄደች። ከንጉስ ሰለሞንም ጋር በፈፀመችው ግንኙነት ልጅ አርግዛ ተመለሰች። ንግስት ሳባም ከአጃቢዎቿ ጋር ወደ ሀገሯ ስትመለስ የኤርትራን ባህር ተሸግራ ሐማሴን አውራጃ ማይበላ በተባለው ቦታ ስትደርስ ወንድ ልጅ ወለደች፤ ስሙንም ሚኒሊክ አለችው።

ሚኒሊክም ከእናቱ ጋር አክሱም አድጎ 22 አመት ሲሆነው አባቱን ንጉስ ሰለሞንን ለማየት ወደ እስራኤል ሄደ፤ ለ3 አመት ያህልም እዚያው እየሩሳሌም አባቱ ጋር ሆኖ የአሪት ህግን፣ የመንግስት አስተዳደርንና የእብራይስጥን ቋንቋ ተምሮ ጨረሰ። ከዚህ በኋላ ንጉስ ሰለሞን ልጃቸውን ሚኒሊክን የኢትዮጵያ ንጉስ ይሆን ዘንድ በካህናት እጅ ቅብአ መንግስትን አስቀብተው /ቅብአ ሜሮንን አስቀብተው/፤ የመንግስት ልብስ አልብሰውና የህገ አሪትን ስርዓተ መንግስት ሰጥተው ከ12 ሺህ እስራኤላዊ ሰራዊት ጋር ወደ ኢትዮጵያ ላኩት።

ንግስት ሳባም ልጇ ሚኒሊክ ከእየሩሳሌም ሲመለስ በታላቅ ክብር ሰልፍ አድርጋ ተቀበለችው። ሚኒሊክና ሰዎቹ ወደ ኢትዮጵያ ሲመጡ አዛርያስ በተባለው ሊቀ ካህን አማካኝነት በልዑል እግዚአብሔር ጣቶች ተቀርቦ ለሙሴ የተሰጠው እውነተኛው ፅላት ወደ ኢትዮጵያ አብሮ መጣ፤ በእስራኤሎቹ

አስተማሪነትም ብዙ ህዝብ ለመጀመሪያ ጊዜ
ከጣሉት አምልኮ ወጣ፤ ፅላቱ አሁን በአክሱም
ፅዮን ገዳም ውስጥ ይገኛል።

ከዚያም ንግስት ሳባ በህይወቷ እያለች ልጇን
ሚኒሊክን በኢትዮጵያ አነገሰችው። ከሚኒሊክ
ጋር የመጣው 12 ሺህ የእስራኤል ሰራዊትም
አብዛኛው ጎንደር ውስጥ ከቋራ እስከ መተማ
ቦታ ተሰጥቶት ሰፈረ፤ ከተማቸውንም ቋራ ላይ
አደረጉ፤ እስከ ዛግዌ ስረወ መንግስት ድረስም
ይግባቡበት የነበረው የአካባቢው የጥንት ቋንቋ
ኳረኛ የሚባል ነበር፤ አሁን ግን ቋንቋቸውን
አጥፍተው ባማርኛ ቋንቋ ብቻ ይናገራሉ።

እነኝህም የእስራኤል ነገዶች ጎንደር ውስጥ
ከጋፋትና ከቅማንት ህዝቦች ጋር አብረው
ይኖራሉ። ሆኖም የእስራኤሎች ነገዶች
በየጊዜው ወደ እስራኤል እየፈለሱ /እየተወሰዱ/
ይገኛሉ።

ጋፋት፡- ጋፋት ከእስያ ከመጣው ከካም
/ከኩሽ/ ወገን ይመደባል። ጋፋቶች መጀመሪያ
በሸዋ ይኖሩ ነበር፤ ነገር ግን ቀማኛ፣ ሌቦችና
ግፈኞች ስለነበሩ ነገስታት በየዘመናቸው
ያሳድዷቸው ነበር። በዚህም ምክንያት ጋፋቶች
ከሸዋ ፈልሰው የአባይን ወንዝ ተከትለው
በጎጃም ዳሞት አካባቢና በጎንደር ደብረ ታቦር
አካባቢ ሰፈሩ። ጎንደር ደብረ ታቦር አጠገብ
ያለው አገርም በስማቸው ጋፋት ይባላል፤
እዚያው ጎንደር እስቴይ መካነ እየሱስ አጠገብ
ያለው ቦታም በስማቸው ጋፋት ይባላል።
በአሁኑ ወቅት የጎንደርም የጎጃምም ጋፋቶች
የጥንት ቋንቋቸውን ጋፋትኛን አጥፍተው
ባማርኛ ብቻ ይናገራሉ፤ በአሁኑ ወቅት

አንዳንዶች ያረሱት ብቻ በጥንት ጋፋትኛ
ቋንቋቸው እርስ በርሳቸው ለሚስጥር
ይነጋገሩበታል እንጅ ዋና ቋንቋቸው ግን
አማርኛ ሆኗል።

ብሔረ ትግሬ

በነገደ ካም በጲኦሪ 1ኛ ዘመን ጊዜ የህንድ
ነገስታት በርትተው ወደ የመን እየመጡ
በጦርም በዘረፋም ባስቸገሯቸው ጊዜ በየመን
ከነበሩ የሴም ነገዶች ውስጥ 3ቱ የዮቅጣን
ልጆች ማለትም ሳባ፣ አባልና ኦፊር
ከተከታዮቻቸው ጋር ብዙ ሰራዊት ሆነው
ከየመን ተነስተው ወደ ኢትዮጵያ ገቡ።
ኢትዮጵያ ከገቡ በኋላም ሳባ በትግሬ፣ አባል
በአዳል፣ ኦፊር በአጋደን ተቀመጡ። ሳባዎችም
ነጋዴ ሆነው ለካም ንጉስ ለጲኦሪ 1ኛ ቀረጥና
ግብር እየከፈሉ ጥቂት ዘመን /ለ5 አመት ያህል/
ስለተቀመጡ የዚያን ሀገር ስም ትግሬ አሉት፤
ትግሬ ማለት በአረብኛ ነጋዴ ማለት ነው።

ብሔረ ኦሮሞ

የኦሮሞ ህዝብ ከካም ነገድ የሚመደብ ሲሆን
ብዙ ልዩነት አላቸው ባይባሉም ስለኦሮሞ ወደ
ኢትዮጵያ አመጣጥ የሚገልፁ 2 አይነት
ፅሁፎች አሉ። አንደኛው ፅሁፍ፡- የኦሮሞ
ህዝብ ከእስያ ተነስቶ ለከብቶቹ የሚሆን
ማሰማሪያና ግጦሽ እየተከተለ ወደ ማዳጋስካር
ተሻገረ፤ ከዚያም ከማዳጋስካር ተነስቶ ቦባሳ
ባህር ወደብ አጠገብ ሰፈረ /ቦባሳ ማለት
በኦሮምኛ ለሰውም ለከብትም መሰማሪያ ማለት
ነው/። ከዚያም ከቦባሳ ወደብ ተነስተው ገናሌ

ወንዝ ውስጥ ገቡ፤ ከዚያም የገናሌን ወንዝ ተከትለው ኢትዮጵያ ገብተው ባሌ አካባቢ ሰፈሩ። ባሌ ውስጥም “ሆር ወላቡ” በተባለ ቦታ ሰፈሩ /ሆር ወላቡ ዋነተኛ በዋና የሚሻገራት ትንሽ ባህር ናት/። በዚህም ምክንያት አሮሞዎች መሰረታችን /መነሻችን/ ባህር ነው በሚል ለባህር ልዩ ክብር ነበራቸው፡ ፡ አንደኛው ፅሁፍ ይሄ ሲሆን ሁለተኛውና በርካቶች የሚያስፍሩት ደግሞ፡-

የአሮሞ ህዝብ ከእስያ ተነስቶ ወደ ማዳጋስካር ተሻገረ፤ ከዚያም ከማዳጋስካር ተነስቶ በባሳ ባህር ወደብ አጠገብ ሰፈረ። ከዚያም ከበባሳ ወደብ ተነስቶ ገናሌ ወንዝ ውስጥ ገባ። ከዚያም የገናሌ ወንዝን ተከትሎ መጥቶ ኢትዮጵያ ውስጥ ገባ፤ ኢትዮጵያ ከገባ በኋላም በባሌ ዳርቻ ገላና በሚባለው ወንዝ አጠገብ ተቀጠ /ገላና ማለት በአሮሞኛ ባህር ማለት ነው፤ ፀሀፊዎቹ ግን ወንዝ ነው የሚሏት/።

የሁለቱ ፅሁፎች ልዩነት ያለው አሮሞ ለመጀመሪያ ጊዜ የሰፈረበት /መኖር የጀመረበት/ ቦታ ላይ ነው፤ ይህን ቦታ የመጀመሪያው ፅሁፍ “ሆር ወላቡ” ሲለው ሁለተኛው ፅሁፍ ግን “ገላና ወንዝ” ይለዋል።

እንግዲህ ከላይ እንዳየነው ከአሮሞ ውጭ ያሉ ሁሉም ነገዶች ወደ ኢትዮጵያ የገቡት በስተ ሰሜን አቅጣጫ ነው። ባልተለመደ አቅጣጫ ወደ ኢትዮጵያ የገባው ብቸኛ ህዝብ የአሮሞ ህዝብ ብቻ ነው። ከአሮሞ ውጭ አሁን በኢትዮጵያ የሚኖሩ ሁሉም ነገዶች የመጡት ከዚህ ከቅርቡ ከየመን እየተነሱ ነው፤ ከየመን

እየተነሱ ጥጆቻቸውንና ጨቅላዎቻቸውን
 በጀልባ ላይ እያደረጉና እየቀዘፉ አጭሯን
 የኤርትራን ባህር አቋርጠው መጥተው ይሰፍሩና
 እንደገና እየተመላለሱ ቦታውን እየተለማመዱ፤
 የአባይን ወንዝ እየተከተሉ ነው የገቡት። አሮሞ
 ግን ባልተለመደ አቅጣጫ ከመግባቱም
 በተጨማሪ በሁለት አለቆች ስር ሆኖ
 /በበርቱማና በቦረን ስር ሆኖ/ እጅግ ብዙ ሆኖ
 ነበር የገባው /አሮሞ እጅግ ብዙ ሆኖ መግባቱን
 መገመት ይቻላል፤ አሮሞ ወደ ኢትዮጵያ
 የገባው በዛግዌ የመጀመሪያ ንጉስ
 በመራተክለሐይማኖት ዘመን ነው፤ ነገር ግን
 በዚህ አጭር ጊዜ ውስጥ ኢትዮጵያን ጫፍ
 እስከ ጫፍ በሚባል ደረጃ መውረር ችሏል።
 እናም እጅግ ብዙ ሆነው ይጓዙ ስለነበር ለዚያ
 ሁሉ ህዝብ ከብቶች መጠጥ የሚሆን ትልቅ
 ባህር /ገላና/ ቀድመው በሰላዮች /በአሰሳ/ ካገኙ
 በኋላ ነበር ሄደው በባህሩ /በገላናው/ አጠገብ
 የሚሰፍሩት። ኢትዮጵያም ውስጥ መጥተው
 ለመጀመሪያ ጊዜ መኖር የጀመሩት /የሰፈሩት/
 ገላና ባህር አጠገብ ነው። በዚህም ምክንያት
 አሮሞዎች መነሻችን /መሰረታችን/ ባህር /ገላና/
 ነው ብለው ያምኑ ስለነበር ለባህር ልዩ ክብር
 ነበራቸው፤ አሁንም ድረስ አሮሞዎች ለባህር
 /ለገላና/ የነበራቸውን ክብር የሚጠቁሙ
 ምልክቶች አሉ፤ ለምሳሌ ያህል ደብረ ዘይት
 ውስጥ በየአመቱ የሚከበረውን የኢፌቻ ባህላዊ
 የአሮሞ ባህል እንደ ምልክት መውሰድ ይቻላል፡
 ፡ እናም አሮሞዎች ለገላና ባላቸው ልዩ ክብር
 ምክንያት ይች አሮሞዎች ባልተለመደ አቅጣጫ
 መጥተው ለመጀመሪያ ጊዜ መኖር የጀመሩበት
 /የታወቁበት/ የገላና ባህር ትኩረት አግኝታ
 ነበር፤ ገላናዎች ናቸው ይባሉ ነበር። እናም

አሮሞዎች ገላና አጠገብ ስለተገኙ ገላናዎች
 ናቸው ይባሉ ነበር። ይህ “ገላና” የሚለው ቃል
 በፅሁፍ እንጅ በቃል አሮሞኛ ተናጋሪ ያልሆኑ
 ሰዎች ቃሉን በትክክል አይናገሩትም ነበር፤
 አንዳንዶች “ጋላና” ሲሉት ሌሎች ደግሞ “ገላ”
 ወዘተ ይሉት ነበር። ልክ እንደ ጀማሪ አማርኛ
 ተናጋሪ ሰው ማለት ነው፤ ለምሳሌ ያህል አንድ
 ጀማሪ አማርኛ ተናጋሪን ሰው “ሚጥሚጣ” በል
 ብትለው “ምጥምጣ” ነው የሚለው፤ ልክ
 እንደዚያ ማለት ነው። እናም አሮሞኛ ተናጋሪ
 ያልሆኑ ሰዎች ይህን ገላና የሚለውን ቃል
 ጋላና፣ ገላ ወዘተ እያሉ በዘፈቀደ ስለሚናገሩት
 በጊዜ ብዛት ምክንያት ገላና የሚለው ቃል
 መልኩን ተቀይሮ ብዙ አሮሞዎች የማይፈልጉት
 ቃል ሆኗል /እንደ ስድብ ተቆጥሯል/። እኛም
 የዚህን እንደስድብ የተቆጠረውን ቃል ትርጉም
 ለማወቅ ያልቆፈርነው ጉድጓድ የለም፤ ሆኖም
 መላ ምት እንጂ ማንም ስለዚህ ቃል የሚያውቅ
 ሰውም ሆነ ፅሁፍ አልተገኘም። እንዲሁ ቃሉን
 እንደስድብ ሲቆጥሩት ሲያይ ሰው በግምት
 “እንደዚህ ማለት ይሆናል” እያለ ከአንዳንድ
 ነገሮች ጋር እያያያዘ ይገምታል እንጂ በትክክል
 የቃሉን ትርጉም የሚያውቅ ሰው አይገኝም።
 ስለቃሉ ትርጉም የሚያውቅ ሰውና ፅሁፍ ጠፋ
 ማለት ደግሞ ቃሉ ስድብ አልነበረም ማለት
 ነው /በግድ ነው እንደስድብ የተቆጠረው ማለት
 ነው/። እኛም ስለቃሉ ለማወቅ ባደረግነው
 ጥረት ይህን ካላይ ያሰፈርነውን ብቻ ነው
 ያገኘነው። እናም ከዚህ የምንረዳው፣ ቃሉን
 በግምት ስድብ ሊሆን ይችላል በሚል ግምት
 ስድብ አድርገንዋል እንጂ ቃሉ ስድብ
 አልነበረም ማለት ነው /ካለማንበብና ታሪክን
 ካለማወቅ የመጣ ችግር ነው ማለት ነው/።

ኦሮሞዎች 2 ዘር ናቸው፤ እነሱም በርቱማና ቦረን ይባላሉ፤ በርቱማና ቦረን ወንድማማች ናቸው። በርቱማ 6 ለጆችንና ቦረን 11 ልጆችን ወለዱ።

የበርቱማ ልጆች እነዚህ ናቸው መረዋ፣ ከረዮ፣ ኢቱ፣ አክቹ፣ ወርነሻና ሁባና ናቸው። ከረዮ 8 ልጆችን ወለደ፤ እነሱም ሊባን፣ ሜጫ /ጎጃም/፣ ትሎማ፣ ጅሌ፣ ወሎ፣ አባ፣ ሉባና በላእ ናቸው። የመለዋ ልጆች 4 ናቸው፤ እነሱም ወርዲያ፣ አሩሲ፣ ኢቱና ጥሙጋ ናቸው። ሁባናም 3 ልጆችን ወለደ፤ እነሱም ራያ፣ አዘቦና ሐሽንጌ ናቸው።

የሜጫ ልጆች፡- የሜጫ ኦሮሞዎች ወደ ጎጃም ሄደው በሜጫ፣ በጣና ሐይቅና በዳሞት የሰፈሩት በአፄ አምደፅዮን ዘመን ነው፤ አገሩንም በአባታቸው ስም ሜጫ አሉት፤ ሌላኛውንም አገር በሌላ ኦሮሞ ሰው ስም ዳሞት አሉት፤ በአሁኑ ወቅት ኦሮሞኛን አጥፍተው ባማርኛ ብቻ ይናገራሉ። በአሁኑ ወቅት ጎጃም ውስጥ ሜጫና ዳሞት የሚባሉ ወረዳዎች አሉ።

የወሎ ልጆች፡- የወሎ ልጆችም በዚሁ ዘመን አካባቢ ነው ወደ ላኮመልዛ የገቡት። የአገሩም ስም ጥንት ላኮመልዛ ይባል የነበረ ሲሆን በኋላ ላኮመልዛን ቀይረው ባባታቸው ስም ወሎ አሉት።

የራያ፣ የአዘቦና የሐሽንጌ ልጆች፡- የራያ፣ የአዘቦና የሐሽንጌ ልጆችም ወደ ትግራይ የገቡት በዚሁ ዘመን አካባቢ ነው፤ በአሁኑ ወቅት ኦሮሞኛን አጥፍተው በትግርኛ ይናገራሉ /የትግራይ ህዝብ ተቀላቅሏቸዋል/።

ከላይ ያየናቸው የበርቱማ ልጆች ሲሆኑ የበረን ልጆች ደግሞ፡- ደጩ፣ ጅሌ፣ ኮኖ እነዚህ ቱለማ ይባላሉ፡፡ ጭሌ፣ ሊበን፣ጉድሩ፣ሆኮ እነኝህ ሆኮ ይባላሉ፡፡ አካኮ፣ ወበ፣ ሉባ እነኝህ ደግሞ ሰደቻ ይባላሉ፡፡ በድምሩ 11 ናቸው፡፡

የጅሌ ልጆች ወለጋና ጉማ ናቸው፡፡ የኮና ልጆች ሊሙ፣ ጅማና ጌራ ናቸው፡፡ የደጩ ልጆች ሌቃና ጨለባ ናቸው፡፡ የጭሌ ልጆች ጉለሌና ሰላሌ ናቸው፡፡ የሆኮ ልጅ ቦረና ብቻ ነው፡፡

ብሔረ ወላይታ /እናሪያ/

የእናሪያ ዘር ከካም ነገድ ይመደባል፡፡ የሴም ነገዶች /አጋዚያን/ በኋላ መጥተው የነገደ ካምን መንግስት በወረሱ ጊዜ መሬት ስለጠበባቸው ህዝቡንም መጨፍጨፍና ማሳደድ ጀመሩ፡፡ በዚህን ጊዜ የእናሪያ ዘር ከሰሜን ፊልሶ ባዶ ወደ ነበረው ምድር ወደ ደቡብ መጥቶ አሁን ወላይታ፣ ሲዳሞ፣ ኩሎ፣ ኮንታ፣ አማሮ፣ ዝንጄሮ እየተባሉ በሚጠሩት አካባቢዎች ሰፈረ፡፡ በኋላ ላይ አሮሞዎች ያዙት እንጂ በፊት ከፋ፣ ሉቅማ፣ ጅማ፣ ሌቃ፣ ትቤ ሁሉ የእናሪያ ህዝብ አገር ነበር፡፡ እነዚህ እናሪያዎች በመጀመሪያ አካባቢ አጎራባቻቸው ከነበረው ከአሮሞ ህዝብ ጋር በአሮምኛ ይግባቡ የነበረ ቢሆንም በጊዜ ብዛት ግን የራሳቸውን ቋንቋ ፈጥረው በአሁኑ ሰዓት የየራሳቸው ቋንቋ አላቸው፡፡

ብሔረ ጉራጌ

በአፄ አምደፅዮን ዘመን ከትግሬ ጉርዓ ከሚባል አገር ከኩሎ ግዛይ ክፍል /ግዛት/ የወጣ ሰራዊት

ከአዝማች ስብሐት ጋር መጥቶ በአይመለል ሰፈረ። በጊዜ ብዛትም ጉርዓ የሚለው ቃል ወደ ጉራጌ ተቀየረ።

ብሔረ አማራ

አማራ ከወዴያትም አልመጣም፤ አማራ ከወዴያትም አልገባም። አማራ ማለት ጥሩ የላስታ ወታደር፣ ከየአይነቱ /ከየነገዱ/ የተውጣጣ፣ ሀይለኛ፣ ግፈኛ፣ ጨካኛና አድመኛ የወታደር ክፍል ነበር። በንጉስ ላሊበላ ዘመን አማራ የተባለ ወታደር በዋድላ ደላንታ፣ በበጌምድርና በሣይንት ተመስርቶ ነበር። አማራ ማለት የንጉስ ላሊበላ የአንድ ክፍለ ጦር መጠሪያ ሥም ነበር /ልክ ባሩድ ክፍለ ጦር እንደሚባለው ማለት ነው፤ አማርኛ፣ ባሩድኛ/፡ እናም አማርኛ ቋንቋ እዚሁ አማራ ክፍለ ጦር ውስጥ በነበሩ “አራዳ ነን” በሚሉ ወታደሮች የተፈጠረ የአራዳ ቋንቋ ነበር፤ ይህ የአንዳንድ ወታደሮች መነጋገሪያ የነበረው የአራዳ ቋንቋ /አማርኛ/፣ ቀስበቀስ የመላው የአማራ ክ/ጦር አባላት መግባቢያ ቋንቋ እየሆነ መጣ። በአጭር ጊዜ ውስጥም “አራዳ ነን” የሚሉ የአካባቢው ማህበረሰብ ሰዎች ሁሉ የወታደሮቹን ቋንቋ መጠቀም ጀመሩ። በዚህ መልኩ አማርኛ በዘመኑ “አራዳ ነን” የሚሉ ሰዎች ሁሉ ቋንቋ እየሆነ መጣ፤ በአጭርም ጊዜ ውስጥ ተስፋፋ። በዘመኑ ከወታደሮች የበለጠ “አራዳ ነኝ” የሚል ሰው ስላልነበር ይህ የዘመኑ የአራዳ ቋንቋ የነበረው አማርኛ በአጭር ጊዜ ውስጥ በማህበረሰቡ ዘንድ ተሰራጨ። ይህ “አራዳ ነኝ” የሚለው ማህበረሰብ ሁሉ መነጋገሪያ የሆነው አማርኛ ቋንቋ በአጭር ጊዜ

ውስጥ በዛግዌ ግዛቶች ውስጥ ይነገሩ የነበሩ
 በርካታ ትንንሽ ቋንቋዎችን እያጠፋ መጥቶ
 ብቸኛ የአካባቢው ቋንቋ ሆነ። የጎንደርና
 የጎጃም ህዝብ ቋንቋዎች ሙሉ በሙሉ ሲጠፉ
 ትግርኛ ብቻ በሰፊው ህዝብ ይነገር ስለነበር
 ሙሉ በሙሉ ከመጥፋት ዳነ። በመጀመሪያ
 ይህ አማርኛ ቋንቋ በፍጥነት ከላስታ እስከ
 መራቢቴ ዶባ ድረስ ተስፋፋ፤ ሆኖም ወሎ
 ውስጥ እስከ አሁንም ድረስ አማርኛ ቋንቋን
 አሮሞኛ ቋንቋ እየታገለው ነው። ከወሎ
 ቀጥሎም አማርኛ ቋንቋ ወደ ጎንደር
 በመስፋፋቱ ምክንያት የጎንደር ህዝብ ቋንቋ
 የነበሩትን ጋፋትኛንና ኳርኛን አጥፍቶ ብቸኛ
 የአካባቢው ቋንቋ ሆነ። ቀጥሎም አማርኛ
 ቋንቋ ወደ ሌላኛው የዛግዌ ግዛት ወደነበረው
 ወደ ጎጃም በፍጥነት ተስፋፍቶ የጎጃም ህዝብ
 ቋንቋ የነበሩትን አሮሞኛን፣ ሽናሽኛን፣
 ወይጦኛንና ጋፋትኛን ወዘተ ሙሉ በሙሉ
 አጥፍቶ ብቸኛ የአካባቢው ቋንቋ ሆነ /ጎጃምን
 የአባይ ወንዝ ከአሮሚያ ስለሚለየው ጎጃም
 ውስጥ የነበረው አሮሞኛ ሙሉ በሙሉ
 እንደጠፋ ቀረ/። እናም አማርኛ በዚህ መልኩ
 በፍጥነት ተስፋቶ ሰፊ የአማርኛ ቋንቋ ብቻ
 ተናጋሪ ክልል ምፍጠር ቻለ። ስለዚህ አማራ
 ብሔርን የፈጠረው ቋንቋ ነው ማለት ነው፤
 ስለሆነም አማራ ማለት የአማርኛ ቋንቋን
 ቀድሞ የተቀበለ የሁሉም ነገዶች ስብስብ ነው
 ማለት ነው።

አማርኛ ቋንቋ ከየትኛው የቋንቋ ቤተሰብ
 ይመደባል? ለሚለው ጥያቄ፡- አማርኛ
 ከአረብኛ፣ ከግዕዝና ከትግርኛ የመጣ እንደሆነ
 ይታወቃል። ግዕዝ /አማርኛ/ ከአረብኛ የመጣ

መሆኑን ለማሳየት ያህል፡- ሀምሲ-ሀምሳ፤
 አርባ-አርባ፤ አሽራ ዋህድ-አስራ አንድ፤ ዋህድ-
 አንድ፤ ሱልጣን- ስልጣን፤ ጀነት- ገነት፤
 ተወከል- ወኪል፤ መዲና-መዲና ...ወዘተ፡፡
 እናም የግዕዝ አባት አረብኛ መሆኑ
 የሚያጠራጥር ጉዳይ ስላልሆነ በሁሉም የታሪክ
 መፅሀፎች ላይ ተፅፎ ይገኛል፡፡

የሸዋው ሚኒሊክ በፈጠሯት በዚች በሰፊዋ
 ኢትዮጵያ ውስጥ ከ70 በላይ ቋንቋዎች
 ይነገራሉ /ኢትዮጵያ የሚለው መጠሪያ ስም
 የመጣው ጥንት ኢትዮጵያ የኩሽ ሀገር ተብላ
 ትታወቅ ስለነበር በአሪት ላይ “ኩሽ” ተብላ
 ሰፍራለች፡፡ እናም በኋላ ላይ 70 ሊቃውንት
 በጋራ ሆነው ብሉይን ከእብራይስጥ ወደ ፅርዕ
 /ግሪክ/ ሲተረጉሙ “ኩሽ” የሚለውን ቃል
 “አይቶ ፒያ” ብለው ተረጎሙት፤ የህንኑ
 መፅሀፍ ወደ ግዕዝ ሲተረጎሙ ቃሉን ብቻ
 እንደወረደ “ኢትዮጵያ” ብለው አስቀመጡት፡፡
 አንዳንድ የሀገር ውስጥ ፀሀፊዎች ኢትዮጵያ
 የሚለው ስም በንጉስ ኢትዮጲስ 1ኛ ስም
 የተሰየመ ነው ብለው ፅፈዋል፤ ይህ ስህተት
 ነው፤ ምክንያቱም ኢትዮጵያ የሚለው ስም
 ከንጉስ ኢትዮጲስ 1ኛ በፊት ይታወቅ ነበር፡፡
 አቢሲኒያ የሚለው ደግሞ የኩሽ የልጅ ልጅ
 በነበረው /በናምሩድ ልጅ/ በአቢስ ስም
 የተሰየመ ነው፡፡ ሐበሻ “ሐበሽ” ከሚለው
 የአረብኛ ቃል የመጣ ነው፤ ሐበሽ በአረብኛ
 ድብልቅ ማለት ነው/፡፡ እናም እነዚህን
 በአሁኒቷ በሰፊዋ ኢትዮጵያ የሚነገሩትን ከ70
 በላይ ቋንቋዎች ምሁራኑ በ3 ከፍለዋቸዋል፡፡
 እነሱም፡-

1.የኩሽ ቋንቋዎች፡- አገውኛ፣ አሮምኛ፣
ሱማሊኛ፣ አፋርኛ፣ ሲዳሞኛ፣ ሳሆኛ፣ ሀድይኛ፣
ከምባትኛ፣ ኮንሶኛ፣ ቤጂኛ፣ ብሌን፣ ደራሲኛ
...ወዘተ የሚገኙበት ሲሆን በጠቅላላው 23
ያህል የኢትዮጵያ ብሄረሰቦች የኩሽ ቋንቋ
ተናጋሪዎች ናቸው፡፡

2.የሴም ቋንቋዎች፡- አማርኛ፣ ትግረ፣ ትግርኛ፣
ጋፋትኛ፣ ጉራግኛ፣ አርጎብኛ፣ ሐረርኛ ...ወዘተ
የሚገኙበት ሲሆን በጠቅላላው 17 ያህል
የኢትዮጵያ ብሄረሰቦች የሴም ቋንቋ ተናጋሪዎች
ናቸው፡፡

3.የአሞ ቋንቋዎች፡- ወላይትኛ፣ ሽናሸኛ፣
ዶርዚኛ፣ ማጂኛ፣ ኮሉኛ /ኮንታ/፣ ጃንጃሮኛ፣
ጊሚርኛ ...ወዘተ የሚገኙበት ሲሆን
በጠቅላላው 16 ያህል የኢትዮጵያ ብሄረሰቦች
የአሞቲክ ቋንቋ ተናጋሪዎች ናቸው፡፡

ከነዚህ ከ56ቱ /23 + 17 + 16/ ውጭ ያሉት
ቋንቋዎች ገና በርግጠኝነት ተለይተው
ያልተመደቡ ናቸው፡፡

እነዚህ ከላይ ያየናቸው ነገዶች ሁሉ እስከ
አፄ ሚኒሊክ ዘመን ድረስ ለየብቻ ተከፋፍለው
ይኖሩ ነበር፡፡ ከአፄ ሚኒሊክ በፊት አማራና
ትግሬ ብቻ ነበሩ አንድላይ የነበሩት፡፡ የሸዋው
ሚኒሊክ ግን በየአቅጣጫው እየዘመቱ እነኝህን
ነገዶች ሁሉ አንድ ማድረግ ችለዋል /ምስጋና
ይገባቸዋል/፡፡

ያኮረፋ ምድሮች

/ወለጋና ጎጃም/

አንድነትን እጅግ ሰፊ የሆኑት ሀገር መፍጠርና አንድነቷን ጠብቆ ለትውልድ ለማስረከብ እጅግ በርካታ መስዋዕትነቶችን መክፈልን ይጠይቃል፡
: በአለም ላይ ጥቂት ሰፋፊ ሀገሮች ቢኖሩም ምርት ሊመረትበት የሚችለው የሀገራቸው ክፍል /productive land/ በጣም ጠባብ ነው፡
: ለምሳሌ ያህል ጎረቤታችን ሱዳን ሰፊ ሀገር ነች፤ ነገር ግን አብዛኛው አካሏ በረሀ ስለሆነ ምርት ሊመረትበት አይችልም፤ በአለም በቆዳ ስፋቷ አንደኛ የሆነችው ሩሲያም ብዙው አካባቢዋ እጅግ ቀዝቃዛና በረዶ ስለሆነ ምርት ሊመረትበት አይችልም፡፡ ሰፊዋ ኢትዮጵያ ውስጥ ግን ምርት የማይመረትበት አካባቢ የለም፤ የሱማሌና የአፋር ምድሮችም ቢሆኑ የከረምት ዝናባቸውን በግድብ እየያዘን ብንጠቀምባቸው የፈለግነውን ያህል ምርት መስጠት ይችላሉ፡፡

ኢትዮጵያ እጅግ ሰፊ ሀገር በመሆኗ ምክንያት እጅግ በርካታ በተፈጥሮ የከበሩ /ሀብታም/ ምድሮች ባለቤት ሆናለች /ኢትዮጵያ ያለምንም የቴክኖሎጂ እገዛ በተፈጥሮ ብቻ በቂ ምርት ሊሰጡ የሚችሉ እጅግ ብዙ ሰፋፊ የከበሩ ምድሮች ባለቤት ነች/፡፡ ለምሳሌ ያህል “የኢትዮጵያ ካናዳ” እየተባሉ የሚጠሩት የአሩሲና የባሌ ምድሮች ኢትዮጵያን በየአመቱ የምትፈልገውን ያህል የስንደና የገብስ ምርት ይሰጧታል፡፡ በመስከረምና በጥቅምት አንድ አሩሲና ባሌን ለጎበኘ ሰው፤ ከአሰላ ጀምረህ

መኪናህን ወደ ባሌ አቅጣጫ ቀኑን ሙሉ
 ስታሸከረክር ስትውል ያ በተፈጥሮ የከበረ
 የአሩሲና የባሌ ሜዳ አይንህ እስከደረሰበት
 ድረስ በስንደና በገብስ ተሞልቶ ስታይ ስትውል
 ካናዳ እንጂ ኢትዮጵያ ውስጥ ያለህ
 አይመስልህም፡፡ “የኢትዮጵያ ካናዳ” አሩሲና
 ባሌ ባይኖሩ ኖሮ ኢትዮጵያ ውስጥ ስንደ
 በወርቅ ዋጋ /እጅግ በውድ ዋጋ/ ይሸጥ ነበር፡፡
 እንዲሁም በተፈጥሮ የከበሩት የጎጃም፣
 የጎንደርና የሸዋ ምድሮች ኢትዮጵያን በየአመቱ
 የምትፈልገውን ያህል የጤፍ ምርት ይሰጧታል፡
 ፡ በመስከረምና በጥቅምት በተፈጥሮ ብቻ
 የከበረው የጎጃም ምድር ጫፍ እስከ ጫፍ
 በጤፍ ሰብል ተሞልቶ ይታያል፤ እንዲሁም
 ሸዋን በመስከረምና በጥቅምት ከአዲስ አበባ
 ተነስተን በአምቦ መስመርም ሆነ በደብረዘይት
 መስመር ብንጓዝ ሀብታሙ የሸዋ ምድር በጤፍ
 ተሞልቶ ይታያል /በእርግጥ ሸዋ ውስጥ
 የሚመረተው ጤፍ ከጎጃም ጋር አይወዳደርም፤
 ምክንያቱም በደብረዘይት መስመርም ሞጆ
 ሳይደርስ ያቆማል፤ በደብረብረሃን መስመርም
 ለገጣፎ ላይ ያቆማል፤ በታችኛው መስመርም
 የለውም፤ በአምቦ መስመር ይሻላል፤ ሆኖም ግን
 ሸዋ ውስጥ የሚመረተው ጤፍ ጎጃምና ጎንደር
 ውስጥ የሚመረተውን እጅግ ሰፊ የጤፍ ምርት
 ከማገዝ አንፃር የማይናቅ አስተዋፅኦ ያደርጋል፡፡
 ያው ሁላችንም እንደምናውቀው ኢትዮጵያ
 ውስጥ ወጡ ይለያያል እንጂ ሁሉም ሰው
 የሚበላው የጤፍ እንጀራ ነው፤ ይህ የሆነበት
 ምክንያት ታዲያ በተፈጥሮ የከበሩት የጎጃም፣
 የጎንደርና የሸዋ ምድሮች ስላሉን ነው፤ የጎጃም፣
 የጎንደርና የሸዋ ምድሮች ባይኖሩን ኖሮ ልክ
 እንደ ኤርትራ ኢትዮጵያም ውስጥ የጤፍ

እንጀራ ለብርቅ ነበር የሚበላው። እንዲሁም የአርባ ምንጭ ምንጮች ባይኖሩ ኖሮ አዲስ አበባ ውስጥ ሙዝ በፍለጋ አይገኝም ነበር። የወሎና የትግራይ ገደሎችም ቢሆኑ በቂ ዝናብ አያገኙም እንጂ በቂ ዝናብ /ውሀ/ ካገኙ በቂ ምርት መስጠት ይችላሉ /የወሎና የትግራይ ክረምት አንድ ወር ነው፤ የወሎና የትግራይ የክረምት ዝናብ ሐምሌ 17 ቀን አካባቢ ጀምሮ ነሐሴ 20 ቀን አካባቢ ያቆማል/።

እናም አባቶቻችን /ሸዋና የጁ/ በስልጣኔ ወደ ኋላ ቢያስቀሩንም ይችን ጫፍ እስከ ጫፍ ሊመረትባት የምትችልና የበርካታ በተፈጥሮ የከበሩ ምድሮች ባለቤት የሆነችን እጅግ ሰፊ ሀገር አንድነቷን ጠብቀው ስላስረከቡን ሊመሰገኑ ይገባቸዋል ማለት ነው። አንዳንዶች በዚች እጅግ ሰፊ ሀገር ውስጥ ለመጠቀም ይሞክራሉ፤ ጀግኖች ባይኖሩ ኖሮ ይች ሰፊ ሀገር ትገኝ ነበር ወይ? ነው ጥያቄው።

ዋናው ጥያቄ ታዲያ ሸዋና የጁ ይችን የምታክል እጅግ ሰፊና በተፈጥሮ የከበረች ሀገር እንደት መፍጠር /ማቅናት/ ቻሉ? እንደትስ እስከ አሁን ድረስ አንድነቷን ሊጠብቁት ቻሉ? ከውጭ ወራሪስ /አድዋ/ እንደት ሊያድኗት ቻሉ? ነው።

ቀደም ሲል የወፋን ባህላዊ ውጊያ አይተናል፤ እናም የኢትዮጵያ ስፋት፣ አንድነትና ነፃነት የወፋ ባህላዊ ውጊያ ውጤቶች መሆናቸውን አስተውለናል። ሸዋና የጁ ኢትዮጵያን ያቀኗት /ያሰፏት/፣ እንድነቷንና ነፃነቷን ጠብቀው እዚህ ያደረሷት የውስጥና የውጭ የሀገሪቱን ጠላቶች እየወቁ /እየደበደቡ/ ነው፤ ሸዋና የጁ ያልወቁት

የለም። ሸዋና የጁ ኢትዮጵያን ያቀናት /ያሰፏት/
 በየቦታው የነበሩ መሳፍንቶችንና ባላባቶችን
 እየተዋጉ እያሸነፉ ነው፤ በአፄ ሚኒሊክ ስር
 እንዳየነው ሸዋ፣ የጁና ወረሃመኖ ሀገር
 በሚያሰፋበት ጊዜ እንቅፋት በመሆናቸው
 ምክንያት ከተደበደቡት አካባቢዎች ውስጥ
 ጎጃም /3 ጊዜ/፣ ሐረር /1 ጊዜ/፣ ወላይታ /1
 ጊዜ/፣ አሩሲ /1 ጊዜ/፣ ደቡብ፣ ጊቤ አካባቢ፣
 ከፋ አካባቢ ...ወዘተ ይገኙበታል /ቅደም
 ተከተሉ በድብደባው ከብደት ነው/። እነኚህ
 ሁሉ የተወቁት /የተደበደቡት/ ግን በቅድሚያ
 በሰላም አንድ እንሁን እየተባለ እየተላከባቸው
 እምቢ እንዋጋለን በማለታቸው ነው። በአፄ
 ሚኒሊክ ስር እንዳየነው ጎጃሜዎች ላይ
 የተፈፀመው ድብደባ ከሌሎቹ ይልቅ እጅግ
 መረር ያለ ነበር፤ ይህም የሆነበት ምክንያት
 ጎጃሜዎች ከወሎ ጋር ሁለት ጊዜ ተዋግተው
 ተሸንፈው ምህረት ከተደረገላቸው በኋላ
 እንደገና ለ 3ኛ ጊዜ በመጋጠማቸው ነው።
 እናም 2 ጊዜ ምህረት ከተደረገላቸው በኋላ ለ
 3ኛ ጊዜ በመጋጠማቸው ምክንያት ጎጃሜዎች
 ላይ እጅግ ጠንከር ያለ እርምጃ በመወሰዱ
 እጅግ ዘግናኝ እልቂት ተከስቷል። በጎጃሜዎች
 በኩል የሞተውን ፊሳውንና ነፍሱ
 ያልወጣቸውን ቁስለኛ መለየት እስከሚያቅት
 ድረስ እጅግ ብዙ ጎጃሜዎች አልቀዋል።
 በመሆኑም በሐረር ጦርነት፣ በወላይታ ጦርነት፣
 በአሩሲ ጦርነት፣ በደቡብ ጦርነት፣ በጊቤ
 አካባቢ ጦርነት፣ በከፋ አካባቢ ጦርነት ወዘተ
 የሞተው ህዝብ ሁሉ ቢደመር እንኳ የጎጃም
 በ3ኛው ጦርነት ጊዜ ብቻ የሞተውን ህዝብ
 አያክልም። ይህ ሁኔታ ነው እንግዲህ
 ጎጃሜዎች በወሎ ላይ በተለይ በየጁ ላይ እስከ

አሁን ድረስ አልጠፋ ብሎ ያስቸገረውን ቅሬታ
 እንዲይዙ ያደረጋቸው /በሁለተኛው የጎጃም
 ጦርነት ጊዜ አፄ ሚኒሊክ ያዘዙት ባብዛኛው
 የጁዎችን የነበረ ሲሆን በ3ኛውም ጦርነት ጊዜ
 የጁዎች ይበዙ ነበር፤ የጁ የአፄ ሚኒሊክ ሚስት
 የእቴጌ ጣይቱ ሀገር ነው፤ የጁዎች ብቸኛ
 ስለሞናዊ ስረወ መንግስትን ስልጣን መንጠቅ
 የቻሉ ስለሆኑ አፄ ሚኒሊክም ሁልጊዜ በየጁ
 ያምኑ ነበር፤ እቴጌ ጣይቱ መካን ቢሆኑም አፄ
 ሚኒሊክ በየጁ ስለሚያምኑ እስከ እለተ
 ሞታቸው ድረስ እቴጌ ጣይቱን በቁርባን
 አግብተው ነው የኖሩት/፡፡ እናም ቀደም ሲል
 እንዳየነው በዚህ ጦርነት ምክንያት ጎጃሜዎች
 በወሎ ላይ እጅግ ከባድ ቅሬታ በመያዛቸው
 ምክንያት “ባንዳ” ሆነው በማገልገል ሀገሪቱን
 በውጭ ጠላት እንዲትደፈር እስከማድረግ
 ድረስ ሄደዋል /የኢጣሊያ ዳግም ወረራ/፡፡

እርዕሳችን ላይ ወለጋን አስቀድመን “ወለጋና
 ጎጃም” ያልንበት ምክንያት ወለጋ ሲባል
 ትኩረት እንደሚሰጥ ስለምናውቅ ነው እንጂ
 ካላቸው የቅሬታ መጠን አንፃር ሲታይ ግን
 ቅደም ተከተሉ መሆን ያለበት “ጎጃምና ወለጋ”
 ነው፡፡ በወለጋ በኩል ያለው ቅሬታ እንዲሁ
 በህዝቡ ዘንድ ጎልቶ ይታያል እንጂ በሀገሪቱ
 በኢትዮጵያ ላይ እስከ አሁን ድረስ ያደረሰው
 ጉዳት የለም፤ እስከ አሁን ድረስ በኢትዮጵያ
 ላይ በደረሱ የውጭ ጥቃቶች ላይ በወለጋ
 በኩል ምንም አይነት የሀገር ክህደት
 አልተመዘገበም /ተፅፎ አይገኝም/፡፡ በጎጃም
 በኩል ያለው ቅሬታ ግን ማንም ልብ
 የማይለውና ሀገሪቱን እስከማስደፈር የደረሰና
 አሁንም በሀገሪቱ ታሪኮች ላይ ከፍተኛ ጉዳት

እያደረሰ ያለ እጅግ ከባድ ቅሬታ ነው። ቀደም ሲል እንዳየነውና በአፄ ኃይለስላሴም ስር እንደምናየው በኢጣሊያ ዳግም ወረራ ጊዜ የጎጃም ባላባቶች ከነሙሉ ሰራዊታቸው የፈፀሙት ከህደት ለኢጣሊያ አሸናፊነት ከፍተኛ አስተዋፅኦ አድርጓል /ከህደቱ የኢትዮጵያ ሰራዊትን የአንድነት ስሜትንና መተማመንን አፍረሰታል/።

እናም ውጮቹ የሰለጠኑት ሀገሮች እንደሚያደርጉት እንደነኝህ አይነት መጥፎ ታሪኮቻችንን በግልፅ አውጥቶ ትውልድ እንዲማርባቸውና የዚህ መጥፎ የታሪክ ባለቤቶችም በድርጊታቸው እንዲያፍሩና ዳግም ወደ መሰል ድርጊት እንዳይመለሱ ማድረግ ወደ ፊት ለሀገሪቱ ከፍተኛ ጥቅም ይኖረዋል። ለምሳሌ ያህል የአሁኑ የአሜሪካ ብሬዝዳንት ዶናልድ ትራምፕ በእሩሲያ ጣልቃ ገብነት እንደተመረጠ ይጠረጠራል። በዚህም ምክንያት እስከ አሁንም ድረስ የአሜሪካ ሚዲያዎች ትራምፕን ከእሩሲያ ጋር በማያያዝ እየጎነተሉት እረፍት ነስተውት ቀጥለዋል፤ እንዳንዶቻችን መጀመሪያ አካባቢ በትራምፕ ላይ ጉንተላው /ዝርጠጣው/ ለረጅም ጊዜ ሲቆይበት አይተን “እረ አሁንስ በተውት” እንል ነበር፤ የአሜሪካ ሚዲያዎች ግን ጉንተላቸውን እስከ አሁንም ድረስ ቀጠሉበት እኛም “እረ አሁንስ በተውት” ማለቱን ትተን “ይኸ ሰውዬ ቢቀርበት ይሻለው ነበር” ማለት ጀመርን፤ ይህ ማለት እንግዲህ ሁሉም የአሜሪካ ዜጋ “ይህ ሰውዬ ቢቀርበት ይሻለው ነበር” አለ ማለት ነው፤ ይህ ማለት ደግሞ ከዚህ በኋላ ያለ ህዝብ ምርጫ በትራምፕ መንገድ ወደ ስልጣን የሚመጣ

የአሜሪካ ፕሬዝዳንት አይኖርም ማለት ነው
/የሚድያዎቹም የማያቋርጥ ጉንተላ ይህን
ውጤት ለማምጣት ነበር ማለት ነው/። ነገር
ግን የትራምፕ ጉንተላ ለአንድ ሰሞን ብቻ ሆኖ
ቢቀር ኖሮ ትራምፕ ወደ ስልጣን የመጡበት
መንገድ እንደ አንድ የስልጣን መያዣያ
አማራጭ ሆኖ ይቀጥል ነበር ማለት ነው
/በሀገራቸው ላይ የውጭ ጣልቃ ገብነት
ይቀጥል ነበር ማለት ነው/።

እናም በእኛም ዘንድ፡-

እምዬ ኢትዮጵያ ሞኝ ነሽ ተላላ፤

የሞተልሽ ቀርቶ የገደለሽ በላ።

አይነት ዘፈኖችን መዝፈን ብቻ በቂ አይደለም፤
ምክንያቱም ጎጃሜዎች አሁንም ከመጥፎ
ድርጊታቸው ሊቆጠቡ አልቻሉም። ከአንድ
የጎጃም ሰው አፍ ውስጥ አፄ ሚኒሊክ፣ እቴጌ
ጣይቱ፣ አፄ ኃይለስላሴ፣ ላሊበላ፣ ግሸን ...
ወዘተ የመሳሰሉ የወሎ ሰሞች ከአፋቸው
አይወጡም ከወጡም በግድ ነው፤ ልብ
አንለውም እንጂ “ኢትዮጵያ” የሚለው ቃልም
ከጎጃምና ከጎንደር ሰዎች አፍ ላይ የተለመደ
አይደለም፤ “ጎንደር፣ ጎጃም” ስለሚሉ ብቻ
ኢትዮጵያ ያሉ ይመስለናል እንጂ “ኢትዮጵያ”
የሚለው ቃል በግድ ነው ከአፋቸው
የሚወጣው፤ ይህ እየሆነ ያለው ታዳ
በኢትዮጵያን ፈጠራው ላይ /በሀገር ማቅናቱ
ላይ/ እንደሌሉበት ስለሚውቁ ነው። ይህን
ተከትሎ ጎንደርና ጎጃም ውስጥ ባህል እየሆነ
የመጣ አደገኝ ነገር አለ፤ በአካባቢያቸው
ማህበረሰብ ዘንድ እንደእነኚህ አይነት ነገሮችን
ማሳየትን እንደ ስልጣኔና ጀግንነት የመቁጠር

ባህል አለ፤ ይህ ባህል ለሀገሪቱ እጅግ ጎጅ ነው እናም ግልፅ መውጣት አለበት ነው እያልን ያለነው። ለምሳሌ ያህል፣ ጎጃም ውስጥ ከንዋይ ደበበ የበለጠ ጀግና የለም፤ ምክንያቱ ደግሞ ደስ በሚልና በግድ ጆሮ ውስጥ በሚገባ ዜማ “ጋምዬ ነይ ጋምዬ”፤

“እንግዲህ ጎጃም ላይ ምን ተሰራ አትበሉ፤

ታሪክ ጠይቃችሁ በላይ በላይ በሉ”

በሚለው ዘፈኑ የበላይ ዘለቀን ታሪክ ከወሎ በመንጠቁ ነው። ቀደም ሲልም እንደምሳሌ “የዜማ የቅኔ የቀሳውስት ሀገር” የሚለውን የንዋይን ዘፈን አይተናል፤ እዚህ ዘፈን ውስጥ የአፍሪካ ትልቁ ቅርስ ላሊበላ አልተጠቀሰም፤ በሚገርም ሁኔታ “ፋሲለደስ አክሱም የታሪክ ምስክር” ሲል ፋሲለደስም የሸዋ ሰዎች ቅርስ እንደሆነ ዘፋኙ አሳምሮ ያውቃል /ህዝቡ ታሪኩን እንደማያውቅና እንደተደነባበረ ስለሚያውቅ ነው ፋሲለደስን የጎንደር ቅርስ ለማስመሰል “አክሱም ላሊበላ” በማለት ፋንታ “ፋሲለደስ አክሱም” ያለው/። ይህ እንግዲህ ምን ያህል የወሎ /የኢትዮጵያ/ ታሪኮች ከአፋቸው እንደማይወጡና የኢትዮጵያ ታሪኮችንም በምን አይነት ስልት ወደ እነሱ እየቀየሯቸው እንደሆነ ያሳያል።

ይህ በአጠቃላይ የጎንደርና የጎጃም ባህል ነው፤ ጎንደርና ጎጃም ውስጥ በአካባቢው ማህበረሰብ ዘንድ ጀግና የምትባለውና የምትሞገሰው አንድ የወሎን ታሪክ ደስ በሚል ኪነጥበብ የጎንደር ወይ የጎጃም አስመስለህ ሰርተህ በኢትዮጵያ ህዝብ ዘንድ ተደራሽ ያደረክ እንደሆነ ነው። ለምሳሌ ያህል ስለ አፄ

ቴዎድሮስ ሚስት፣ ስለትንሹ ራስ አሊ ልጅ ስለ እቴጌ ተዋበች ሞት የፃፈ አንድ የጎንደር ፀሐፊ፡-

“እስኪ ጠይቁልኝ እርቃ ሳትሄድ፣

እቴጌ ተዋበች ሚስት ናት ገረድ”

ብሎ በመፃፉና ግጥሙ በተለያዩ ስልቶች ለህዝብ በመድረሱ ምክንያት ፀሀፊው በጎንደር ሰዎች ዘንድ ከፍተኛ አስተዋፅኦ ያደረገ ጀግና ተብሎበታል /በሚገርም ሁኔታ አፄ ቴዎድሮስ በኢትዮጵያ ነገስታት ታሪክ ውስጥ ከሚስቱ ከእቴጌ ተዋበች ውጭ ሌላ ሴት አያውቅም፤ ምክንያቱ ደግሞ የአፄ ቴዎድሮስ አነጋገስ ላይ ያየነው ነው፡፡

እናም በጎንደርና በጎጃም ማህበረሰብ ዘንድ እንደ ጀግና የምትቆጠረው እንደዚህ የወሎን ስም አጥፍተህ ታሪኩን ያንተ አስመስለህ ለህዝብ ያደረሰክ እንደሆነ ነው፡፡ ይህ ሁኔታ በየጊዜው የኢትዮጵያን ታሪክ እያጠፋና የአፄ ቴዎድሮስና የበላይ ዘለቀ ታሪክ ብቻ እያስመሰለው ቀጥሏል፡፡

ሌላውና ዋናው ጎንደርና ጎጃም የኢትዮጵያን ታሪክ ለመቀየር የሚከተሉት ስልት የወሎን ተፈጥሮ እንዳልወደዱት በማስመሰል የወሎን ስም ማደብዘዝን ነው፤ ነገር ግን እውነታው ሌላ ነው /ወሎን ጠልተው አይደለም/፤ ምክንያቱም ለምሳሌ ያህል፣ የጎጃሙ ጀግና ንዋይ ለሐረር ዘፍኗል፤ የሐረርና የወሎ ህዝብ ተፈጥሮ ደግሞ አንድ አይነት ነው፤ የወሎና የጉራጌ ህዝብ ተፈጥሮም አንድ አይነት ነው፡፡ ስለዚህ ወሎን ጠልተውት ሳይሆን ታሪኩ ግልፅ እንዳይወጣ ስለሚፈሩ ነው ማለት ነው፡፡ ከሆነም ደግሞ

ይህ እነሱ የፈጠሩት ስልት እነሱን ብቻ
 የኢትዮጵያ የታሪክ ባለቤት ሊያደርጋቸው
 አይገባም፤ ሌሎች ከእነሱ እጅግ የተሻለ
 በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ተሳትፎ የነበራቸው
 ብሔረሰቦችም የኢትዮጵያ ታሪክ ባለቤት መሆን
 አለባቸው /ወሎ የሁሉም ብሄረሰቦች ድብልቅ
 ነው/። ይህ የሚሆነው ታዳ በታሪክ ስነፅሁፍና
 በታሪክ የዘፈን ስራ ውስጥ ሌሎች
 ብሔረሰቦችም ተሳታፊ ከሆኑና የኢትዮጵያን
 ትክክለኛ ታሪክ በየጊዜው ለህዝብ ማድረስ
 ከቻሉ ብቻ ነው። ይህ ግን እየሆነ አይደለም፤
 ይህ የማይሆንበት ዋናው ምክንያት ደግሞ
 አንዳንድ ብሔረሰቦች የሚያዩት የሚነገረው
 ቋንቋ አማርኛ መሆኑን ነው፤ ይህ እጅግ ስህተት
 ነው፤ ቀደም ሲል እንዳየነው አማርኛ ቋንቋ
 ከመምጣቱ በፊት የጎንደሬዎችም ቋንቋ
 ጋፋትኛ፣ ኳረኛና ቅማንትኛ ነበር። ግዕዝ
 /አረብኛ/ መናገራችን ደግሞ በዙሪያችን ያሉት
 ሀገሮች አረብ በመሆናቸው ነው /አረብ ocean
 ውስጥ ስለምንገኝ ነው/። ቀደም ሲል
 እንዳየነው አማርኛ ቋንቋ የማንም ያልሆነ
 የወታደሮች ቋንቋ ነው፤ አረብኛው ከየመን
 መጥቶ ትግራይ ውስጥ ወደ ግዕዝነት ተቀየረ
 ከዚያም ላስታ /አገው/ ውስጥ በወታደሮች
 አማካኝነት ወደ አማርኛ ተቀየረ። አረብኛ
 ቋንቋ ደግሞ በአሁኑም ወቅት ቢሆን አለምን
 እየወረረ ያለ ቋንቋ ነው፤ የኢትዮጵያ ህዝብ
 አብዛኛው ሙስሊም ቢሆን ኖሮ ምን ልንሆን
 ነበር፤ አብዛኛው የኢትዮጵያ ህዝብ ሙስሊም
 ሆኖ ቢሆን ኖሮ ይህኔ ይህ ሁሉ የኢትዮጵያ
 ቋንቋ ጠፍቶ የኢትዮጵያ ብቸኛ ቋንቋ አረብኛ
 ብቻ ይሆን ነበር /ሱዳንና ግብፅ በርካታ
 የራሳቸው ቋንቋዎች ነበሯቸው፤ አሁን ግን

ሁሉንም ቋንቋዎቻቸውን አረብኛ አጥፍቷቸው፤ ተረስተው ተረት ሆነው፤ አረብኛ ብቸኛ የሀገሮቹ ቋንቋ ሆኗል፡፡ ስለዚህ አረብኛ መናገራችንን ሳይሆን ታሪካችንን ነው ማየት ያለብን ማለት ነው፡፡ አብዛኞች ጎንደር ላይ ያለውን አሮጌውን ቤተመንግስት የሸዋዎች መሆኑን እንኳ ስለማያውቁ የጎንደርን ቤተመንግስት በቴሌቪዥን ሲያዩ የኢትዮጵያ ታሪክ የማይመለከታቸው ስለሚመስላቸው ወደ የታሪክ ዘፈን ስራና የታሪክ መፅሀፎች ድርሽ /ዝር/ አይሉም ፡፡ ይህን አጋጣሚ ተጠቅመው ነው የኢትዮጵያን ታሪክ እያበላሹት የቀጠሉት፡፡

እናም ሌሎች ብሄረሰቦች በጋራ ይህን የጎጃምንና የጎንደርን ማህበረሰብ የመሞገሻ ባህል በመከላከል፤ በስነፅሁፍና በዜማ የኢትዮጵያን ትክክለኛ ታሪክ በየጊዜው ለህዝብ ማድረስ አለባቸው ማለት ነው፡፡ ለቀጣዩም ትውልድ ትክክለኛውን የኢትዮጵያ ታሪክ አስቀምጦ ማለፍ ከሁሉም ብሄረሰቦች ይጠበቃል ማለት ነው፡፡

ወደ ርዕሳችን ስንመለስ፡- በኢጣሊያ ዳግም ወረራ ጊዜ እንዳየነው እነዚህ በግንዛቤ ችግር የተፈጠሩ ቅሬታዎች ግልፅ ካልወጡ በስተቀር ውስጥ ውስጡን የሀገሪቱን ታሪክ ማጥፋት ብቻም ሳይሆን የሀገሪቱንም አንድነት ችግር ውስጥ ሊከቱት ይችላሉ፡፡ ሸዋና የጁ በጎጃም ላይና በተለያዩ አካባቢዎች ላይ የፈፀሙት ድብደባ የሀገር ማቅናቱ /ማስፋቱ/ አካል እንጂ ቅሬታ ሚያስከትል ነገር አይደለም፡፡ ሸዋና የጁ እየወቁ አንድ ባያደርጉን ኖሮ ይህኔ ይችን የምታክል እጅግ ሰፊና በተፈጥሮ የከበረች ሀገር አትኖረንም ነበር ማለት ነው፡፡ ስለሆነም ከዚህ

ያረጀ አስተሳሰብ ከፈጠረው ኋላቀር
አመለካከታችንና ጭፍንነታችን መውጣት
ይኖርብናል ማለት ነው

በአረጀ አስተሳሰብና ጭፍንነት ምክንያት
የተፈጠረው የጎጂዎች ቅሬታና እያስከተለው
ያለው ጥፋት ያየነውን ሲመስል የወለጋዎች
ቅሬታ ግን በወቅቱ የሀገሪቱ አጠቃላይ ችግር
ከነበረው ከባሪያ ንግድ ጋር የተያያዘና
በተጨማሪም ተፅፎ የማይገኝ የመንደር ወሬ
ነው። ወሬዎች ደግሞ ሁል ጊዜ መነሻቸውና
አላማቸው ይለያያል፤ ለምሳሌ ያህል አፄ
ኃይለስላሴንና አፄ ሚኒሊክን ይቃወሙ የነበሩ
የፖለቲካ ድርጅቶች እራሳቸው እየፈበረኩ
/እየፈጠሩ/ የለቀቋቸው ወሬዎች ቢሆኑስ
ማንያውቃል? ስለሆነም በተጨማሪም ተፅፈው
በማይገኙ የመንደር ወሬዎች ላይ ተመስርቶ
መፃፍም ሆነ ዘፈን መስራት አይቻልም ማለት
ነው /ወሬዎች አላማቸው ይለያያል/። እናም
የወቅቱ የባሪያ ንግድ እንቅስቃሴ መጠኑ
ይለያያል እንጅ ወለጋ ላይ ብቻ ሳይሆን
በሁሉም የሀገሪቱ አካባቢዎች የተከሰተ ችግር
ነበር፤ ስለሆነም ችግሩ የወለጋዎች ችግር ብቻ
አልነበረም ማለት ነው። ኢንፎርሜሽን
በሰበሰብንበትና ሰዎችን ባነጋገርንበት ወቅትም
ወለጋ ላይ ከሌሎቹ የኢትዮጵያ አካባቢዎች
የተለዩ ሊፃፍ የሚችል ተጨማሪ ነገር
አላገኘንም። ስለሆነም የወለጋ ቅሬታ ተፅፎ
የማይገኝና የወቅቱን ሁኔታ እንኳን ካለማወቅ
የመጣ እጅግ ያረጀ አስተሳሰብና ኋላቀር
አመለካከት የወለደው ቅሬታ ነው ማለት ነው
/conservativeness የወለደው ቅሬታ ነው
ማለት ነው/። ከዚህም በተጨማሪ ያች ቀደም

ሲል ያየናት ከገላና ወንዝ ጋር የተያያዘችው
ቃልም በወለጋዎች ዘንድ ቅሬታ ሳታሳድር
አትቀርም። እናም ኢትዮጵያ ውስጥ
ካለማንበብና ታሪክን ካለማወቅም ጋር የተያያዙ
በርካታ ችግሮች አሉ ማለት ነው። ወደ ዋናው
ርዕሳችን ስንመለስ።

ምዕራፍ ሰባት

ልጅ እያሱ (ከ1906-1909)

ጋዜጠኛ ፍሰሐ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያስፈሩትን ከሌሎች ጋር እያመሳከርኩኝና አጠር አጠር እያደረኩኝ አስነብባችኋለሁ።

ልጅ እያሱ እናት ወ/ሮ ሸዋረጋ ከእናታቸው ከወ/ሮ ደስታና ከአባታቸው ከአፄ ሚኒሊክ በድብቅ የተወለዱ ነበሩ። ወ/ሮ ደስታ በቤተመንግስት ውስጥ በጠጅ ክፍል ሲሰሩ የኖሩ ናቸው። በወ/ሮ ደስታ ውበት የተማረኩት አፄ ሚኒሊክ በድብቅ ተገናኝቶቸውና ፀነሱ። ወዘሮዋ መፀነሳቸውን እንዳወቁ ሽሽተው ወደ አገራቸው ወደ ወሎ በማቅናት ኑሯቸውን እዚያው መሰረቱ። ወዳወደም ሸዋረጋ ተወለደች።

ሸዋረጋ ለአቅመ አዳም እንደደረሰች አግብታ ከወታደር ባለቤቷ ጋር ወደ ሐረርጌ ሄዳ መኖር ጀመረች። የሸዋረጋ ባለቤት ምንም ቢሆን ልታወልወቀው የማትደፍረውን የአንገት ክታቧን ተጠራጥሮ አወልቆ ከፍቶ ሲያነበው፤ የአፄ ሚኒሊክ ልጅ መሆኗን ተረዳ። ሁኔታው ቢያስደነግጠውም ይህን ሚስጥር ገልጦ ለእቴጌ ጣይቱ ቢናገር ሊያሸመውና ሊያሸልመው እንደሚችል በመገንዘብ ሚስቱን ይዞ ወደ እቴጌ ጣይቱ ሄዶ ለእቴጌ ጣይቱ ጉዳዩን ገልጦ አስረዳ።

እቴጌ ጣይቱም መካን ስለሆኑ ሸዋረጋን
በደስታ ተቀብለው ቤተመንግስት ውስጥ
እንድትቀር አድርገው ሚስጥሩን ለነገራቸው
ወታደርም ተገቢውን ወረታ ከፍለው
አሰናበቱት፡፡

እቴጌዋ ከቀናት በኋላ ሸዋረጋን
አለባብሰው፤ ኳኩለውና ከሌሎች ወዛዝርት
ጋር ቀላቅለው ንጉስ ሚኒሊክን እጅ እንዲነሱ
ሲያደርጉ፤ አፄ ሚኒሊክ ሸዋረጋ ላይ
አፍጥጠው “ይች የማናት ልጅ” ብለው
ሲጠይቁ፤ የወ/ሮ ደስታ ልጅ መሆኗ
ተነገራቸው፡፡ ሸዋረጋም ኑሮዋን በዚያው
በቤተመንግስት ውስጥ ቀጠለች፡፡ ወብቷ
የመኳንንቱን አይን መሳብ ጀመረ፡፡ ብዙም
ሳትቆይ የአፄ ሚኒሊክ አብሮ አደግ ለነበሩት
ለራስ ጉበና ዳጩ ልጅ ለወዳጆ ጎበና ተዳረች፡፡
፡ ይህ ትዳር ግን ሳይቆይ ወዳዉ ፈረሰና ራስ
ሚካኤልን /መሐመድ ዓሊን/ አገባች፡፡
ከወዳጅ ጋር ያለውን ትዳር ለምን በፍጥነት
እንዳፈረሱት አልታወቀም፡፡

አንዳንዶች እንደሚሉት ከሆነ ግን የወዳጅ
ጎበናና የሸዋረጋ ሚኒሊክ ትዳር እንዲፈርስ
የተደረገበት ምክንያት በሚከተለው ትንቢት
ነው ይላሉ፡-

ጌታው መሐመድ ዓሊ በአዳራሹ ገብተህ
በእልፍኝ ብትወጣ፤

ወቀሳ ቢያገኝህ እኔ በጉድ ልወጣ፤

በዳግመኛው እግርህ ሸዋረጋን አምጣ፤

ከእመት ሸዋረጋ የሚገኘው ልጅ፤

እምብዛም አይከፋ እምብዛም አይበጅ።

በዚህ ትንቢት ምክንያት ይመስላል ራስ
ሚካኤል ሸዋረጋን ለማግባት ለአፄ ሚኒሊክ
ጥያቄ አቀረቡ። አፄ ሚኒሊክም ራስ ሚካኤል
ከአላቸው ኃይልና ከተፅኖ ፈጣሪነታቸው አንፃር
ስለሚስፈልጓቸው ወዳዉ ሸዋረጋን ለራስ
ሚካኤል ዳሯት /አፄ ሚኒሊክ ከዚህ የደረሱት
በልዕልት ወርቂትና በወረሃመኖ ህዝብ ላይ
መሆኑ ይታወሳል፤ ራስ ሚካኤል ደግሞ
የወረሃመኖ ሰው ናቸው። እናም ልጅ እያሱ
ከእናታቸው ከወ/ሮ ሸዋረጋ ሚኒሊክና
ከአባታቸው ከራስ ሚካኤል ዓሊ ጥር 25 ቀን
1888 ዓ.ም በወረሃመኖ ተንታ ዉስጥ ተወለዱ።
፡ የክርስትና ስማቸውም ክፍለ ያዕቆብ ተባለ።

አፄ ሚኒሊክ ግንቦት 10 ቀን 1902 ዓ.ም
አልጋ ወራሻቸው ልዑል እያሱ መሆኑን
ባሳወቁበት ወቅት ልጅ እያሱ ገና የ13 አመት
ልጅ ስለነበር ራስ ተሰማ ናደዉን የራስ
ቤትወደድነት ማእረግ ሰጥተዉ የልጅ እያሱ
ሞግዚት አድርገዉ ሾሟቸዉ። ሆኖም ራስ
ቤትወደድ ተሰማ በነበረባቸዉ የደም ብዛትና
በእድሜ መግፋት ምክንያት 1 አመት እንኳን
ሳይሞላቸዉ በ1903 ዓ.ም አረፉ።

ይህን ተከትሎ በርካታ ራሶች የሞግዚትነት
ስልጣኑን ለመያዝ ሲሻኮቱ ወደ አላስፈላጊ
ዉዝግብ ሲያመሩ በማየቱ ብቻ ልጅ እያሱ
“ቢቃ ሞግዚት አልፈልግም” አለ። በዚህም
ምክንያት አቤቶ እያሱ በዚህ እድሜቸዉ
ያለሞግዚት ሀገር ለማስተዳደር ወሰኑ። ይህ
ለልጅ እያሱም ሆነ ለሀገሪቱ እንደማይበጅ

በጣም ግልፅ ነው። /እንግዲህ የ13 አመት
ልጆች በየቤታችሁ የሚያደርጉትን እዩ።

የልጅ እያሱ የስልጣን ዘመን ተብሎ
የሚመደበው ከ1906-1909 ዓ.ም ይሁን እንጂ
ልጅ እያሱ ራሱን ችሎ ማስተዳደር የጀመረው
ግን ከ1903 ዓ.ም ጀምሮ ነው። አፄ ሚኒሊክ
እስከ 1906 ዓ.ም ድረስ እስትንፋሳቸው
ስለነበረ እስከ ሞቱበት ድረስ ያለውን ጊዜ
የእሳቸው ዘመን አድርጎ መወሰድ የግድ ስለሆነ
ነው።

ልጅ እያሱ አፄ ሚኒሊክ ከመሞታቸው
በፊት ወራሽነታቸውን ካረጋገጡበት ጊዜ ጀምሮ
“አገር ለመጎብኘትና ያልቀናውን አገር
ለማቅናት” በሚል ራቅ ወዳሉ ግዛቶች ወጣ
እያሉ ለሳምንታትና ለወራት እዚያው መሰንበት
ልማዳቸው አድርገው ቀጠሉበት። በዚህም ላይ
ሚስት ለማግባት በሚንቀሳቀሱበት ወቅት
ሐይማኖት፣ ብሔረሰብና የዘር ግንድን እንደ
መመዘኛ አይጠቀሙም ነበር። በዚህም
ምክንያት አንዳንድ ሹማምንት ነቀፋና ቁጣ
ማሳየት ጀመሩ። ልጅ እያሱም በንደት፣
ተከብረው የኖሩትንና ታላላቅ ማዕረግ
ያላቸውን ሁሉ “የአባቴ መክቶች” እያሉ
በንቀት ማጣጣል ጀመሩ። እንደ ዱሮው
ንጉሳቸውን ተከትለው አገር የመዞር ልማድን
አስቀረባቸው። ልጅ እያሱ “እኔ ወጣቶችን
አስከትየ አገር ለመጎብኘትና ያልቀናውን አገር
ለማቅናት በምነሳ ጊዜ ያለፈቃዴ መከተል
የለባችሁም። ወፍራችኋል፣ አርጂታችኋል፣
በጊዜችሁ አባቴን ተከትላችሁ አገር
አቅንታችኋል፣ አሁን ግን አባራችሁ
አትጨብጡም፣ ሽሽታችሁ አታመልጡምና

ተመልሳችሁ በየስራችሁ ጠንክሩ” ማለታቸውን መርስሔሀዘን ወልደ ቂርቆስ ፅፈዋል። /ይህ ሁኔታ ለእያሱ የስልጣን እድሜ ማጠር ከፍተኛ አስተዋፅዖ ሳያደርግ አይቀርም/።

ልጅ እያሱ ህፃንነት ያጠቃቸው እንደነበር ብዙዎች ይስማማሉ። የሚያከናውኗቸው ተግባራት ከፊሎቹ ያለፈውን ስረዓትና ወግ የሚፃረሩ የነበሩ ናቸው። የቀሩት ስራዎቹ ግን በዚያን ዘመን ሰዎች ሲታሰቡ እንጂ በዘመናዊ አስተሳሰብ እይታ ተራማጅነታቸውን የሚያጎሉ ናቸው።

ልጅ እያሱ “የግል ንብረትን የማስከበርና አስራትን በወቅቱ የመሰብሰብ ደንብን አዉጥተዋል። ከሳሽና ተከሳሽ አብረው እንድማቅቁ ያደርግ የነበረውን የቁራኛ ስረዓት ለመሻር እርምጃ ወስደዋል። እንዲሁም ከፍትህ ይልቅ ለቂም መወጫና ደካማውን ለማጥቂያነት የሚያገለግለውን የሌባ ሻይ ስረዓትን መልክ ለማስያዝ ሞክረዋል። የመንግስትን ሂሳብ ኡዲት በማስደረግና አላግባብ የመንግስትን ገንዘብ ባባከኑት ላይ እርምጃ መውሰዱ ልጅ እያሱን የመጀመሪያዉ ኢትዮጵያዊ መሪ ያደርጋቸዋል። በዚሁ በገንዘብ ምክንያት በርካታ ሰዎች እንዲታሰሩ አድርገዋል /ይህ ሁኔታ ለእያሱ የስልጣን እድሜ ማጠር ከፍተኛ አስተዋፅዖ ሳያደርግ አይቀርም/።

ህፃን ከመሆናቸው ጋር ተያይዞ ለስልጣናቸው ጥንቃቄ ካለማድረጋቸውም በተጨማሪ አንዳንድ የሚፈፅሟቸው ነገሮችም ይቃረኑ ነበር። ባንድ ወገን የተጠቃ እንባ አድራቂ ሆነዉ የጅሌ ኦሮሞ ህዝብን የዘረፉት

አፋሮች ላይ ሲዘምቱ በሌላ በኩል ደግሞ በስማቸው ላይ ጥቁር ነጥብ የጣለውን የጊሚራ ዘመቻ ሲመሩና በርካታ ዜጎችን ለባርነትና ሞት ሲዳርጉ እናየዋለን። አሁንም “ጥርንቡሌ” የተባለውን የከተማ ዘበኛ ካቋቋሙ በኋላ ራሳቸው ሰዓት እላፊ እየጣሱ ከእነሱ ደር ሲታኮሱ ያመሻሉ። እራሳቸው የሰዓት እላፊ አዋጅ ደንግገው፣ ነገር ግን አዋጁን እራሳቸው ጥሰው ከአራዳ ዘበኞች ጋር ሌሊት ሌሊት ሲታኮሱ ያድሩ ነበር።

በ1905 ዓ.ም አጋማሽ ላይ አፄ ሚኒሊክ ከመሞታቸው በፊት ልጅ እያሱ ወደ አንኮበር እንዲሄዱ አስበዋል የሚል ወሬ በመስማቱ፣ የግቢ ዘበኞች ልጅ እያሱን አናስገባም ብለው በሩን ዘጉ። እያሱ ከወጭ ሆነው በማስከበብ ስንቅ እንዳያገኙ በማድረጋቸው ሁከት ተፈጠረ፡ : ለ5 ሰዓታት በተደረገ የተኩስ ልውውጥ 17 ሰዎች ከሞቱ በኋላ በጳጳሱ ሽምጋይነት ዘበኞቹ እጅ እንዲሰጡ ተደርጎ ሰላም ወረደ። ከዚህ በኋላ ሌላ የግቢ ዘበኛ ተሹሞ የቀድሞዎቹ ወደ ጎጃም ሄደው እንዲታሰሩ አደረጉ።

ይህን የሰሙት አባቱ ንጉስ ሚካኤል ደግሞ የ4 ኪሎ ቤተመንግስትንና አካባቢውን የሚጠብቅና ታምኝ የተባለ ወደ 35,000 የሚጠጋ ጦር ከወሎ ተነስቶ ከቀናቶች በኋላ አዲስ አበባ ገባ። ወዳውም አራት ኪሎ ቤተመንግስትና ዙሪያው እጅግ ጥብቅ በሆነ ጥበቃ ውስጥ ገባ። ቤተመንግስቱ ይህን ያህል እጅግ በጣም ጠንካራ ጥበቃ ቢደረግለትም ልዑል እያሱ ግን አብዛኛውን ጊዜቸውን የሚያሳልፉት ከቤተመንግስት ወጭ በክፍለ

ሀገር ስለነበር ጠባቂዎቹ ባዶ ግንብ ነበር
የሚጠብቁት፡፡

በልጅ እያሱ የሚታዘዝ ወደ 300,000
የሚሆን የአፄ ሚኒሊክ ጦር እያለ ንጉሰ
ሚካኤል 35,000 ጦር አስገብተው
ቤተመንግስቱን መወረራቸውን አንዳንድ
ፀሀፍት “ልጁ እፃን ስለሆነ ታማኝ መምረጥ
ስለማይችል በእኔ ታማኞች ይጠበቅ” ብለው
ነው በሚል አስቀምጠውታል፡፡

ልጅ እያሱ ገና ዘዉድ ሳይጭን በ1906 ዓ.ም
ባደረገው ሹም ሽር ራስ ወልደጊዮርጊስን
ከደቡብ ግዛታቸው ሽረው የበጌምድር
አስተዳዳሪ አድርገው ሲሾሙ ደጃዝማች ተፈሪ
መኮነንን ከሐረርጌ ግዛታቸው ሽረው ወደ ከፋ
እንድሄዱ አደረጉ፡፡ የጦር ሚኒስተሩ ፊታውራሪ
ሐብተጊዮርጊስም ደርበው ይዘውት የነበረውን
የሚንስትሮች ምክር ቤት ሊቀመንበርነትን
እንዲለቁ አድርገው በጦር ሚኒስተርነታቸው
ብቻ እንድወሰኑ አደረጉ/ እዚህም ላይ ትልቅ
ስህተት ሰሩ፤ ከተቀያየሙ በኋላ በጦር
መሪነታቸው እንዲቀጥሉ ማድረግ
አልነበረባቸውም፡፡

በዚህ ምክንያት ፊታውራሪ ሐብተጊዮርጊስና
ደጃዝማች ተፈሪ እጅግ ተበሳጭተው
ቅሬታቸውን ቢያሳዩም የሚሰማቸው
አልተገኘም፡፡

ልጅ እያሱ ለክርስቲያኖች ቤ/ን ሲያሰሩ
ለሙስሊሞችም መስጊድ አሰሩ፡፡ ይህ ተግባር
ብዙ ሹማምንትን አሳዘነ፡፡ ከበፊቶቹ ቂሞች ጋር
ተያይዞ ለሙስሊሞች ያሰሩት መስጊድ እንጂ
ስላሰሩት ቤተክርስቲያን አይወራም ነበር፡፡

ሆኖም የአዲስ አበባውን ቀጨኔ መድኃኔለምንና
 የሐረር መድሐኔለም ቤተክርስቲያናትን
 ያስሯቸው ልጅ እያሱ ናቸው። ቀጨኔ
 መድሐኔለም የእህቱ የወ/ሮ ስህን ሚካኤል፤
 የልዕልት እጅጋየሁ አስፋወሰን፤ የእመቤት ሆይ
 አለም ፀሀይ እያሱ፤ የወ/ሮ እስከዳር ገ/ሀይወት
 ሚካኤልና የሌሎችም አፅም ይገኝበታል። አፄ
 ኃይለስላሴም በዘመናቸው ሄደውበት የሜወቁት
 ብቸኛ ቤ/ን ይህዉ ቀጨኔ መድሐኒዓለም ብቻ
 ነው።

ቀጥሎም ልጅ እያሱ የአፋሩን ባላባት
 አቡበከርን ልጅ አፍቅረው አገቧት። ከዚህም
 በተጨማሪ እንደ ቀድሞዎቹ ነገሰታት ልጅ
 እያሱም ብዙ እቁባቶችን በየቦታው ያስቀምጡ
 ነበር። ከእቁባቶቻቸው ዉስጥም፡- ከጎጃም
 ባላባት የተወለደቸው ሰብለወንጌል፤ የአፄ
 ዮሃንስ የልጅ ልጅ፤ የጅማዉ አባጅፋር ልጅ፤
 የአባጅፋር የእህት ልጅ፤ የሐረሩ አሚር
 አብዱላሂ ልጅ፤ የነጋድራስ መሐመድ ልጅ፤
 የአዳሉ ባላባት ልጅ ይገኙበታል። ይህን ጋብቻ
 አንዳንድ ፀሀፍት “ከሁሉም ጎሳ በመዉለድ
 አንድነትን ለማጠንከር ሲሉ የፈፀሙት ነዉ”
 ይላሉ። ብዙ ቅምጥ ማስቀመጡን ሌሎችም
 ነገሰታት ሲያደርጉት የኖሩት ነዉ /ከአፄ
 ቴዎድሮስ ዉጭ፤ እሱም ከተዋበች ዉጭ ሌላ
 ሴት ያልነካዉ ሰራዊቱ የሚስትየዋ ስለሆነ
 ነዉ/፤ ሌሎቹ ነገሰታቶች ግን እንዳዉም ከልጅ
 እያሱ በላይ በርካታ እቁባቶችን ያስቀምጡ
 ነበር፤ ለምሳሌ ያህል የእስራኤሉ ንጉስ ሰለሞን
 ሰባት መቶ /700/ ሚስቶችና ሶስት መቶ /300/
 እቁባቶች ነበሩት ። ልጅ እያሱን ለዬት
 የሚያደርጋቸዉ ሚስት በሚያገቡበት ሰዓት

ሐይማኖትንና ብሔርን እንደመስፈርት
አለመጠቀማቸው ብቻ ነው።

አቤቶ እያሱ ወደ ምስራቅ በመሄድ
የሱማሌ ጎሳ መሪ የነበረውን አብደላ ሰዴቅን
የኢጋደን ገዥ አድርገው ሾሙ። ይባስ ብለው፤
ቅኝ ገዥዎቹ እንግሊዞችና ጣሊያኖች
የተካፈሏትን ሱማሌን ነፃ ለማወጣት
ከእንግሊዝና ከጣሊያን ጋር ለ15 አመታት ያህል
ሲዋጋ ለነበረው ለሰዴቅ ሙሐመድ አብደላ
ሀሰን የገንዘብ፣ የመሳሪያና የስንቅ ድጋፍ
ማድረግ ጀመሩ። በእርግጥ ይህን ሲያደርጉ
ልጅ እያሱ አላማ ነበራቸው። “ኤርትራን፣
ጅቡቲን፣ የሞቃድሾ ሱማሌንና በርበራን
ሳልጠቀልል ዘዉድ አልጭንም” የሚል መፈክር
ነበራቸው። እነዚህ የተጠቀሱት ቦታዎች ደግሞ
የእንግሊዝና የኢጣሊያ ቅኝ ግዛቶች ናቸው።
የአዉሮፓዉያኑም ትልቅ የቤት ሥራ ልጅ
እያሱን ከስልጣን ማዉረድ የሚለዉ ሆነ።

ልጅ እያሱ በሹማምንቱ ዘንድ
ያልተወደደላቸው ችኩልነታቸው እንጂ
በጀግንነታቸውና በአላማቸው ሁሉም ተቃዋሞ
የላቸውም። ልዑል እያሱ ሁሉንም የኢትዮጵያ
ጎሳዎች በማስተባበር ኤርትራን፣ ጅቡቲን፣
የሞቃድሾ ሱማሌንና በርበራን የማስመለስ
እቅዳቸውን ለሹማምንቱ ሁሉ አሳወቁ።
ከዚህም የተነሳ አቤቶ እያሱ 380ሺ ጦር
ለማሰናዳትና ለየደጃዝማቹ በየግላቸው
የሚያዘጋጁትን የጦር ሰራዊት ብዛት በመንገር፣
የራሳቸውን ወስነው “ፈረሴ ከቀይ ባህር ዉሀ
ሳይጠጣ ዘዉድ አልጭንም” እያሉ ይፎክሩ
ነበር። ልጅ እያሱ አፄ ሚኒሊክ እንደሞቱ
ዘዉድ ደፍተዉ ንጉሰ ነገስት ተብለዉ በአፄነት

ማዕረጋቸው መጠራት ነበረባቸው። እናም ይህንኑ ለማድረግ ሲሞከር “ኤርትራን፣ ሶማሌን /ሞቃድሾ/፣ ጂቡቲን፣ በርበራን ሳልጠቀልል ዘዉድ አልጭንም” በማለት እምቢ አሉ።

ልጅ እያሱ ኤርትራን ለማስመለስና ሞቃድሾን ለመጠቅለል ከቅኝ ገዥዎቹ ከእንግሊዝና ከጣሊያን ጋር መዋጋት ይኖርባቸዋል። ለዚህ ደግሞ መሣሪያ ያስፈልጋቸዋል። ስለዚህ የእንግሊዝና የኢጣሊያ ባላንጣ ከሆኑት ከጀርመንና ከቱርክ ጋር ወዳጅነት ጀመሩ። ይህን ያስተዋሉት እንግሊዝና ጣሊያን በቆንሴሎቻቸው በኩል የተቻላቸውን ያህል እያሱን የመጣል ሴራ መሸረብና ዉድቀቱን የማፍጠን እቅድ ያዙ። ወዳዉም ልጅ እያሱ ከጀርመናዊቷ አስትሪያ ጋር የጦር መሣሪያ ለመግዛት ተዋዋሉ። አንደኛው የአለም ጦርነት ተነስቶ ስለነበርም ጀርመንን ለማገዝ ወደ ቀድሞዋ ታንጋኒካ የአሁኗ ታንዛኒያ ወታደር ላኩ። ከ700 በላይ የሚሆኑት እነዚህ ወታደሮች ከጦርነቱ በኋላ “አሩሻ” በተባለው ግዛት ስለቀሩ ከአካባቢው ህዝብ ጋር በጋብቻ ተሳስረው በአሁኑ ወቅት እዚያዉ ገበሬ ሆነዉ እየተባዙ ይገኛሉ።

እንግሊዝ ወዲያዉ ልጅ እያሱን ከስልጣን የማዉረዱን ስራ ጀመረች። ሐረር የነበረዉን የቆንሴል ባለስልጣናቸዉን ከስልጣን አዉርደዉ በምትኩ ህዝቦችን በማሳመፅ የሚታወቀዉን ሰላይ ሻለቃ ቲኢ ሎዉሬንስን የሐረር ቆንሴል አድርገዉ አስገቡ። ይህ ሰዉ አረቦችን በቱርኮች ላይ እንዲያምፁ አድርጎ ቱርኮች በርካታ ይዞታቸዉን እንዲለቁ ያደረገ አደገኛ መኮንን ነዉ።

እናም መኮንኑ ሐረር እንደደረሰ ሥራውን
 የጀመረው ከልጅ እያሱ ጋር ጥልና ቂም
 ያለባቸውን ሹማምንት በማጥናትና በማገዝ
 ነበር። ይህን የእንግሊዞች አላማ ያላወቁት
 ደጃዝማች ተፈሪና ፊታውራሪ ሐብተጊዮርጊስ
 ቀድመው ከእንግሊዛዊው ጋር ህብረት ፈጥረው
 ልጅ እያሱን የመጣል ሥራቸውን ጀመሩ።
 ወዳውኑ ሎውሬስ እያሱን ከስልጣን የማውረድ
 ሥራ መጀመር ብቻም ሳይሆን ተተኪውን
 ገዥም እስከመምረጥ ድረስ።

ከዚህም ቀጥሎ የእያሱን የአገር ውስጥ
 ተቃዋሚ መኳንንቶች በደጃዝማች ተፈሪና
 በፊታውራሪ ሐብተጊዮርጊስ ዙሪያ ካሰለፉቸው
 በኋላ አጠቃላይ የኢትዮጵያን ሁኔታ
 ሐይማኖት፣ ባህል፣ ወግ፣ አስተሳሰብ ሳይቀር
 በሚሲዮኖችና ኢትዮጵያ ውስጥ ባሉ የወጭ
 ሀገር ዜጎች አስጠንቶና በዙሪያው ካሉ መሰሎቹ
 ጋር መክሮ የሚከተለውን የሥራ እቅድ አዘጋጀ፡

:

1. በደጃዝማች ተፈሪ ዙሪያ ያሉ
 መኳንንቶች ልጅ እያሱ መስለሙን
 እንዲያስተጋቡ፤
2. ለዚህ ተግባር ሙሴ ሊዮን
 የተባለውን አርመናዊ ታዋቂ ፎቶ
 ግራፍ አንሺ፣ የልጅ እያሱን መልክ
 በፎቶ ግራፍ ጥበብ የሙስሊም ልብስ
 የለበሰ አስመስሎ፣ 20ሺ ኮፒ በግብፅ
 ሀገር አሳትሞ በማስመጣት፣
 በገ/ህይወት ባይከዳኝ አማካኝነት
 እንዲበተን አደረገ። ከዚህም ባለፈ
 በአማርኛና በፈረንሳይኛ ፅሁፎች

በድሬዳዋ ማተሚያ ቤት እያሳተሙ
በማሰራጨት ሹማምንቱንም፤
ካህናቱንም፤ ተራውንም ህዝብ
አሳመኑት። የአደገኛው ቲ. ኢ
ሎዎሬንስ እቅድም በትክክል ሰራ።

3. ቀጥሎም ባለ 13 አንቀፅ የክስ
ዝርዝሮች እንዲዘጋጁ አደረገ /የክሶቹ
አንቀጾች በጣም ረጅም ስለሆኑ
አልፎቸዋለሁ/።

ይህን ከላይ ያለውን የስራ እቅድ
ካጠናቀቀ በኋላ ልጅ እያሱ ለስራ ወደ ኦጋዴን
ሲሄዱ ጠብቆ በፍጥነት ወደ ተግባር ለወጠው
/ልጅ እያሱ እዚያው ኦጋዴን ለ9 ወራት ያህል
ቆይተው ነበር/።

በዚህ መሰረት መስከረም 17 ቀን
1909 ዓ.ም ጳጳሱና ሁሉም ያገሪቱ ሹማምንት
ባሉበት የተዘጋጁት 13ቱ የእያሱ ክሶች ተነበቡ።
በልጅ እያሱ ደጋፊዎችና ተቃዋሚዎች መካከል
ከፍተኛ ክርክር ከተካሄደ በኋላ በተበተነው ፎቶ
ምክንያት የመንግስትን እምነትን ወደ እስልምና
ለመቀየር ማሰቡ ታምኖበት “ሙስሊምና
ክርስትያኑን ያጫርሱብናል” በሚል ከስልጣን
መወረድ አለበት በሚለው ተስማሙ።
በምትኩ የአፄ ሚኒሊክ ልጅ ዘዉዲቱ “ንግስተ
ነገሰታት” ተብለው ሲመረጡ ደጃዝማች ተፈሪ
“ራስ” በሚል ማዕረግ “አልጋ ወራሽ” ተብለው
ተመረጡ።

ልጅ እያሱ ከተሻሩ በኋላ ከአባቱ
ከንጉስ ሚካኤል ዉጭ ሁሉም መሳፍንቶች
ከደገቸው። የእህቱ የወ/ሮ ስህን ሚካኤል ባል

ቢትወደድ ሃይለጊዮርጊስም ሳይቀር ከደጁቸው።
ፍፃሜቸው የሆነው ግን ምክትል ጦር አዛዥ
ሲከደጁቸው ነው። 300,000 የሚሆነው የአፄ
ምኒልክ ጦር ዋና አዛዥ እራሳቸው ልጅ እያሱ
ቢሆኑም በእያሱ ደጋፊነቱ የሚታወቀው
ምክትል አዛዥ፣ በተበተነው ፎቶና እያሱ ወደ
ሐረር ሄደው በነበረበት ወቅት ክርስቲያኖችን
ሽረው ሙስሊሞችን በመሾማቸው ምክንያት
እኔም አይቀርልኝም በሚል ከተቃዋሚዎቻቸው
ጋር በማበር፣ የእያሱ ፖለቲካዊ ስልጣን
ማብቃቱን ለህዝብ አበሰረ። የልጅ እያሱ ጉዳይ
እዚህ ላይ አበቃ። የጦሩ የእዝ ሰንሰለት
ምክትል አዛዥ ላይ ተቆረጠ።

ልጅ እያሱ ይህን እንደሰሙ በዚያው ባሉበት
በአጋዴን አካባቢ ጦር ሰብስበው እየዛቱ ወደ
ሸዋ ለመዝመት ከሐረር ተነስተው እየተጓዙ ሳለ
ሚኤሶ ላይ ከአዲስ አበባ ቀድሞ የተላከ 15000
ጦር አድፍጦ ጠብቆ ውጊያ ገጠማቸውና ብዙ
ሰዎች ካለቁ በኋላ የእያሱ ጦር ተሸነፈ።
እያሱም የተረፉትን ወታደሮች ይዘው ወደ
አፋር በረሀ ሄዱ።

ይህን የሰሙት ንጉስ ሚካኤል “ልጄን
ቢያጠፋ እንኳን እኔ እመክርና አርመው
የነበረውን እንደት ሳያማክሩኝ” በሚል፣ ሸዋ
አንኮበርና ደብረ ብረሃን ላይ መሸጎ የነበረውን
ሰራዊታቸውን አንቀሳቀሱ። ደብረ ብረሐን ብቻ
56ሺ የሚሆን የንጉስ ሚካኤል ጦር መሸጎ
ይኖር ነበር። ንጉስ ሚካኤል የደብረ ብረሐኑን
ጦር ወደ አንኮበር አንቀሳቅሰው ባጠቃላይ
80ሺ ጦር አንኮበር ላይ አከማቹ። የንጉስ
ሚካኤልን ጦር ለመመከት ከአዲስ አበባ በኩል
120,000 ጦር ተዘጋጅቶ በራስ ሉልሰገድ

አጥናፍሰገድና በደጃች ተሰማ ገዝሙ እየተመራ
 ወደ አንኮበር ተጠጋ። የመጀመሪያው ጦርነት
 ጥቅምት 7 ቀን 1909 ዓ.ም ከአንኮበር በስተ
 ሰሜን በቶራ መስክ ላይ ተካሂዶ በማይታመን
 ፍጥነት የወሎው ጦር የመንግስትን ጦር
 በታተነው። በዚህ ጦርነት ላይ የመንግስት
 ሰራዊት መሪ የነበሩት ራስ ሉልሰገድ
 አጥናፍሰገድና ደጃች ተሰማ ገዝሙን ጨምሮ
 በርካታ የጦር መሪዎች አለቁ። ከዚህ ድል
 በኋላ የወሎው ሰራዊት ሁለቱም መሪዎቹ
 ሞተውበት የተበታተነውን የመንግስትን ሰራዊት
 እያባረረ ወደ አዲስ አበባ በገስገሱን ቀጠለ።
 በዚህ መልኩ የወሎው ጦር ወደ አዲስ አበባ
 በመጠጋት ላይ እያለ፣ የጦር ሚኒስትሩ
 ፊታውራሪ ሐብተጊዮርጊስ ለንጉስ ሚካኤል
 ገፀበረከትና ሽማግሌዎችን በመላክ ሁሉም ነገር
 ይስተካከላል በሚል ተዘናግተው እንድቆዩ
 አደረጉ። እራስ ሚካኤልም “ሁሉም ነገር
 ይስተካከላል” የሚለውን የጦር ሚኒስትሩን ቃል
 አምነው ተረጋግተው ሰገሌ ሜዳ ላይ ሰፍረው
 ቆዩ።

አንድርዜይ ባርትረክኪና ማንቴል ኒየችኮ
 የተባሉ እንግሊዛዊያን ፀሀፊዎች “የኢትዮጵያ
 ታሪክ” በሚለው መጻህፋቸው ያሰፈሩትና
 በዓለማየሁ አበበ የተተረጎመው መጻህፍ ውስጥ
 የሰፈረው ቃል በቃል ሲቀመጥ “አድመኞቹ
 የግልበጣውን ወቅት በጥንቃቄ አጥንተው ነበር
 የመረጡት። ልጅ እያሱ በኦጋዴንና በሐረር
 ጉብኝት ላይ ነበሩ። አባታቸው ንጉስ
 ሚካኤልም ወሎ ደሴ ነበሩ። ንጉስ ሚካኤልም
 የልጃቸውን ከስልጣን መውረድ እንደሰሙ
 ለጦርነት ዝግጅት ጀመሩ። የአዲስ አበባ ህዝብ

ስጋት ላይ ወደቀ። በዋና ዋና የኢትዮጵያ
ጠቅላይ ግዛቶችም ከሞሐመዳዊ ግዛቶች
በተለይ ከሸዋ፣ ከምስራቅና ከሰሜን ምስራቅ
በኩል ታላቅ ጦርነት ሊነሳ ይችላል የሚል
ጭንቀት ዉስጥ ገቡ።

የራስ ሚካኤል ሰራዊት ከአንኮበር በስተ
ሰሜን ቶራ መስክ ላይ የመጀመሪያውን
የመንግስት ተከላካይ ጦር ጥቂት ሺህ ወታደር
ይዞ ገጠመው። የዚህ የቶራ መስክ ጦርነት
በመንግስት ክፍለ ጦር መሸነፍ ተፈፀመ። ራስ
ሉልሰገድና ደጃዝማች ተሰማ ከጦር አዉድማዉ
ላይ ወደቁ። ከድሉ በኋላ ንጉስ ሚካኤል ወደ
አዲስ አበባ ሲገባው የመንግስት ወታደሮች
መንገድ ለመዝጋት ሙከራ አደረጉ። የጦር
ሚኒስትሩ ሀብተጊዮርጊስ የጠላት ቁጥር ብልጫ
ሳይሆን በጀግንነቱና በዉጊያ ስልቱ ዝና
ያተረፈዉ የወሎ ፈረሰኛ ጦር ይበልጥ
አስፈርቷቸዉ ነበር። ሀብተጊዮርጊስ ገና ቀደም
ብለዉ ከጅቡቲ አንድ ጭነት መትረየስ አዝዘዉ
ነበርና ይህ በጦርነቱ ላይ አይነተኛ ሚና
ይኖረዋል የሚል እምነት ያዙ /በእንግሊዛዊዉ
የመጣ መሳሪያ ነዉ/። ስለሆነም ይህ መሳሪያ
ከመድረሱ በፊት ወሳኙን ግጥሚያ ማድረግ
ስላልፈለጉ ንጉስ ሚካኤልን በሰላም ድርድር
ሰብብ ጠምደዋቸዉ ሰነበቱ። ሁለት ነባር
የሚኒሊክ ጦር አበጋዞች ተዋጉ ቢባል ለሰሚዉ
ግራ ነዉ ሲሉ ደብዳቤ ፃፉላቸዉ። ንጉስ
ሚካኤል በበኩላቸዉ ሀብተጊዮርጊስና ተፈሪ
መቃቃር መጀመራቸዉን ያዉቁ ነበርና
አንደኛቸዉን ወደ ልጅ እያሱ ጎን ላመጣቸዉ
እችላለሁ በሚል ተስፋ ለድርድር ዝግጁ ነኝ
የሚል መልስ ሰጡ። የሀብተጊዮርጊስ የተንኮል

እቅድ ተሳክቶ ወሳኙን ጦርነት ለጥቂት ቀናት ማዘግየት ቻለ። በመካከል የወሎን ፈረሰኛ ጥቃት ዋጋ የሚያሳጣው መሳሪያ ከጅቡቲ ገባ። ይህ ስያሜው ለዘለቄታው በኢትዮጵያ ታሪክ ካርታ ላይ ተቀርቦ እንዲኖር ያደርገው የሰገሌ ጦርነት ጥቅምት 17 ቀን 1909 ዓ.ም ተካሄደ” ይላል። /በነገራችን ላይ ንጉስ ሚካኤል፣ ዘዉዲቱን ተቃወመው እንጂ ተፈሪ እንደሚነግስ አውቀው ቢሆን ኖሮ አይዋጉም ነበር። የተፈሪ ሚስት ወ/ሮ መነን 2ኛ የንጉስ ሚካኤል የልጅ ልጅ ነች። ይህንን ጦርነት የወሎ የእርስ በርስ ጦርነት ወይም የንጉስ ሚካኤል ቤተሰቦች የእርስ በርስ ጦርነት አድርጎ መዉሰድ ግን አይቻልም። ምክንያቱም በነተፈሪ በኩል የሁሉም ብሄረሰቦች ጦር አብሮ ተሳትፏልና/።

በእንግሊዛዊው ምክር መሰረት፣ የመንግስት ሰራዊት መሪዎች ከጥቅምት 17 ቀን 1909 ዓ.ም በፊት በስዉር ለቀናት ያህል በጥንቃቄ የወሎውን ጦር ከበቡት። ይህን ጦርነት እንግሊዛዊው መኮንን፣ ቲ. ኢ. ሎውሬንስ ከጀርባ ሆኖ፣ ጦሩን እየመሩ ያሉትን የጦር ሚኒስትሩንና ራስ ተፈሪን፣ ከበባውን እንዲያጠቡ ካደረገ በኋላ፣ ተዘናግቶ ትጥቁን እንኳን በአግባቡ ካልታጠቀው የወሎ ሰራዊት ላይ ድንገተኛና ከባድ ማጥቃት ሰነዘሩ። የወሎውም ጦር በድንጋጤ እየተተራመሰ ትጥቁን ከጣለበት እየፈለገ እያነሳና ከፊሉም ባዶ እጁን የጠላትን በሳሪያ ለመቀማት እየታገለ እጅግ አስቃቂ እልቂት ተፈጠረ። ከወሎው ጦር እጥፍ የሚበልጠው፣ የተሻለ መሳሪያ የያዘውና የተዘጋጀው፣ የአዲስ አበባ ጦር እንደ ጎርፍ

ሳያቋርጥ እየገባ ያልተዘጋጀውን የወሎ ጦር
ደበደበው። የወሎው ጦርም 1ለ2 እና 1ለ3
እየታገለ ቁጥሩ እጅጉን ስለተመናመነ ሙሉ
በሙሉ ተደመሰሰ።

በርካታ ፀሀፍት ይህንንም የእንግሊዘዊያኖችን
የትርጉም መፅሀፍ ጨምሮ፤ ይህ የሰገሌ ጦርነት
የአድዋ ጦርነት ከተካሄደ በኋላ ብዙ ደም
የፈሰሰበት ከባድ ዉጊያ መሆኑን ዘግበዋል
/ከኢጣሊያ ዳግም ወረራ ጦርነት ይበልጣል
ማለት ነው/። ይህ የሰገሌ ጦርነት ኢትዮጵያን
10 አመት ወደ ኋላ ጎትቷታል ይባላል። ይህን
ጦርነት ተከትሎም በአዲስ አበባና አካባቢው
ከፍተኛ ረሀብ ተከስቶ እንደነበር ይታወቃል።

/እንግዲህ እስከ አሁን ድረስ እንዳየነው ከደርጎ-
ኢህዴድ ጠነቶች ውጭ ያሉት ሁሉም ኢትዮጵያ
ምድር ውስጥ የተካሄዱት ጦርነቶች የወሎ
ህዝብ ያካሄዳቸው ጦርነቶች ብቻ ናቸው ማለት
ነው። እስከ አሁን ድረስ በኢትዮጵያ ምድር
ውስጥ የተካሄዱት ሁሉም ጦርነቶች የወሎ
ህዝቦች እርስ በእርሳቸው በስልጣን ሽኩቻ
ያደረጓቸው ጦርነቶችና የወሎ ህዝቦች ከውጭ
ጠላት ጋር ያደረጓቸው ጦርነቶች ብቻ ናቸው
ማለት ነው። /ኢትዮጵያ ያካሄደቻቸው 7 እጅግ
ትልልቅ ጦርነቶች የሚባሉት ግራኝ ከወሎ ጋር፤
የጁ ከሸዋ ጋር /ዘመነ መሳፍንት/፤ የአፄ
ሚኒሊክ ሀገር የስፋት ዘመቻዎች፤ ወሎ
ከኢጣሊያ ጋር /አድዋ/፤ የሰገሌ ጦርነት /በልጅ
እያሱ ምክንያት/፤ ኢትዮጵያ ከ ኢጣሊያ ጋር
/የኢጣሊያን ዳግም ወረራ/ና ደርግ ከ ኢህአዴግ
ጋር ናቸው።

ንግስት ዘወዲቱ (ከ1909-1922 ዓ.ም)

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ “የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያስፈሩትን ከሌሎች ጋር እያመሳከርኩኝና አጠር አጠር እያደረኩኝ አስነብባችኋለሁ፡፡

ዘወዲቱ ከአባታቸው ከአፄ ሚኒሊክና ከወሎ የወረኢሉ ባላባት ከተገኙ እናታቸው ወ/ሮ አብቸው በያን ሚያዝያ 22 ቀን 1968 ዓ.ም ተወለዱ፡፡ ንግስት ዘወዲቱ የተመረጡት የአፄ ሚኒሊክ ቀጥተኛ ልጅ ስለሆኑ ሲሆን ራስ ተፈሪ የተመረጡት ደግሞ ሰለሞናዊ ስርወ መንግስት የንጉስ ሳህለሥላሴ ዝርያ ስላላቸውና በፖለቲካ ብስለታቸው ነው፡፡

ንግስት ዘወዲቱ በ1893 ዓ.ም የወሎ የየጁ ባላባትና የእቴጌ ጣይቱ ወንድም የራስ ወሌ ብጡል ልጅ የሆነውን ራስ ጉግሳ ወሌን አግብተው በኡራኤል ቤተክርስቲያን አጠገብ የአሁኑ የአዲስ አበባ ከተማ አስተዳደር የጤና ጥበቃ ቢሮ ያለበት ላይ ይኖሩ ነበር፡፡ (ለዚህም ነዉ ሰፈሩ የንግስት ሰፈር እየተባለ የሚጠራው)፡፡

አፄ ሚኒሊክ ራስ ጉግሳ ወሌን የጎንደር ገዥ አድርገው ስለሾሙት ዘወዲቱና ጉግሣ አዲስ አበባም ጎንደርም ነበር የሚኖሩት፡፡

የካቲት 4 ቀን 1909 ዓ.ም በአራዳ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤ/ን ስርዓተ ንግስ ተደርጎላቸው “ንግስተ ነገስታት ዘወዲቱ ወለተ ለዳግማዊ ሚኒሊክ ስይምተ እግዚአብሔር” ተብለው በሊቀ ጳጳሱ እጅ ቅብዓ መንግስት ተቀብተው

ዘዉድ ሲጭኑ ራስ ተፈሪ ደግሞ ታላቁን
የሰለሞን ኒሻን ተሸልመዉ ለአልጋ ወራሽነት
የሚገባዉ ፀሎት ተደርጎ “ልዑል አልጋ ወራሽ”
ተብለዉ ተሰየሙ። በዚህ እለት
ከቤተመንግስት አልፎ የማያወቀዉ
የኤሌክትሪክ መብራት በአዉሮፓዉያኑ ድጋፍ
እስከ አራዳ ጊዮርጊስ ድረስ ተዘርግቶ የአዲስ
አበባ ህዝብ አዲስ ነገር አየ። በንግስት ዘዉዲቱ
የቤተመንግስቱ መኳንንት ደስ ሲሰኙ፣ በራስ
ተፈሪ አልጋ ወራሽነት ደግሞ አዉሮፓዊያን
ቆንስሎች ተደሰቱ። የንግስ ባዕሉም በደማቅ
ሁኔታ አለፈ።

ንግስት ዘዉዲቱ ሐይማኖታቸዉን
አጥባቂ፣ በፆም በፀሎት የተጉና የህይወታቸዉ
ሚዛን ወደ መንፈሳዊነቱ ያዘነበለ ነበር። ማንም
ሹም ያለስልጣኑ ያሻዉን ሲፈፅም “ለአገር
ከጠቀመ ይሁን ብያለሁ” ከማለት ወጭ እንደት
ያለስልጣኑና ያለ እኔ ፈቃድ” ማለትን
አያዉቁም ነበር። ይህን ያህል ፈላጭ ቆርጭ
ስልጣን ይዘዉ ሌላዉ ቀርቶ ፊት ለፊት
የመጣባቸዉን ጠላት እንኳ በአግባቡ
ተጋፍጠዉ አያዉቁም። በዚህም ነዉ ጥቂት
ፀሀፍት “ምስኪኗ ዘዉዲቱ” እያሉ
የሚጠሯቸዉ። “እርሰዎ በፆለተዎ ይርዱኝ፣ እኔ
እፈፅማለሁ” ይሉ ነበር አልጋ ወራሹ።
የዘዉዲቱ መልስ “እሽ” የሚል ነበር። ይህን
ማድረጉ ከሐይማኖት ሰዉ የሚጠበቅ ቢሆንም፣
ገደብ ያለፈ የዋህነታቸዉ ግን በስተመጨረሻ
ሳይጎዳቸዉ አልቀረም።

በንግስት ዘዉዲቱ ከተሰሩ ዋና ዋና
ስራዎች ዉስጥ ኢትዮጵያ የመንግስታቱ ማህበር
አባል መሆን (1916)፣ የኢትዮጵያ

የመጀመሪያው አዉሮፕላን መግባት(1921)፣
የመጀመሪያዎቹ 4 ኢትዮጵያዊያን ጳጳሳት
መሾም(1919)፣ ጊዮርጊስ የሚገኘው የአፄ
ሚኒሊክ የነሀስ ሐዉልት መሰራት(1923
የተመረቀበት ነዉ)፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ
ቤት(1914)፣ መጀመሪያ ለሴቶች ማዋለጃ ታስቦ
የተሰራው የአሁኑ ንግስት ዘዉዲቱ መታሰቢያ
ሆስፒታል ይገኙበታል፡፡

አልጋወራሽ ተፈሪ ቀስ በቀስ የንግስት ዘዉዲቱን
ስልጣን እየገዘገዙ ቆይተዉ በመጨረሻ
ዘዉዲቱን ማማከሩንም ትተዉ ታችኛዉ
ቤተመንግስት ዉስጥ ሆነዉ ስልጣኑን ሁሉ
ጠቅልለዉ ያዙ፡፡ በዚህ ሁኔታ እያሉ ግርማዊት
ንግስተ ነገስት ዘዉዲቱ ባልታወቀ ምክንያት
መጋቢት 24 ቀን 1922 አ.ም አረፉ፡፡

ምዕራፍ ስምንት

አፄ ኃይለስላሴ (ከ1923-1966)

ጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ“የኢትዮጵያ የ5ሺ ዓመት ታሪክ ከኖህ እስከ ኢህአዴግ” በሚለው መፀሀፋቸው ያሰፈሩትን ከሌሎች ጋር እያመሳከርኩኝና አጠር አጠር እያደረኩኝ አስነብባችኋለሁ፡፡

አፄ ኃይለስላሴ የአፄ ሚኒሊክ አክሰት ልጅ ከሆኑት አባታቸው ከራስ መኮነን ወልደሚካኤልና ከወሎ ባላባት ከተወለዱት እናታቸው ከወ/ሮ የሺመቤት አሊ ከሐረር ከተማ በ30 ኪ.ሜ እርቀት ላይ በምትገኘው ኤጀርሳ ጎሮ በተባለች ቦታ ተወለዱ፡፡

እናታቸው ወ/ሮ የሺመቤት ዓሊ ከተፈሪ በፊት 6 ልጆች ቢወልዱም ሁሉም እንደተወለዱ ሙተዉባቸዋል፡፡ አሁንም ተፈሪ ያለጊዜው በተረገዘ በ7ኛ ወሩ ተወለደ፡፡ ተፈሪ እንደተወለዱ ቤተዘመድ “እናቱ ካዩት እንደተለመደዉ ይሞታል” ብለዉ ህፃኑን ለእናቱ ሳያሳዩ ወስደዉ ዘመድ ቤት ማደግ ጀመረ /በባህል ሾተላይ ይባላል/፡፡ እናቱ የልጁን ሁኔታ በመልእክት ሲከታተሉ ከቆዩ በኋላ እንደገና አርግዘዉ ስለነበር ከ20 ወራት በኋላ መጋቢት 6 ቀን 1886 ዓ.ም በዚሁ በወሊድ ምክንያት አረፉ፡፡ እናም ተፈሪ የእናትን ጣእም ሳያዉቅ ነዉ ያደገዉ፡፡

ደጃዝማች ተፈሪ በ19 አመታቸው የንጉስ ሚካኤል /የመሐመድ ዓሊ/ የልጅ ልጅ

የሆኑትን ወ/ሮ መነንን አግብተዉ፤ የመጀመሪያ ልጃቸዉን ልዕልት ተናኘወርቅን በ1905ዓ.ም ወለዱ። ከዚያም በተከታታይ ልዑል አስፋወሰንን፤ ልዕልት ዘነብወርቅን፤ ልዕልት ፀሐይን፤ ልዑል መኮነንንና አቤቶ ሣህለስላሴን ወልደዋል።

(ንጉስ ሚካኤል፤ ልጅ እያሱ ቢሻርባቸዉም በወ/ሮ መነን በኩል እንደገና ቤተመንግስት መግባታቸዉ አልቀረም። አለቃ ታዬም ወሎ ተረግሟል ብለው የፃፉትም እውነት ይመስላል፤ አፄ ኃይለስላሴ አርጅተዉ ስልጣን እየለቀቁ ባለበት አመት ለመጀመሪያ ጊዜ የ1966ቱ ድርቅ ተከሰተ፤ ቀጥሎም ከ11 አመት በኋላ የ1977ቱ ድርቅ ተከሰተ፤ ኃይለስላሴ የመጨረሻው የወሎ ንጉስ ከመሆኑ አኝፃር ስልጣን ከወሎዎች እጅ እንደወጣ የድርቆቹ መከሰት የሚገርም ነገር ነው)።

ወደ ርዕሳችን ስንመለስ፤ ንግስት ዘዉዲቱ በሞቱ በ7ኛዉ ወር ጥቅምት 23 ቀን 1923ዓ.ም ነበር የጃንሆይ የስርዓተ ንግስ በዓላቸዉ በደማቅ ሁኔታ የተከናወነዉ። እነዚያ 7 ወራት በኢትዮጵያ ምድር እስከ አሁን ታይቶ የማይታወቅ የባዕል ማሸብረቂያ የተካሄደባቸዉ ናቸዉ። ንጉስ ነገስቱና እቴጌዋ የሚጓዙበት ሰረገላ ከጀርመን አገር መጣ። ልብሱ ሁሉ በወርቅና በሐር የተሸቆጠቆጠ ነበር። የአዲስ አበባ ክርንክስ ቤቶች ሁሉ እንዲወገዱ ተደረገ። የአዲስ አበባ መንገድ ሁሉ አስፓልት ሆነ። የከተማ ፖሊሶች ለመጀመሪያ ጊዜ አንድ አይነት ልብስ /ዩኒፎርም/ ለበሱ። ኡብዛኛዉ የአዲስ አበባ አካባቢ በኤሌክትሪክ መብራት አሸበረቀ። ዘዉዲቱ ያሰሩት የአፄ ሚኒሊክ ሐዉልትም

ለከተማዋ ዉበት ተብሎ በበዓሉ ዋዜማ ነበር
የተተከለዉ።

በበዓሉም እንግሊዝን ወክሎ የግሎስተር
መስፍን፣ ፈረንሳይን በመወከል ማርሻል ፍራንስ
ዴስፔሪ፣ ኢጣሊያን ወክሎ የሶቮይ ልዑል፣ ልዩ
አምባሳደር ያኩብ መሬይ አሜሪካን በመወከል፣
ጄ.ጂ.ዱስስኪ ፖላንድን በመወከል፣ ማክሲም
ማክሲም ጄራርድ ቤልጅምን በመወከል፣ ባሮን
ቢልት ስዊድንን በመወከል፣ ባሮን ፎን
ቫልትሀዉዘን ጆርመንን በመወከል፣ ዩንክሄር
ሄንድሪክ ሆላንድን በመወከል፣ ኢሳቡሮ ዮድቫ
ጃፓንን በመወከል፣ መሐመድ ቶፊቅ ናሲብ
ፓቫ ግብጽን በመወከል፣ መስፍን ፓ.ሜታክሳስ
ግሪክን በመወከል ... ወዘተ የተገኙ ሲሆን በዓሉ
15 ቀን ሲቀረዉ ጀምሮ አዲስ አበባ መግባት
ጀመሩ። ስፍር ቁጥር የሌላቸዉ ጋዜጠኞች
አዲስ አበባን አጥለቅልቀዋት ስለነበር የበዓሉን
ድምቀት የአለም ህዝብ ተከታትሎታል። ባጭሩ
በሀገሪቱ ብቻም ሳይሆን በአህጉሪቱም ታይቶ
የማይታወቅ ደማቅ የንግስ በዓል ነበርና
ሁሉንም አስደንቆ አልፏል።

በእለቱ ተፈሪ “ሞዓ አንበሳ ዘእምነገደ
ይሁዳ ቀዳማዊ ኃይለስላሴ ስዩመ እግዚአብሔር
ንጉስ ነገስት ዘኢትዮጵያ” ተብለዉ ቅብዓ
መንግስቱን ተቀብተዉ የወርቅ ዘዉዳቸዉን
የጫኑት በመናገሻ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤ/ን ነበር።
ከዚያም የእቴጌይቱ የዘዉድ መጫን ስነስረዓት
ቀጠለ። በእለቱም ወ/ሮ መነን የእቴጌነቱን
ዘዉድ ሲጭኑ ልጃቸዉ ልዑል አስፋወሰንም
አልጋወራሽ ተብሎ የወርቅ አክሊል ደፋ።
ስርዓቱ ተፈፅሞ ወደ ታላቁ ቤተመንግስት
ተመልሰዉ ዙፋናቸዉ ላይ ሲቀመጡ 101 ጊዜ

መድፍ ተተኮሰ። አዲስ አበባ ከተማም በንጉሥ ነገስቱና በእቴጌይቱ ፎቶግራፎችና በሰንደቅ አላማ አጊጣ፤ የደመቀው የኤሌክትሪክ ሙብራት ሳይቋረጥ ለአንድ ሳምንት ያህል እንዳሸበረቀች ቆየች።

አፄ ኃይለስላሴ ከንግስናቸው በኋላ ቀደም ሲል ጀምረውት የነበረውን አገራቸውን የማዘመን ስራ አጠናክረው ቀጠሉ። አፄ ኃይለስላሴ የሰሯቸውን ስራዎች መቁጠር /መዘርዘር/ አይቻልም። አሁን አገሪቱ ላይ የምናያቸው ከሞላ ጎደል ሁሉም ነገሮች በአፄ ኃይለስላሴ የተሰሩ ናቸው። ጃንሆይ ከዜሮ ተነስተው ነው ይችን አገር አዘምነውና አሰልጥነው እዚህ ደረጃ ላይ ያደረሷት። አገሪቱ ጃንሆይ እንዳስቀመጧት ነች ማለት ይቻላል።

ከአፄ ኃይለስላሴ ወዲህ የተሰሩ ስራዎችን መቁጠር ይቻላል። ሰይጣኖች ተሰባስበውበት የነበረው ደርግ የተባለው ቡድን /ግሩፕ/ ደብረዘይት አካባቢ የሚገኙትን የጦር መሳሪያ መጠገኛና ማምረቻ ተቋማትን ሲገነባ ከ1997ዓ.ም ወዲህ ያለው ኢህአዴግ ደግሞ በርከት ያሉ መንገዶችን፣ በርከት ያሉ ከት/ት ጋር የተያያዙ ስራዎችን፣ በርከት ያሉ የኃይል ማመንጫዎችን፣ በቴሌኮም በኩል የተወሰኑ ስራዎችን ሰርቷል። በስኳርና በባቡርም የጀመረው ስራዎች አሉ። አንድ የባቡር መስመር አዲስ ሌሎች የጀመረውም አሉ። ከ1997ዓ.ም በፊት የነበረው ኢህአዴግ ስራ ሰርቷል ማለት አይቻልም፤ ት/ት አካባቢ የተወሰኑ ቀላል እንቅስቃሴዎችን እያደረገ ነበር ጊዜውን ያሳለፈው። የደርግንና የኢህአዴግን እድሜ ብንደምረው ከአፄ ኃይለስላሴ እድሜ

ይበልጣል። አፄ ኃይለስላሴ የሰሩትን ስራ፣ ደርግና ኢህአዴግ ባንድ ላይ ከሰሯቸው ስራዎች ጋር ማወዳደር ማለት ግን አባይና ቀበናን ማወዳደር ማለት ነው።

ስለ ኢትዮጵያ በርካታ መፅሐፍትን የፃፉት አሜሪካዊ ሐሮልድ ማርክስ ጃንሆይን “የዘመናዊት ኢትዮጵያ አርክቴክት” ይሏቸዋል። ኢትዮጵያን በስልጣኔ ለማራመድ ስለሚጠቀሙበት ዘዴም፣ ጥንቁቅ ነበሩ ብለው ይገልፁዋቸውና ስልጣኔ አይቶ የማያወቀው ህዝባቸው ፈጣንና ድንገተኛ ማህበራዊ ለውጥ ሲፈጠር በህዝባቸው ላይ የጎንዮሽ ጉዳት እንዳያመጣ ይጠነቀቁ እንደነበር ይጠቁማሉ።

እናም ጃንሆይ በዚህ መልኩ ሀገራቸውን በከፍተኛ ፍጥነት እያዘመኑና እያሳደጉ ባለበት ወቅት ከ40 አመት በፊት የደረሰበትን ሀፍረትና ውርደት ለማስመለስ በድብቅ ለ40 አመት ያህል ሲዘጋጅ የቆየው የኢጣሊያ መንግስት፣ ሳይታሰብ ድንገተኛ ወረራ ጀመረ። የኢጣሊያ መንግስት በ1928ዓ.ም ከኤርትራ በመነሳት ድንገተኛና ይፋዊ ወረራውን ጀመረ።

የአድዋ ሽንፈት እንዳይደገም በሚል 500,000 ነጭና 100,000 ባሽባዙቆች /ኤርትራዊያን ወታደሮች/ ባጠቃላይ 600ሺ ሰራዊት፣ 400 የጦር ጀቶች፣ እጅግ በርካታ ታንክና መትረይስ፣ ጦርነቱን የሚመሩ 100 ምርጥ የተባሉ ጀኔራሎችንወዘተ ይዘው ወረራውን በሁለት አቅጣጫ ማለትም በሰሜንና በምስራቅ በፈጣን ሁኔታ ቀጠሉበት፡

በኢትዮጵያ በኩል ምንም አይነት ዝግጅት ስላልነበረና ስላልታሰበበት ይህን ድንገተኛ ወረራ በደመነፍስ ለመከላከል ተሞክረ:: የኢትዮጵያ ጀግኖችም እንደ ለመዱት ለሚወዷት ሀገራቸው የሚወዷትን ህይወታቸውን መስጠት ጀመሩ:: ሆኖም ኢጣሊያ ባደረገችው ከፍተኛ ዝግጅት ምክንያት ይዛዉ የተሰለፈችውን ዘመናዊ የጦር መሳሪያና ጋዝ መቋቋም አልተቻለም:: በርግጥ እዚህ ላይ በነጭ ፀሀፊዎችና በአብዛኛዎቹ የኢትዮጵያ ታሪክ ፀሀፊዎች መካከል ልዩነት አለ:: እኛ ኢትዮጵያውያን፣ በዚህ ጦርነት ጊዜ ኢትዮጵያ የተሸነፈችው በጦር በሳሪያ ብልጫ ነዉ እንላለን:: እንደ ነጭ ፀሀፊዎች ግን ኢትዮጵያ የጦር መሳሪያ ብልጫውን መቋቋም ትችል ነበር /አትሸነፍም ነበር/:: ኢትዮጵያን እንዲትሸነፍ ያደረጋት የጎጃሞች ክህደት ነዉ፣ ጎጃሞች የኢጣሊያንን መምጣት ከሸዋ አገዛዝ ለመገላገል የተፈጠረ ልዩ አጋጣሚ አድርገዉ ነበር የወሰዱት:: የጎጃሞች አመፅ አጠቃላ የሰራዊቱን የአንድነት ስሜት ገድሎታል፣ የወታደሩን ኢትዮጵያዊነት ስሜቱንና የእርስ በርስ መተማመኑን አዳክሞታል፣ የወታደሩን አቋም /ሀገራዊ አቋም/ ሰብሮታል...ወዘተ ይላሉ::

አንድርዜይ ባርትሌሚና ዮዳና ማንቴል-ኒየችኮ የተባሉ እንግሊዛውያን ፀሀፊዎች “የኢትዮጵያ ታሪክ” በሚለዉ መጻህፋቸዉ ያሰፈሩትና በዓለማየሁ አበበ የተተረጎመዉ መጻህፍ ዉስጥ የሰፈረዉ ፅሁፍ ቃል በቃል ሲቀመጥ:-

“ከረጅም ጊዜ አንስቶ ሲብላላ የቆየው በቀዳማዊ ኃይለስላሴ ላይ የተቃጣው የጎጃሞች አመፅ፣ በጦርነቱ ዋዜማ ላይ የንጉሥ ነገስቱን ሰራዊት አቋም አዳከሞታል። ጎጃሞች፣ ጦርነቱ ከአፄ ኃይለስላሴ አገዛዝ ለመላቀቅ ጥሩ አጋጣሚ ነው የሚል እምነት ነበራቸው። ጎጃሞች፣ ይህ “የሸዋ ንጉስ” ይላሉ እንጂ “ንጉስ ነገስት” የሚለው ቃል ከአፋቸው አይወጣም ነበር ይልና፤

ጦርነቱ እንደተጀመረ የመጀመሪያዎቹ ሳምንታት ውስጥ አንዳንድ የጎጃም መኳንንት ንጉሥ ነገስቱን እየተዉ ከየዕርስታቸው እየሄዱ ይቀመጡ ጀመር። በራስ ኃይሉ ተከተለሐይማኖት ቀስቃሽነት ግልፅ አመፅ ጀመሩ። በዚህም ምክንያት ታህሳስ 8 ቀን 1928 ዓ.ም ንጉሥ ነገስቱ ለጎጃም ህዝብ አዋጅ አስነገሩ። በዚህ አዋጅ ውስጥ ቀዳማዊ ኃይለስላሴ ከብዙው በጥቂቱ እንዲህ ብለዋል፡- የጎጃም ህዝብ ሆይ፣ ጠላት ሲመጣ ያለርህራሄ በጭካኔ ሐይማኖትህን ያስለዉጥህል፤ ሚስትህንና ሴት ልጆችህን ይነጥቅህል፤ ከአባቶችህ የወረሰከውን መሬት ይቀማህል። ለሀገርህ ለኢትዮጵያ ነፃነት፣ ለአርቶዶክስ እምነትህ ደምህን ታፈሳለህ እንጂ ትከዳኛለህ የሚል እምነት አልነበረኝም። ደጃች ገሠሠ፣ ፊታዉራሪ ታምራት፣ ፊታዉራሪ ገሠሠ ንጉሴ፣ ፊታዉራሪ ዘለቀ ካሳ፣ ፊታዉራሪ ዘለቀ ወሌ፣ ቀኛዝማች አየለ ኃይሉ፣ ቀኛዝማች መርዕድ ዋሴ፣ ቀኛዝማች ዘለቀ አስጌ ወዘተ የተባሉት ባላባቶች አገራቸውን ኢትዮጵያንና እኔን ንጉስ ነገስቷን ከድተዋል” ብለው አዋጅ አስነገሩ ይልና፤

ሆኖም ግን የታህሳስ፣ የንጉሥ ነገስቱ አዋጅ ምንም አድማጭ አላገኘም። ጎጃም ውስጥ ንጉሥ ነገስቱ፣ በአዋጁ፣ በሥም በጠቀሷቸው መኳንንት መሪነት ግልፅ ጦርነት ተቀጣጠለ። ከዚህ በኋላ አንድ ታማኝ ጦር ከግምባር ቀንሶ ወደ ጎጃም ማዘመት ግድ ሆነ። ይህ ጎጃሞች ያቀጣጠሉት የክህደት ጦርነት የኢትዮጵያን ሰራዊት አቋም /የአንድነት አቋም/ አዳክሞታል፡፡ ይህ በጎጃም የተቀሰቀሰው ሁከት በተለይ በሰሜኑ ግምባር ወሳኝ በነበረው የማይጨው ጦርነት ላይ የኢትዮጵያን ጦር ኃይል አቋም አዳክሞታል” ይላል።

ጎጃምና ጎንደር በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ለመጀመሪያ ጊዜ እንደ ታማኝ ተቆጥረው ጦርነት ላይ የተሰለፉት በዚህ ጦርነትና ደርግ ከኢህአዴግ ጋር ባደረገው ጦርነት ላይ ብቻ ነው። ይህ የሆነበትም ምክንያት ጎጃሞች የበፊቱን የአፄ ሚኒሊክን ቂም ይረሱታል ተብሎ ስለተገመተ ነበር ጥርጣሬው የቀረላቸው። ነገር ግን ጎጃሜዎች የበፊቱን በአፄ ሚኒሊክ የደረሰባቸውን ቂም አረሱትም ነበርና በአፄ ኃይለስላሴ ጊዜ የጣሊያንን መምጣት እንደ ልዩ አጋጣሚ ተጠቅመው በሸዋና በየጁ ላይ ቂማቸውን ለመወጣት ሞከሩ። በአድዋ ጦርነት ጊዜ ግን እራሳቸው አፄ ሚኒሊክ ስለነበሩና የቂማቸውንም መጠን ስለሚያውቁት በጥርጣሬ ጎጃሜዎችን ለብቻቸው ነበር ያሰለፏቸው፤ ስለሆነም ጦርነቱን ጥሩ በሆነ ሀገራዊ አቋም ማሸነፍ ተቻለ /ጦርነቱ በኢትዮጵያ አሸናፊነት ነደመደመ/። ነገር ግን ጎጃሞች ለመጀመሪያ ጊዜ ታማኝ ተደርገው በተሰለፉበት በዚህ

የጣሊያን ዳግሞ ወረራ ጦርነት ጊዜ የኢትዮጵያ
ወታደሮች ሀገራዊ አቋም ባየነው መልኩ
ስለተበላሸ ጦርነቱ በኢትዮጵያ ተሸናፊነት
ተጠናቀቀ /የውስጥ ባንዳ ካለ የውጭ ጠላትን
በርትቶ መዋጋት አይቻልም/። እናም
ጎጃሜዎች ወሎን /ሸዋና የጁን/ የተበቀሉ
መስሏቸው ለውጭ ጠላት በባንዳነት
በማገልገልና የውስጥ ውጋት በመሆን
ሀገራቸውን እንድትደፈር አደረጉ።

እናም የኢጣሊያ ሰራዊት የጦር መሳሪያ
ብልጫውንና ይህን የጎጃሞችን ባንዳነት
ተጠቅሞ፣ ልክ ጀርመን በድንገት የፈረንሳይን
ወታደሮች ጠርምሳ ፓሪስ እንደገባቸው ሁሉ
ጣሊያንም በድንገት የኢትዮጵያን ወታደሮች
ጠርምሳ አዲስ አበባ ገባች።

አፄ ኃይለስላሴ የተዘናጉት ኢትዮጵያ
በ1916ዓ.ም የመንግስታቱ ማህበር /ሊግ ኦፍ
ኔሽን/ አባል መሆን ስለቻለችና ከተፈራረሟቸው
ዉሎች ዉስጥ አንዱ ማንም ሀገር የመንግስታቱ
ማህበር አባል የሆነን አገር መወረር አይችልም
ስለሚል ነበር። እናም ጃንሆይ ይህንን ህግ
አምነው የጦርነትንና የመከላከያን ጉዳይ
እረስተውት ነበር።

ጃንሆይ ሰኔ 23 ቀን 1929ዓ.ም
ለመንግስታቱ ድርጅት አቤቱታ ለማቅረብ
ይኖሩበት ከነበረው ለንድን ተነስተው ወደ
ጆኔቭ በማቅናት፣ የዓለምን ህዝብ ህሊና ሰርስሮ
የገባ ንግግራቸውን ለጉባኤው አቀረቡ። “ህግ
ኃይልን ያሸንፋል ወይስ ኃይል ህግን ያሸንፋል ?
በአንድ ዉል ግርጌ የተፈረመ ፊርማ የሚረጋው

ፈራሚዎቹ መንግስታት የሚጠቅማቸው ከሆነ ብቻ ነውን ? እግዚአብሔርና ታሪክ ፍርዳችሁን ሲያስታውሱት ይኖራሉ” የሚሉ አረፍተ ነገሮች የተካተቱበት ሰፊ ንግግር ቢያደርጉም አንዳችም ፍሬ ሊያስገኝ አልቻለም፡፡

ፈረንሳይና እንግሊዝ፣ ኢጣሊያን አለመቃወማቸው፣ የተፈረመው ሊግ አፍ ኔሽን ውል የይስሙላ መሆኑን ከማሳየትም አልፎ፣ ጃማይካዊያን እንደሚሉት ንጉሱን ኑቢያ ሊያስብላቸው ቢቃ፡፡

ፈረንሳይንና እንግሊዝን እግዚአብሔርና ታሪክ ሳይዘገዩ ፈረዱባቸው፡፡ ወዳዉ ጀርመንና ኢጣሊያ የጦር ጓደኛ ሆኑ፡፡ መስከረም 1931ዓ.ም ጀርመን ከኢጣሊያ ጋር ተመሳጥራ ቴኮዝላቫኪያን በመውረር 2ኛውን የዓለም ጦርነት ጀመረች፡፡

በዚህ ምክንያት እንግሊዝ የኢትዮጵያን አርበኞች ለማገዝና ኢጣሊያን ከአፍሪካ ለማስወጣት ወሰነች፡፡ እናም ከሱዳንና ከኬንያ የተነሳው የእንግሊዝ ጦር በመጀመሪያ ጃንሆይን የጦሩ ሁሉ ጠቅላይ አዛዥ እንድሆኑ አደርጎ መረጠ፡፡ ንጉሱም የአገራቸውን ጀግኖች ከእንግሊዝ ወታደሮች ጋር እያስተባበሩና በእንግሊዝ የጦር አወሮጥላኖች እየታገዙ ኢጣሊያን ከኢትዮጵያ ጠራርገው በማስወጣት ሚያዝያ 27 ቀን 1933ዓ.ም አዲስ አበባ ገቡ፡፡ እናም ይህ ከ800ሺ በላይ ኢትዮጵያውያን ያለቁበት የኢጣሊያ ዳግም ወረራ የተቋጨበት ሚያዝያ 27 ቀን ብሔራዊ ባዕል ሆኖ ይታሰባል፡፡

ኢጣሊያ በ5 ዓመት ቆይታዋ የተወሰኑ መንገዶችን ከመስራት ወጭ ሌላ የሰራችው ቋሚ ነገር አልነበረም። እናም ንጉሱ ሀገሪቱን የመቀየር እንቅስቃሴቹውን እንደገና ካቆሙበት ጀመሩ። ፍፁም በሆነ የሀገር ፍቅርና ቀናነት አገሪቱን በሁሉም ዘርፍ በማይታመን ፍጥነት ቀየሯት። በዚህ መልኩ በተለይ እስከ 1953ዓ.ም ድረስ አገራቸውን በሰላም ሲገነቡ ኖሩ የኮሌጆች፣ የኒቨርስቲዎችና የምሁራኑም ቁጥር ከዘመኑ አንፃር ሲታይ ከፍተኛ ደረጃ ላይ ደረሰ።

ነገር ግን ከ1953ዓ.ም ጀምሮ የኮሌጆችና የዩኒቨርስቲ ተማሪዎች፣ አንዳንድ የአመፅ እንቅስቃሴዎችን ጀመሩ። ይህ የተማሪዎች የአመጽ እንቅስቃሴ ቀስ በቀስ እየጨመረና በሌላው የማህበረሰብ ክፍልና ወታደሩ ዘንድ ተቀባይነት እያገኘ መጣ። ሰራዊቱ ተማሪዎቹን በመደገፍ ስረዓቱን ከማሻሻል ጀምሮ እስከ መገርሰስ የቻሉ እንቅስቃሴዎችን አደረገ።

ንጉሱም እድሜቸው በጣም ስለገፋ ለተቃዋሚዎቹ በቂና ፈጣን መልስ መስጠት አልቻሉም ነበር። አልጋ ወራሻቸው አስፋወሰንም ስለታመመባቸው ተተኪውን ለህዝቡ ማሳወቅ አልቻሉም።

እናም ሰራዊቱ የተለያዩ ኮሚቴዎችን እያቋቋመ አንዳንድ የህዝብ ጥያቄዎች እንዲመለሱና ስረዓቱም እንዲሻሻል የማድረግ ሙከራውን ቀጠለ። ሰራዊቱ አቋቋሟቸው ከነበሩት 3 ኮሚቴዎች ውስጥ የመጨረሻው እነ ሻ/ቃ መንግስቱ ኃይለማሪያም ያሉበት “ደርግ” የተባለው ኮሚቴ ነበር።

2ኛዉ ኮሚቴ ከተበተነ በኋላ እነ ሻለቃ
 አጥናፉ አባተ ዉስጥ ዉስጡን በድብቅ
 እየተገናኙ ይዶልቱ ነበር። ወደ 80 የሚሆኑ
 የኮንጎ ዘማቾች ከተባበሩት መንግስታት
 የተሰጠን ገንዘብ አልተከፈለንም በሚል
 አንዳንድ የአመጽ እንቅስቃሴዎችን ጀምረዉ
 ስላልተሳካላቸዉ፣ የ4ኛ ክፍለ ጦርን እርዳታ
 ጠየቁ። እናም እነ ሻ/ቃ አጥናፉ ይህን አጋጣሚ
 ሊጠቀሙበት ፈለጉ። ሽ/ቃ አጥናፉ አባተ፣
 ሻ/ል እንዳለ ተሰማ፣ ሃ/ቃ አሊ ሙሳ፣ ሻ/ል
 ወንዶሰን ብርሃኑ የተባሉ መኮንኖች ወደ ኮንጎ
 ዘማቾቹ ስብሰባ ተቀላቀሉ። የኮንጎ ዘማቾችም
 ለዉጥ የማምጣትን ሀሳብ ካነሱ በኋላ
 ስብሰባዉ መልክ ይኖረዉ ዘንድ ሻ/ቃ አጥናፉን
 ሊቀመንበር አድርገዉ መርጠዉ ወደ 4ኛ
 ክ/ጦር የስብሰባ አዳራሽ ገቡ።

ከዚህም በኋላ ስብሰባዉ ዉስጥ ብዙ
 የ4ኛ ክ/ጦር አባላት ስለተቀላቀሉና ስለበዙ
 የተወሰኑት እንዲቀነሱ ተደረገ። በዚህ ስብሰባ
 የሚከተሉትን ዉሳኔዎች ወሰኑ።

1. የምድር ጦር ልዩልዩ ክፍሎች፣
 የአየር ኃይል፣ የባህር ኃይልና
 የፖሊስ ሰራዊት የየራሳቸዉን
 ወኪል መርጠዉ እንዲልኩ።
2. አዲስ አበባ ያሉት የሬድዮና
 የቴሌቪዥን ጣቢያዎች፣
 እንዲሁም ልዩልዩ ቁልፍ
 ቦታዎችን በጦሩ እንዲጠበቁ
 ማድረግ።
3. የስጋት ምንጭ ይሆናሉ ተብለዉ
 የሚገመቱ የሲቭልና የጦር

ባለስልጣናትን በቁጥጥር ስር
ማዋል፡፡

4. መለዮ ለባሹ /ወታደሩ/ ሁሉ
ለተጀመረው እንቅስቃሴ ድጋፍ
እንዲሰጥ ጥሪ ማቅረብ፡፡
5. ለንጉሥ ነገስቱ ታማኝነትን
መግለፅ ናቸው፡፡

በዚያኑ እለት ምሽት 2 ሰዓት ላይ
እነኝህን መንግስትን በአንድ ጊዜ ከስልጣን
ወጭ የሚያደርጉ ቁልፍ ወሳኔዎችን በፍጥነት
በተግባር እንዲተረጎሙ ያደረጉት ሻ/ቃ አጥናፉ
አባተ ናቸው፡፡ ባንድ ጊዜ ሁሉም ነገር
በወታደሩ ቁጥጥር ውስጥ ስለገባና ሊያስቸግሩ
ይችላሉ ተብለው የተገመቱ ቁልፍ ባለስልጣናት
በቁጥጥር ስር ስለሆኑ፤ መንግስት ዝም ብሎ
ከማየት ወጭ ምንም ነገር ማድረግ አልቻለም፡፡
፡ መንግስት እንቀሳቀሳለሁ ሲል እንቅስቃሴ
ያሳዩ ባለስልጣናት ተለቅመው ስለሚታሰሩ
ሁሉም ባለስልጣን አርፎ ተቀመጠ፡፡

በደረሳቸው መልእክት መሰረት አንዳንዶቹ
ቢዘገዩም በአገሪቱ ካሉ 40 ያህል ልዩ ልዩ የጦር
ክፍሎች አብዛኞቹ 3 አባላትን እየመረጡና
እየወከሉ ወደ አዲስ አበባ 4ኛ ከ/ጦር ጊቢ
ላኩ፡፡ ገሚሱ “ሂድ እስኪ የሚባለውን ሰምተህ
ና” ተብሎ የመጣ እንጂ ለጉዳዩ ብዙዎች
ትኩረት አልሰጡትም ነበር፡፡ ባጠቃላይ
ከሁሉም ክፍሎች የተወጣጣ ወደ 120 አባላት
ያሉት ኮሚቴ ስራውን ጀመረ፡፡

በሻ/ቃ አጥናፉ የሚመራው ይህ ኮሚቴ ሰኔ
21 ቀን 1966ዓ.ም በ4ኛ ከ/ጦር ግቢ ውስጥ
መቋቋሙን በፌድራ ይፋ ካደረገ በኋላ ለ4

ቀናት ያህል ጥቂት የቀድሞ ባለስልጣናትን
እየመረጠ በ4ኛ ክ/ጦር ግቢ ውስጥ ሲያስር
ቆየ። ሰኔ 26 ቀን ከምስራቅ ከአንበሳው ክ/ጦር
ልዩ ልዩ ክፍሎች የተወጣጡ 10 የ3ኛው ክፍለ
ጦር አባላት ደረሱ። ከነዚህ ውስጥ አንዱ
መንግስቱ ኃይለማሪያም ነበር።

ሻ/ቃ መንግስቱ በመጡ በመንግስቱ በተካሄደ
ስብሰባ፣ መንግስቱ እጃቸውን በማወጣት
“....ለመሆኑ ወደዚህ እንዲንመጣና ድጋፍ
እንዲንሰጥ የጠየቃችሁን ምን አላማ ይዛችሁ
ነዉ ? ምን ለመስራት ነዉ አላማችሁ ?” የሚሉ
ጥያቄዎችን አቀረቡ። ሻ/ቃ አጥናፉም
“ተወክላችሁ የመጣችሁት መለዩ ለባሾች ምን
እናድርግ ? እንደት እናድርግ ? አላማችንስ ምን
ይሁን ? የሚሉትን ጥያቄዎች በጋራ
እየተወያየንና እየወሰንን ለህዝቡ ለዉጥ
እንዲናመጣ ነዉ” ብለዉ መለሱ። ሻ/ቃ
መንግስቱም “ከምስራቅ እየመራሁ
ያመጣኋቸዉ መለዩ ለባሾችና እኔ ስብሰባዉን
የምንቀበለዉ ለህዝብ መሰረታዊ ለዉጥ
የሚያመጣ አንድ እቅድ ካለን ብቻ ነዉ።
መለዩ ለባሹ ጥቃቅን ጥያቄዎችን እያነሳ
ዘላቂነት የሌላቸዉ መልሶችን እየተቸረ ወደ
ጦር ሰፈሩ መመለስ የለበትም። እንደዚህ
አይነቱን ተግባር ለመፈፀም ከሆነ ከቡድኔ ጋር
ወደ መጣሁበት እመለሳለሁ። በጎ ምኞት ብቻ
አይበቃም፣ መርህ ያስፈልጋል፣ ወደ ተግባር
የሚለወጥ እቅድ ያስፈልጋል” በማለት
የተናገሩት ንግግር በሁሉም ተሰብሳቢዎች ዘንድ
ትኩረትን አስገኘላቸዉ።

ከዚህ ደቂቃ የሻይ እረፍት በኋላ ወይይቱ
ቀጥሎ ከአባላቱ “አዲስ እቅድና ፕሮግራም

የምናወጣ ከሆነ ለምን አዲስ ሊቀመንበር
አንመርጥም” የሚል ሀሳብ ተነሳ። አናም
እንደገና ምርጫ ተካሂዶ ሻ/ቃ መንግስቱ
ሊቀመንበር፣ ሻ/ቃ አጥናፉ ም/ሊቀመንበር፣
ገብረየስ ወ/ሃና ፀሀፊ ሆነው ተመረጡ። ም/ሊ
ቀመንበሩንና ፀሀፊውን የመረጧቸው
ተሰብሳቢውን አስፈቅደው እራሳቸው ሻ/ቃ
መንግስቱ ናቸው።

ቀጥለውም ሻ/ቃ መንግስቱ ንዑስ
ኮሚቴዎችን በማቋቋም ስራቸውን ሲጀምሩ፣
የፖለቲካና የወጭ ጉዳይ ኮሚቴ፣ የኢኮኖሚ
ኮሚቴ፣ የመከላከያ ኮሚቴ፣ የሶሻል ጉዳይ
ኮሚቴ፣ የህዝብ ደህንነት ኮሚቴ፣ የአስተዳደርና
ህግ ኮሚቴ፣ የእስረኞች አስተዳደር ጉዳይ
ኮሚቴ፣ የስራ መቆታጠሪያ ኮሚቴና የጽህፈት
አገልግሎት ኮሚቴ የተባሉትን ኮሚቴዎች
በማቋቋም ነበር።

ቀጥሎም “መፈክራችን ምን ይሁን ?”
የሚል ጥያቄ ተነሳ። መንጌም ፈጥነው
“ኢትዮጵያ ትቅደም” አሉ። በእርግጥ ይች
መፈክር የአዶልፍ ሂትለር “ጀርመን ትቅደም”
ናት። በኢትዮጵያ ምድር ግን መንጌ
የመጀመሪያው ናቸው። የኮሚቴውንም ስም
አንድ ግለሰብ የግእዙን ቃል አጣቅሰው “ደርግ”
አሉት። የአማርኛ ትርጉሙ ያዉ ኮሚቴ ማለት
ነው።

ደርግ የመንግስትን ስልጣንን መቦርቦርን
ነበር ቅድሚያ ሰጥቶ መስራት የጀመረው።
ይህንንም ሲያደርግ ለንጉሰ ነገስቱ ያለውን
ታማኝነት በተደጋጋሚ እየገለፀ የነበረ ሲሆን
ጃንሆይም እውቅና አልነፈጉትም። ደርግም

ከተለያዩ ወገኖች ትኩረት አገኘ። በተለይ የስልጣን ጥም ያለባቸውና ለለውጥ ስንታገል ቆይተናል የሚሉት ምሁራን ያችን ያበቃላት ወንበር ለመቅለብ ከደርግ ተጣበቁ። እናም ደርግ በአጭር ጊዜ ውስጥ ስር ሰደደ።

ከዚህ በኋላ ለንጉሱ ተከታታይ ጥያቄዎችን ማቅረብ ጀመሩ። ጃኖሆይም ከሌላ አመፀኛ እነዚህ ትንንሾች ሳይሻሉኝ አይቀሩም፤ ጀነራሎች ቢሆኑ እንጂ እነኝህ ዙፋን አይመኙም ብለው ያሰቡ ይመስላል የጠቋቸውን ጥያቄዎች ሁሉ እምቢ ያሉበት ጊዜ አልነበረም።

ደርግ መጀመሪያ ለንጉሱ ያቀረባቸው ጥያቄዎች “...ለፖለቲካ እስረኞችና ሰደተኞች አጠቃላይ ምህረት እንዲታወጅ” የሚል ሲሆን ጃኖሆይም እምቢ አላሉም። ቀጥሎም ሙሰኛና የለውጥ እንቅፋት የሆኑ ታላላቅ ባለስልጣናትና የጦር ጀነራሎች በቁጥጥር ስር እንዲወሉ ተጠይቆ፤ ሳይወል ሳያድር ባለስልጣናት በየቦታው እየተለቀሙ ይታጎሩ ጀመር። በዚህ ስልት የዚያ ግዙፍ ግንድ ቅርንጫፎች ተመልምለዉ አለቁ። ደርግ /መንግስቱ/ ምንጠራውን በማጧጧፍ፤ ጦር አዝምተው ጉዳት ያደርሱብናል ብሎ የገመታቸውን ታላላቅ ባለስልጣናት አጉሮ በመጨረሱ፤ ከዚህ በኋላ የጃኖሆይ መንግስት ለደርግ ስጋት እንደማይሆን አረጋገጠ።

ይህንንም ተከትሎ አንዳንድ የደርግ አባላት እየባከኑና እየነቁ መጡ። ሊቀመንበር መንግስቱ እያዘናጋ ሳያስቡት በስልት እንቅፋቶቹን እየጠረገና ደጋፊዎቹን /ቲፎዞዎቹን/ በዙሪዉ

እየሰበሰበ መንግስት እየሆነ ነው። ፈጣኑ መንገድ
ደግሞ አንዳንድ የኮሚቴው አባላት እየነቁ
ሲመጡ የስልጣን ሽኩቻ ከመፈጠሩ በፊት
መጋረጃ /ኮፍያ/ የሚሆን ሰው ከላዩ ላይ /ከፊት
ለፊት/ ማስቀመጥ እንዳለበት ወሰነ።

እናም በጦሩ ውስጥ እጅግ ታዋቂና
ተወዳጅ የሆኑትን ጀኔራል አማን ሚካኤል
አንድምን “የኮሚቴው መሪ እንዲሆኑ
ይሹሙልን” የሚል ጥያቄ ከሌሎች ጥያቄዎች
ጋር አጣምሮ የያዘ፤ በሻ/ቃ ተስፋዬ ገብረኪዳን
የሚመራ የደርግ ሉክ ወደ ጃንሆይ ተላከ።
የተላከውንም ፅሁፍ ሻለቃ ናደዉ ዘካርያስ
በንጉሱ ፊት አነበበ። ንጉሱም በጣም
ተቆጥተው “ሹዋሚና ሻሪ እናንተ መሆናችሁ
ነው” በሚሉና በሌሎችም ጥያቄዎች
አፋጣጧቸው። የሉዕካን ቡድኑ አባላትም
ጥያቄው የእነሱ ሳይሆን የሰራዊቱ መሆኑን
አስረድተው ጀኔራል አማንን አሹመው ተመለሱ
/በኋላ ደርግ ጀኔራል አማንን ገድሏቸዋል።
ጀኔራል አማን ሁኔታውን እንዳይ ስልጣን
እንደማይሰጧቸው ሲያውቁ ሌሎች ጀኔራሎችን
ይቀሰቅሱባቸው ጀመር፤ በዚህ ምክንያት ደርግ
ይዞ ሊያስሯቸው እጅ እንዲሰጡ ሲጠየቁ ተኩስ
በመክፈታቸው፤ በተኩስ ልውውጡ ተገደሉ።
ጀኔራል አማን በሰራዊቱ ዘንድ እጅግ ይወደዱ
ስለነበር ደርግ፤ የጀኔራል አማን ሞት ትኩረት
እንዳይሰጠው ለማድረግ፤ ወዳው ማታ
ታስረው የነበሩ ሌሎች 60 አዛውንቶችን ገደለ፤
ከዚህ ጊዜ ጀምሮ መግደል የደርግ ባህል ሆኖ
ቀረ። እናም የ60ቹ ሰዎች ሞት ምክንያት
ጀኔራል አማን ናቸው ማለት ነው፤ መግደል
የደርግ ባህል ሆኖ የቀረውም በጀኔራል አማን

ምክንያት ነው፡፡ ወደ ርዕሳችን ስንመለስ፤
ደርግ ቀጥሎም ጠቅላይ ሚኒስትር
እንዳልካቸው መኮነንን ሽሮ እንዲታሰሩ
በማድረግ በምትካቸው በሲቭሉ ማህበረሰብ
ዘንድ ታዋቂና ተወዳጅ የነበሩትን ልጅ ሚካኤል
እምሩን ሾመ፡፡

በመጨረሻም ጥቂት የደርግ አባላት ወደ
ቤተመንግስት ሄደው እልፍኝ አስከልካያቸውን
ጀኔራል አሰፋን ለማሰር ሲሞክሩ ንጉሱ እርጅና
በተጫነው ከባድ ቁጣ “እሱ ደግሞ ምን አደረገ
ነው የምትሉት ? የፈለጋችሁትን ውሰዱ! እሱን
ግን አትነኩትም! አለዚያ እኛንም እሰሩን!”
ብለው አንባረቁባቸው፡፡ ደርግም ለጊዜው
ቢተወላቸውም ጀኔራሉ ማታ ወደ ቤታቸው
ሲሄዱ ተይዘው ታሰሩ፡፡

አሁን ደርግ የቀረው እንቅፋት የለም፡፡
በጃንሆይ ዙሪያ የነበሩ ወፋፍራም ባለስልጣናት
ሁሉ ተለቅመው አልቀዋል፡፡ የቀሩት ራሳቸው
ጃንሆይ ከጥቂት አሽከሮቻቸው ጋር ብቻ ነው፡፡
መስከረም 2 ቀን 1967ዓ.ም ሌሊቱን በጀኔራል
አማን ትእዛዝ ቤተመንግስቱን በታንክና
በወታደር አስከብበው አደሩ፡፡ ማለዳ ላይ 13
አባላት ያሉት የደርግ ልዑክ ቤተመንግስት ገባ፡
፡ ሻ/ል ደበላ ዲንሳ በጃንሆይ ፊት የኮሚቴውን
የወሳኔ ቃል አነበበ፤ “....ለሀገርና ለህዝብ
ደህንነት ሲባል በዛሬው እለት ግርማዊ ቀዳማዊ
አፄ ኃይለስላሴ ከስልጣን ወርደዋል፤
ለደህንነተዎ ሲባልም አስተባባሪው ኮሚቴ
ወዳዘጋጀለዎት ቦታ እንዲሄዱ ተወስኗል....”
የሚል ጭብጥ ያለው ሀተታ ተነበበላቸው፡፡

በመጨረሻ ንጉሥ ነገስቱ መናገር ጀመሩ፡-
 “...ያነበባችሁትን ሰምተናል፤ በየጊዜው
 የሚለዋወጠው ነገር ለአገር የሚጠቅም ነገር
 እስካለበት ችግር የለውም፡፡ የኢትዮጵያን ታሪክ
 ጠብቃችሁ **ማልማት** ከቻላችሁ የእኛ ታሪክ
 እዚህ ላይ ያበቃል፤ ካልቻላችሁ የእናንተ ታሪክ
 እዚያ ላይ ያቆምና የእኛ ይቀጥላል፡፡ አገራችንና
 ህዝባችንን በምንችለው አገልግለናል፡፡
 የኢትዮጵያ ህዝብ እድል የእኛን መወገድ
 የሚጠይቅ ከሆነ ግን ስራችንን አቁመን
 ማንኛውንም ነገር ለመቀበል ዝግጁ ነን፡፡ አሁን
 ተራው የእኛ ነው ካላችሁ ኢትዮጵያን ጠብቁ”
 ብለው አበቁ፡፡ ደርግም ባዘጋጀላቸው
 ቮልስዋገን መኪና ወደ 4ኛ ክፍለ ጦር ግቢ
 ይዟቸው በረረ፡፡ የደርግ አብዮት ተሳካ።
 ጃንሆይም በተወለዱ በ83 አመታቸው
 መስከረም 2 ቀን 1967ዓ.ም ስልጣናቸውን
 ለቀቁ፡፡

ጃንሆይ ከቤተመንግስት ተወስደው
 በ4ኛ ክ/ጦር ግቢ ውስጥ በቁም እስር
 ቆይተው፤ እንደገና ደግሞ ወደ ቤተመንግስቱ
 ግቢ ተመልሰው በአንድ መካከለኛ ቤት
 ገብተው እንዲኖሩ /እንድታሰሩ/ ተደረገ፡፡ ከጊዜ
 በኋላ ፊኛቸውን መታመማቸው ተገለፀ፡፡ ፕ/ር
 አስራት “ወጭ አገር ሂደው መታከም
 አለባቸው” በማለት ደርግን ጠየቁ፡፡ ደርግ ግን
 እዚሁ ይታከሙ እንጂ ወጭ የማይሞከር
 እንደሆነ ወስኖ፤ እዚሁ እንዲታከሙ ተደረገ፡፡
 ንጉሱም እንደ ታከሙ ማገገም ቢጀምሩም፤
 ደርግ /መንግስቱ/ ያች ወጭ አገር ሂደው
 ይታከሙ የምትለው ጥያቄ ትክክለኛው ጀመር፡፡

እናም ደርግ ይችን የህመም አጋጣሚ ተጠቅሞ
አፋጣኝ እርምጃ ለመውሰድ ወሰነ።

የመንግስቱ ኃይለማሪያም ልዩ ጠባቂ
ጦር አዛዥ የነበሩት ሻ/ል ተስፋዬ ርስቴ ከ12
አመት እስር ከወጡ በኋላ ባሳተሙት መፀህፍ፣
ነሐሴ 20 ቀን 1967ዓ.ም ተረኛ አብሮ
የሚያድር አልባሻቸው ከንጉሱ መኖሪያ ለማደር
ሲሄድ፣ በኮ/ል ዳንኤል አስፋው አማካኝነት
“ለዛሬ ማደር አያስፈልግህም” ተብሎ
እንዲመለስ እንደተደረገና ሌሊቱንም አፍኖ
እንዲገድል የተላከው ወታደር ህሊናው እምቢ
ብሎት እየተርበተበተ በመቸገሩ ራሱ ዳንኤል
አስፋው አፈናውን እንደፈፀመው አስፍረዋል።

ደርግ በዚህ መልኩ ከገደለ በኋላ
ቀብራቸው ላይ ችግር ሊፈጠር ይችላል በሚል
ፍራቻ የሚከተለውን ፈፀመ። ስለ
አቀባበራቸው ምስክርነት የሰጡት
የቤተመንግስቱ የጥገና ክፍል ኃላፊ የነበሩት
መሐንዲስ ጥላሁን ኪዳኔ “ነሐሴ 21 ቀን ከጧቱ
2:30 ሰዓት ላይ በመርዕድ ንጉሴ ተጠርቶ፣
የከፈን ጨርቅና የሬሳ ሳጥን እንዳቀርብ
ተጠይቄ.....ሰጥቻለሁ። ከቀኑ 7 ሰአት ላይ
ሦስት 303 የሆኑ ጉድጓዶች አስቆፈርኩ።
አራተኛ ጉድጓድም በሌሎች ሰዎች ተቆፈረ።
ጉድጓዶቹ 4 የሆኑት እኛ እንዳናውቅ መሰለኝ።
ጉድጓዶቹን በዳንኤል አስፋው ትእዛዝ
በኮንክሪት ዘጋኋቸው፣ በአጭር ጊዜም
በጉድጓዶቹ ላይ የፕሬዝዳንቱ ቢሮ ተሰራ”
ብለዋል። ኢህአዴግ ሲገባ ኮ/ል ስለሺ መኩሪያ
ቦታውን ካሳዩ በኋላ 8 ሜትር ተቆፍሮ 303
ሜትር ቱቦ ተገኘ፣ በኮ/ሉ መሪነት እንደገና ወደ
ዉስጥ 3 ሜትር ሲቆፈር የንጉሱ አፅም ተገኘና

በሙሉ ወጥቶ ስላሴ ቤተክርስቲያን እንዲያርፍ ተደረገ።

እንግዲህ ወሎ ከዛግዌ ስርወ መንግስት የመጀመሪያው ንጉስ መራ ተክለሃይማኖት 912 ዓ.ም ጀምሮ እስከ አፄ ኃይለስላሴ 1967 ዓ.ም ድረስ ለ1055 አመት ያህል ኢትዮጵያን ሲመራ፣ ጣልያ የገቡት አፄ ዮሃንስና ግራኝ አህመድ ብቻ ናቸው። ግራኝ አህመድ 15 አመት፣ አፄ ዮሀንስ 17 አመት፣ በአጠቃላይ 32 አመት ጣልያ ሲገቡ፣ ቀሪውን 1023 አመት ያህል ኢትዮጵያን የመሩት የወሎ ነገሰታት ነበሩ።

ወሎ ይህን ያህል ዘመን ሀገሪቱን ሲመራ በብሄር ብሄረሰቦች መካከል አንድም ችግርና አድሎ ተፈጥሮ አያወቅም። የወሎ አገዛዝ ከብሄር አድሎ እጅግ ነፃ ከመሆኑ የተነሳ ብሄረሰቦች ሊጠቅሱት የሚችሉት በደል ስለሚያጡ፣ አንዳንዶች እንደ ህፃን ልጅ የተተራረቡትንና የተሰዳደቡትን ሲጠቅሱ ይስተዋላሉ። አንዳንድ ይቃወሙ የነበሩ የፖለቲካ ድርጅቶችም ህዝብ የሚቀሰቅሱበት በደል ስለሚያጡ፣ እንደ ህፃን በርካታ የትረባ ቃላቶችን እራሳቸው አዘጋጅተው እያሰራጩ፣ ህዝቡን እንደዚህ እየተባልክ እየተሰደብክ ነው እያሉ ለመቀስቀስ ይሞክሩነበር። ይህ እንግዲህ ምን ያህል ሊጠቅሱት የሚችሉት በደል እንዳጡና የወሎ አገዛዝ ምን ያህል ንፁህ እንደ ነበር ያሳያል። አንዲት ወረዳ ብቻዋን ሀገር ብትሆን እንኳ በቀበሌ መተራረብ አይቀርም። የሚገርመው ነገር የሁሉም ብሄረሰቦች ስድብ አታውቁም የሚል ነው፤ ሁሉም ትረባዎች “እረ እነሱ እኮ ምንም አያውቁም”፣ “እረ እነሱ

ደግሞ ምን ያውቃሉ” ወዘተ የሚሉ ነበሩ፤ “ፈሪ ናቸው” ተብለው የተተረቡ የሉም፤ ምንአልባት በጊዜ ብዛት ምክንያት ፈሪ ወደሚለው አቅጣጫ ተቀይረው እንደሆን እንጂ ስድቦች በሙሉ ካለማወቅ ጋር የተያያዙ ነበሩ። እናም እጅግ የሚገርመው ነገር የማናውቀው ነገር ምንድን ነው? ብሎ እራሱን የሚጠይቅ አለመኖሩ ነው። ፈሪ የሚል ትረባ አለመኖሩና አያውቁም የሚለው ትረባ በዚህ መጠን ትኩረት ማግኘቱ በጣም የሚገርም ነገር ነው። ስለዚህ ተሰዳቢዎቹ የማያውቁት በዚህ መጠን ትኩረት ያገኘ እጅግ ትልቅ ነገር /ሚስጥር/ አለ ማለት ነው።

አያውቁም የሚለው ነገር የተጀመረው የአፄ ሚኒሊክ መጨረሻ ዘመን አካባቢ ላይ ቢሆንም በጣም ጎልቶ የነበረው ግን በአፄ ኃይለስላሴና በደርግ ዘመን ነበር። ትረባው በአፄ ሚኒሊክ መጨረሻ ዘመን ላይ ከጀመረና ስድቦች በሙሉ ምንም አታውቁም የሚሉ ከሆኑ በዚያን ዘመን የማናውቀው ነገር ምንድን ነበር? ሳይንሱን ነው የማናውቀው? /በዚያን ዘመን ኢትዮጵያ ምንሽር ትሰራ ነበር? በልጅግ ትሰራ ነበር? ፣ ጓንዴ ትሰራ ነበር? ትምህርት እራሱ የተጀመረው በአፄ ሚኒሊክ ዘመን ነው/። ስለዚህ በዚያን ዘመን የሚታወቅ ሳይንስ ካልነበረ ፣ የማናውቀው ሀገራችንን ነው ማለት ነው፤ የኢትዮጵያን የታሪክ ሚስጥር አናውቅም ማለት ነው፤ ሀገሩን የማያውቅ ማለት ደግሞ ወላጆቹን /እናትና አባቱን/ የማያውቅ ማለት ነው።

ሀገር ማለት ምን ማለት ነው? ሀገር ማለት የወለደህ ምድር ማለት ነው /ሀገር ማለት ወላጅ

ምድር ማለት ነው፤ አብዛኞች እናት ሀገራችን
 ይላሉ፤ ጥቂቶች ደግሞ አባት ሀገራችን ይልሉ፤
 ሁለቱም እናትም አባትም ወላጅነትን
 ያመለክታሉ። የወለደህን /ያበቀለህን/ ምድር
 የሚቀማህ የለም፤ እራሱ ወልዶህልና የምድሩ
 ባለቤት አንተ ነህ፤ ነገር ግን ያልወለደህ ምድር
 ከሆነ ዜግነት ቢሰጡህም ያንተ አይደለም
 /ሰጡህ ማለት ባለቤት አልነበርክም ማለት
 ነው፤ ምድሩ አልወለደህም ማለት ነው፤ ምድሩ
 እራሱ የወለዳቸው የእራሱ ልጆች አሉት ማለት
 ነው፡፡ ስለዚህ የወላጅህን የኢትዮጵያን የታሪክ
 ሚስጥር የማታውቅ ከሆነ ምንም አታውቅም
 ተብለህ ብትሰድብ የሚገርም ነገር አይደለም
 ማለት ነው። ሆኖም ተሰዳቢዎቹ የማናውቀው
 ሚስጥር ምንድን ነው ብለው እራሳቸውን
 ከመጠየቅ ይልቅ በስድቡ ይናደዱ ነበር፤ ይህ
 እንግዲህ ሌላ የሚያናድድ ነገር
 እንዳልተፈጠረና የወሎ አገዛዝ ምን ያህል
 የብሄር አድሎ የሌለበትና ንፁህ እንደነበር
 ያሳያል።

ሆኖም የወሎ ነገስታት ሀገሪቱን ለ1023
 ዓመት ያህል ሲመሩ ለሀገሪቱ መጥፎ ባይሆኑም
 ለወሎ ህዝብ ግን ካለበት ተፈጥሯዊ ችግር
 አንፃር ያደረጉለት የተለየ ነገር የለም። የገዥ
 መደቦቹ ለራሳቸው እንጂ ለህዝቡ ዴንታ
 አልነበራቸውም። ሌላው ቀርቶ የወሎን የዝናብ
 ስርጭት ለማስተካከል እንኳ አልሞከሩም።

ቀደም ሲል እንዳስቀመጥነው የዝናብ
 ስርጭትን ማስተካከል ይቻላል። የዉሀ አካላት
 ልክ እንደ ጫካዎች ዝናብ የመሳብ ኃይል
 አላቸው። አንድ አካባቢ ዉስጥ በርካታ የዉሀ
 አካላት ካሉ ከእነሱ የሚተነዉ ዉሀ

የአካባቢውን አየር እርጥብ እንዲሆን ያደርገዋል። አየሩ እርጥብ ከሆነ ደግሞ ወደ አካባቢው የሚገባው ደመና በቀላሉ ወደ ዝናብ ይቀየራል። የዉሀ አካላት የሌሉበት አካባቢ ከሆነና አየሩ ደረቅ ከሆነ ግን ወደ አካባቢው የሚገባው ደመና ወደ ዝናብ ከመቀየር ይልቅ አልፎ ይሄዳል። እናም በወሎ፣ በትግራይ፣ በአፋርና በሱማሌ አካባቢ ሰፋፊ ዉሀ የሚይዙ ግድቦችን/water reservoirs/ በመገንባት የአካባቢውን የዝናብ ስርጭትን ማስተካከል ይቻል ነበር።

ኢህአዴግ የተንዳሆንና የተከዘን ግድቦች መስራቱ ለወሎና ለትግራይ ህዝብ ከፍተኛ ጥቅም አለዉ። በ2007 ዓ.ም የተከሰተዉ የኢሊኖ ድርቅ ወሎንና ትግራይን በቀላሉ ያለፋቸዉ እነዚህ ግድቦች ባደረጉት አስተዋፆ ነዉ ብሎ መገመት ይቻላል። ቀደም ሲል ጀምሮ በወሎ፣ ትግራይ፣ አፋርና በሱማሌ አካባቢ በርከት ያሉ ግድቦች ቢገነቡ ኖሮ ወሎ፣ ትግራይ፣ አፋርና ሱማሌ ያለምንም ስጋት የተስተካከለ የክረምት ዝናብ ማግኘት ይችሉ ነበር። እናም የወሎ ነገስታት አገሪቱን እጅግ በጣም ረጅም ለሆነ ጊዜ ያህል ሲመሩ የዝናቡን ሁኔታ ለማስተካከል አልሞከሩም ነበር። :

የወሎ ነገስታት ለወሎ ህዝብ የተለዩ ጥቅም ባይኖራቸዉም፣ ለሀገሪቱ ግን ከሌሎች ነገስታት አንፃር ሲታይ እጅግ የተሻለ ስራ ሰርተዋል። ከአፄ ኃይለስላሴ ስልጣን የነጠቀዉ ደርግ የራሱን ፀባይ ማስተካከል አቅቶት የራሱ ፀባይ ከሚያመነጫቸዉ ታጋዮቹ ጋር እየታገለ አንድም ቀን የተረጋጋ ስልጣን ሳይዝና ለሀገሪቱም አንድ ነገር ሳይሰራ ሞተ።

የደርግ ተፈጥሯዊ ጥላት በመባል የሚታወቀው ኢህፓ ደርግን ገድሎ እሱም ሞተ። ደርግን የጣሉት ሦስት ድርጅቶች ናቸው፤ እነሱም ኢህፓ፣ ህወሀትና ሻዕቢያ ናቸው። ደርግን ሰይጣን እንዲሆን በማድረግ ከህዝብ የነጠለውና ህወሀትንም ሻዕቢያንም ያፈረጠማቸው ኢህፓ ነው። ህወሀትና ሻዕቢያ በቂ ወታደር ያገኙት በቀይና በነጭ ሽብሮች ጊዜ ነበር። የህወሀትና የሻዕቢያ አብዛኛው ወታደር ወይ ዘመድ ተገድሎበት ነው ካልሆነ ደግሞ እራሱ ሊገደል አምልጦ ነው። ስለዚህ ለሁለቱ ድርጅቶች ዋናውን ስራ የሰራላቸው ኢህፓ ነው ማለት ነው። የሦስቱንም ድርጅቶች ታሪክ አመዛዝንን ስናስቀምጠው ኢህፓ 45%፣ ህወሀት 35%፣ ሻዕቢያ 20% ደርግን የመጣል አስተዋፆ አድርገዋል። ህወሀት ባትኖር ኖሮ ሻዕቢያ ደርግን አይጥለውም ነበር፤ ሲጀመር በቀይ ኮከብ ዘመቻ ይደመሰስ ነበር።

ሻዕቢያ ባይኖርም ህወሀት ደርግን ትጥለው ነበር፤ ሻዕቢያ እዚያው አፋቤት እያለ ህወሀት ሸዋ ደርሳ ነበር። ሁለቱም ድርጅቶች ባይኖሩ ኢህፓ ደርግን ይጥለው ነበር፤ ህዝቡ ሲጨፈጨፍ ጫካ ውስጥ ወደ ነበሩ ሌሎች ድርጅቶች መሄዱ አይቀርም ነበር /ደርግ አማራና አሮሞን አይንከባከብም ነበር/። ስለዚህ ኢህአዴግ ደርግ የወደቀው በሁሉም ብሄረሰቦች የጋራ ትግል ነው የሚለው እውነቱን ነው ማለት ነው።

እናም ደርግ ከራሱ ፀባይና ተፈጥሮ ጋር ታግሎ ከሞተ በኋላ ስልጣን የያዘው ኢህአዴግ፣ እስከ 1997ዓ.ም ድረስ ት/ት አካባቢ አንዳንድ ቀላል እንቅስቃሴዎችን እያደረገ ተኝቶ ቆየ።

በ1997ዓ.ም ኢህአዴግ በህዝብ ተቀስቅሶ ከእንቅፋ ነቅቶ ተነሳ። ከተኛበት የተነሳው ኢህአዴግ እስከ 2007 ዓ.ም ድረስ በመንገድ፣ በኃይል ማመንጫዎች፣ በት/ት፣ በስኳር በኩል በርከት ያሉ እንቅስቃሴዎችን አደረገ፤ በባቡርም በኩል አንድ መስመር አድሶ የጀመራቸውም አሉ። ድርቅን በራስ አቅም ከመቋቋም አንፃር ኢህአዴግ በጣም ጥሩ ስራ ሰርቷል። ባጠቃላይ ኢህአዴግ ከ1997-2007 ድረስ በጣም ጥሩ እንቅስቃሴዎችን አድርጓል ማለት ይቻላል።

ነገር ግን ጠቅላይ ሚኒስትር መለስ ዜናዊ ከሞቱ ወዲህ ኢህአዴግ ቀስበቀስ ወደ መቀነስ አዝማሚያ እየሄደ ይመስላል። ጠቅላይ ሚኒስትር መለስ ዜናዊ ከመሞታቸው በፊት ጀምረውት የነበረው የማኑፋክቸሪንግ /ኢንዱስትሪ/ ጉዳይም ከበፊቱ አንፃር ሲታይ እንቅስቃሴውን እየቀነሰ ይመስላል። በእርግጥ ተከስቶ የነበረው ሰፊ ድርቅ በልማት እንቅስቃሴው ላይ ከፍተኛ ተፅእኖ እንደሚያሳድር ይታወቃል፤ ሆኖም መንግስት እንደገና በፍጥነት በአዲስ ሞራል ወደ ልማት መመለስ ይኖርበታል።

ማኑፋክቸሪንግ

/Manufacturing/

ለገበሬ ውሀ ከመሸጥ ቀጥሎ ማኑፋክቸሪንግ ለአንድት ዘመናዊት ሀገር የጀርባ አጥንት ነው። ያደጉት ሀገሮች አብዛኛው ህዝብ ተቀጥሮ ህይወቱን የሚመራው እዚሁ ዘርፍ ውስጥ ነው፤

ለምሳሌ ያህል የጀርመን ከተሞች ከ50 በመቶ በላይ የሚሆነው ህዝባቸው ብረታ ብረት ኢንዱስትሪ ውስጥ ተቀጥሮ የሚሰራ ነው። ያደጉት ሀገሮች የኋላ ቀር ሀገሮችን ገንዘብ የሚበዘብዙትና ሀብት የሚያጋብሱትም በዚሁ ዘርፍ ነው። ኢትዮጵያም በቡናም ይሁን በሌጦ የምታገኛትን ዶላር መልሳ የምታስረክበው እነዚህን የኢንዱስትሪ ዉጤቶችን ለማስገባት ነው።

ነጮቹ የአፍሪካ ዜጎች ስራ አግኝተዉ በመቀጠራቸዉ ይደነቃሉ። አሁን ከተቀመጥንበት ቦታ ሆነን ዙሪያችን የምናያቸዉ ነገሮች፣ በእጃችን የያዝናቸዉ ነገሮች.... ወዘተ በሙሉ የዚሁ የማኑፋክቸሪንግ ዘርፍ ዉጤቶች ናቸዉ። ለምሳሌ ያህል፣ የምናሽከረከራቸዉ ተሽከርካሪዎች፣ እቤታችን ያሉት ማቀዝቀዣ፣ ቴሌቪዥን፣ ኮምፒውተር፣ ሞባይል፣ እስኪርቢቶ፣ የምንበላባቸዉ፣ የምንጠጣባቸዉ፣ የለበስናቸዉ ...ወዘተ የዚሁ ዘርፍ ዉጤቶች ናቸዉ። ስለዚህ እነኚህ ነገሮች ሁሉ ሀገር ውስጥ የማይሰሩ ከሆነ ህዝቡ ስራ እየሰራ አይደለም ማለት ነው /ስራ የለም ማለት ነው/። እናም ነጮቹ አፍሪካዊያን ወደ እነሱ በስደት በመጉረፋቸዉ ሳይሆን የሚደነቁት ሀገር ውስጥ የሚኖሩት ሰዎች እነኚህን በዶላር የሚገቡ እቃዎች በሙሉ በሁለት ወር የክረምት ዝናብ ብቻ በሚያገኟት ገቢ እየገዙ መኖር በመቻላቸዉ ነው።

የአፍሪካ አገሮች የማኑፋክቸሪንግ ዉጤቶችን ለማስገባት ወደ ዉጭ የሚጋዘዉን ገንዘብ አስቁመዉ እዚሁ የማምረት ጥረት ቢያደርጉ ኖሮ በ5ና 10 አመት ውስጥ ሁሉንም የሀገሮቹን

ችግሮች /ስራ አጥነት፣ የመንግስትን የበጀት
እጥረት፣ የዶላር ወጭን...ወዘተ/ ማጥፋት
ይችሉ ነበር። አሁን ሀገራቱ /በተለይ
ኢትዮጵያ/ ውስጥ እነዚህን ነገሮች የሚያመርት
የተማረ የሰው ኃይል ችግር የለባቸዋል።
የሀገራቱ ችግር አልቀየር ብሎ ያስቸገረው
የመንግስት አመለካከት ነው። ከላይ ሆነው
የኢንዱስትሪውን ዘርፍ የሚመሩት ሰዎች፣
የማህበረሰብ ሳይንስ /social science/ የተማሩ
ሰዎች ናቸው። ለነዚህ ሰዎች ደግሞ መኪና
ወይ ፍሪጅ መስራት ማለት፡- ከሰማዬ ሰማያት
ለነጮች የተሰጠ፣ በጥቂሮች የማይሞከር፣
እጅግ ውስብስብና አስቸጋሪ መስሎ
ስለሚታያቸው፣ ሀገራቱን ገዥ ሆነው
እንዲቀጥሉ አድርገዋቸዋል።

እንደ እውነቱ ከሆነ ግን መኪና መስራት፡-
የሸክላ ጀብናና ጋን ከመስራት ወይም የሞፈርና
የቀምበር እቃዎችን አምርቶ ከመገጣጠም
አይበልጥም። ጀብና፣ ጋን፣ ሸማ፣ ሞፈር፣
እንስራ፣ ማረሻ፣ ወገል፣ብራና፣ የብራና ቀለም፣
ማሲንቆ፣ ጡሩምባ፣ አረቂ ...ወዘተ መስራት
ከአባቶቻችን የወረደ ስለሆነ አቅለን ስለምናየው
ለመስራት እንሞክራለን፤ ከብዙ ሙከራና
ማበላሸት በኋላም ትክክለኛውን ጀብናና ጋን
መስራት እንለምዳለን። ስለመኪና ያለን
አመለካከት ግን መኪና ለመስራት እንዳንሞክር
ያደርገናል፤ ካልሞከርን ደግሞ መኪና መስራት
ለእኛ ውስብስብ እንደሆነ ይቀራል ማለት ነው።
፡ አንድን ጋን ሰርቶ የማያወቅን ሰው ጋን ስራ
ብንለው ገበሬዎቹ ስለሰሩት እሱም እስራዋለሁ
የሚለው አመለካከት /ሞራል/ ስለሚኖረው
መሞከሩ አይቀርም፤ ከሞከረ ደግሞ

ከሙከራዎች በኋላ አንድ ቀን ትክክለኛውን ጋን
 መስራቱ አይቀርም /ዋናው አመለካከቱ፣ ሞራሉ
 ነው ማለት ነው/። ስለዚህ ገበሬዎች
 ያልሞከሩትን ነገር ለመሞከር እንፈራለን ማለት
 ነው /ችግራችን ይኸ ነው ማለት ነው/፤
 ገበሬዎች ያልሞከሩትን ነገር የማንሞከር ከሆነ
 ደግሞ ኢኮኖሚያችንም ገበሬ መራሽ እንደሆነ
 ይቀጥላል ማለት ነው /GDPው በገበሬዎች ላይ
 ብቻ የተመሰረተ ይሆናል፤ እኛ የምንፈጥረው
 ሀብት የለም ማለት ነው፤ ሀገር ውስጥ
 የምንጠቀመውም ወደ ውጭ የምንልከውም
 ገበሬው የሚያመርተውን ብቻ ነው ማለት
 ነው፤ የምንበላውም ገበሬውን እያታለልን ነው
 ማለት ነው/። ገበሬው ደግሞ ተፈጥሮን
 /የሁለት ወሯን የክረምት ዝናብ/ ተጠግቶ ነው
 ያለው፤ ውሀ በማቅረብ እንኳን ልናግዘው ይገባ
 ነበር። የሁለት ወሯን የክረምት ዝናብ ብቻ
 መሰረት አድርገን ገበሬውን ለማገዝ
 የምናደርገው መፍጨርጨር የትም አያደርስንም
 /በሁለት ወሯ ዝናብ ብልፅግናን ማስብ ህልም
 ነው፤ ቅዠት ነው፤ በእውን ሊጨበጥ
 የማይችል የሌሊት ህልም ነው፤ ከተፈጥሮ
 ጥገኝነት አልወጣንም ማለት ነው/።

አሁን አፍሪካ በመኪናዎችና በመሽኒሪዎች
 እየተሞላች ነው፤ የሚገርመው ነገር ግን ሁሉም
 ከውጭ የተገዙ ናቸው፤ ገበሬዎች ያመረቱትን
 ሸጠን የተገዙ ናቸው/ቡና/። እናም ሀብት
 በማመንጨት ገበሬዎቹን ልናግዛቸው ይገባል።
 ለምሳሌ ያህል ኢትዮጵያ ውስጥ ፣
 በኢንዱስትሪ ሚኒስትር ስር ቢያንስ 9
 ተጨማሪ ኮርፖሬሽኖች መቋቋም አለባቸው
 ብለን እናምናለን፤ እነሱም የኤሌክትሮኒክስ

እቃዎች አምራች ኮርፖሬሽን /ሞባይልን፣
 ኮምፒውተርን፣ ቴሌቪዥንን ወዘተ
 ያጠቃልላል፤ የኢንጂነር አምራች ኮርፖሬሽን
 /የመኪናን፣ የጀነሬተርን፣ የwater pumpን
 ወዘተ ያጠቃልላል፤ የመለዋወጫ እቃዎች
 /spare part/ አምራች ኮርፖሬሽን /የመኪናን፣
 የጀነሬተርን፣ የwater pumpን ወዘተ
 ያጠቃልላል፤ የማቀዝቀዣ እቃዎች አምራች
 ኮርፖሬሽን /ፍሪጅን፣ air conditioningን
 ወዘተ ያጠቃልላል፤ አልባሳት አምራች
 ኮርፖሬሽን /አልባሳትን፣ ጫማን ወዘተ
 ያጠቃልላል፤ የህክምና መድኃኒቶችና እቃዎች
 አምራች ኮርፖሬሽን፣ የፅህፈት መሳሪያዎች
 አምራች ኮርፖሬሽን፣ የቤት እቃዎች አምራች
 ኮርፖሬሽን፣ ምግብ አምራች ኮርፖሬሽን
 /ዘይትን፣ ለስላሳን፣ ብስኩትን ቢራን ወዘተ
 ያጠቃልላል፡፡

ይህ ሲሆን ከውጭ የምናስገባበትን ዶላር
 አስቀረነው፣ ዶላሩን ተጠቀምንበት፣ ሰራተኛ
 ቀጠርንበት ወዘተ ማለት ነው፡፡ በዚህ መልኩ
 ገበሬዎቹን ስናግዛቸው ተጨማሪ የሀብት
 ምንጭ ሆኖ ማለት ነው /ከገበሬና ከተፈጥሮ
 ብቻ መጠበቅን አቆምን ማለት ነው/፡፡ በአሁኑ
 ሁኔታ ግን የምንበላው ገበሬዎቹ የሚበሉትን
 ብቻ ነው፣ የምንጠጣውም ገበሬዎቹ
 የሚጠጡትን ብቻ ነው ...ወዘተ፡፡ ለምሳሌ
 ያህል ወጥ ውስጥ የሚገቡት ቅመሞች
 እነዚያው ገበሬው ያገኛቸው ቅመሞች ብቻ
 ናቸው፤ ዝንጅብልና ኮረሪማን ገበሬው
 ባይጠቀምባቸው ኖሮ እኛ ደፍረን
 አንሞክራቸውም ነበር /ከማይበሉ ነገሮች
 መድበናቸው ይቀጥሉ ነበር፤ እንደ ገዳይ ነገር

እንቆጥራቸው ነበር፡፡ ሌላው ቀርቶ ኢትዮጵያ
 ውስጥ በፋብሪካ የሚመረቱትን ብስኩቶች
 እንኳን እስከ አሁን ድረስ አልቀየርናቸውም፤
 እስከ አሁንም ድረስ ሁሉም ብስኩቶች ከስንደ
 ብቻ ነው የሚሰሩት /ሁሉም በአፄ ኃይለስላሴ
 ጊዜ ከስንደ ብቻ እንደየሚመረቱት ናቸው፡፡
 እንደነ ጅግራ፣ ቆቅ፣ ሶረኔ ...ወዘተ የመሳሰሉ
 የዱር እንስሳዎችም ብዙ ሀገር ውስጥ የቤት
 እንስሳ ናቸው /በተለይ አረብ ሀገር ውስጥ፤
 እኛ ጋር ግን ገበሬዎቹ ስላላመዷቸው
 ተረስተው እየጠፉ ነው /ከዱር የተወለዱት
 የዱር እንስሳት እድሜ ልካቸውን ቢታሰሩም
 አይለምዱም፤ ወዳደጉበት ወደ ዱሩ መሄዳቸው
 አይቀርም፡፡ ነገር ግን እነሱን አስሮ እንዲወልዱ
 በማድረግ ጫጩቶቹ ከታሰረችው እናታቸው
 ጋር አብረው ከሰው መሀል ካደጉ የትም
 አይሄዱም፡፡ እናም ገበሬዎቹን ከኋላ ከኋላ
 መከተልን ማቆም አለብን፤ ከፊት ሆነን
 ልንመራቸው ይገባል እንላለን /በገበሬ
 መመራትን ማቆም አለብን እንላለን፡፡

ወደ ርዕሳችን ስንመለስ መኪናን እንደምሳሌ
 አነሳን እንጂ ዱሮ አገር ውስጥ ይሰሩ የነበሩትን
 እጅግ ቀላል እቃዎችን ሳይቀር ከዉጭ
 እናስገባለን፡፡ ለምሳሌ የብረት ድስት /ግብፅ፤
 የተለያዩ ሰሀኖች /ግብፅ፤ የተለያዩ
 መጠጫዎችን /ግብፅ፤ እስኪርቢቶ
 /ግብፅ/...ወዘተ፡፡

የማኑፋክቸሪንግ ዘርፍ በመንግስት
 ትኩረት አግኝቶ ብቃቱ ባላቸው ባለሙያዎች
 /መካኒካል መሐንዲሶች/ ቢመራ ኖሮ በአጭር
 ጊዜ ውስጥ ሁሉንም የሀገሪቱን ችግሮች
 በማጥፋት ህዝቡ የተሻለ ህይወት እንዲኖረዉ

ማድረግ ይቻል ነበር፤ ሲያዛጋ የሚዉል ስራ አጥም አይኖርም ነበር፤ ሀገሪቱ ዉስጥም ከፍተኛ ሀብት ይመነጭ ነበር። ነጮቹ እንደ ሚያደርጉት የገበያ ተወዳዳሪነቱ እስኪዳብር ድረስ ህዝቡ የሀገር ዉስጥ እቃዎችን እንዲገዛ የሚያስገዳዱ ጫናዎችን ማድረግ፤ የአለም ገበያ ተወዳዳሪነትን ማፍጠን ካስፈለገም 20 መኪና በማያስገባ ገንዘብ የዉጭ የታዋቂ ኢንዱስትሪ ሰራተኞችን ለአጭር ጊዜ /በእረፍት ጊዜቸው/ በማስመጣት አንዳንድ ምክሮችን በመዉሰድ የሀገሪቱን ዘላቂ መፍትሄ ማምጣት ይቻል ነበር።

እናም የአፍሪካ መንግስታት ይህን መስራት አቅቷቸዉ፤ በየቦታዉ እያዛጋ የሚዉል ስራ አጥ ሞልቶ፤ በዶላራቸዉ የዉጭ ሀገር ሰራተኞች ተቀጥረውበት ይኖራሉ። እቃዎችን ከዉጭ እያስገባህ ነዉ ማለት በአንተ ገንዘብ የዉጭ ሀገር ዜጎች ተቀጥረዉበታል ማለት ነዉ። ከዉጭ የሚገቡ እቃዎችን ቀስ በቀስ በመቀነስ ወደ ዜሮ ማምጣት ማለት በአንድ ስኬት አራት እጥፍ ማደግ ማለት ነዉ። ፡ አንድ ከዉጭ የሚገባን እቃ እዚሁ አመረትከዉ ማለት፡- ወደ ዉጭ ሊወጣ የነበረን ገንዘብ አድነህል፤ ሰራተኛ ቀጥረህል፤ ሞክረህበታል /ልምድ አግኝተህበታል/፤ ምርት ለገበያ አቅርቦህል /ሻጭ ሆነህል/ ማለት ነዉ።

ይህን የውሀ ሽያጭና የማኑፋክቸሪንግ ጉዳይ /በጥቂሮችና በነጮች መካከል ያለዉ ልዩነት ጉዳይ/ የገባዉ አፍሪካዊ መሪ የለም። አንዳንድ የአፍሪካ አገር ዜጎች ጀግኖች እያሉ የሚጠቃቅሷቸዉ ግለሰቦች አሉ። ለምሳሌ ያህል ማንደላ፤ ሙጋቤ... ወዘተ።

ከምክንያቶቻቸው ውስጥ ደግሞ ከቅኝ ግዛት ነፃ
 አውጥተዋልናል የሚል ይገኝበታል፤ እጅግ
 ስህተት ነው። እርግጥ ነው ለነፃነታቸው ለዬት
 ባለ ሁኔታ መታገላቸው ሊያስከብራቸው
 ይገባል፤ ነገር ግን አፍሪካንና ሌሎች ቅኝ
 ተገዢዎችን ከቅኝ ግዛት ነፃ ያወጣቸው
 የጀርመኑ የናዚ ፓርቲ መሪ የነበረው አዶልፍ
 ሂትለር ነው። እንደምናውቀው የሁለተኛው
 የአለም ጦርነት ዋናው መነሻው የቅኝ ግዛት
 ሺሚያ ነበር፤ የሁለተኛው የአለም ጦርነት
 ቀስቃሺ ደግሞ የጀርመኑ አዶልፍ ሂትለር ነው።
 ፡ በዚህ ጦርነት ምክንያት ከ80 ሚሊዮን በላይ
 የአለም ህዝብ አልቋል። በዚህ የአለም ህዝብ
 እልቂት ምክንያት ሀያላኑ ሀገሮች፣ ቁጭ ብለው
 አሰቡት። ይህ የቅኝ ግዛት ሺሚያ ካልቆመ
 በስተቀር እርስ በርሳቸው ሊተላለቁ ነው።
 ስለዚህ በአፋጣኝ ሌላ የቅኝ ግዛት ስልት /ዘዴ/
 መፈለግ ነበረባቸው፤ አሰቡት፣ ቅኝ
 ግዛቶቻችንን እየለቀቅን ብንወጣ ምን የሚቀር
 ነገር አለ ? እዚህስ ሆነን ምን እንሰራለን ?
 እንደዚህም እነሱን ማሰልጠንና ስራ እንዲለምዱ
 ማድረግ ይሆናል /ምሳሌ ደቡብ አፍሪካ/።
 ስለዚህ “ምርቱን እዚያው እያመረትን ወደ ቅኝ
 ግዛቶቻችን መላክ” የሚለውን ስልት ፈጠሩ።

አሁን የቻይና ወድድር አስቸገራቸው እንጂ
 ለምሳሌ የፈረንሳይ ቅኝ ግዛት የነበሩት ሀገሮች
 ውስጥ የሚሸጠው እቃ በሙሉ ፈረንሳይ ሀገር
 ውስጥ የተመረተና ፈረንሳይኛ የተፃፈበት ነው።
 የፈረንሳይ ቅኝ ግዛቶች እስከ አሁንም ድረስ
 የፈረንሳይ ወታደራዊ ከለላ አላቸው፤
 የእንግሊዝም እንደዚያው።

እናም አፍሪካ ዉስጥ ጀግና የለም፤ ሀገሩን አምራች ያደረገ የለም፤ እስከ አሁንም ድረስ ሁሉም የአፍሪካ ሀገሮች ገዥዎች ናቸው፤ የአለም ደካማ ሀገሮች ሁሉ ማምረት የሚለማመዱት ለአፍሪካ በመሸጥ ነው። አሁን ከአፍሪካ ውጭ ያሉ የአለም ሀገሮች በሙሉ በብዛት የሚፈልጓቸውን እቃዎች የሚያመርቱት እራሳቸው ናቸው /ዜጎቻቸውንም በብዛት ይቀጥርላቸዋል/፤ አሁን ከአፍሪካ ውጭ ያሉ ሁሉም የአለም ሀገሮች ከውጭ የሚያስገቡት በብዛት የማይፈልጓቸውን እቃዎች ብቻ ነው /ፋብሪካ ቢከፈትም ብዙ ደምበኛ አይኖራቸውም ብለው የገመቷቸውን እቃዎች ብቻ ነው ከውጭ የሚያስገቡት/። እናም አፍሪካ ውስጥ እስከ አሁን ድረስ ጀግና አልተወለደም ማለት ነው። ሙጋቤ የነጮችን መሬት እየቀማ ለጥቁሮች ሲያድል የአለም አቀፉን ሁኔታ በመተማመን እንጂ እንግሊዝ ተመልሳ ብትመጣ ዚምባብዌ ዉስጥ የተሰራ የሚተኮስ ሚሳይል /ሮኬት/ ወይም ጀት ቀርቶ ዚምባብዌ ዉስጥ የተሰራ ክላሽንኮቭ እንኳን አይገኝም። ጀግና ማለት ሀገሩን ከገዥነት ወደ አምራችነት ቀይሮ ማንኛውንም ጥቃት በራሷ መመከት የምትችልበት ደረጃ ላይ ያደረሰ እንደሆነ ነው። አሁንም ነጮቹ ሀሳባቸውን ቀይረው እንደገና ወረራ ቢጀምሩ ወይ እኛን ማጥፋት ቢፈልጉ ትንሽ እንኳን መከላከል የሚያደርግ አፍሪካዊ ሀገር የለም።

አንዳንዶች ዱሮ አፄ ሚኒሊክ ከኢጣሊያ ጋር ሲዋጉ በነበረዉ የጦር መሳሪያና የስልጣኔ ልዩነት ይስቃሉ፤ ትክክል አይደለም። የበፊቱ የስልጣኔ ልዩነት ይሻል ነበር /ልዩነቱ ጠባብ

ነበር፡፡ አሁን እንግሊዝ ወይ ኢጣሊያ
 አንድትን የአፍሪካ ሀገር ለመወረር ቢፈልጉ፤
 ህዝብና ወታደሩን እየመረጡ ለመምታት
 ካልተጠነቀቁ በስተቀር ጦርነቱን በርቀት፤
 እዚያው ሀገራቸው ሆነው ይጨርሱታል፤
 በግምባር ተገናኝቶ መዋጋት እንኳን አይቻልም፤
 አይደለም ልንገድላቸው ይቅርና እነሱን
 በአይናችን እንኳን ማየት ሳንችል በእርቀት
 ያጠፋናል፡፡ አሁን ዘመኑ የሮኬት ዘመን ነው፤
 ወድድሮች ሁሉ የሮኬት ወድድር እየሆኑ
 መጥተዋል፡፡ የሮኬት ቴክኖሎጂ፤ የበላይነትና
 የስልጣኔ መለኪያ እየሆነ መጥቷል፡፡ ሮኬቶች
 ደግሞ የማይሄዱት እርቀት የለም፤ እንኳን
 እዝች አለም ውስጥ ቀርቶ ቤት እየተሸከሙ
 ጁፒተር ድረስ እየሄዱ ነው /ካሜራና ቪዲዮ
 መቅረጫ የሚይዝ ቤት/፡፡ ስለዚህ ሮኬቶችን
 ፈንጂ አሸክሞ የተፈለገውን ያህል እርቀት
 መላክ ይቻላል ማለት ነው /ፈንጂ ተሸክመው
 የሚጓዙ ሮኬቶች ሚሳይል ይባላሉ/፡፡ እናም
 ጅምላ ጦርነቶችን በርቀት መጨረስ ተችሏል፤
 ይህ ሁሉ ሲሆን አፍሪካ ውስጥ ታንክና
 ክላሽንኮቭ እንኳን በትክክል የሚያመርት ሀገር
 የለም፡፡ እናም የስልጣኔ ክፍተቱ የዱሮው
 ይሻል ነበር፡፡ ስለዚህ አፍሪካ ውስጥ እስከ
 አሁን ድረስ ገና ጀግና አልተወለደም ማለት
 ነው፡፡

ወደ ኢትዮጵያ ስንመለስ፤ በርካታ
 ጠቅላይ ሚኒስትር መለስ ዜናዊ ለመስራት
 በእቅድ ይዘዋቸው የነበሩ ስራዎች ሳይጀመሩ
 ተረስተዋል፡፡ ጠቅላይ ሚኒስትር መለስ ዜናዊ
 ከመሞታቸው በፊት ሊጀመሩ በእቅድ
 ተይዘው፤ ጠቅላይ ሚኒስትሩ ከሞቱ በኋላ

ከተረሱት እቅዶች መካከል፡- እያንዳንዱን የሀገሪቱን ቀበሌ በመንገድ ማገናኘት፤ እያንዳንዱ የሀገሪቱን ቀበሌ ቢያንስ በማእከል ደረጃ የኤሌክትሪክ መብራት እንዲያገኝ ማድረግና መሬት የሌላቸው የገጠር ወጣቶች የሙያ ስራዎችን /እደ ጥበብ ሥራዎችን/ የሚሰሩባቸው ማእከላትን በእያንዳንዱ ቀበሌ ማዘጋጀት የሚሉት ይገኙበታል፡፡

እነዚህ እቅዶች ለአንድት ሀገር መለወጥ እጅግ ቁልፍ እቅዶች ናቸው፡፡ ይህን የሜክል ኋላ ቀር የገጠር ህዝብ ተሸክሞ ማደግ አይቻልም፡፡ ሽግግር/transformation/ ማለትም ይኸው ነው፡፡ በአጠቃላይ ስልጣኔ ማለት መሰረተ ልማት ማለት ነው፤ መሰረተ ልማት ሀብት ነው /ገንዘብ ነው/፡፡ የኢትዮጵያን ከተሞች ብናያቸው፤ ሁሉም መንገዶችን ተከትለው የተደረደሩ ናቸው፤ በአንፃሩ የሰለጠኑና የተሻለ ገቢ ያላቸው የህብረተሰብ ክፍሎችም ያሉት በእነዚህ መንገዶች ዳርቻ ነው፡፡ የሀገሪቱም የታክስ ገቢ ከሞላ ጎደል በሙሉ የሚሰበሰበው እነዚህን መንገዶች ተከትለው ከሰፈሩት ህዝቦች ነው፡፡ ስለዚህ መሰረተ ልማት ሀብት ነው ማለት ነው፡፡ አንዲት መሰረተ ልማትን ለሁሉም አካባቢዎቿ /ህዝቦቿ/ ያላዳረሰች ሀገር በቂ የታክስ ገቢ ከሰፈው ህዝብ ልትሰበሰብ አትችልም ማለት ነው፡፡ በሀብታም ሀገሮችና በደሐ ሀገሮች መካከል ያለው የአጠቃላይ ገቢ /GDP/ ልዩነትም ይኸው ነው፡፡ እነሱ ሁሉም የሀገራቸው ህዝብ መሰረተ ልማት የተሟላለትና የተሻለ ገቢ ያለው ስለሆነ ከመላው የሀገራቸው ህዝብ ጥሩ የታክስ ገቢ ስለሚሰበሰቡ ነው፡፡

አናም እኛ በነዚህ መንገዶች ዳርቻ
 የምንሰበሰባት ታክስ ከነሱ ከመላው ሀገሪቱ
 ከሚሰበሰበው ታክስ ጋር ሲወዳደር ምድርና
 ሰማይ ይሆናል። ስለዚህ መበልፀግ ማለት
 መንገድ ማለት ነው፤ መበልፀግ ማለት
 የኤሌክትሪክ ኃይል አቅርቦት ማለት ነው፤
 መበልፀግ ማለት ማኑፋክቸሪንግ ማለት ነው፤
 መበልፀግ ማለት ትምህርት ማለት ነው፤
 መበልፀግ ማለት የህክምና አቅርቦት ማለት
 ነው፤ መበልፀግ ማለት ሰፋፊ እርሻዎች ማለት
 ነው ...ወዘተ። ጠቅላይ ሚኒስትር መለስ
 ዜናዊም ሀገሪቱን ሙሉ በሙሉ ለመለወጥ
 ቆርጠው ተነስተው ስለነበር ነው እነዚህን እጅግ
 ቁልፍ እቅዶች አቅደው የነበረው። ስለዚህ
 የኢትዮጵያ መንግስት እነዚህን እጅግ ቁልፍ
 እቅዶች እንደገና ማስታወስ ይኖርበታል ማለት
 ነው።

ከዚህም በተጨማሪ መንግስት ቀጥተኛውን
 /አቋራጩን/ የብልፅግና መንገድ መምረጥ
 አለበት፤ ይህ አጠቃላይ የአህጉሪቱ ችግር ነው፤
 አጠቃላይ የአፍሪካ መሪዎች ድንጋይን ወደ ዳቦ
 ለመቀየር ነው የሚሞክሩት /እጅግ
 ጠመዝማዛውንና አሰልጥኖ የብልፅግና
 መንገድ ነው የሚከተሉት/። ቢቃ ውሀ ሀብት
 ነው /ውሀ ገንዘብ ነው/ ! ቀደም ሲል
 እንዳስቀመጥነው፤ ውሀ ለብልፅግናና ከተፈጥሮ
 ጥገኝነት ለመውጣት ቀጥተኛው መንገድ ነው
 /ከውሀ ውጭ እፀዋት የሚያመርት ፋብሪካ
 የለም፤ የሚበሉት ደግሞ ዕፀዋትና እንስሳት ብቻ
 ናቸው፤ ሁለቱም የውሀ ውጤት ናቸው፤ ሌላ
 የሚበላ ነገር የለም/። ነገር ግን እስከ አሁንም
 ድረስ ውሀን ለገበሬ ለመሸጥ የሞከረ አፍሪካዊ

መንግስት የለም። ውሀ በአለማችን ላይ በጣም
 ርካሽ ከሚባሉ ነገሮች ውስጥ አንዱ ነው።
 ውሀን ለገበሬዎች ለመሸጥ የመነሻውን ካፒታል
 /initial investment/ እንደ አቅምህና እንደ
 ፍላጎትህ ከፍ ዝቅ ልታደርገው ትችላለህ።
 ገንዘብ የሌለው መንግስት የውሀ ሽያጩን
 /የውሀ ታክሱን/ ስራ በየቦታው በዶዘር
 በሚቆፈሩ ሰፋፊ ጉድጓዶች መጀመር ይቻላል።
 ከነዚህ በዶዘር ከሚቆፈሩ ትልልቅ ጉድጓዶች
 የሚገኘውን ውሀ በኤሌክትሪክ ሞተር እየገፉ
 ለሽያጭ ማቅረብ ይቻላል። ግድብ ካስፈለገም
 ደግሞ በአንድነት ግድብ ብቻ የውሀ ሽያጩን
 ስራ መጀመር ይቻላል /ግድብ ቋሚ ንብረት
 ስለሆነ ከአንዱ ግድብ የሚገኘው ገንዘብ ሌላ
 ግድብ እየወለደ እየተባዛ ይሄዳል/። እናም
 ከነኝህ በዶዘር ከሚቆፈሩ ትልልቅ ጉድጓዶች
 ወይም ከግድቦች የሚገኘውን ውሀ
 በኤሌክትሪክ ሞተር በመግፋት የውሀ ሽያጭ
 /ታክስ/ ስራውን መጀመር ይቻላል። ውሀውን
 ለገበሬዎች በጣም በውድ ዋጋ ማቅረብ
 ይቻላል፤ ምክንያቱም የውሀ ታክሱ
 የሚቆረጠው ገበሬዎቹ ውሀውን ተጠቅመው
 ያመረቱት ምርት ብቻ ተገምግሞ ነው፤
 ውሀውን ቢጠቀሙም ምርት ከቀነሰባቸው
 የውሀ ታክሱም በዚያው መጠን ይቀንሰላቸዋል
 ማለት ነው/። ገበሬዎቹ በሁለት ጊዜ ወርዊ
 የውሀ ታክስ ክፍያ ብቻ አንድ ዙር
 ያመርቱበታል፤ /በሁለት ወር የክረምት ዝናብ
 አንድ ዙር እንደሚያመርቱት ሁሉ፤ በሁለት
 ወር ወርሀዊ የውሀ ክፍያ ብቻ አንድ ዙር
 ያመርታሉ ማለት ነው/፤ አንድ ማሳ ደግሞ
 በወር 5 ጊዜ፤ በአጠቃላይ በ2 ወር 9 ጊዜ
 አካባቢ ውሀ ቢጠጣ ይበቃዋል፤ ቋሚ ተክል

/ቡና፣ ሙዝ፣ አሽካዶ ወዘተ/ ደግሞ ከሆነ ስሩን
ፅሀይ ስለማያገኘው በወር 2 ጊዜ ብቻ ውሀ
ቢጠጣ ይበቃዋል ። መንግስት
እስከሚያዋጣው ድረስ የፈለገውን ያህል
የውሀውን የታክስ ዋጋ መጨመር ይችላል፤
ምክንያቱም ገበሬዎቹ ውሀውን በቀጥታ ወደ
ገንዘብ ስለሚቀይሩትና ታክሱም የሚቆረጠው
ካመረቱት ምርት ላይ ብቻ ስለሆነ በማንኛውም
ውድ ዋጋ ቢቀርብ ውሀ ለገበሬዎች ሁልጊዜ
ርካሽ ነው ማለት ነው።

ይህን በጉድጓዶች ውሀ የመያዝ ስራ
የኢትዮጵያ መንግስት ጀምሮት የነበረ ቢሆንም
ጉድጓዶቹ በሰው ጉልበት የሚቆፈሩ ትንንሽ
ጉድጓዶች ስለነበሩ ውሀውን እራሱ ጉድጓዱ
ስለሚመጠው ግልጋሎት ሳይሰጥ ይሰርግ ነበር
/በዶዘር የሚቆፈሩ ሰፋፊ ጉድጓዶች ከሆኑ ግን
ይህ ችግር ሊፈጠር አይችልም/።

ውሀን ለገበሬዎች መሸጥ ማለት በቀጥተኛው
/በአቋራጩ/ መንገድ ወደ ብልፅግና መሄድ
ማለት ነው። ውሀ በቀጥታ ወደ ገንዘብ
የሚቀየር የተፈጥሮ ሀብት ነው

/ውሀውን ገበሬዎቹ በቀጥታ ወደ
ገንዘብ ይቀይሩታል/። ውሀ ለገበሬዎች መሸጥ
ማለት በአንድ ድንጋይ 10 ወፍ መምታት
ማለት ነው /ከዝናብ ጭንቀት ይገላግላል፤
የበለፀገ ገበሬ ይፈጠራል፤ ባለሀብቶች መሬት
ከገበሬው እየተከራዩ ወደ ምርት ይገባሉ /እንደ
ቆቃ ሽንኩርት/፤ የከተማ ስራ አጥ ወጣቶች
እየተደራጁ በአቅራቢያቸው ካሉ ገበሬዎች
መሬት ለ2ወር እየተከራዩ ማምረት ይችላሉ፤
ውሀ አቅራቢው ህዝብ ይቀጠርበታል፤

መንግስት አስተማማኝ የውሀ ታክስ ከሰፊው
 ገበሬ ይሰበሰባል፤ ገበያ ላይ ምግብና የደለበ
 ከብት በርካሽ ይቀርባል፤ ሀገሪቱ በዛፍ
 ስለምትሸፈን ዝናብ አይቋረጥም ...ወዘተ።
 ይህንን የውሀ ሽያጭ/ታክስ/ ስራ ለማስፈጸም
 ጉድጓዶቹ ከተቆፈሩ በኋላ አሁን ካሉት የቀበሌ
 ግብርና ሰራተኞች ላይ ጥቂት ሰዎችን ብቻ
 መጨመር በቂ ነው። በተለይ እንደ ኢትዮጵያ
 ያሉ አስተማማኝ የውሀ ሀብት ያላቸው ሀገራት
 በ2 እና በ3 ኪሎ ሜትር እርቀት በዶዘር
 የሚቆፈሩ ሰፋፊ ጉድጓዶችን ቢያስቀምጡለት
 እራሱ ገበሬው ስልት ፈጥሮ የማያቋርጥ ምርት
 ያመርትባቸው ነበር /ለምሳሌ ያህል እዚያ
 ምድረበዳ የአፋር መሬት ላይ በ2 እና በ3 ኪሎ
 ሜትር እርቀት ውስጥ በዶዘር የተቆፈሩ ሰፋፊ
 ጉድጓዶችን ብናስቀምጥበት እንዴት ገበሬዎቹ
 ውሀውን እንደሚያጠቀሙበትና እንደት
 ምድሩን ወደ ገነት እንደሚቀይሩት እናየው
 ነበር/ :: የቆቃ ገበሬዎች የውሀ መግፈያ ሞትም
 /water pumpም/ ኢሌክትሪክም
 አይቀርብላቸውም ነገር ግን መሬቱ ጠቧቸው
 እንጂ ቆቃ ውስጥ በሽንኩርትና በቲማቲም
 ያልተሸፈነ መሬት አይገኝም። እናም ሞተር
 ባናቀርብላቸውም ጉድጓዱን ካስቀመጥንላቸው
 እራሳቸው ገበሬዎቹ ስልት ፈጥረው ውሀውን
 የማያቋርጥ ምርት ያመርቱበታል ማለት ነው።
 እናም የአፍሪካም መንግስታት ውሀን ብቻ
 በመጠቀም ሀገሪቱን ከአጠቃላይ ችግሮቻቸው
 መገላገል ይችሉ ነበር። ነገር ግን የአፍሪካ
 መንግስታት፣ አድካሚውንና ተስፋ አስቆራጩን
 ዘወርዋራውን የብልፅግና መንገድ ነው
 የሚመርጡት። የአፍሪካ መንግስታት ይህ
 በእጃቸው ያለው ወርቅ አልታያቸው ብሎ፤

በአረብ ሀገር ነዳጅ ሲቀኑ ይስተዋላሉ። ወደ ገንዘብ ከመቀየር አንፃር ከነዳጅ ይልቅ ውሀ ይቀላል /ጃፓንን ና አረቦችን እናወዳድር። አረብ ሀገር ውስጥ ውሀ ስለሌለ ነው፤ ሌሎች አንዳንድ ሀገሮች ግን ከርስ ምድራቸው ውስጥ ነዳጅ እያለ አይጠቀሙትም አስቀምጠውታል /አሜሪካ/፤ውሀቸውን ብቻ ተጠቅመው ነው ከተፈጥሮ ጥገኝነት ነፃ የወጡት።

እናም የአፍሪካ መንግስታት ሀገራቸው ውስጥ ሀብት ሞልቶ /ውሀ/ና ገዥ ሞልቶ /ገበሬ/፤ ህዝባቸው ከተፈጥሮ እየጠበቀ ሲማቅቅ ይኖራል፤ መንግስታቸውም ተፈጥሮ ያፈራቸውን ከህዝቡ እየተቀራመተ በሚያገኘው ደካማ ሀገራዊ ገቢ ሲልፈሰፈስ ይኖራል። ከተፈጥሮ ጥገኝነት ነፃ መውጣት የሚቻለው በሦስት መንገዶች ብቻ ነው። እነሱም አንደኛ ለገበሬ ውሀ በመሸጥ፤ ሁለተኛ በማኑፋክቸሪንግ /ኢንዱስትሪ/ና ሦስተኛ ሰፋፊ እርሻዎችን በማቋቋም ናቸው። ሁለቱ /ውሀ ሽያጭና ማኑፋክቸሪንግ/ ሊደጋገፉና ሊያያዙ ይችላሉ። ከነዚህ ከሦስቱ መንገዶች ውጭ ግን ከተፈጥሮ ተፅእኖ ነፃ መውጣት አይቻልም። የአፍሪካ መንግስታት ግን ከሦስቱም አማራጮች ውጭ ናቸው።

ሌላ አፍሪካ ዉስጥ የሚስተዋለዉ ችግር፤ የሀገሪቱ አካባቢዎች ጫፍ እስከ ጫፍ አንድ አይነት መሆን ነዉ። ለምሳሌ ኢትዮጵያ ውስጥ ሁሉም ክልሎች አንድ አይነት ናቸው። በአንድ ክልል ውስጥ ጥሩ ስራ ቢሰራ ሁሉም የሀገሪቱ ህዝቦች የዚህ ስራ ተጠቃሚ መሆናቸዉ አይቀርም። ሰዎች በስደት ወደ አሜሪካና አዉሮፓ የሚጓዙት አሜሪካና አዉሮፓ ዉስጥ

የተሰራውን ልማት ተጠቃሚ ለመሆን ነው።
 አንደኛው ክልል የተሻለ ስራ ሰርቶ ቢቀየር ኖሮ
 ለሁላችንም ይበቃን ነበር /አሜሪካ የቻለችውን
 ጉድ እንይ እስኪ፣ ከ54ቱም የአፍሪካ ሀገሮች
 ከእያንዳንዳቸው በሚሊዮኖች የሚቆጠር
 ህዝብ፣ ካላቲን፣ ከእሲያ፣ ከአረብ፣ ከአውሮፓ
 ወዘተ/። ስለዚህ አንድ ክልል ውስጥ ከተሰራ
 እንኳን ለእኛ ለአፍሪካም ይበቃል ማለት ነው።
 እኛም አረብ ሀገርና አውሮፓ እንሄዳለን እያልን
 ባህር እየገባን አናልቅም ነበር ማለት ነው፤
 እዚሁ አገር ውስጥ እየተንቀሳቀሰን መጠቀም
 እንችል ነበር፤ ሌሎች የአፍሪካ ሀገሮችም ወደ
 እዚሁ ክልል ይጎርፉ ነበር /አሁን አሁን በዉጭ
 ሀገር ሚዲያዎች ላይ የኢትዮጵያዊያን የሰደት
 ዜና ቢቀንስም ሙሉ በሙሉ የኢትዮጵያ
 መሰደድ ቆሟል ማለት ግን አይደለም/። እናም
 ዋናው መሰራቱ ነው ማለት ነው፤ የትም ይሰራ፤
 ባህር ማዶ አሻግሮ ከማየት ይልቅ እዚሁ
 እየተንቀሳቀሱ መጠቀም ይቻል ነበር። ስልጣኔ
 ደግሞ በፍጥነት የሚሰራጭ /diffuse/
 የሚያደርግ ነገር ነው፤ አንድ ክልል ቢቀየር
 /ቢበለፀግ/ ሁሉም ክልሎች ሲቀየሩ ጊዜ
 አይወስድባቸውም ነበር። አንዱ ክልል የተሻለ
 ስራ ሰርቶ ቢቀየር ኖሮ እዛ ክልል ውስጥ
 መወዳደር ያቃታቸው ባለሀብቶች ሌሎቹን
 ክልሎች ይቀይሯቸዋል፤ የሌሎች ክልሎች
 መሪዎችም ዝም ብለው አያዩም፤ የሌሎች ክልል
 ህዝቦችም ለምን እኛ ወደ ኋላ ቀረን ብለው
 መጠየቃቸው ስለማይቀር፤ የሁሉም ክልል
 መሪዎች አማራጭ መስራት ብቻ ይሆናል።
 ልምዱ ደግሞ እዛኛው ክልል ላይ ስላለ
 ብልፅግናው በአጭር ጊዜ ይዳረስ ነበር።

በተቃራኒው ሁሉም ክልሎች አንድ አይነት ከሆኑ ግን ባለሀብቶቹ አንድ አይነት ልምድና አቅም ያላቸው ይሆናሉ፤ አንድ አይነት ስለሆኑ ከአንዱ ክልል ወደ ሌላው ክልል የሚሸጋገር ልምድ /እውቀት/ና ሀብት አይኖርም፤ ህዝቡ ሀገር ውስጥ እየተንቀሳቀሰ አማራጮችን የመፈለግ ልምድ አይኖረውም፤ በክልሎች መካከል የልማት ፉክክር ስለማይኖር መንግስትን እንዲዘናጋ ያደርገዋል። ሁሉም ክልሎች አንድ አይነት ከሆኑ፤ እኛ ለምን ወደ ኋላ ቀረን የሚል መንግስትን ወደ ልማት የሚገፋ ጥያቄ አይፈጠርም፤ ይህ ደግሞ መንግስትን ከነአካቴዉ ልማትን እንዲረሳ ሊያደርገዉ ይችላል።

ይህን በርካታ የአፍሪካ መንግስታት እንደ ስልት ይጠቀሙታል። ሀገራቸውን ጫፍ እስከ ጫፍ አንድ አይነት አድርገዉ ብቻ ነዉ ተኝተዉ /ልማት ሳይሰሩ/ መኖር የሚችሉት። መሪዎቹ ከመተኛት /ከልማት መቆም/ የሚያገኙት ጥቅም ባይታወቅም፤ የአፍሪካ ሀገሮች በጦርነት እየወደሙ ደቀው የቀሩት ግን በዚሁ በልማት መቆም ምክንያት ነዉ።

ጦርነት ሰው ሰራሽ አይደለም፤ ጦርነት ተፈጥሮዊ (natural) ነው። ጦርነት ስላልፈለከው የሚቀርና ስለፈለከው የምታመጣው አይደለም። ጦርነት ከህዝቡ የችግር አኗኗር የሚወለድ ሌላ የስራ ዘርፍ ነው። ህዝቡ መኖር ከቻለ /ህይወቱን መምራት ከቻለ) ሞት ያለበትን ስራ አይመርጥም፤ እናም ጦርነት አይኖርም። ህዝቡ ህይወቱን መምራት ካልቻለና ችግር ውስጥ ከሆነ ግን ጦርነት እንደ አንድ ህይወት የመምሪያ /የስራ/ አማራጭ ሆኖ

ይነሳል። ስለዚህ ጦርነት ማለት ልማት
በቆመበት ወቅት የልማት ስራን ተከቶ
የሚመጣ ሌላ ህይወትን የመምሪያ የመጨረሻ
የስራ አማራጭ ነው ማለት ነው።

አንዳንድ ነገሩ ያልገባቸው ሰዎች
በአንዳንድ የመንግስት ህገመንግስቶች ላይ
ሲከራከሩ ይስተዋላሉ፤ ለምሳሌ የመናገርና
የመፃፍ መብቶች ላይ ይከራከራሉ። እነዚህም
መብቶች ሰው ሰራሽ አይደሉም፤ ፍጡር
ናቸው/natural ናቸው/። እነዚህ መብቶች
መንግስት ስለፈለገ ሳይሆን ልማት ሲኖር
የሚመጡና ልማት ሲጠፋ የሚጠፉ ነገሮች
ናቸው። የአፍሪካ መንግስታት የመናገርና
የመፃፍ መብቶችን የሚከለክሉት ለምንድን
ነው? ነው ጥያቄው። ጦርነት እንዳይነሳባቸው
ነው? ወይስ ህዝቡን ለማሳቀቅ ፈልገው ነው?
ይህ ነው ጥያቄው። እናም የአፍሪካ
መንግስታት ወደው አይደለም እነዚህን
መብቶች የሚከለክሉት፤ ህዝቡ ለጦርነት ዝግጁ
ነው ማለት ነው፤ ህዝቡ ሰብብ ነው
የሚፈልገው ማለት ነው። ስለዚህ ያንተ
መናገር ለውጥ ያመጣል ማለት ነው /ህዝቡ
ቤንዚን ነው ማለት ነው፤ እናም የአንተ መናገር
ክብሪት ሊሆን ይችላል ማለት ነው/። ህዝቡ
ለምን ቤንዚን ሆነ ብለን ያልን አንደሆነ፤
ወደዚያው ልማት ወደሚባለው ነገር
ይወስደናል። ልማት ካለ ህዝቡ የተደላደለ
ህይወትና ተስፋ ስለሚኖረው ጦርነት ስጋት
አይሆንም፤ ጦርነት ስጋት ካልሆነ ደግሞ
መንግስት እነዚህን መብቶች የማፈን ትግል
ውስጥ መግባት አያስፈልገውም ማለት ነው።
ስለዚህ ልማት ካለ እነዚህ መብቶች አሉ ማለት

ነው። ዋናው የአፍሪካና የአውሮፓ መሪዎችም ልዩነት ያለውም እዚህ ላይ ነው። የአፍሪካ መሪዎች ሰላምንና ዲሞክራሲን ለማምጣት በርካታ ትርጉም የሌላቸው ዝባዝንኪ ጥረቶችን እያደረጉ ጊዜቸውን ያጠፋሉ፤ ለምሳሌ ህገመንግስት በማስተካከል፣ ህገመንግስቱ ውስጥ ያሉትን ነገሮች በመቀያየር፣ አዳዲስ ህጎችን በማውጣት ወዘተ አይነት ትርጉም የለሽና ለውጥ ሊያመጡ በፍፁም የማይችሉ ዝባዝንኪ ነገሮች ላይ ጊዜቸውን ያጠፋሉ። ለአውሮፓ መሪዎች ደግሞ አለም ላይ ያሉ ሁሉም ጥሩ ነገሮች ከአንድ ዛፍ ብቻ የሚለቀሙ ፍሬዎች ናቸው፤ ዛፉ ልማት ነው፤ ዛፉ ከሌለ ፍሬ ማግኘት አይቻልም። እናም ሰላምም ሆነ ዲሞክራሲ፣ ልማት ከሌለ የሉም። ስለዚህ መንቀጥቀሻ አያስፈልግም በቃ ልማት መስራት ብቻ በቂ ነው።

ስለዚህ የሰው ልጆች የሁሉም ችግሮቻቸው መፍትሄ ልማት ብቻ ነው ማለት ነው። በአፍሪካ መሪዎች ውስጥ ይህ ግንዛቤ ባለመኖሩ ምክንያት የአፍሪካ ምድር ልማት የሚሰራበት ሳይሆን የጦር መሳሪያ ገዥና የተኩስ ምድር ሆኖ ቀጥሏል።

አፍሪካ ውስጥ ሌሎች የልማት መቆም የሚወልዳቸው እጅግ ከባባድና ውስብስብ ችግሮች አሉ። ከነዚህም ውስጥ አንዱ የወጭ ሀይሎች ለመንግስት በሚኖራቸው የንቀት አመለካከትና በቀላሉ የህዝቡን ልብ ስለሚያገኙት በድፍረት እጃቸውን በረጅሙ እያስገቡ ሀገራቱን እየበጠበጡ አንዳንድ ጥቅሞቻቸውን ያስጠብቃሉ።

የተሻለ ልማት ያላቸው ሀገራት ከሌሎች ደህ ሀገሮች ያላቸውን ጥቅም ለማስጠበቅ ሲሉ የወቅቱን ዘመናዊ /ስዊር/ ጦርነትን ሊጠቀሙ ይችላሉ፤ ማለትም ዘመቻና መስዋዕትነት ሳያስፈልጋቸው የደህ ሀገር ህዝቦችን እርስ በርስ እያጋጨ፤ ሀገራቱን እንደ ደኸዩ /እንደደከሙ/ እንዲቀጥሉ ያደርጓቸዋል። በዚህ በስውሩ የወጊያ ስልት ሀገራቱን ሁል ጊዜ ከእነሱ በታች ሆነው እንዲቀጥሉ ማድረግ ይችላሉ።

ይህ ጦርነት ከቀጥተኛው ጦርነት አንፃር ሲታይ ብዙ ገንዘብ የማይፈልግ፤ በአመራር ብቃትና በጭንቅላት መበላለጥ ብቻ የሚካሄድ ጦርነት ነው። በቀጥተኛ ጦርነት ጊዜ፤ በአንድ ቀን /በአንድ ሰዓት/ ጦርነት ብቻ የሚረጨው የከባድ መሳሪያ ጥይት መግዣ ገንዘብ፤ ለዚህኛው/ለስዊር/ ጦርነት አመታትን ያዋጋል፡፡ የአንድ ጀት መግዣ ገንዘብ ለዚህኛው ጦርነት በርካታ ወራትን ያዋጋል። እናም ማንም በትንሽ በጀት ሊዋጋው ይችላል ማለት ነው። ስለዚህ ለደህ ሀገራትም ከቻሉበት /በስለቱ ካላቸው/ ስዊር ጦርነት ይሻላቸዋል /advantage ነው/ ማለት ነው። እንዳይደረግም ደህ መንግስታት ይህን የጦርነት ስልት ሊጠቀሙበት ይገባ ነበር። የትኛዋንም ስጋት የሆነች ሀገር በዚህ ስልት ቀድሞ በማዳከም፤ አሸቆልቄላ ከስር እንዲትሆን ማድረግ ይቻላል ። ችግሩ ግን የደህ ሀገር መንግስታት በስለቱ አይኖራቸውም፤ ልዩነቱም ይኸው የበስለት ጉዳይ ነው።

ባስተሳሰብ የተሻልን ነን የሚሉት ሀገራት ይህ ጦርነት ለነሱም አደገኛ መሆኑንና ማንም በትንሽ በጀት ሊዋጋው እንደሚችል እያወቁ በድፍረት ጦርነቱን የሚጀምሩበት ምክንያት

ለመንግስት በሚኖራቸው ንቀት ነው። ይህኛው መንግስት የእነሱን ሀገር አጠቃላይ የእርስ በርስ ፖለቲካዊ ችግር አጥንቶና እጁን የእርስ በርስ ችግሮቻቸው ውስጥ አስገብቶ የደከመውን ቡድን አገዝ /ደገፍ/ እያደረገ እነሱንም እርስ በርሳቸው የማውደምና የማድከም አስተሳሰቡ /በስለቱ/ እንደማይኖረው እርግጠኛ ስለሚሆኑ ነው። የደሀ ሀገር መንግስታት ተከላካይ ብቻ እንደሚሆኑ ያውቁታል። የደሐ ሀገር መንግስታት ተከላካይ ብቻ ስለሚሆኑ እነዚያኞቹ እንደተረጋጉ ይቀጥላሉ። እንደተረጋጉ ቀጠሉ ማለት ደግሞ እነሱ እየፈረጠሙ እነዚህ እየደከሙ ሄዱ ማለት ነው፤ ስለዚህ የግድ የጦርነቱ አሸናፊ እነሱ ይሆናሉ ማለት ነው።

ስዉሩን ጦርነት ያሸነፈ ቀጥተኛውን ጦርነትም ማሸነፉ አይቀርም። ምክንያቱም ስዉሩ ጦርነት ሀገርንም ሆነ መንግስትን ፍፁም የሚያዳክም፣ የሚያሽመደምድና ሽባ የሚያደርግ ስለሆነ ቀጥተኛውን ጦርነት በርትቶ መዋጋት አይቻልም። በዚያ ላይ የቀጥተኛው ጦርነት አሸናፊነት በገንዘብ ላይ የተመሰረተ ነው። ገንዘቡ ደግሞ ከስዉሩ ጦርነት መሸናገፍ ጋር ይያያዛል። እርስ በርስ ካወደምካቸውና ካደከምካቸው ገንዘብ አይኖራቸውም። ስለዚህ የመሸናገሩ ቁልፍ ስዉሩ ጦርነት ነው ማለት ነው። የደሐ ሀገር መንግስታት ተከላካይ ብቻ ስለሚሆኑ እነዚያኞቹ ተረጋግተው ስስ ብልታቸውን እየፈለጉ ይመቷቸዋል። እነዚያኞቹ እንደተረጋጉ እየለሙና እየጠጠሩ ሲሄዱ እነዚህ ወደ ተቃራኒው /ወደ ታች/ ሲጓዙ ከፍተኛ /ልዩነቱ/ ከመሸናገፍም የከፋ

ይሆናል። ስለዚህ ዋናው ነገር መከላከሉ ብቻ ሳይሆን እጅን እነዚያኞቹ ውስጥ በማስገባት በዚሁ ስልት እነሱንም ማዳከምና የሀገር ዉስጥ ልማትን ማፋጠን ነዉ ማለት ነው።

የሀገር ውስጥ ልማት ሲፋጠን፣ ገንዘብ ይንሸራሸራል፣ ፕሮጀክቶች በፍጥነት ያልቃሉ፣ ፕሮጀክቶች በፍጥነት ሲያልቁ ከመዘዛቸውም በፍጥነት መውጣት ይቻላል። ፕሮጀክቶች በፍጥነት ሲያልቁ ተጨማሪ ጉልበት /ሀብትና ልምድ/ ይሆናሉ፤ ልማት ሲፋጠን መሰረተ ልማቱም ስለሚጨምር ሀገሪቱ ውስጥ የሚመነጨው ገንዘብ /ገባር/ ይጨምራል። ልማት ሲፋጠን ሀገሪቱ የሚያስፈልጓትን እቃዎች ራሷ ማምረት ስለምትጀምር ወጭዎቿ ይቀንሳሉ። የሀገር ውስጥ ልማት ሲፋጠን ህዝቡ ይንቀሳቀሳል፣ ሀብት ይንሸራሸራል፣ በርካታ ባለሀብቶች ይፈጠራሉ /ይቀጥራሉ/። የሀገር ውስጥ ልማት ሲፋጠን ልምድ ያላቸው በርካታ ግዙፍ ባለሀብቶች ስለሚፈጠሩ ወደ ሌሎች የአፍሪካ ሀገሮች እየሄዱ ስራዎችን /ለምሳሌ መንገድ/ መስራት ይጀምራሉ፣ በሁሉም መስክ አፍሪካ ውስጥ ያለውን ስራ እየተቆጣጠሩት ይመጣሉ። በዚህ መልኩ የበለፀገችና የምትፈራ ጥቁር ሀገር መፍጠር ይቻላል።

ሁለቱም ስልቶች ማለትም እነዚያኞቹ እንዳይረጋጉ ማድረግና የሀገር ዉስጥ ልማትን ማፍጠን አንድ ላይ ከሄዱ፣ እነዚያኞቹ ወደ ታች ሲጓዙና እነዚህኞቹ ወደ ላይ ሲጓዙ አጠቃላይ ክፍተቱ /ልዩነቱ/ የሁለቱም ጉዞዎች ድምር ስለሚሆን ጦርነቱን በሰፊ ከፍተት/ልዩነት/ ማሸነፍ ይቻላል።

እናም የአፍሪካ መንግስታት ባጠቃላይ ስለህዝባቸው ፍላጎት ያላቸውን ግንዛቤ ማስተካከል ይኖርባቸዋል ማለት ነው። ህዝብ ማለት እውነት ማለት ነው፤ አንድ ሰው ሁለት ሰው ሊሳሳት ይችላል እንጂ ህዝብ ሊሳሳት አይችልም። ስለዚህ መፍትሄው ልማትና የልማት ተጠቃሚነትን ማረጋገጥ ብቻ ነው ማለት ነው።

ነገር ግን መንግስት እንደተቋሙ ልምድ ሊሳሳት ይችላል፤ ህዝቦች መንግስት በመቀየር ሱስ የተጠመዱ ይመስለዋል። ህዝቦች በተፈጥሯቸው መንግስት የመቀየር ሱስ የለባቸውም። አዲስ ጅብ ሳይሆን ልማት ብቻ ነው የሚፈልጉት። እንደ ምሳሌ የቻይናን ህዝብ ማየት እንችላለን፡- ከእነ አሜሪካም በበለጠ ሁኔታ በአለም ላይ ኮሽ እንኳን የሚል የፖለቲካ ተቃዋሞች የሌለባት ሀገር ብትኖር ቻይና ነች። ቻይና እየተመራች ያለችው ደግሞ በአንድ ፓርቲ ብቻ ነው። ይህ ፓርቲ ግን ቻይናን ሙሉ በሙሉ ቀይሮ፤ ኢኮኖሚዋን በአለም ሁለተኛ ደረጃ ላይ እንዲቀመጥ አድርጎታል። እንደ ግስጋሴቸው ከሆነ ቻይና በአስርት አመታት አካባቢ የአለምን የአጠቃላይ ገቢ /GDP/ የመሪነት ቦታ ትረከባለች ። እናም የቻይና ህዝቦች ይህን ፓርቲ ለመቀየር የሞከሩበት ሰላማዊይም ሆነ ህገወጥ እንቅስቃሴ የለም። ስለዚህ ህዝብ ልማት እንጂ ፓርቲ የመቀየር ፍላጎት ሊኖረው አይችልም ማለት ነው።

የአዉሮፓ መሪዎች ስልጣን በምርጫ የሚለቁት ህዝቡን ፈርተው ወይ ለህዝቡ አዝነው አይደለም። ለራሳቸው የህግን

የበላይነትን ለመጠቀም ሲሉ ነው።
 በሚደክሙባት ሀገራቸው ውስጥ ቋሚ ንብረት
 እንዲኖራቸው ሲሉ ነው ህጉን ከላይ
 የሚያደርጉት። ለምሳሌ የአሜሪካው
 ፕሬዝዳንት ተወልዶ ባደገበትና በሚመራው
 ሀገሩ ውስጥ የራሱ የሆነ ማንም የማይነካው
 ቤትና ንብረት አለው። የአፍሪካ
 ፕረዚዳንቶችም ሆኑ ጠቅላይ ሚኒስትሮች ግን
 ተወልደው ባደጉበትና በሚመሩት ሀገራቸው
 ውስጥ የራሴ የሚሉት ቋሚ ንብረት
 አይኖራቸውም። ስልጣን እስከ ያዙ ድረስ
 ሁሉም ነገር የእነሱ ነው፤ ስልጣን ሲለቁ ግን
 ምንም ነገር የላቸውም። ይህ የሚሆነው ደግሞ
 ስልጣናቸውን የሚያስለቅቃቸው ህግ ሳይሆን
 ሌላ ጉልበተኛ ስለሚሆን ነው። እናም
 በሚደክሙባት ሀገራቸው ውስጥ ባዶነት
 እየተሰማቸው ይኖራሉ።

ጉልበተኛ እስኪፈጠር ድረስ ስልጣን
 ይዞ መኖርና ጉልበተኛ ሲመጣ ሁሉንም ነገር
 ለቆ መጥፋት፤ ህጉን ከጉልበተኞች በታች
 እንዲሆን ያደርገዋል። ለዚህ መፍትሄው ደግሞ
 ስልጣን አስለቃቂው ጉልበተኛ እንዳይሆን
 ማድረግ ነው፤ ማለትም ስልጣን የሚያስለቅቅ
 ጉልበተኛ እስኪ ፈጠር ድረስ ስልጣን ይዞ
 የመጠበቅ ልምድን ማጥፋት፤ ይህ ማለት
 ደግሞ የመሪዎቹን የስልጣን ቆይታ በጊዜ
 መገደብ ማለት ነው። የአመራሮቹ የስልጣን
 ጊዜ የተገደበ/fixed/ ከሆነ ከህግ በላይ የሆነ
 ጉልበተኛ ሳያስፈልግ ህጉ ራሱ ስልጣን
 ያስለቅቃቸዋል። እናም ከህግ በላይ የሚሆን
 ሰው ሊመጣ አይችልም ማለት ነው፤ ስለዚህ
 መሪዎችም በሚደክሙባት ሀገራቸው ውስጥ

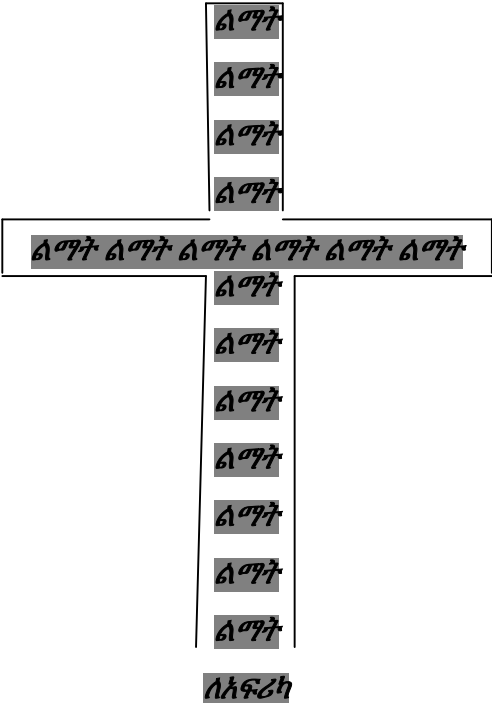
ማንም የማይነካው ህጋዊ ቋሚ ንብረት
ይኖራቸዋል።

ስለዚህ መሪዎች በምርጫ ስልጣን
የሚለቁት ለራሳቸው ፈልገውት እንጂ ህዝብ
ልማት እስከ ተሰራለት ድረስ መሪ የመቀየር
ፍላጎት ኖሮት አያውቅም። እናም የአፍሪካ
መሪዎች የሁሉም ነገር መፍትሄ ልማት መሆኑን
ማወቅ ይኖርባቸዋል። ጥቁር ኢትዮጵያም
የጀመረችውን ልማት አጠናክራ መቀጠል
ይኖርባታል።

እንግዲህ የወሎ ነገስታት
እንዳስቀመጧት የነበረችውን ኢትዮጵያን
ማንቀሳቀስ የጀመረው ኢህአዴግ ልማቱን
ይበልጥ አጠናክሮ በመቀጠል፣ ከወሎ መሪዎች
የተሻለ ለውጥ ማምጣት ይኖርበታል። የወሎ
ነገስታት ከአፍሪካ መሪዎች የማይጠበቅ የተሻለ
ስራ ሰርተው ኢትዮጵያን አሁን ከደረሰችበት
ደረጃ ላይ አድርሰዋታል። ያ የዋህና ገር የወሎ
ህዝብ ወልዶ ባሳደጋት ኢትዮጵያ ውስጥ
ስንኖር በሀብት በቴክኖሎጂና በስልጣኔ
ብንበለጥም፣ ነፃነታችና ክብራች ግን እንደነ
እንግሊዝና ሩሲያ ህዝቦች እኩል በአለም
በአንደኛ ደረጃ ላይ ይገኛል። እጅግ ከባባድ
መሰዋዕትነቶችን እየከፈሉ ኢትዮጵያ
አንዷ የአለም የነፃነት ተምሳሌት፣ የአፍሪካ
የታሪክ፣ የድልና የቅርሶች ማእከል እንዲሁም
አድርገዋታል።

የወሎ መሪነት “ኢትዮጵያ ትቅደም”
በሚል መፈክር በመቋረጡ ምክንያት እጅግ
ረጅም የነበረው የወሎ አገዛዝ፣ አፄ ኃይለስላሴ
ላይ ሊቆም ችሏል። የዚች መፀሀፍ ትኩረትም

የወሎ ነገስታት ላይ ስለሆነና የወሎ ነገስታት መሪነት ደግሞ አፄ ኃይለስላሴ ላይ “ኢትዮጵያ ትቅደም” በሚለው መፈክር ስላበቃ፣ እኔም ፅሁፌን ለማጠናቀቅ እገደዳለሁ፡፡ በሌላ መፀሀፍ እንደምንገናኝ ተስፋ እያደረኩኝ፣ ይህኛው መፅሀፌ ግን በዚሁ ተፈፀመ፡፡

ተፈፀመ

ዋናው እግዚአብሔር እራሱ ወደ ምድር ወርዶ በሰጠን ብቸኛ ነገር በታቦቱ አምናለሁ /የሰው ልጆች እስከ አሁን ድረስ ከዋናው እግዚአብሔር /ከአብ/ እጅ ላይ የወሰዱት ብቸኛ ነገር ታቦቱን ነው/፡፡ ስለታቦቱ ማስቀመጫ አሰራርም ዋናው

እግዚአብሔር /አብ/ እራሱ አስተምሮናል።
 ቀናተኛው አምላክ በሌላ በምንም ነገር
 እንዳናመልክ ከልከሎ ታቦቱን ግን ፈቅዶልናል
 /እራሱ በእጁ ሰጥቶናል/። ስለዚህ በመፅሀፍ
 ቅዱስና በቁራን የምናምን ከሆነ የሙሴን
 /የሙሳን/ ታቦት በከተል የግድ ነው!!! ህግ የሻረ
 የለም።

ሰብሐት ለእግዚአብሔር

ዋና ዋና ዋቢ መጻህፍት

1. ታሪክ ዘመን ዘ ዳግማዊ ምኒልክ፤
ንጉሥ ነገስት ዘ ኢትዮጵያ፤
በጸሐፊ ትእዛዝ ገብረሥላሴ
2. የኢትዮጵያ የ5ሺ አመት ታሪክ፤ ከኖላ
እስከ ኢህአዴግ፤
በጋዜጠኛ ፍሰሐ ያዜ
3. የኢትዮጵያ ታሪክ፤ ከመጀመሪያ እስከ
አሁኑ ዘመን፤ በአንድርዜይ
ባርትሌሚና ዮናና ማንቴል-ኒየቸኮ፤
ትርጉም በአለማየሁ አበበ
4. የኢትዮጵያ ህዝብ ታሪክ፤
በአለቃ ታዬ
5. አባ ኮስትር በላይ ዘለቀ፤
በአበራ ጀምበሬ

አስተያየትዎን:-
tesfayed@gmail.com

only text 0913-117766

0906-477004

0904-783232